Анатоль Горинюк

КРИТИЧНИМ ПЕРОМ

1974

diasporiana.org.ua

600

BOOK-REVIEWS
and
ARTICLES (1955-1973)
(in Ukrainian)

by

ANATOL YURYNIAK

Printed in U.S.A.

GREELEY — LOS ANGELES

— 1974 —

Анатоль Горинюк

КРИТИЧНИМ ПЕРОМ

1974

АВТОРСЬКІ ПРАВА ЗАСТЕРЕЖЕНІ

Copyright by
Anatol Yuryniak - 1974

НА ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ТА СУСПІЛЬНО-НАЦІОНАЛЬНІ ТЕМИ

(1955 --- 1973)

ТИРАЖ - 500 прим.

ВІД УПОРЯДНИКА

Більшість матеріялів цієї збірки було друковано в різних роках у різних пресових органах,що не завжди дотримувались академічних норм правопису.Переписуючи ці матеріяли до офсетного друку,упорядник навмисне зберіг деякі мовно-правописні специфічності окремих пресових органів для "історичної кольоритности". Проте не виключено,що деякі відхилення від загальноприйнятих правил/зокрема щодо переносу слів/або й просто технічні помилки трапилися через недогляд - у зв"язку з невідрадними видавничими умовами для української книжки - і за це упорядник наперед просить вибачення у читачів.

Іван Овечко

I. Літературно-критичні статті, нариси, нотатки

МИСТЕЦЬКІ КОМПОНЕНТИ

/Розділ із брошури з такою самою назвою,скорочено/

I.ОБРАЗИ-ПЕРСОНАЖІ

Персонаж/французьке personnage ,від латинського persona / - дійова особа в літературному творі.А що справжній літературно-мистецький твір - це не звичайна дійсність,а мистецька,творена мистецьким хистом автора,то дійовими особами,чи пак персонажами,бувають не лише люди,але й тварини,рослини і неживі матеріяльні предмети,а навіть абстрактні поняття,категорії людського мислення.

Щоправда,тут же слід зазначити,що в цім випадку всі неживі предмети і абстракції вже трасформовані творчим хистом автора в і с т о т и,бо вони діють і почувають,плянують і будують/або руйнують/.

Ствердимо це прикладами.

Усі ми знаємо байки Л.Глібова/"Вовк та Ягня","Бджола і Мухи","Лисиця і Ховрах" тощо/,в яких рідко фігурують люди,а здебільша самі тварини.

Звернімося до іншого нашого байкаря - Євгена Гребінки - і ми натрапляємо на байку "СОНЦЕ,МОРОЗ І ВІТЕР",що в ній усі персонажі - явища природи.

А ось у збірці "Душа і доля" Мих.Ореста зустрічаємо поезію "СЛОВА",в якій єдину дійову особу становлять,власне, с л о в а.А з дитинства кожному відомі казки з головними персонажами - "Правдою і Кривдою",тобто людськими поняттями.

Все ж таки у величезній більшості літературних творів персонажі - це люди/+/,при чому деколи історичні особи з своїми дійсними іменами,напр.,деякі герої історичних та біографічних повістей і поем./Ось як Сомко,Золотаренко та Брюховецький у Кулішевій "Чорній Раді"/.

А проте це не значить,що персонажі твору - фотографічні відбитки,чи копії реальноіснуючих/або таких,що існували в минулому/осіб.Навіть,підкреслимо,і в таких випадках,коли мовиться про справді історичних осіб/++/.Бо де є фотогра-

фія,там нема вигадки,а ми вже на початку книги ствердили,що без творчої вигадки неможливий літературно-мистецький твір.

ПЕРСОНАЖІ ГОЛОВНІ І ДРУГОРЯДНІ; "ПОЗИТИВНІ" і "НЕҐАТИВНІ"

Придивляючись у першому-ліпшому літературному творі до його персонажів,ми легко помічаємо,що одні з них посідають більше місце і значення,інші - менше,треті - зовсім незначне,бувши - так би мовити - лише "живим тлом" для персонажів головних;і саме головним персонажам критик і звичайний читач віддають свою увагу,залюбки називаючи їх "героями твору".Це має свою рацію,бо саме через них,головних персонажів,в першу чергу "промовляє" автор,тобто висловлює свої ідеї:або в стверджувальній,"позитивній" формі,або в заперечувальній,"неґативній".Відповідно до цього персонажі твору бувають ПОЗИТИВНІ і НЕҐАТИВНІ. До перших читач почуває симпатію,солідаризується з їх настроями,думками та вчинками,а до других,навпаки,ставиться неприхильно.

Ось візьмемо,для прикладу,повість "ІНСТИТУТКА" Марка Вовчка.Головних персонажів тут два:кріпачка Устина/устами якої авторка провадить усю розповідь/ і вихованка "інституту благородних дівиць",що її в повісті так і названо:"інститутка" або "панночка".

Усі симпатії читача на боці Устини - бо вона і роботяща,і чесна,і ввічлива та добросердна,а до того ж і вірна в коханні.Отож УСТИНА - ПЕРСОНАЖ/герой/ПОЗИТИВНИЙ.Натомість "інститутка" лінива,вередлива,захланна,пуста і жорстока;словом - повна протилежність до Устини.Отже "інститутка" - ПЕРСОНАЖ/герой/НЕҐАТИВНИЙ.

Названі риси людської вдачі не якісь дрібні,випадкові, притаманні лише людям певного середовища і певної доби. Ні,це - загальнолюдські риси,подибувані в кожному суспільстві за різних епох історії людства.Тому мистецькі образи Устини та "інститутки" живі й досі,хоч з часу їх створення Марком Вовчком минула сотня років.

А чи бувають твори з самими лише позитивними героями - або,навпаки - з самими неґативними?

Так,бувають.Наприклад,у творах сатиричних герої завжди неґативні.Це цілком зрозуміло,бо джерелом авторового надхнення в творі-сатирі є власне неґативні,з погляду автора,факти і явища суспільного життя.Натомість подибуємо нераз оповідання,поеми,баляди/з повістями та драматичними творами це буває рідко/,лише з персонажами позитивними.

Зілюструємо знову прикладами.

У великому сатиричному оповіданні Нечуя-Левицького "АФОНСЬКИЙ ПРОЙДИСВІТ" героєм є шахрай-пройдисвіт Копронідос,що удає з себе багатого купця предметами церковного вжитку.Поруч нього в творі є ще чотири неґативні персонажі:коханка Копронідоса і три манастирські панотці:Паладій,Ісакій і Єремія,- усі змальовані дуже кольоритно.Хоч названі панотці - не шахраї-обманці,як Копронідос,але скрайні навігласи,скупарі та черевовгодники,а тому викликають антипатію до себе з боку читача.Загалом даний твір являє собою вельми уїдливу сатиру на провінціяльне духівництво царської Росії I9 століття.

З другого боку,в оповіданнях Михайла Коцюбинського "ХАРИТЯ","ПО ЯЛИНКУ" - нема зовсім неґативних персонажів. Це саме бачимо в поемі Т.Шевченка "КАТЕРИНА",де,хоч і є неґативний персонаж - москаль Іван,зрадливий коханець Катерини,але він персонаж другорядний,а головним,чи пак героєм твору,є сама Катерина - образ в загальному позитивний, хоч у цім випадку вже не можна говорити про повну солідарність,про схвалення читачем персонажевих вчинків,а лише про глибоке співчуття.

Ідучи далі,натрапляємо на твори,де взагалі трудно сказати,чи герой/героїня/твору - образ позитивний чи,навпаки, неґативний:одні його вчинки ми схвалюємо,інші - ні,одні риси його вдачі нам симпатичні,а інші - ні.Таке,очевидно, буває тоді,коли письменник мистецьки втілює в певному образі-персонажі якусь контроверсійну ідею,щодо якої він сам вагається зайняти певну позицію:схвалення чи осуду.Для прикладу можемо назвати повість Антоненка-Давидовича

"СМЕРТЬ".Головний її герой - український інтеліґент Горобенко/як можна здогадуватися,бувший "боротьбіст"/+++/пристає до большевиків,як до тих,що боряться за соціяльну рівність,проти експлуатації людини.Але,приставши,бачить, що мусить потоптати власну українську духовість,і опиняється в трагічній ситуації.

Вище ми сказали,що неґативні персонажі - несимпатичні читачеві.Чи не означає це,що вони не можуть бути для нього джерелом мистецької втіхи,чи пак насолоди?

Ні,не означає.Природа глибоких емоційних зрушень,окреслюваних як мистецька втіха,ґрунтовно відрізняється від ФІЗИЧНОГО ПОЧУТТЯ ПРИЄМНОСТИ,збуджуваного в нас зовнішньою,"предметною" красою природних явищ і людських виробів-речей,-отже красою,сприйманою нашим зором,слухом,нюхом та смаком і дотиком.Милування чудовим краєвидом,яскраво-барвистим метеликом чи навіть красивою жінкою неспроможне нас так глибоко і повністю захопити,щоб ми забули межу між нами і об"єктом нашого милування.Тим часом,читаючи мистецьки написаний твір,ми нераз зазнаємо таких глибоких емоційних зрушень і лету уяви,що цілком забуваємо, ДЕ ми,поринувши в світ героїв твору,переживаючи разом із ними їх радощі і горе.Це є насолода або втіха ВІД ПРИСВОЄННЯ СОБІ ШИРШОГО СВІТУ,ВІД ПЕРЕМОГИ ВУЗЬКИХ РАМОК ЖИТТЯ, що їх ставить наша фізична природа кожній окремій людині, навіть найбільшому володареві чи мільйонерові.І в цьому пляні "виходу за рамки щоденщини" не має значення - чи нас хвилює повна чару юности Гафійка,чи людоненависний хижак Лукіян Підпара./Беремо для прикладу героїв-персонажів із повісти "Фата-Морґана" М.Коцюбинського/.

Образи-персонажі - це "душа" літературно-мистецького твору,особливо головні/"герої"/,що з правила діють на всьому протязі твору,"провадять" сюжетну акцію.Повне духове обличчя того чи іншого персонажа постає перед читачем,власне,з останнім його сюжетним кроком.Це обличчя нераз вельми різниться від початкового/буває аж протилежне/;при цьому зміна може відбуватися поступово,наростаючи з кожним епізодом,і тоді кінцевий образ вимальовується перед читацькими очима як закономірний підсумок,до якого читач підгото-

ваний.А буває,що зміна заходить раптово,несподівано для читача/це найчастіше трапляється в фіналі сюжетної акції/. Така раптова зміна образу персонажа звичайно обертає його на повну протилежність:коли,скажімо,герой на протязі твору в очах читача мав обличчя позитивне,то тепер він себе відразу демаскує як персонаж неґативний.

Для ілюстрації візьмемо оповідання Винниченка "ТАЛІСМАН". Аж до моменту,коли в"язні мають утікати з в"язниці через прокопаний підземний хід,в"язень Сердюков має репутацію безстрашного,бойового революціонера.Та коли йому випав жеребок лізти в прокопаний хід першим,щоб розвідати,де стоять вартові і взагалі яка ситуація,та дати інформацію в"язням,- то Сердюков смертельно злякався і доручення не виконав."Бойова" репутація Сердюкова трісла,як мильна булька.Натомість визирнуло жалюгідне обличчя боягуза.

/До речі,головний герой цього оповідання - Піня також зазнає повної зміни обличчя,коли його в"язні "на жарт"обрали старостою в"язничної камери.Але його зміна інша:зачуханий,поневірюваний від усіх мешканців камери містечковий жид виявився ретельним і сміливим керівником-організатором/.

Розвиваючи і деталізуючи розуміння образів-персонажів, мусимо сказати ще таке:Письменник не потребує і не повинен дбати за те,щоб персонажі його твору були схожі, як дві краплі води,з кимсь або чимсь у реальній дійсності. Вони мають бути дитиною творчости,ориґінальним продуктом письменницького хисту.Цим самим вони сами з себе становлять дійсність - нову,мистецьку дійсність,з нераз вельми сильним і тривалим впливом на людську поведінку не тільки сучасників,але й наступних поколінь.Хто з нас,читаючи "ГАЙДАМАКИ" Т.Шевченка,не переживав разом із Яремою Галайдою його хвилювань і дум?Або чи мало було таких молодих хлопців,які,прочитавши повість М.Гоголя "Тарас Бульба",намагалися наподоблювати Остапа/а як хто то й Андрія/ і жили цими героями-персонажами більше,ніж,скажімо,шкільними успіхами чи неуспіхами?А скільки дівчат захоплювались постаттю Наталки Верковичівни,героїні повісти Ольги Кобилянської "Царівна"!Чи не є це справжнє життя письменницького

твору,життя в людській поведінці і діяльності!

ТИПОВІСТЬ І ТИП

Із попереду сказаного напрошується той висновок,що персонажі справжнього літературного твору - це щось оригінальне,неповторне.Чому,однак,ми нераз говоримо про ТИПОВІСТЬ певних персонажів і вживаємо щодо них таких висловів як "позитивний тип" або "неґативний тип"?Чи мають ці вислови рацію?

Слово "тип" походить від стародавніх греків/ -знак/, і основне значення його "ПРЕДСТАВНИК" або "ВИРАЗНИК"якоїсь групи предметів:людей,речей,явищ природи та явищ суспільних,що мають щось спільне,якісь спільні духові чи матеріяльні риси.Це СПІЛЬНЕ і є власне підставою "представництва",тобто можливости ОДНОМУ промовляти за БАГАТЬОХ.

Як же саме і коли суто індивідуальний авторський герой-персонаж стає ТИПОМ - знаком багатьох?

Це відбувається вже після оприлюднення автором свого твору,в процесі життя твору як суспільного факту і фактора/чинника/.

Суспільство сприймає і "освоює" образи героїв твору точнісінько так,як взагалі людина освоює щось нове:ВОНА МУСИТЬ У ЦЬОМУ НОВОМУ МАТИ ЩОСЬ ВЖЕ ЇЙ ЗНАНЕ,якісь "старі точки опертя".Без цього людина або зневажливо відвертається/мовляв,це якась нісенітниця/,або "чесно визнає свою неспроможність"це нове збагнути;наслідок в обох випадках - один і той самий.

Зате побачивши в лутературному образі-персонажі якісь знайомі риси,до того ж яскраво увипуклені і сконденсовані,читач охоче включається в процес освоєння його всього, в цілості.І що більше і виразніше автор спромігся своїм персонажем висловити,"промовити" до даного суспільства,то численніші і тривкіші будуть асоціятивні нитки,простягнені від персонажа до читача.Так у повнокровному мистецькому творі,в його чільних персонажах збігаються два взаємозустрічних і взаємостимулюючих одне одного моменти:авторське прагнення якнайбільше і якнайдужче висловитись,"промо-

вити" до суспільства,а,з другого боку,читачеве прагнення якнайбільше дістати від автора/т.зн.твору/духової поживи, якнайдужче відчути і пережити.Герої/тобто чільні персонажі/такого твору і будуть для обох сторін т и п о в и м и, чи пак просто т и п а м и,що собою "покривають","фірмують" багато-багато рис,фактів,явищ людської поведінки.В людській натурі завжди живе прагнення досконалости і впарі з цим шукання прикладів,взірців,на які можна було б орієнтуватися,щоб улегшити собі процес сеґреґації життьових фактів та явищ і відтак визначити серед них своє місце.Так образи-персонажі,що попереду були тільки фактами інтимної,суб"єктивно-авторської дійсности,стають також фактами і чинниками суспільної реальної дійсности,запліднюючи і збагачуючи її.

Звідси бачимо,що хоч літературний твір є добутком двох первнів:"суб"єктивного духу"/автор-мистець/і "об"єктивної реальности"/світ,в якому існуємо/,а проте роля цих первнів не рівнорядна:світ реальности - це немов поле,що з нього лише праця хлібороба видобуває потрібні і бажані плоди.І вони,ці плоди-твори,в першу чергу образи-персонажі,мають на собі своєрідну і неповторну печать їх творця,бувши його реакцією на дійсність,на об"єктивно-існуючий світ, а водночас і авторською інтерпретацією цієї дійсности.Справжня мистецька творчість надихана/крім гону до самовияву, про який ми вже згадували/прагненням "коректувати" дійсність в якихось її ділянках чи сферах,які мистцеві найбільше дошкулюють чи інтересують.І великі мистці слова,як знаємо, цього в значній мірі осягали,стаючи "духовими законодавцями",володарями думок і почувань суспільної людини;їх літературні герої правили за приклади-взірці людських характерів і поведінки.

Інакше представляється нам шлях НАУКОВОЇ ТИПІЗАЦІЇ.Її вихідним пунктом є спостереження науковцем рис подібности в ряді окремих явищ,за чим іде перевірка стабільности цих рис і далі - створення для даного ряду явищ надрядного логічного поняття-терміна,що був би висловом встановленого "закону спільности".При цьому науковець абстраґується від усього суто індивідуального,часткового в охоплюваних його

науковим процесом явищах,бо його мета - встановити ЗАКОН СПІЛЬНОСТИ,за яким дану групу можна об"єднати і відмежувати від інших явищ.Мистця ж вабить якраз індивідуальна форма вияву загального.

Слід сказати про ще одну суттєву різницю між ПЕРСОНАЖЕМ як образом-ідеєю в літературно-мистецькому творі - і логічним поняттям-терміном в науковому еляборатi:перший носить на собі "емоційну печатку",бувши творений з участю авторських емоцій,а друге такої печатки не має,бо єдина дозволена пристрасть науковця - це любов до істини.

2. ТЕМА ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ

Слово-термін ТЕМА зустрічаємо вже в літературі античного світу/у стародавніх греків,а відтак у римлян - /, де ним позначувано і предмет,або об"єкт твору,і те, в якому пляні,або аспекті,з якої точки зору його/об"єкт/зображувано і,нарешті,яку думку-висновок твір насуває чи піддає читачеві.А що об"єктом/предметом/зображення в літературному творі завжди бувають якісь явища та події людського життя,то зрозуміло,що такий чи інший аспект-плян мистецького зображення виявляє більше чи менше і світоглядові позиції автора.Отже це була ТЕМА-ІДЕЯ твору,як щось цілокупне,без нинішньої диференціяції на ТЕМАТИЧНУ ОСНОВУ /тематичне коло чи взагалі просто ТЕМАТИКА/,ІДЕЙНИЙ ЗАДУМ автора і ПРОВІДНУ ДУМКУ/як вислід критичної оцінки твору - вже в часі його циркуляції в громаді/.Висловлюючись ляпідарно,в понятті "тема" поєднувано ЩО,ДЛЯ ЧОГО і ЯК написано/++++/.

Такий інтеґральний зміст слова-терміна "тема",очевидно, відповідав природі античного суспільства з його цілокупним і гармонійним/"дитячо-наївним"/світосприйманням і світорозумінням.

Та від тих днів далекого минулого до днів нашої "атомової" доби прослався довжезний історичний шлях,висловлюючись фіґурально,"шлях від колиски до стратосфери".Світ суспільної людини незвичайно поширився і помножився,завдяки просто казковим науково-технічним відкриттям та ви-

находам,що унаявнили людині багато такого,про що в античній добі вона зовсім не знала-не відала.Впарі з цим щораз більше ускладнялась і структура людського суспільства,множилися внутрішні тертя і конфлікти,а з тим і різні погляди та оцінки зовнішньо-матеріяльного і внутрішньо-духового світу,- отже різні світоглядові ідеї-концепції.

Ясна річ,усе це мусіло знайти свій вияв і в літературі, здиференціювало і методи аналізи літературного твору.

Залишилось,однак,незмінним одне:творча людина-письменник і тепер,як давно колись,прагне сказати про себе і світ своє,тільки йому належне СЛОВО,бувши переконаний,що його "слово" - дуже важливе і дуже потрібне.Комунікаційні вигоди нашої доби уможливили швидкий і вельми доступний контакт між людьми всіх країн і континентів.За таких обставин найнаївніший письменник ледве чи тішитиме себе тим,що це він ПЕРШИЙ бере якусь ділянку людського життя за об'єкт свого мистецького зображення.Ні,письменник може знати напевно,- а в кожному разі припускати,що навіть ті самі життьові факти,явища та події,що їх він намірився взяти за об"єкт ТВОРЧОГО ЗОБРАЖЕННЯ,мистецьки опрацьовує вже хтось інший - і це,однак,нашого автора не зупиняє.Бо він претендує не на піонерство тематики,а на піонерство ПРОБЛЕМНОГО АСПЕКТУ.Автор певен,що його підхід до даних життьових явищ цілком своєрідний,що він своїм духовим зором побачив у цих явищах дійсності ТАКІ сторони і здатний ТАК їх насвітлити, як ніхто інший.

Але що означає ТВОРЧЕ ЗОБРАЖЕННЯ обраних письменником з широкого потоку реального життя саме таких-ось фактів і явищ?Це означає селекцію їх і групування,отже НОВИЙ МОНТАЖ - під кутом зору проблеми,яка в даний час найбільше автора цікавить.А що цей "монтаж" здійснюється з участю живих персонажів/авторських "героїв" твору/,які чейже - за аналогією з реальними людьми - мають свої пристрасті і власну волю,то в результаті літературно-мистецький твір являє собою НОВУ ПОБУДОВУ,"творчу паралель" автора до реальних явищ і подій,реальних процесів життя в певних рамках часу і простору./Очевидно,ці рамки можуть бути вельми широкі - скажімо,в повісті чи поемі,а можуть бути зовсім

вузькі,напр.,у короткому оповіданні,взагалі в творах малого об"єму/.

Ось так від ТЕМАТИКИ,елементу "невтрального",даного об"єктивною дійсністю,доходимо до ТЕМИ - як авторської "ідеї-пляну" літературно-мистецького твору в стадії творчости/тобто ще не завершеного/.

Але таке розуміння теми вже виходить за межі,які ми вважаємо для неї доцільними,чи слушними,бо воно захоплює частинно сферу третього за чергою творчого компонента, а саме,ІДЕЇ.В інтересі якнайдокладнішої аналізи літературно-мистецького твору є якомога точніше визначення компетенції окремих чинників аналізи,бо цим забезпечується глибше розуміння і оцінка твору.Ядром поняття теми є таки ПРОБЛЕМНИЙ АСПЕКТ,або коротко:ПРОБЛЕМНІСТЬ.Її назагал не можна схопити з самої назви твору,а лише прочитавши його.Бо назву/наголовок/твору незручно давати в формі розгорненого речення,тому практикується короткі назви - в формі т.зв.називних,безприсудкових речень в межах одного-двох слів.Тож назви твору звичайно "не віддають"/не формулюють/теми,а лише вказують на тематику.

Візьмемо,напр.,поему Т.Шевченка "Гайдамаки".З назви поеми не знати - в якому проблемному аспекті автор розглядає це суспільно-історичне явище - Гайдамаччину.Лише прочитавши твір,можемо його тему зформулювати так:ГАЙДАМАЧЧИНА ЯК СПОНТАННИЙ РУХ ПРОТЕСТУ І БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА ТА МІЩАНСТВА ПРОТИ СОЦІЯЛЬНОГО,НАЦІОНАЛЬНОГО І РЕЛІГІЙНОГО ПОНЕВОЛЕННЯ.

Або візьмемо назву повісти Вол.Винниченка "КРАСА І СИЛА". Ясно,що це ще не тема.Бо про красу і силу можна говорити як про категорії філософські,суспільно-історичні,психологічні.Винниченка інтересував саме останній аспект - психологічний і спеціяльно в сфері взаємин мужчини і жінки. І тему повісти можна зформулювати так:КРАСА І СИЛА - ЯК ЧИННИКИ В БОРОТЬБІ ЗА ЖІНКУ/жіноче кохання/.

Ніхто з письменників,одначе,не дає таких "тематично-програмових" наголовків своїм творам.Бо всякі вияснення,"показування пальцем" - це справа мислення ЛОГІЧНОГО,а мистець мислить ОБРАЗАМИ-ВІЗІЯМИ,сповненими емоційного життя,

і до нього втягує й читача,роблячи його учасником вимріяної,"мистецької" дійсности.

Навіть такі"розгорнено-проспектні"назви як "Повість про те,як посварився Іван Никифорович з Никифором Івановичем" Миколи Гоголя - не цілком окреслюють і виявляють тему в нашому розумінні.

У великій повісті,у великій поемі тематичне коло звичайно широке,охоплює різні ділянки людського життя.Впарі з цим і проблемний аспект твору також ускладнюється,бо автор може ставити рівнобіжно декілька проблем.Але як правило - одна якась проблема має бути переважною,центральною.Це може бути ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНА/як ось в оповіданнях Винниченка "Раб краси","Честь";в оповіданні Михайла Коцюбинського "Персона ґрата",в повісті Ольги Кобилянської "За ситуаціями" та ін./,ПРОБЛЕМА СОЦІЯЛЬНА/як ось у повісті Мих.Коцюбинського "Фата Морґана",в повісті Івана Франка "Борислав сміється",в повісті "Голота" В.Винниченка і т.д./,ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНА/наприклад,у великій повісті "Хмари" Івана Нечуя-Левицького,в оповіданні "Умірковання та завзятий" В.Винниченка,в поемі "Кавказ" Т.Шевченка/,ПРОБЛЕМА МОРАЛІ особистої та суспільної/для прикладу можна назвати Шевченкове "Посланіє",цикл поезій Ів. Франка під назвою "Поклони",його ж поему "Похорон"/.

Таке чи інше вирішення проблеми автор літературно-мистецького твору не формулює назовні,як це робить публіцист:ЗА ПИСЬМЕННИКА "ГОВОРЯТЬ" ЙОГО МИСТЕЦЬКІ ОБРАЗИ-ПЕРСОНАЖІ,і не стільки словами,скільки ділами,всією своєю поведінкою.

ТЕМА - ЦЕ ПЕВНЕ ЖИТТЬОВЕ ЯВИЩЕ/АБО КОМПЛЕКС ЯВИЩ/,СХОПЛЕНЕ АВТОРОМ В АСПЕКТІ ПЕВНОЇ ПРОБЛЕМИ,ЩО ЇЇ ВІН СТАВИТЬ ПЕРЕД СУСПІЛЬСТВОМ І РЕАЛІЗУЄ НЕ В ЛОГІЧНИХ ПОНЯТТЯХ,А В ЖИВИХ МИСТЕЦЬКИХ/отже вигаданих/ОБРАЗАХ.ТИМ САМИМ ГОТОВОГО ВИРІШЕННЯ ПОСТАВЛЕНОЇ ПРОБЛЕМИ АВТОР ВІД СЕБЕ НЕ ПОДАЄ.

Кожне явище людського життя чи ряд їх може бути темою літературного твору.Але СПРАВДІ стає темою тільки з того моменту,як письменник "побачив у ньому проблему" і став мистецьки його опрацьовувати,тобто творити на реальній основі явища своє "мистецьке явище".Групу,чи коло явищ

людського життя,що в засягу духового зору письменника і до його"диспозиції" - перед тим,як він почне їх селекціонувати і групувати в аспекті якоїсь проблеми,- окреслюємо як ТЕМАТИКУ;її кваліфікує вимір "часовий" і "просторовий"/тематика з такої-то доби,тематика широка,тематика вузька/.Натомість для КВАЛІФІКАЦІЇ ТЕМИ міродайним є "ваговий вимір":тема важлива або тема неважлива - залежно від ваги для людського життя/в пляні індивідуальному і суспільному/ставленої автором проблеми.

Чікаґо,I965

ПРИМІТКИ:

/+/ - Тому поруч із терміном "образ-персонаж" уживають ще рівнозначних інших термінів-висловів,а саме:дійова особа/особливо стосовно персонажів у творах драматичних/,герой твору/чи героїня твору/ - коли мова про персонажів головних;найчастіше ж таки просто: персонаж.

/++/- Отже,до реальної основи в історичній повісті чи поемі/тобто дійсних історичних подій і дійсних історичних осіб/письменник вплітає свою вигадку,те,що йому підказує його мистецька інтуїція.Очевидно:щоб письменник мав достатній простір уяви,зображувані історичні події вже мусять відійти в минуле і бути на певній віддалі з своїми героями-учасниками.

/+++/- Українські ліві соціялісти-революціонери,що в I9I7 -I920 р.р.стали по боці большевиків і боролися проти нашої національної державности - УНР.Видавали часопис "Боротьба",звідки й пішла їх назва "боротьбісти".

/++++/ - Для античного суспільства провідна/головна/думка твору висновувалась з авторського ідейного задуму, була формулою його розшифрування читачем/критиком/. Деколи таку формулу давав сам автор - на початку або в кінці твору,особливо в байках/т.зв.дидактичні,моралізаторські строфи,що їх практиковано не тільки в байці,але і в творах інших жанрів/.Зрештою - окремішних понять,зформульованих як "авторський ідейний задум" і "провідна думка твору" античне суспільство не знало:все це укладалося в понятті т е м а.Цілком виключалося,що провідна думка твору як завершеного літературно-мистецького факту - може не співпадати з ідейним задумом автора.

ЧИТАЧ І КРИТИКА

ЧИТАЦЬКЕ СПРИЙМАННЯ/"ЕСТЕТИЧНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ"/ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ - І КРИТИКА

Почнемо з трюїзму:літературна критика - це певного роду служіння громаді на літературно-мистецькому фронті.

Письменник пише - гарні,цікаві чи,навпаки,погані й нецікаві твори - це без організованої опінії неможливо ствердити.Добросовісна критика скорочує для загалу шлях вироблення належної опінії про літературний твір,а це дає певні користі не лише читачеві,але й авторові.

Розуміється,трапляються читачі,для яких громада - порожній звук,бо вони самі себе вважають центром світотвору й потребу та значення організованої опінії про твори мистецтва взагалі відкидають.

- Навіщо,- кажуть вони,- щоб хтось сторонній ставав поміж автором і мною,читачем?Навіщо,щоб він мені "розжовував" твір і підказував,як я маю його сприймати?Адже я - людина грамотна і для мене важить сприймання твору моє власне,а не з чужого голосу!Чи мої естетичні переживання твору не є для мене міродайним мірилом краси чи недолугости твору?Твір є такий,яким я його сприймаю - це для мене закон!

Попри всю зовнішню атракційність,такі розумування мають істотну хибу:вони не узгляднюють повного змісту поняття краси,власне НЕ УЗГЛЯДНЮТЬ СПЕЦИФІКИ КРАСИ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА,ЗОКРЕМА ЛІТЕРАТУРИ,І СПЕЦИФІКИ ПЕРЕЖИВАНЬ ТІЄЇ КРАСИ.

Є краса природи,сприймана безпосередньо:гарна квітка,чудесний краєвид,гарна пташка,врешті зовнішня краса жінки. Розуміється,для "переживання краси" названих предметів я не потребую ніяких інтерпретаторів,чи пак "критиків".Але краса творів мистецтва сягає значно далі:це краса відображена,не первісна,а умовна,обумовлена системою уявлень і понять про гарне,про красу,система,що є міродайна в суспільстві мистця.

Цього роду красу не сприймеш без підготови,естетично "не

переживеш" без належного "розжування".Треба ж,найперше, гаразд представити собі ту систему понять і уявлень гарного,яка водила рукою мистця,усвідомити - звідки та система росте і куди прямує.А бува ж і таке,що автор "систему гарного" свого суспільства/сучасників/ свідомо відкидає,тоді потрібно вияснити - чи він це робить в ім"я ідеалів майбутнього,чи в ім"я ідеалів минулого?Для визначення місця творчости того чи іншого поета або письменника в літературному процесі свого суспільства це питання має величезну вагу.

Естетичні переживання травневого ранку в натурі і травневого ранку,відтвореного пером письменника,хоча в обох випадках зумовлені красою,проте внутрішня природа і характер краси в обох випадках різні:краса травневого ранку в натурі - це дар Творця всесвіту,доступний сприйманню кожного,почавши ще з Адама.А травневий ранок у творі письменника чи поета - до появи в суспільстві письменства взагалі не існував.

Красу першого/тобто ранку в натурі/ми сприймаємо з допомогою зору,слуху,нюху,- взагалі органів зовнішнього сприймання світу.

Красу ж другого ми не можемо безпосередньо сприймати,бо вона реально не існує,вона існує лише яко краса відображена в уяві мистця,як відтворена його творчим хистом і передана нам тим же внутрішнім шляхом впливу на нашу уяву і емоції.

І ось цей внутрішній світ краси - надзвичайно широкий, бо він містить у собі не лише красу видиму,фізичну,але й красу духову,не тільки сприйманого нашими зовнішніми органами почуття матеріяльного світу,але й красу людської душі:шляхетність,мужність,самопожертву для високої ідеї,нарешті,красу - як примат духа і гармонію світу.

Цей опосередкований,бо створений людським генієм світ мистецької краси становить сьогодні головне джерело естетичних переживань цивілізованого людства і,як усе людське, переходить різні зміни і щодо обсягу,і щодо постулятів,або ідеалів.Почавши з часу появи письма,ми вже можемо пізнати цю довгу історію еволюції людських ідеалів гарного і ве-

личного та встановляти певні етапи цієї еволюції в літературі.ЦІ ЕТАПИ - ЦЕ РІЗНІ ДОМІНАНТНІ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКІ СТИЛІ.

/Ми наголошуємо ДОМІНАНТНІ,бо щоразу поруч із домінантою - стилем доби покутує завмираючий,але не завмерлий ще стиль попередній і вже дає себе відчути молодими пагонами стиль наступний.Їх внутрішнє тертя,їх боротьба - виповнює літературний процес даної доби/.

Але навіть відкидаючи і заперечуючи попередні ідеали гарного і намагаючись утвердити свої,новий стиль-геґемон використовує ті чи ті формули,стислі означення/зокрема так звані "крилаті вислови"/і взагалі "мистецький реквізит" давніших діб і тому для справжнього глибокого сприйняття/отже й для повного "естетичного пережиття"/сучасного літ-твору треба знати систему ідеалів гарного минулих діб.Трудно вимагати цього від звичайного рядового читача. І ось тут-то на допомогу має прийти критик.

Ще один момент вартий уваги.Літературознавство,включно з літературною критикою,належить до тих ділянок людського знання,де аксіом немає.Це улегшує можливість взаємозакидів:письменника - критикові,критика - письменникові,читача - критикові і письменникові разом тощо.Зокрема ми тут хочемо спинитися на недооцінці/деколи навіть цілковитому запереченні/критики збоку авторів.Одні покликуються на прикрий суб"єктивізм критичної оцінки,"лицеприятний" характер підходу критика до літературного твору,інші - на відсутність твердих канонів,на відсутність аксіом у літературознавстві./Так ніби істина вичерпується аксіомами, так ніби цілий ряд колись аксіоматичних істин не "повернені в прах" сьогодні!/

Істина критики - в істині її тенденції - помогти читачеві,помогти авторові.Якщо даний автор чи даний читач не потребують цієї допомоги,то це ніяк не значить,що її не потребують ІНШІ автори чи читачі.Сам факт,що літературна критика існує майже так само довго,як письменство,стверджує її потрібність.

Очевидно,саме ІСТИННОЇ КРИТИКИ,надиханої прагненням служити громаді,помагаючи авторові і читачеві,критики з чес-

ною процедурою-аналізою,яка виключає легковажність тверджень і скороспілість висновків.

"Сім раз відміряй,а раз відріж!" - це доровказ для всіх моментів судження про неочевидні речі.

ОВИД,ч.4/81/,1957

КЛОПІТ З КРИТИКОЮ

На вступі зазначимо,що понижчі міркування базовані головно на фактах нашого літературно-мистецького життя.Але основні принципи критичної діяльности одні й ті самі,отже вони актуальні і щодо інших ділянок мистецького,релігійного,політичного і т.ін.життя української громади у вільному світі.

Ледве чи хтось заперечить,що для здорового росту громади необхідна нормальна критика,тобто критика без огляду на заслуги і позицію,що її посідає критикований,як також без огляду на приязні чи неприязні взаємини особисто-побутові чи "групово-організаційні" між критиком і критикованим.

В теорії,повторюємо,це ніби всі визнають.Але в практичній діяльності українського еміґраційного суспільства критика не в пошані,її часто-густо сприймається як незаслужену кривду,як "напасть".Критикований не завдає собі труду речево опрокинути адресовані йому критичні завваги.Натомість відразу шукає "особистої підкладки",особистих мотивів збоку критика,шукає "джерела","особистих порахунків". Деколи трапляється,що критикований,без довшої надуми,а отак"просто з мосту" критичні завваги на його адресу "кваліфікує" страхопудним терміном "провокація".До такого дешевого засобу вдався,власне,редактор одного журналу,який /редактор/перед тим бідкався,що його редакційної діяльности ніхто не скритикував.

Слід думати,що критикований редактор знає властиве значення слова "провокація" і в цім випадку свідомо "перебрав мірку":бо що має спільного провокація з критикою,навіть

неслушною?!

У практиці літературно-критичної діяльности автора цих рядків бувало раніш і трапляється тепер,що в приватному листуванні дехто з-поміж літераторів висловлюють критикові свою солідарність з його критичними заввагами.Слабка з того потіха для критика!Бо чому,справді,не оприлюднити цим особам своєї солідарности через пресу? Адже тільки цим шляхом можна дійово боротися за нормальне місце критики в суспільстві,творити здорову громадську опінію,що так гостро потрібна для усунення "дір і браків" не лише в літературно-мистецькій ділянці,а й взагалі для нашого культурного поступу.

Трапляється виступати з критичними заввагами на адресу того чи іншого мистця,який пов"язаний з критиком приятельськими взаєминами.І знову маєш клопіт.Бо приятель вважає, що має "право на знижку"./Не скажу:кожен,але так здебільшого./Тим часом критичне сумління,що мусить ціхувати кожного справжнього критика,не дозволяє на ніякі знижки з приятельства чи взагалі з будь-яких позамистецьких міркувань та мотивів.Це влучно висловлює стародавнє прислів"я: "Платон - мій приятель,але ще більший приятель - істина".

На великий жаль,у нашій громаді,зокрема у взаєминах працівників пера,цю істину часто-густо нехтують.Авторові цих рядків нещодавно довелося з цього приводу зазнати важкого душевного болю,який ледве не примусив залишити назавжди критичне перо.А психічна травма і досі дається взнаки.Бо позбутися приятеля завжди боляче,особливо в старшому віці.

Наприкінці хочемо наголосити вельми важливий,з нашого погляду,момент - знову ж таки,теоретично визнаваний,але цілком іґнорований у практиці нашого літературно-мистецького життя.Маємо на увазі трюїзм:ніхто не може претендувати на непомильність,в тому числі і критик.Це таке очевидне,що його мала б узгляднювати і до нього достосовуватись і наша літературно-мистецька братія.Речевою дискусією помилку завжди можна і слід направити,дійти слушних,

правильних оцінок і висновків.

Та ба! У практиці в нас узвичаїлось,що критикований,якщо тільки його не похвалено,обов"язково шукає "недоброзичливих мотивів",які нібито водили пером критика і,замість суттєвого розгляду і суттєвого заперечення критичних завваг,критикована сторона починає докопуватись отого "особистого підкладу",про який вже згадували раніш.Річ ясна,що це відразу перепиняє шлях речевій і плідній дискусії,серйозній і спокійній виміні думок.І в результаті в обох:критика і критикованого залишається осад гіркоти і невдоволення.

Чи ж так має бути в культурній громаді,за яку ми себе вважаємо?

СВОБОДА/щоденник/,17.8.1965

"ВІЙНА З САМИМ СОБОЮ" ІВАНА ФРАНКА

"Та з собою самим у війні
Не простояти довго мені"

/"Нічні думи"/

I.

Ів.Франко - поет,повістяр,драматург і громадсько-політичний діяч ув одній особі - на протязі майже всієї творчої діяльности переживав болючий внутрішній конфлікт,БУВ У ВІЙНІ З САМИМ СОБОЮ,і ця конфліктна основа,як і слід було сподіватися,найвиразніше помітна в ліриці поета,зокрема в так званій ліриці суспільних,або громадських мотивів.

Саме з цього джерела - "війни з самим собою" плила ота гранична,навіть у поетів рідко подибувана,щирість розмови з читачем,оті самовикриття і самопризнання - впарі з пристрасними закидами в бік тодішньої галицької громади,- що в сукупності/тобто,самопризнання і закиди разом/спричинили були стільки гіркости й образ нашому поетові.

"Я не скінчу тебе,моя убога пісне!
Мов серед степу дерево безлисте
В осінній бурі б"ється і скрипить,
І скрип той чує поле болотисте,-
Отак душа моя терпить."

/"ІЗ ДНІВ ЖУРБИ"/

"Вниз котиться мій віз.Пов"яли квіти,
Літа на душу накладуть пута.
Вже не мені в нові світи летіти!
Війну з життям програв,любі діти!"

/"МІЙ ІЗМАРАГД"/

Отже,знову ВІЙНА,зформульована вже як ВІЙНА З ЖИТТЯМ, тобто,очевидно,з обставинами життя,зумовленими для поета, творчої людської одиниці,загальним станом життя тодішньої української громади в Галичині останньої третини XIX стол. Ця громада становила жалюгідне видовище запустіння,повсюдних браків і дір,латати які кликала громадська совість Івана Франка,не залишаючи або майже не залишаючи часу й енерґії для служіння мистецтву.

Так ми підійшли до кореня,до основної точки нашої теми: великого поета роздирало протиріччя між ідеалами громадського добра/ідеалами часовими,обмеженими/і,з другого боку,- вічними ідеалами краси й гармонії мистецтва.Перші скеровані були на осягнення і задоволення матеріяльно-тілесних потреб людини,отже мали утилітарно-практичний характер;другі - відзеркалювали незнищенну тугу і гін людського духу до досконалости,до найповнішого виявлення БОЖЕСЬКОЇ ПОДОБИ ЛЮДИНИ,до тріюмфу безсмертного духового первня в людині над первнем минущим,матеріяльно-тілесним.

Не є це щось нове,що прийшло на світ разом з Іваном Франком.Це - одвічна і вселюдська проблема.Лише не в кожному суспільстві дане протиріччя так загострюється в свідомості громадян,і,з другого боку,не кожен індивід здатний так глибоко протиріччям цим перейматися,як переймався ним Франко-поет,що сам же дуже влучно себе схарактеризував словами:

"Поет - значить:родився хорим
Болить чужим і власним горем."

Мусимо,в інтересі дальшого викладу,трохи розвинути і вияснити наше твердження,що не в кожному суспільстві ГРОМАДСЬКЕ І МИСТЕЦЬКЕ так гостро колідують у свідомості й діяльності індивіда-члена суспільства,як це було в Галичині у випадку з Франком.

У суспільствах розвинених,передових шанується волю осо-

би,індивіда,який сам обирає собі шлях життя,в тому й шляхи та способи служіння громаді,членом якої він є.У такому суспільстві індивід,що почуває в собі вроджений дар мистецтва,не має ніякої потреби хапатися за все,розмінюватися на латання браків і дір у далеких від мистецтва ділянках народного життя.Він не мусить бути,говорячи словами приказки - "і швець,і кравець,і на дуду грець".А з нашим поетом,власне,так і було:він мусів бути не тільки поетом-письменником,а ще й громадсько-політичним діячем,публіцистом,редактором і науковцем.

Хтось може на це сказати:Франко самий винен,що так розкидався - ніхто,мовляв,силоміць його до цього не змушував.

Це правда:формально ніхто Франка до цього не змушував. Але хто чи що змушує нас кинутися в воду,щоб рятувати потопаючого,якого ми зовсім не знаємо?Очевидно,громадське почуття,яке не завжди і не у всіх однаково розвинуте.

Іван Франко не тільки був великий мистець.ВІН БУВ ЛЮДИНОЮ З ДУЖЕ РОЗВИНУТИМ ГРОМАДСЬКИМ ПОЧУТТЯМ.А що жив у відсталому суспільстві,то був мучеником ідеї громадського добра.

Саме перевага громадського комплексу в психіці Франка не дозволяла йому іґнорувати голос громади/розуміючи при цьому не "еліту",не офіційний тодішній провід громади,а УКРАЇНСЬКУ ЦІЛІСТЬ у Галичині/,хоч цей голос не покривався з голосом-велінням музи,а навіть відтягав убік,суперечив йому.На саму думку про можливість такої іґнорації - Франко суб"єктивно почував себе зрадником.

Що це так - маємо не тільки прямі свідчення поета в публіцистичній формі/промова на ювілеї 25-річчя літературної діяльности,також передмова "ДЕЩО ПРО СЕБЕ САМОГО"- до збірки "Галицькі образки"/,але й три,за висловом акад.С.Єфремова,"психологічні автобіографії" в творчості Ів.Франка,а саме:"ПОЄДИНОК"/віршована фантазія у збірці "З вершин і низин"/,"ЗИМОВА КАЗКА"/друкована в "Зорі",1883 р./і поема "ПОХОРОН"/у збірці "Поеми",1889 р./.

У всіх цих трьох творах Іван Франко,так би мовити,роздвоює себе і ОДНУ ПОЛОВИНУ СЕБЕ СТАВИТЬ У ПОЗИЦІЮ ЗРАДНИКА,А ДРУГОЮ ПОЛОВИНОЮ СЕБЕ ДИВИТЬСЯ - що з того буде:як Франко-

незрадник ставитиметься і оцінюватиме Франка-зрадника?/ Цей другий Франко у всіх випадках названий МИРОНОМ - улюбленим псевдом поета/.

Для ілюстрації наших тверджень ми спинимося на третій, найповнішій візії власного роздвоєння у Франка - на поемі "Похорон". Але зазначимо тут, що і дві перших містять категоричний осуд громадської/національної/зради.

Поема "Похорон" не тільки становить творчу об"єктивацію власної зради, але й прикметна оригінальною, дуже цікавою мотивацією вчиненої зради з боку Мирона. Ця мотивація свідчить про те, що Франко дуже болюче переживав глупство, темноту і рабські звички власного суспільства, отже "безладдя, зависть і пиху пустую..." - все те, що так яскраво висловив поет словами Козака-Невмираки в пролозі "ВЕЛИКІ РОКОВИНИ":

"Ми всі такі! Що в інших ганьби знак,
Се ми приймаємо як хліб насущний!
У інших ренеґат - у нас добряк;
У інших підлий - в нас старшим послушний;
У інших скажуть просто, ясно так:
Безхарактерний - в нас лиш простодушний.
Не стало встиду в нас! Ми в супокою
Упідлимось, ще й горді підлотою".

Якщо ми наведемо ще повні безмежної гіркоти і душевного болю Франкові слова з передмови "Дещо про себе самого", - то будемо менш-більш підготовані до такої арґументації на виправдання своєї зради, яку герой "Похорону" Мирон розвиває перед вибраним товариством переможців, його недавніх ворогів, а тепер спільників, за столами з дорогими стравами та напоями:

"Я бачив, що ті лицарі завзяті,
Що йшли в огонь і бились, мов орли,
В душі своїй були і темні й підлі,
Такі ж раби, як і вперед були.
І я зламав той знаряд непридалий,
Спокусу дешевих побід відверг,
Бо краща від плебейської побіди
Для них була геройська смерть тепер.
Тепер вони погибли, як герої,
І мученицький прийняли вінець.
Їх смерть життя розбудить у народі,
Це початок борні, а не кінець.
Тепер народ в них має жертви взір
І ненастанний до посвят підпал;

Їх смерть будущі роди переродить
Вщепить безсмертну силу - ідеал."

/Це Мирон каже про військо свого народу,яким він перед зрадою командував.- А.Ю./

Що й казати:цікава,хоч і з софістичним забарвленням, ідея.Смертю фізичною - вбити смерть духову!Подібно до високого християнського клича "Смертію смерть поправ"!Через смерть фізичну воскресити дух,збудити людську совість.

Та під кінець своєї промови-арґументації Мирон відчуває фальш своїх арґументів і гостро картає своїх бенкетуючих спільників:

"Ви,паразити з водянистим мізком,
Ви,неробучі загребущі руки,
Ви,у котрих з усіх прикмет звірячих
Лишились тільки хитрощі гадюки!"

Присутні кидаються на Мирона,хотячи зарубати його шаблями.Але в цю мить б"є дванадцята година - і Мирон зникає в ясну місячну ніч.На вулиці він вливається в похоронну процесію і разом з натовпом вкочується на кладовище.Тут, вже з надгробної промови,він дізнається,що це ховають Мирона,який сьогодні опівночі був убитий - не мечем,а "словом,що пихою злою диха...".Коли до останнього прощання до гробу наблизився Мирон,раптом усе лице Мирона-мерця наливається кров"ю.Присутні пізнають по цьому в Миронові-глядачеві зрадника-вбивцю і вкидають його до ями,до жертви його злочину.

Мораль,як то кажуть,ясна:зради свого народу нічим виправдати не можна!

Але,з другого боку,чи міг Франко іґнорувати голос мистецтва,зрадити свій вроджений поетичний дар? Чи міг "закопати талант у землю" - замість невпинно його розвивати?

Очевидно,також не міг.Бо це так само було б ЗРАДОЮ САМОГО СЕБЕ.

Звідси одна єдина розв"язка в свідомості поета:служити обом "богам",хоч би й довелось упасти,бо людські сили обмежені.Проте,річ ясна,що компроміс не міг задовольнити завжди вимогливого до себе Франка;він мучився,і сліди своїх душевних мук полишив у творах.

Психологія - як ділянка людського знання і життьовий до-

свід кожного з нас - заєдно промовляють,що психічний стан роздвоєння,притаманний Франкові майже на всьому протязі його творчої діяльности/ВЕЛІННЯ ГРОМАДИ - супроти ВЕЛІНЬ МИСТЕЦТВА;минуща "ЗЛОБА ДНЯ" - супроти ІДЕАЛІВ ВІЧНОСТИ/, належить чи не до найважчого,що доля посилає творчій людині на землі.

Франкові пристрасно хотілося почувати себе "цілим чоловіком",позбутися "екстремів",що роздирали внутрішнє його єство;йому нераз невимовно боляче було топити в заробітковій щоденщині свої "невиспівані співи",свою лірику особистих почувань.

Ось холодної зимової ночі,коли в душі поета западає глибока павза,а перо випадає з пальців,до нього раптом доноситься "тінь голосу",кволе,"чутне лиш серцю" зідхання:

"Тату!Тату!Тату!
Це ми - твої невроджені діти,
Це ми - твої невиспівані співи,
Перед часом утоплені в багнюці."

Щоб заокруглити першу частину наших міркувань на тему війни поета з самим собою,мусимо ще раз вказати на величезну ролю громадських спонук у творчості Ів.Франка,а тим самим і на цілковиту недоречність роблених йому закидів у "непатріотичності" з боку тодішнього проводу громади.

Іван Франко почував себе громадянином світу,тобто жив ідеалами і прагненнями передових культурних суспільств,і водночас громадянином-членом своєї нації,що - хоч не з своєї вини,але,ніде правди діти, - "пасла задніх",відстала в своєму розвитку від рівня передових культурних народів.

Як громадянин світу,Ів.Франко не міг вважати для себе чимсь недозволенним працювати в польській чи німецькій пресі,в тих,власне,органах її,що стояли на проґресивних, демократичних позиціях.Адже з точки зору отих вселюдських ідеалів і настанов,про які мова була вище,він з ними був солідарний.

Але... у найпроґресивніших німців,поляків чи росіян не боліло серце з приводу злиднів і відсталости українського народу.Такими периферійними/в їх очах!/ справами займати

свою увагу,скеровану на осягнення вершин духового розвитку у вселюдському маштабі,видавалося цим визнавцям вселюдського поступу непотрібною затримкою,гальмуванням гону до висот людського духа,що,мовляв,не знає національних різниць і меж.Говорячи це,ми маємо на увазі людей суб"єктивно чесних,щирих прихильників свободи і щастя людини,а не політичних спекулянтів і свідомих окозамилювачів,що їх,на жаль,не бракує в середовищах наших сусідів.

Та не міг так оминути,перейти над цим питанням "до дальшого порядку денного" Іван Франко,син нації відсунутої на задвірки історії.Бо батькові заповіти - кувати кращу долю своєму народові/отой "вогонь кузні батька",що його поет,за власним свідченням,проніс через усе життя/ - владно кликали поета не покидати рідної ниви,хоч на ній - непроглядні хащі бур"янів і будяків;"безладдя",зависть і пиха пустая...Хоч всі ми в царстві мар,усі ми плем"я сонне і боляще,і маловірне...".

Більше того.Саме тому,що "рідна нива" лежала таким облогом-пустирем і вимагала найважчих зусиль,труду "в поті чола",Франко почуває,що він не може покинути свого народу,бо був би зрадником,відступником батькових заповітів. І він його не покидає.

Але Франкове розуміння служби своєму народові було таке недосяжно високе,так відрізнялося від виставового,в ґрунті фальшивого "патріотизму" пиховитих "батьків народу",що вони якстій накинулись на поета.

2. ВЕЛИКЕ ЩАСТЯ ЖЕРТВИ ДЛЯ ІДЕЇ

Аналізуючи творчість Івана Франка,не можна позбутися враження,що перед нами - подвижник,людина фанатично віддана певній ідеї і кожночасно готова за цю свою ідею до страждання.Люди цього типу прагнуть повного злиття з визнаваною ідеєю і повсякчас шукають нагоди переконати в слушності цієї ідеї самих себе та інших;страждання за ідею - це їх стихія,в цьому їх життя.

У читача напевно вже постали перед очима образи з перших віків християнства - отих неофітів з полум"яною вірою,

що за ідею Христа йшли на муки і смерть.

Але коли ми при темі "війна з самим собою" нашого поета,то ще яскравішу аналогію знайдемо в образі тих християнських подвижників,що одягали на голе тіло волосянки і дротяні сітки,по декілька діб нічого не їли,спали на камінні та сучках,- взагалі мучили своє тіло.Тіло бо вважалося "сосудом диявола",від тіла йшли всі земні спокуси, які перешкоджали духові людини зноситися вгору,зливатися з Божим духом.

Це була,отже,також "війна проти самого себе" - війна духового первня людини проти первня матеріяльного,тілесного. І якщо продовжити аналогію,то чи не нагадують Франкові бичування самого себе,ятріння своїх душевних ран/що кругом у громаді "браки і діри","облоги та пустирі",а він зробив так мало!/- чи не нагадує це настирливе самобичування отого християнського подвижництва і тренування себе фізичними недогодами,постом і молитвою,- щоб не погрузитися в самовдоволенні грішним життям?

Як інакше,як не в пляні подвижницького самотренування можна розуміти славетні Франкові "ПОКЛОНИ",з їх характеристикою поетової любови до народу,як "гарячки невдержимої", "кривавої в серці рани"? Або що інше - як самоятріння власних ран - становить зміст Франкової передмови "ДЕЩО ПРО САМОГО СЕБЕ" до збірки "Галицькі образки",де поет вигорнув перед очі громади аж два "страшних признання":"Не люблю русинів!" і "Навіть Руси нашої не люблю!".

Розуміється,якщо ми поминемо окреслене вище подвижництво, яке становить вроджену притаманність нашого поета,внутрішню потребу його душі,то ми вправі мати жаль до Франка за неоправдані узагальнення,недоречні перебільшування і,зрештою,за легковаження своїм іменем.Адже в пляні суспільно-національному його ім"є чейже належало не самому йому,а й громаді,нації.Ми ще можемо додати,нав"язуючи до згаданої передмови,що оголена мотивація своєї "підневільної" любови до українського народу,подана в публіцистичній формі та ще польською мовою/саме це спричинило справжню завірюху навколо Франка в тодішньому галицько-українському суспільстві/ - взагалі була зайва в творчо-біографічному пляні.Бо свою

"любов-муку",любов на межі ненависти,/пригадуєте в "Поклонах":"Я ж не люблю її,як раб не любить свого пана"/, словом,- "люблю усупереч любові"/що нагадує Лесине "Контра спем сперо"/ Франко надзвичайно яскраво висловив раніш у поезії "Каменярі".

Та це один бік справи,а є ще другий:спонтанний вибух обурення загалу тодішнього галицького суспільства/обурення не з приводу якогось не християнського вчинку чи неморальних закликів поета,а з приводу його такої незвичної і разючої глибинної одвертости поглядів/,що його ця ПЕРЕДМОВА викликала,зродив згадані вже "Поклони" і взагалі низку глибоких рефлексій поета на громадські теми.

"Поклони" значно поширюють і збагачують основний мотив жертвенної праці і жертвенної любови,що так імпозантно прозвучав уже в "Каменярах".Перекликуючись із свідченнями поета в Передмові,наголошуючи загальний мотив НЕ ЛЮБЛЮ,БО АЖ ЗАНАДТО ЛЮБЛЮ,"Поклони" містять пристрасне заперечення самовдоволеної обмежености/"пиха пустая"/,пасеїстичного задивлення в минуле/"ти любиш в ній князів,гетьмання,панування"/і поверхового хвалькуватого патріотизму,- словом отого нечинного ПАТРІОТИЗМУ ФРАЗИ,що такий притаманний був міродайним колам тодішньої української громади в Галичині.

Таке УКРАЇНСТВО справді не варто любити.Більше того,його слід усіма силами поборювати.Поборювати в ближніх і в самому собі,оскільки якоюсь мірою воно може бути в кожному з нас - ось така інтенція Франкових поетичних освідчень у "Поклонах",така інтенція і його "страшних","дефетистичних" самопризнань у згаданій вище Передмові.

Ми ще в першій статті ствердили,що Франко в своїй душевній колізії:МИСТЕЦТВО ЧИ ГРОМАДА і в колізії ВСЕЛЮДСЬКІ ІДЕАЛИ чи ГРОМАДСЬКА "ЗЛОБА ДНЯ" став на боці громади.Цим, слід думати,Франко-громадянин завдав чимало удару Франкові-мистцеві.Але така була доба,про страшний фаталізм якої і тяжіння цього фаталізму над поетом говорить критик М. Євшан.

У тодішній Галичині/і не тільки в Галичині/ в свідомості навіть освіченої частини громади завдання і потреби

мистецтва не стояли на першому пляні,а десь далі,мовляв, це - "музика майбутнього".На першому пляні стояли потреби соціяльної і національно-політичної волі.Будь-яке відтягання членів громади від цих першочергових завдань і потреб вважалось непатріотичним вчинком."Поетом можешь ти нє бить,Но ґражданіном бить обязан!" - так влучно висловив тенденцію російський поет Н.Нєкрасов,у творчості якого подеколи чуємо спільні мотиви з творчістю І.Франка.

А згаданий вже раніш критик М.Євшан,досліджуючи творчість Франка,стверджує виразно,беззастережно:"Для ідеї служіння мистецтва громадянству Франко готовий убити свій внутрішній світ".Це можна розуміти тільки так,що наш поет, задля мотивів громадсько-політичних,ладен був занедбати поезію інтимних мотивів,хоч і розумів,що це для мистецтва - велика жертва.

Проте,на нашу думку,наведені слова критика мають,крім згаданого вгорі,ще одне розуміння:ВНУТРІШНІЙ СВІТ мистця такого формату,як Іван Франко,самозрозуміло містить у собі ВИМОГУ ДОВЕРШЕНОСТИ,ДОСКОНАЛОСТИ.Поза всяким сумнівом, Ів.Франко страждав від того,що не мав змоги ВИНОШУВАТИ В СОБІ І ВИШЛІФОВУВАТИ СВОЇ ТВОРИ.Однак диктат "голосу громади" внутрі поета був такий непохитний і владний,що Франко намагався "скрізь поспіти",де лише вчував потребу свого слова,свого розуму і серця,хоч і добре розумів,що така - диктована громадою - екстенсивність його діяльности перешкоджатиме його ІНТЕНСИВНОСТІ,ЯК МИСТЦЯ.Тобто і тут наш поет свідомо жертвував собою для ідеї громадського добра.

Від "КАМЕНЯРІВ" - найвищого злету творчости молодого Франка і кінчаючи поемою "МОЙСЕЙ"- вершком творчости нашого поета вже в зрілому віці - ми раз-у-раз подибуємо той самий домінантний мотив жертвенного служіння громаді.Жертвенного в найвищому,граничному розумінні,бож поет свідомий того,що в земному житті він не тільки ніякої компенсації за свій труд не дістане,а ще й зустріне від ближніх наругу і прокльони.

Тож залишається тільки нагорода в майбутності,коли поета і його однодумців - каменярів поступу - вже в живих не буде.Але тріюмфатиме їх ідея,їх революційний дух,ота "най-

краща частка" людини,що з нею,з людиною - "враз не ляже в гріб".

"І кожний з нас те знав,що слави нам не буде,
Ні пам"яті в людей за сей кривавий труд,
Що аж тоді підуть по сій дорозі люди,
Як ми проб"єм її та вирівняєм всюди,
Як наші кості тут під нею зогниють.

Та слави людської зовсім ми не бажали.
Бо не герої ми і не багатирі.
Ні,ми невільники,хоч добровільно взяли
На себе пута,ми рабами волі стали:
На шляху поступу - ми лиш каменярі!"

Величні,повні священного вогню і патосу слова!Найдальша,здається,спроба поєднати ХОЧУ і МУШУ в українській поетичній творчості.Бож у цьому чудовому образі "добровільних рабів волі" межа між МУШУ і ХОЧУ стирається в жертвенній самопосвяті,в "тріюмфі себе над самим собою".

"...Нехай прокляті ми і світом позабуті! -
Ми ломимо скалу,рівняєм правдиві путі,
І щастя всіх прийде по наших аж кістках."

Патос майбутнього тріюмфу ідей вселюдського поступу - це те,чим надихана поезія Франка до найвищої міри.І цей, сказати б так,"оптимізм могутнього лісу",що визирає з-поза обскубуваних дерев песимістичного оточення,- робить поезію Франка безсмертною.Вона бо несе людським душам - за прекрасним висловом Лесі Українки з поезії "Три хвилини" - "велике щастя жертви для ідеї і муку мрій".

ОВИД ч.2/121/,1962

ПРО ОДНУ СТРОКАТУ ЗБІРКУ ПОЕЗІЙ

Ім"я Ганни Черінь - відоме в українській літературі на еміґрації:вже понад півтора десятка років читаємо її твори віршовані і не віршовані в різних часописах.Тематичний і жанровий засяг письменницького пера Ганни Черінь досить широкий і різнобічний:у віршованій творчості - від ностальгічної лірики і аж до гуморесок та віршів для дітей; у невіршованій знаємо її оповідання,подорожні нариси і казки /головно для дітей/.

Тож маємо перед собою книжку/"Чорнозем"/не дебютанта,а автора з поважним творчим доробком.Ця обставина обов"язує нас підійти до розгляду "Чорнозему" з усіми належними вимогами критики.

Насамперед,щодо назви й розміщення/укладу/творів у книжці-збірці.

За назву книжки взято наголовок добірки з дев"ятьох віршів/ст.61-84/,серед яких один,останній називається "Чорнозем".Цілу добірку автор безпідставно/про що скажемо,з належною арґументацією,далі,на своєму місці/вважає поемою. Але тоді він мав би поставити її поруч поеми "Лист із України".Це було б послідовно з боку автора,а читачеві легше було б порівняти поему з ніби-поемою і побачити ЯКА МІЖ НИМИ КОЛОСАЛЬНА ВІДСТАНЬ.

Поза згаданою добіркою "Чорнозем" і поемою "Лист із України",маємо в книжці понад вісім десятків віршів,розміщених у трьох циклах:ЛЮБОВ І НЕНАВИСТЬ,КАЛЕНДАР,ІНТИМНА ЛІРИКА.

Групувати вірші/і взагалі літературні твори/в цикли слід за ОДНИМ якимсь принципом:жанровим,тематичним чи якимсь іншим/скажімо,місцем та часом написання тощо/.У рецензованій книжці цього не дотримано,що відразу видно з циклових наголовків.Та це ще не все лихо:далі бачимо,що навіть у рямках цього невдалого циклування автор виявив,м"яко кажучи,цілковиту безтурботність,"тулячи" той чи інший вірш у якийсь цикл навмання - "аби приткнути"!

Ось,наприклад:здавалося б,бо вже за самим наголовком/якщо його вжито не іронічно/вірш "Любов" мав би бути в циклі

ЛЮБОВ І НЕНАВИСТЬ,а вірш "Березень" - у циклі КАЛЕНДАР. А тим часом у книжці обидва ці вірші знаходимо в циклі ІНТИМНА ЛІРИКА.А чому,на якій підставі такі явні віршовані гуморески як "Одинець" і "Національна проблема" потрапили в цикл ЛЮБОВ І НЕНАВИСТЬ,отже в той самий цикл, де є цілий ряд сутопатріотичних віршів:"Гаряча кров", "Ольга"/про Ольгу Басараб/,"Листопад","1941","Мазепинці" та ін.А що КАЛЕНДАРНОГО має в собі довгий вірш "про стрункі ноги"/його повний наголовок:"Про борщ,стареньких бабусь і стрункі ноги"/,що вміщений у циклі КАЛЕНДАР?А що інтимно-ліричного має в собі вірш "Місяць" з його одчайдушними співаками,з романтикою "п"ятдесяткового юнака" і "злощасного соліста"?Або менторсько-дидактичне "Подружжя",що так само,як і "Місяць",пишається в циклі ІНТИМНА ЛІРИКА?

Таких питань можна ставити десятки.Тому ж ми для полегшення розгляду вміщених у збірці творів мусимо застосувати СВОЄ ГРУПУВАННЯ/очевидно,умовне/,поклавши в основу ідейно- тематичний принцип.Тоді матимемо:групу/або,коли хочете,цикл/СУСПІЛЬНО-ПАТРІОТИЧНУ,групу ПРИРОДОСПІВНУ, групу "ПОДРУЖЖЯ І РОДИНА"/тут же й вірші про кохання та любов,що їх Ганна Черінь не стільки оспівує,скільки ПРО НИХ ТРАКТУЄ і до того ж в сугубо побутовому аспекті/.Четверту групу доведеться назвати "РІЗНЕ",куди ввійде пара віршів на тему ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТИ і вірші "ЕПІЗОДНІ" та ПРИСВЯТИ.

Віршів на суспільно-політичні теми в збірці чимало:від носталгічного "Люблю її"/не позбавленого,проте,риторики й дидактизму/,трактатно-пропаґандивних:"Мазепинці","Ворог", "Казка",гумористично-сатиричних "Верболозників" - аж до таких сумбурних/бо в них ЗМІСТ і ФОРМА зовсім "не зіграні"/віршів,як "НАЦІОНАЛЬНА ПРОБЛЕМА" і "УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ - СВОЇМ ЧОЛОВІКАМ".

Мистецька вартість багатьох віршів цієї групи вельми сумнівна,а про деякі можна сміло сказати:НІЯКА,бо ЇХ ЗМІСТ НЕ ЗНАЙШОВ СВОЄЇ ФОРМИ.Цих останніх у більшій мірі,а інших у меншій - але досить помітно - ціхує загальна риса: НЕЗУГАРНІСТЬ СТИЛЕВИХ/поетичних/ЗАСОБІВ.Для прикладу по-

дамо цитати з різних віршів:"Неначе в душу нам нахаркав нахабний ворог - москалі!"/"Люблю її",ст.60/;"Із сходу пре розгнуздана навала"/"На захід",ст.64/;"Задерла на перечки ноги"/"Національна проблема",ст.25/;"Польща чваньковита,соломою набита голова"/"Хліб",ст.78/.

Такі/чи подібні до них/порівняння,епітети та метафори допустимі в творах сатиричних.Але ж названі твори ЗОВСІМ НЕ ПОДУМАНІ ЯК САТИРИ!

Слід ще звернути увагу на ІДЕЙНУ ХИБНІСТЬ,неприйнятність із позиції гуманізму,які обов"язують нас як народ,що чесно бореться за свою свободу,йде справедливим шляхом/дивись у Т.Шевченка:"Ми чесно йшли,у нас нема зерна неправди за собою..."/.Ось кілька таких місць неприйнятностей/нами в наведених нижче цитатах підкреслених/:

"Ні,вони - не хитрі "воріженьки",
Ні,вони самі не пропадуть!
Зброя проти них - не витребеньки,
А відвага,хитрощі і лють!"

/"Ворог",ст.51/

"Засягай же,скільки змоги,
Йди вперед,як є талан.
Домагайся й до чужого,
Щоб затримать власний лан".

/"Казка",ст.49/

Оце ПОЗИТИВНЕ НАГОЛОШЕННЯ хитрощів і люті,ЗАКЛИК домагатися чужого - не приносить чести авторові "Чорнозему" і бентежить читача,не наснажуючи його емоційно,а радше дезорганізуючи.

Найбільше закидів за БЕЗСТИЛЕВІСТЬ маємо до двох творів цієї групи,а саме:"НАЦІОНАЛЬНА ПРОБЛЕМА" і "УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ - СВОЇМ ЧОЛОВІКАМ". Уже самі наголовки/у книжці їх не вирізнено лапками,отже дано насправжки,не іронічно/мали б зобов"язувати автора до поважности.А тим часом у "Національній проблемі" на ст.25 читаємо:

"І раптом панночка - о,боги!
Немов мені встромила ніж:
Задерла на перечки ноги
/Бо так їй,бач,було зручніш/.
Тьху!Тьху!Та ж це американка!"

/Між іншим,правильно тут слід писати ТАЖ,як одне слово, бо в цім випадку це сполучник/.

А далі:

"Очиці ж - як в паннунці Касі,
Що в Кракові колись я стрів.
Дурна ж ти,голово,як пляшка:
Вона ж бо - викапана ляшка!"
/ст.25/

Цю саму БРУТАЛЬНІСТЬ СТИЛЮ бачимо в розлогому вірші "Українські жінки - своїм чоловікам".Ось приклади:

"Де ж та гора,щоб глянуть нам з долини!?
Кого ж ви нам поставите в зразок?
Чи ляшку,від якої щохвилини
Чекати можна черговий "зв"язок",
А чи француженку,що п"є вино,як воду,
Що вибрала за темп собі аллеґро,
Що завжди горда за свою породу -
Але не відцурається і неґра!
Чи хоч німкень з їх риб"ячою кров"ю,
З ногами рачими й жабиними очима,
Що торгували скислою любов"ю
У свого чоловіка за плечима!?"

Хіба це мистецтво?І хіба саме так повинні українські жінки промовляти до своїх чоловіків,щоб переконати їх у своїй вартісності?! Ще ніколи ПАПЛЮЖЕННЯ ІНШИХ НЕ БУЛО ДІЙОВИМ,СЛУШНИМ АРҐУМЕНТОМ ВЛАСНОЇ ВИЩОСТИ І ВЗАГАЛІ ГІДНОСТИ.

Не всі,проте,вірші суспільно-патріотичної групи такі слабкі.Є декілька непоганих:"Ольга"/ст.43/,"Листопад"/ст. 45/,також/хоч уже слабший/"1941"/ст.50/.

Твір "Ольга" - це про Ольгу Басараб.Починається він так:

"Ясне чоло,розумні сірі очі.
Чіткі,суворо стиснуті уста...
Вона була привабливо-жіноча,
Така велична - і така проста.

На берегах веселих річки Стиру,
Коли іще дитиною була,
Любов до правди й до народу щиру
За ідеал вона собі взяла".

У цьому вірші нема зайвої риторики,що її так часто подибуємо в інших віршах Ганни Черінь,нема недоречного полемізування та повчальництва;нема взагалі багатослів"я.

Це саме слід сказати про "Листопад".Подамо теж початок:

"Шороку,як заплаче листопад
Й з дерев спадає золота обнова,
В думках ми повертаємось назад
До гордих височин старого Львова.
В поезіях,в задуманих піснях,
І в тихім погляді,і в пристрасній промові,
Ми переходимо через знайомий шлях,
Відчувши ще раз дні Листопадові..."

І кінець:

"Шороку,як заплаче листопад,
Для нас приходить Свято Смутку й Слави.
І ми в думках вертаємось назад,
Щоб йти вперед,на здобуття Держави".

Тут є образи,є алітерації "д" і "с"/віДчувши...Дні ЛистопаДові;Свято Смутку й Слави/,є добра,не "притягнута за чуприну" рима.

Хоч того Й на початку/див.рядок "Й з дерев спадає золота обнова"/таки слід було уникнути,написавши ось хоч так: І ЗОЛОТА З ДЕРЕВ СПАДА ОБНОВА...Також,доклавши зусиль,можна запобігти і отого "Щоб йти"/див.останній рядок цитати/.

Формально добрий вірш "ВЕРБОЛОЗНИКИ"/ст.18/,що його ми також віднесли,за тематичною ознакою,до суспільно-політичної групи.Є в ньому соковиті образи,влучне зіставлення контрастів,звучні рими і ритм.Тільки ж місце "Верболозникам" зовсім не в циклі ЛЮБОВ І НЕНАВИСТЬ,куди впакував їх автор,об"єднавши,таким чином,із ґроном віршів,про які ми щойно говорили."Верболозники" - твір гумористично-сатиричний,і як в такому - в ньому справді влучно і "з перцем" змальовану невмирущу еміґраційну породу "веґетаторів", "невтомних борців дезідейних ідей".Ось їх "фотографія":

"Все нудьгують за редькою,хріном,щавлем,
Споминають ворота недужі
Та криницю трухляву з кривим журавлем,
Вітряки,калабані,калюжі...
Україна та місце її на землі?!
Брови зламані знаком питання...
Їм вареники б тільки були на столі,
Та щоб плавали в маслі й сметані.
У щоденнім житті їм одне на меті -
Шлють до Бога молитви і сльози:
Щоби Він хоронив,від біди боронив

Їх садиби та їх верболози..."

І ось цю сатиру автор умістив безпосередньо після твору "ГОСТІ",в якому вся перша "ідилічна" половина якраз вихваляє хутірське життя,тобто той самий "верболізний затишок",але ТАМ,на Батьківщині.Виходить,автор має для одного і того самого явища ДВІ РІЗНІ МІРКИ.Так читачеві трудно пройнятися осудом до тутешнього,еміґраційного "хуторянина".Бож він,цей "хуторянин із колишніх діпі", лише ПРОДОВЖУЄ БУТИ ВІРНИМ ТРАДИЦІЯМ,плеканим ще на Батьківщині.Дві мірки до одного явища прикладати можуть лише люди нещирі,і цієї внутрішньої суперечности авторові треба було уникнути.

Друга група/за нашою умовною клясифікацією/поезій збірки - природоспівна лірика - представляється набагато кращою.Нема вже тієї/тобто що в попередній групі/повені риторики,претенсійного резонерства і дидактизму.А впарі з цим - нема/або,точніше,майже нема/і тієї брутальности і невковирности формально-стилевих засобів.Є в цій групі декілька справді вартісних поезій,як ось:"Ні,це не осінь" /ст.95/,"Мандрівка"/ст.96/,"Останнє вишивання"/ст.97/, "Перший сніг"/ст.102/,"Снігопад"/ст.104/,"Ялинка"/ст.108/, "Чорнобрива ніч"/ст.121/,"Етюд"/ст.122/.

Щоправда,деякі з названих поезій ритмічно-інтонаційною і образово-виражальною стороною легко зраджують вплив кращих зразків поезії Максима Рильського - ось хоч би такі строфи з поезії "Мандрівка"/ст.96/:

"Пахнуть медом яблука дозрілі,
Крапле сік з налитих сонцем груш...
З гілки одірватися щохвилі
Може плід,ось тільки-тільки руш!
В час такий як гарно мандрувати
Через поле,пагорбки,ліси,
Як свої,як власні,відчувати
Скарби неповторної краси!
Осінь в пишнім строї молодиці
Тихо походжаючи в садку,
Свіжої,погожої водиці
Винесе на шлях мандрівнику".

Без претенсій на новаторство,у випробуваних рамках кля-

сичної віршової метрики і строфіки.Може й справді навіяна Рильським.Але це - справжня поезія.

Подобається нам також поезія "Осіннє вишивання"/ст.97/ і образами,і ритмікою,і міцно карбованою римою:

"Ходить осінь роботяща:
- Де ж не побувала я ще?
Що ж іще узяти в кросна?
Треба ще ялинки й сосни!
До сосни торкнулась тільки -
Покололи руку шпильки.
Як ялинку вишити?!
- Мусіла залишити..."

Поезія "ЧОРНОБРИВА НІЧ"/ст.I2I/музикою ритму і строфічною будовою нагадує нам поезії Гр.Чупринки./Певна річ,ця наша заввага не говорить про якусь мистецьку несамостійність автора і тим більше не містить осуду/.

Ось дві строфи для ілюстрації - початкова й кінцева:

"Ніч надходить оксамитно -
Так не чутно,непомітно -
Ласки повна вщерть.
Пахне м"ята і гвоздики,
А в траві цвірчать музики
Черговий концерт..."

"Ніч для пісні,для розмови,
Для солодкої любови,
З милим він-на-віч...
Ніч коротка,як хвилина,
Ніч ласкава,лебедина -
Чорнобрива ніч".

Імпонує нам у цій групі ще поезія "Етюд"/ст.I22/,де маємо такі поетичні рядки,як "ХВИЛІ ЧЕШУТЬ СИВІ КОСИ ОБ ХВИЛЯСТИЙ БЕРІГ"/Але чому не "берег" - як велить правопис?/ "ШЕПЧЕ ЗЛЯКАНІ МОЛИТВИ СПЛУТАНЕ ЛАТАТТЯ".У кінцевій строфі читаємо,що сонце "ПЕСТИТЬ КВІТИ Й ЗІЛЛЯ,В ЗОЛОТІ ЗЛОВИВШИ СІТІ ЛЮТИХ ХВИЛЬ СВАВІЛЛЯ".

На теми ПОДРУЖЖЯ І РОДИНА,КОХАННЯ-ЛЮБОВ у збірці натрапляємо віршів чимало.Ось їх неповний перелік:"Любов"/ст. I36/,"Подружжя"/ст.I40/,"Одинець"/ст.22/,"Ідеал"/I44/,"Моїй суперниці"/I48/,"Люби мене"/I56/,"Розмова"/I5I/.

Майже всіх їх псує грубий намул сентенцій,плиткого розу-

мування в стилі "тітчиної",чи пак "бабусиної науки",рецептової "життєвої мудрости",яка,не заперечуємо,дуже переконлива...але саме там,де ніякого кохання чи любови нема.

І досі ще нікому з поетів не вдавалося співом про "гніздечко",сімейний затишок із борщем та млинцями та вчасно випраними/і в руки "тицьнутими"!/скарпетками - не вдавалося,повторюємо,привернути до себе серця читачів.Ажніяк! Читачі/і не тільки молодь!/завжди були,є і будуть із тими поетами,які не зважуються життя серця підпорядкувати навіть стократ перевіреним на кухні чи в спальні рецептам.

І хоч нам певною мірою імпонує,що автор "Чорнозему" в цім випадку намагається йти ВПОПЕРЕК традицій,а проте похвалити не можемо/хіба лише поспівчувати/,бо марність авторових зусиль очевидна.

До речі,ми рішуче не погоджуємось,що "спів" про борщ /нехай навіть і спожитий СПІЛЬНО/ та нічні пантофлі можна кваліфікувати як ІНТИМНУ лірику чи навіть взагалі як ЛІРИКУ.Про ці речі можна співати,але цілком інакше,в іншому жанрі.І не маємо тут на увазі лише жанр гуморески та сатири,а й ПОБУТОВУ ПОЕМУ,"СІМЕЙНУ"чи пак "міщанську" ІДИЛІЮ/короткий малюнок - але без повчань та "філософії"-ідилічного життя в родині/,навіть БАЛЯДУ.Там може далося б дещо приточити з тітчиної чи бабусиної "житейської мудрости" так,щоб це не вражало читача в тій мірі,у якій воно вражає в нібито-ліричних віршах.

Ганна Черінь цього,як видно,не усвідомила:вона раз-у-раз у своїх "любовних" віршах щось "роз"яснює",з кимсь полемізує і доводить своє.А як можна поєднувати лірику з полемікою,поетичну образовість з арґументацією "як на долоні"?!

Звідси й "квіточки безстилевости",що їх чимало бачимо в розгляданих віршах,особливо в центральному - "ЛЮБОВ"/ст.136/

Вияснюючи з самого початку що таке любов,автор каже:

"Це не мандрівка в юнь зелену
І це не той пекельний рай,
Що В СЕРЦЕ ВСТРОМЛЮЄ ДИЛЕМУ:
ДІСТАНЬ СВОЄ - АБО ВМИРАЙ!"

А далі,вже в строфі 8,де мова про "підтоптаних парубків",читаємо:

"Від завзяття блищать ОЧИЦІ!
Сміються куни та лисиці:
"Ха-ха!Здурів на старість дід!

І хоч запізно вже навчене
ДОМІРКУВАЛОСЯ ГНИЛЛЯ:
Синиці не тримали в жмені,
Бажали в небі журавля!"

/Підкр.скрізь наші -А.Ю./

Ми не виховувалися в інституті "благородних дівиць",але нам робиться недобре від цього брутального тону,від такого надуживання й наруги над естетичним чуттям людини як оце "в серце встромлення дилеми","очиці" та "гнилля".Це ж мова сатири!А вірш "Любов" не подуманий як сатира і вміщений автором у циклі "Інтимна лірика"...

І,кажучи "дискретно",- хіба гонитва за "журавлем у небі" притаманна лише "підтоптаним парубкам"?..

Та це лише - "на марґінесі",маленька деґресія.А суть справи в тому,що це - не поезія.Як не поезією є і така строфа,що її стрічаємо далі:

"Вона вже зморщена і сива?
То що ж робить?Не той вже й ти...
Як мати вибір,то можливо
Вже кращої і не знайти..."

Ми довше спинилися на вірші "Любов",бо він є,так би мовити,ПРОГРАМОВИМ для всієї групи авторових віршів на цю тему.

Вірш "Одинець"/автор чомусь умістив його в циклі "Любов і ненависть"/також величенький і починається так/цитуємо/:

"Що буває кращого на світі,
Ніж щасливий,вдатний одинець?!
Обминає він подружні сіті
Й розкошує - вічний брикунець.

І далі/через одну строфу/:

"Скрізь його приймають,ніби в свято:
Там на борщ покличуть,там на чарку...
Сватають мами дочок завзято
/Поки мудрий тато дасть по карку/".

Можна подумати,що Ганна Черінь зрадила саму себе і оспівує "холостяцтво".Аж ні! В кінці вірша читаємо,що несолодко буде "одинцям-молодцям","як підійде справа до кінця":

"Вже коли ні панни,ні друзяки
Більш того не схочуть молодця,
Відмовки вигадуючи всякі,
Будуть обминать,немов мерця...
Все чиїмсь синочком бути звикли,
Поки не постарілись самі
До того,що вже всі бабці звикли,
Що йому годилися в мами...
Та й нема ні чистої ряднини,
Ні борщу з свого ж таки стола,
Ні тій нечемної дитини,
Щоб водиці склянку подала".

В жанрі БАЙКИ-МОРАЛІТЕ цю тему далося б куди краще, справді по-мистецьки втілити:там би,в байці,були б цілком доречні оті БРИКУНЦІ та КАРКИ,що тут, в одному циклі з патріотичними поезіями про Ольгу Басараб/"Ольга",ст.43/про ЛИСТОПАД і 41 РІК,- вражають як стилева кострубатість.

На закінчення розгляду цієї групи скажемо про "ІДЕАЛ" /ст.144/.

Це один із дуже небагатьох пристійних творів на теми ЛЮБОВ-ПОДРУЖЖЯ-РОДИНА.Кінцева строфа "Ідеалу" справді несподівано "ідеалістична","мрійницька"./"Несподівано" для нас,бо слабко в"яжеться з усією настановою автора в питанні любови і подружжя,- як це виявляється в збірці/.Цитуємо:

"Добре мати зірку полум"яну,
Що горить в пустелі самоти...
Може й варт утратити кохану,
Щоб навіки мрію зберегти".

В "Ідеалі" натрапляємо на влучне користання з поетичних засобів:образових/метафори і взагалі тропи/і ритмо-мелодійних.Для ілюстрації наведемо деякі місця.

Нагадавши про змагання з перешкодами,неминуче в коханні, автор каже:

"З перешкод найбільш непереможна -
Це шалена,бунтівлива юнь...
/Чи ж від неї сподіватись можна
МУДРОСТИ ЗАСИДЖЕНИХ БАБУНЬ?!"

/Підкр.наше - А.Ю./

"Квіткою цвіте тоді Палазя
І ПЛИВЕ ПЛАВНІШЕ ПИШНИХ ПАВ..."

/Ми підкреслили рядок з алітераціями П - А.Ю./

Подобаються нам і ось ці місця:

"Ідеал все блідшає чудовий,
Мов нетривко зроблений портрет..."
"Мовчазний в очах темніє осуд..."

Чи не тому "Ідеал" з мистецького боку вищий од усіх попереду розглянутих віршів цього циклу,що його провідна думка ІДЕАЛІСТИЧНА?..І що медитаційний тон тут не переходить в повчально-менторський...

У групі "Різне" звертають на себе увагу дві,з нашого погляду,добрі поезії:"ЗАПАС"/ст.100/ і "МОЯ МУЗА"/ст.98/. Першу з них автор умістив у циклі "Календар" - мабуть,тому,що настрої та почуття поета змальовано за сезонами, "календарно".Та ми певні,що справа таки не в календарі,і автор напевно погодиться з нами,що для мистця важить "творча весна",яка може прийти серед зимових сніговіїв,і навпаки:ЗИМА ТВОРЧОСТИ може скувати мистця серед гарячого літа.Недарма ж Ганна Черінь не назвала цю поезію "Календар" чи "Сезони",а назвала "Запас",маючи на увазі ЗАПАС ТВОРЧИЙ.Природа,її сезонові зміни - лише умовні рамки в цій поезії,що починається так:

"Прилітали й відлітали весни -
А такої справді не було:
Як розквітли під вікном черешні,
То і серце з ними розцвіло".

Подобається нам поетичною образовістю і мажорним тоном також кінцева строфа "Запасу":

"А моїм пісням немає стриму:
Недарма ж черешня та цвіла!
В мене вже наскладано на зиму
Повне серце щастя і тепла".

Взагалі в "Запасі" не бракує влучних мистецьких образів,що імпонують читачеві.Ось приклади:"Ледве спрагле літо,мов один гарячий довгий день";"Хусткою запнута,сива осінь сльози утирає на межі";"Небезпеку чуючи незриму,мовчазні насупились поля".

Під цим оглядом "Моя муза" - вірш набагато слабший.У

ньому подибуємо явно невдалі строфи.Ось хоч би оця:

"Тому вони свої слова
Плетуть в БІДУ таку,
Щоб заболіла голова
СЕРДЕЗІ-ЧИТАКУ".

/Мова тут про поетів,які не дбають ЗА ЗМІСТ і донесення його до читача - про всіляків "кубістів" та "сюрреалістів".Підкресл.у цитованому тексті - наші.А.Ю./.

Та вірш "Моя муза" цікавий тим,що в ньому Ганна Черінь викладає своє КРЕДО як поета: не засклеплюватися в одній лише тематичній ділянці,а відгукуватись поетичним словом на різні явища і різні сторони людського життя,головно життя власного/українського/суспільства.

"Про селянина творчий труд,
Про смерть його коня,
Про розмах крил і ріст споруд,
Красу нового дня.
Про сум сердеги-одинця,
Що марить про сім"ю.
Про щастям сповнені серця
В розквітлому маю.
Про юнака,що полюбив
+/ У перший раз в житті.
Про сиву ласку голубів
Наприкінці путі.
І про квітки,і про траву,
І сонце,й буревій,
Все,що люблю і чим живу
І я,і нарід мій.
Щоб пережити кожний факт,
Що нам тривожить світ,
І щоб писати не абстракт,
А кров,і сльози,й піт".

+/ У збірці "Уперший" - помилка!
А.Ю./

До групи "Різне" ми відносимо також усі "ЕПІЗОДНІ ВІРШІ",напр.,"Трамвайний роман","Місяць","На зупинці","Про дощ,старенських бабусь і стрункі ноги",і ВІРШІ-ПРИСВЯТИ: "Весілля","Вишита сорочка","Люби мене","Мій сад".Деякі з них мають явний посмак автобіографічности і напоєні щирим теплом,як ось "ВИШИТА СОРОЧКА" і "МІЙ САД" - і тому кращі;а деякі "присмачені" непотрібним задавацтвом та повчальництвом - а тому гірші/"Весілля","Люби мене"/.

Нехай читач сам порівняє хоч би ці строфи:

"Хай же хмелем піниться весілля!
Мій зі мною любий чоловік -
Інші ж хай того шукають зілля,
Щоб забути нас уже навік".

/"Весілля",ст.155/

"Вишивала я в три нитки:
Ясно-синю,чорну й сіру:
Сірі будні - дні робочі;
Часом смуток - чорна стяжка,
Ясно-сині глянуть очі -
І тоді стає не тяжко!"

/"Вишита сорочка",ст.160/

Мусимо спинитися на віршах "ТРАМВАЙНИЙ РОМАН" і "МІСЯЦЬ". Обидва вони - РОЗПОВІДНО-ОПИСОВІ,не позначені ліричністю, хоч і вміщені в циклі "Інтимна лірика".А треба сказати,що в розповіді-описі Ганна Черінь,як то кажуть,"несогірша", вправна.Тож тим більше не можемо простити їй декількох "штубацьких" місць,що їх стрічаємо в обох названих віршах.

"Її не дотикалося нічого:
Ні бруд,ні крик,ні погляди ВІДЬМИЩ...
Які стрункі її здавались ноги
Серед брудних,розтоптаних НОЖИЩ!

Я міг спитати незнайомку ЛЮБУ:
Її ім"я,адресу й телефон -
І ЗАПРОСИТИ ДО НІЧНОГО КЛЮБУ,
ДЕ,ЯК СОБАКА,ВИЄ САКСАФОН..."

/Ст.131.Підкреслення наші.-А.Ю./

Напевно читач погодиться з нами,що ці "відьмища" та "ножища" - недопущенне в поетичному тексті/поза сатирою/МОВЕТОНСТВО,НЕСМАК.І так само несмачним,антимистецьким є прирівняння звуків саксафона до ВИТТЯ СОБАКИ:прирівняння саме ТУТ,де в попередньому рядку "Він" зважує можливість запросити "її" - чарівну незнайомку,на оцей якраз саксафон.

Але антимистецькою є і ВСЯ наведена СТРОФА/тому й підкреслили ми в цитаті не саме лише порівняння/.Бож "незнайомка люба" - також явна недоречність:НЕЗНАЙОМКА може бути ГАРНА,ПРИНАДНА,навіть ЧАРІВНА,але ЛЮБОЮ може бути тільки БЛИЖЧЕ НАМ ЗНАНА ЛЮДИНА!Наша мова чутлива на цього роду нюанси,тому навіть щодо явищ природи ми зважаємо на них і кажемо:"любе сонечко","любий Дніпре",але не кажемо "любий

Сатурне" чи "любий Ніле"/ріка Ніл/ - бо то речі нам ближче незнані,ми з ними "не зжилися".

І зовсім не "романтикою закоханого",а - ми б сказали - НЕПРИХОВАНИМ ЦИНІЗМОМ віє від думки ЙОГО запросити її до нічного клюбу.

Ці хиби декваліфікують "Трамвайний роман".

Це саме бачимо у вірші "Місяць".Ось його початок:

"На співанці хто в ліс,а хто по дрова,
Гойдавсь на всі лади парафіяльний хор.
То в піяніссімо ВДИРАВСЯ,ЯК КОРОВА..."

Та ось зійшов місяць,про що читаємо пару гарних рядків:

"Там,над стодолою,ВМОСТИВШИСЬ МІЖ КУЛЯМИ,
СМІЄТЬСЯ МІСЯЦЯ ЗНАДЛИВИЙ ДИСК..."

А далі -

"...І раптом - закохались всі в хвилину:
У мене - п"ятдесятковий "юнак",
А дириґент - в свою ж таки дружину
/БО В ІНШУ НЕ ПОСМІВ БИ ТАК ЧИ СЯК/.
Соліст ЗЛОЩАСНИЙ - в дівчину цибату,
Якої досі зносити не міг;
Його товариш ВРАЗ ПОЧАВ СТРИБАТИ,
НАМ ЛЕДВЕ ЩО НЕ ОДТОПТАВШИ НІГ..."

/Ст.134.Підкреслення наші.А.Ю./

Не треба мати надто розвинуте естетичне чуття,щоб відчути,що підкреслені вище місця надавались би для гуморески або фейлетону.Але "МІСЯЦЬ" ПОДУМАНИЙ У ПЛЯНІ ЛЮБОВНОЇ /ІНТИМНОЇ/ЛІРИКИ!Його автор так і кваліфікує,бо вмістив у циклі "Інтимна лірика".Отож і вийшло - що до меду автор додав дьогтю!

І нарешті - про "майже екзотичний" вірш "ПРО ДОЩ,СТАРЕНЬКИХ БАБУСЬ І СТРУНКІ НОГИ".

Починається він сумнівної вартости резонерством:

"Можна дощ любити - й не любити:
Добрий він для віршів та ідей,
Добрий він на трави і на квіти,
Та не завжди добрий для людей".

/А вірші та ідеї - чиї ж,не людські? - А.Ю./

Далі автор змальовує неприємності дощу/сльота,холод тощо/і втіху несподіванки,коли в часі дощу вас на вулиці ґречний шофер раптом запрошує до себе в авто.

"Дружня поміч!Як чудово все це!
Врятувати душу від води!
+/ Тільки у шофера дивне серце -
В них воно роздвоєне завжди:
Для дівчат - єдвабне милосердя.
Для бабусь - гостріше від стріли.
Можуть ще й оббризкать спересердя,
Що дорогу їм перетяли..."

+/ Тут би мало бути "у шоферів",бож у наступному рядку стоїть "В них" - множина!/

Отже-стиль гуморески/віршованої/.І треба було авторові цю стилеву рису мистецьки посилити,зробити домінантною. Не вчинивши цього,автор суґерує/даним віршем/читачеві, ніби справді ВСІ шофери бабусь безжально в час дощу минають,а виглядають лише "струнких ніг".Бож кінчається вірш так:

"Це життя!Ввесь зміст часом у крапці,
І ніхто б змінить того не міг.
Тож для бабці - дощ і мокрі капці.
Авто ж - для струнких і гарних ніг!"

В оглаві змісту книжки зазначено дві поеми:"Чорнозем" ст.ст.61-84/ і "Лист із України"/ст.ст.173-231/.Власне, "Чорнозем",що складається з 9 віршів із окремими наголовками кожен,названо в книжці поемою неслушно,бо він не являє собою суцільного твору - з суцільним сюжетом і "наскрізними" персонажами/тобто такими,що провадили б головну сюжетну акцію/.Згадані дев"ять віршів/ніби "частин" цілости/сюжетно самостійні кожен зосібна,і навіть підпорядкованість їх одній провідній думці мистецьки не виявлена,не вичувається в тексті аж до останнього віршу "Чорнозем",де автор витлумачує "на розум" читачеві,що мова не тільки про справдішній чорнозем України та збіжжя як його плід,але і про УКРАЇНСЬКУ ЛЮДНІСТЬ,що на тому чорноземі зросла,включно з молоддю і дітьми.На цих останніх автор ставить спеціяльний наголос:

"Коли ж уже про збіжжя говорити,
Понад усе найбільш відзначить слід -
Ростуть нам добрі українські діти,
Чорнозему того найкращий плід". /ст.83/

Вже в цій строфі вичувається ГОЛОВНУ ХИБУ всіх дев"ятьох віршів циклу "Чорнозем",а саме:-- ПУБЛІЦИСТИЧНУ

РЕТОРИКУ.Взагалі цей цикл із 9 віршів/бо,повторюємо,ПОЕМОЮ,СУЦІЛЬНИМ ТВОРОМ їх не можна назвати/ - дуже слабкий, недопрацьований.Скрізь помітно якусь розхристаність змісту і форми:тут і Москва,і Польща,і Альжір,і "цілинна Африка";тут і принцеса Марґарета,і американські державні діячі Стівенсон та Айк/Айзенгавер/,поруч із українським філософом Григорієм Сковородою та іншим,вже вигаданим Григорієм,"синьооким Грицем" - Григорієм Черненком.Тут,нарешті,зле приточені розумування про шкоду шляхетности і слушність помсти.Чимало місць у тексті абсолютно ПОЗАМИСТЕЦЬКИХ,як ось:

"З одного боку - Польща чваньковита,
СОЛОМОЮ НАБИТА ГОЛОВА,
А з другого - грабіжниця несита,
Завжди голодна,наче вовк,Москва".

/Ст.78.Підкр.наше - А.Ю./

Навіть якби це була пропаґандивна брошура,то ми мали б претенсію до такого "парубоцького вибрику" на адресу держави чи народу,як "соломою набита голова"!

А останній рядок цитованої строфи ще й ЛОГІЧНО,чи пак ІДЕЙНО неслушний:порівняння з ВОВКОМ,ужите тут,мало б наголошувати,уяскравлювати НЕ ГОЛОДУВАННЯ/чи ж ми сами не голодували,не страждали від голоду!/,а ХИЖАЦТВО!Хіба можна плутати такі речі,тулити їх докупи?

Поема "Лист із України" має незле побудований сюжет,має головного героя - Антона/інші його ймення:"Тоні","Тарас"/; має аж два "любовні трикутники":Антін-Марґарита-Настя і Антін-Мері-Настя.З усіх перипетій герой виходить беззакидним лицарем чести особистої і чести національної.Є певна драматична напруга і колізія/головно тому,що Антонові нелегко зробити вибір,бо його "напасниці" - усі персонажі позитивні/.

Незначну,але досадну композиційну недоладність бачимо в тому,що НЕМА МЕЖІ переходу від вступних строф поеми/див. ст.177/до сюжетної акції,що розгортається хронологічно. Через це читач губиться,не знаючи - про ЯКЕ місто мова у п"ятій строфі/ст.177/,і до чого тут ЛЬВІВ,коли зараз же вслід текст говорить про Київ - як дійсне місце старту

сюжетної акції.Отож замість строфи "Не мов герой наш слава..." треба було відразу перенести героя на Батьківщину /і цим,до речі,здійснити дану в попередній строфі обіцянку "вернутися назад"/.

Друге.Поема - розповідно-ліричний твір.Тим часом "Лист із України" ліричного елементу має дуже обмаль.Це впадає в очі,особливо коли зважимо,що автор аж надто не скупився на текст і втулив чимало зовсім непотрібних строф про Тедді Рузвельта,проф.Меннінґа,вигаданого Мек Кая та "присмачив" це все варениками,без яких,нібито,не могло дійти до зближення між Антоном і Мері.Ці "строфи про діячів",як і взагалі струм "злободенщини і щоденщини"/побутової/прислонив значною мірою,на шкоду мистецькости твору,суспільно-психологічну проблематику поеми.

Все таки поема "Лист із України" займає місце серед кращих творів рецензованої книжки,і нам здається,що авторка повинна далі в жанрі поеми творити,вдосконалюючи своє перо.Щодо жанру ліричної поезії,то авторці явно шкодить її нахил до дидактизму і взагалі резонерства.А її безтурботне поєднування лірики з грубим нашаром "гумоpесковости" найбільше зашкодило в даній збірці.Гумореска має зовсім інші мистецькі завдання і приписи.

Та найголовніше:ТРЕБА ВДУМЛИВО І РЕТЕЛЬНО ПРАЦЮВАТИ НАД ПОЕТИЧНИМ ОБРАЗОМ.Щодо цього ми маємо до авторки багато претенсій:у тексті цієї статті попереду ми вже звертали увагу на низку явно антипоетичних "образів".Тут хочемо ще відзначити,що - як нам здається - ГАННА ЧЕРІНЬ НЕРАЗ ВДОВОЛЬНЯЄТЬСЯ РИМОЮ - НА ШКОДУ ОБРАЗОВІ І НАВІТЬ ЛЕКСИЧНО-МОРФОЛОГІЧНИМ НОРМАМ НАШОЇ МОВИ.

Ось послухайте:

"З любови вмій зробить святиню,
В ній сонце бачити й весну,
А не СТАРУ ТРУХЛЯВУ СКРИНЮ
Або облуплену стіну..."

/"Любов",ст.138.Підкр.наше - А.Ю./

Нема слів - рима тут досить точна.Але що це за пов"язання образів:любов і трухлява скриня?!Любов і облупана стіна?!

Хіба не могла авторка потрібну їй думку стопити із справжнім мистецьким образом?Розуміється,це не завжди дається відразу,деколи для цього треба тижня і місяця зусиль!

Або візьмемо оце:

"І неможливих протиріч
Сплела б я водокрут,
Зобразивши життя,як бич
З усіх земних отрут".

Як можна "сплести водокрут" - ми неспроможні собі уявити.

Ось ще дві ілюстрації до "гонитви за римою",не дбаючи про поетичний образ:

"Тому вони свої слова
Плетуть в біду таку,
Щоб заболіла голова
Сердезі-читаку".

Можна в розмовній мові почути зневажальні форми "читака","писака".Але "читак-читаку"/дав.відм./- це недотепна вигадка авторки,що дала їй дешеву "точну" риму.

/Обидві наведені строфи з вірша "Моя муза",ст.38/

У вірші "Моїй суперниці"/ст.148/ читаємо:

"А ми з ним разом,майже що сусіди.
Ти шлеш свої в листах до нього вісті,
А я свої ділю з ним радощі і біди".

Знову ж - задля рими слову БІДА силоміць накинено невластиву форму множини.

Декому ця стаття може видатись дуже "прискіпливою"/особливо в порівнянні з тими похвальними загальниками інших авторів,що досі рецензували "Чорнозем"/,мовляв,-недоброзичлива стаття.Тому ми хочемо ще раз нагадати обов"язкову настанову літературної критики.Її дуже добре зформулював Д.Грушецький у статті "Наші рецензії"/"Свобода",ч.212,за 6 листопада ц.р./:

"Рецензент мусить пам"ятати,ЩО ВІН У ПЕВНІЙ МІРІ Є СПІВТВОРЦЕМ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ І ЙОГО РОЛЯ В ЛІТЕРАТУРІ МОЖЕ МАТИ ВЕЛИКЕ ЗНАЧЕННЯ.Він повинен змагати до того,щоб бути добрим керівником і виховником...Але все мусить бути обґрунтоване сумлінною аналізою,щоб було видно,чому добре,і чому погано".

Ця принципова настанова була і є для нас дороговказом.

НОВІ ДНІ,листопад,1962

"ПРОТИ ШЕРСТИ" ІВАНА ЕВЕНТУАЛЬНОГО

Рухливе Видавництво Юліяна Середяка в Буенос-Айресі видало збірку гумористично-сатиристичних творів Івана Евентуального.Автор "з-під рідного неба" помандрував "під західні зорі" вже бувши дорослою людиною,перейшов табори "діпі",побував у Південній Америці і врешті опинився під крилом "дяді Сема",де,як відомо,перебуває більшість української еміґрації.Отже життьовий досвід автора багатий,і дана збірка цей досвід віддзеркалює:є в ній твори,де оком гумориста й сатирика схоплено "форму і зміст" життя на батьківщині,інші - життя в діпі таборах і ще інші - зображують життя і побут уже в країнах нового поселення.

З формально літературного,жанрового боку збірка ділиться на менше-більше рівні кількістю сторінок чотири розділи: а/гуморески віршовані,б/байки,в/гуморески невіршовані і г/пародії віршовані і не віршовані.

Хоч рядовому читачеві перші два розділи можуть імпонувати прозорістю форми та змісту і близькістю тем,а проте з погляду мистецького вони слабші за обидва дальші розділи.Тому свій розгляд ми почнемо з останнього розділу - з пародій.

Слово ПАРОДІЯ - грецьке,нашою мовою перекладається дослівно "протипісня",або "пісня навиворіт".Це значить,що автор бере чийсь твір - мистецький чи публіцистичний,статтю чи промову - і "вивертає його навпаки",робить із серйозного,поважного - смішне і неповажне.Очевидно,це має бути зроблено ТВОРЧО-ОРИҐІНАЛЬНО і дотепно,без злости чи роздратування./Певний виняток становлять пародії-сатири/.

Таке завдання - не легке.Тим то дійсних мистецьких пародій в нашій еміґраційній літературі небагато,щоб не сказати зовсім мало.Із тих п"ятьох-шістьох імен авторів,що пробують пера на цьому полі,таки на першому місці,мабуть,слід поставити ім"я нашого автора.

Читачі напевно пам"ятають текст "Інтернаціоналу" в перекладі нині вже покійного Миколи Вороного.А ось як актуально звучить хоч би перша строфа "Інтернаціоналу" у "протиспіві" Івана Евентуального:

Повстаньте гнані і голодні
Робітники СССР.
Чи там знайдеться хтось сьогодні,
Щоб смертю власною помер?

А ось початок другої "протипісні":

Величенька наша батьківщина,
Та і досі у ярмі кона.
Я не знаю іншої країни,
Що страждала б більше,ніж вона.

Знову ж таки:читачі пригадують собі "оригінал" Лєбедєва-Кумача - ту безсоромно-брехливу,знущальницько-цинічну "любімую пєсню" "Широка страна моя родная" і можуть ствердити,що віршований розмір і взагалі форму наш автор зберіг,але зміст дав НАВПАКИ.Це саме бачимо у пародіях "Пісня про Сталіна" і "Партія веде".Це все сатиричні пародії,що б"ють по комуністичному режимові.До них у збірці належить ще "Стара пісня на сучасний лад" /ст.137/,яка формально наподоблює відому народну пісню "Копав,копав криниченьку".

Сатиричне жало помітне і в дотепно-пародійному переспіві тексту дуету Оксани й Андрія із "Запорожця за Дунаєм"/ст.155-156/.Ось,для прикладу,третя строфа:

Пузонько моє дебеле,
Серцю радісно в цей час.
Хтось про книжку мені меле,
А для чого,прошу вас?
А для чого,прошу вас?!

Дальші пародії автор назвав "Пародії порівняльні". Правду кажучи,нам неясно - що саме він у це визначення "порівняльні" вкладає.Ми лише бачимо,що це вже пародії типу "дружніх шаржів".Ці суто літературні/тобто на теми літературної творчости/пародії призначені для кваліфікованого читача і,треба признати,вельми майстерні,дотепні.Охоплюючи 27 авторів/сам Іван Евентуальний - 28-й/ ці пародії-шаржі дадуть багато втіхи літературним гурманам/смакунам/.Особисто нам найбільше сподобались: із віршованих - "евентуальні пари":"Таємнича міледі" - "Не таємничий мілорд" і "Літанню білому" - "Ховзанню чорному",також "Брамін і змія"/Мих.Орест/,"Зламані вітрила"/Петро Карпенко-Криниця/,"Сів весняний вечір"/Ді-

ма/,"Розлука"/Мих.Ситник/.А з невіршованих:"Барбосіяда", "Божественна лжа","Зустріч з правдивою Канадою","Нариси з теорії літератури" і "Передбачлива месниця".

Тепер розглянемо НЕВІРШОВАНІ ГУМОРЕСКИ/третій розділ збірки/.Їх є два десятки,з того половину присвячено,сказати б,генеральній темі ЗМАГАННЯ СХІД-ЗАХІД,а другу половину - темам нашої культури та побуту в країнах нового поселення.

З першої групи нам найбільше сподобались твори:"Дух чи матерія"/ст.110/ і,особливо,"Епохальний винахід"/ст.97/. Ось початок першого:

> "Дух,звичайно,дуже важлива річ.Без духу ані на дискусію зважитись,ані лямпи загасити,ані зідхнути.Дух - основа життя".

У гумористичному оповіданні "Епохальний винахід" про хист автора свідчить найперше сюжетний задум:перевірка настроїв громадян СССР способом "хвостизації".Коли пригадаємо собі як большевики скрізь і завжди бундючаться, що в них усе найпередовіше,то їдкішої іронії,ніж ота "хвостизація" - годі собі уявити!

Але досконала й реалізація задуму:кольоритний головний персонаж - отой Муравейчик,що сам перед урядовою комісією/її очолює не будьхто,а "доктор психологічних наук"товариш Берія!/атестує своє "гицлівське соцпоходження":

> "Мій батько,як вам,може,відомо,був собаколовом, або,по-науковому,гицлем".

Дуже вимовним є й те,що комуністичні бонзи комісії самі бояться піддатися перевірці настроїв через Муравейчиків "хвостоапарат" і змушують до того друкарку та конюха. А далі читаємо:

> "на спеціяльному засіданні Політбюра встановили форму хвостів:із золотою п"ятикутною зіркою на кінці,з портретом Сталіна,з написом "Пролетарі всіх країн,єднайтеся!"

Вже призначено і "день загальної хвостизації":12 березня,коли,мовляв,"кривавий царат" заступила "безкровна совєтська влада"

Почалася кампанія за "дострокове вивершення" виробництва хвостів.Перед вела фабрика "Дайош-берьош".Верховний нагляд

за проведенням кампанії і за пізнішою "хвостозацією" всієї людности - в руках голови Всекомхвосту тов.Берії.

А де ж геніяльний винахідник?Виявляється,"тов.Муравейчик,отримавши совєтські мільйони,...зажадав наукового відрядження за кордон і тепер був у Нью-Йорку"/ст.ст.97-102 книжки/.

У групі невіршованих гуморесок за найкращі твори ми вважаємо такі:"Позичена дружина","Не спішіть умирати" і "Земляки".

ПОЗИЧЕНА ДРУЖИНА/ст.130/ - це справжня перлина гумору. Так і кортить подати з неї пару цитат.Ось початок:

> "Моя власна,єдина і неподільна подруга мала сумнів щодо льояльности своїх легенів.Отже,боячись правого чи лівого ухилу в них,порядком самокритики,звернулась вона до лікаря.Той просвітлив, подивився,почмихав носом і сказав:
> - Так,пані.Ваше передчуття майже вас не обманулo...не кожний лікар має політичне зрозуміння і визнає вас цілком здоровою".

Тут кожна фраза"грає гумором".Але зокрема хочемо звернути увагу читачів на оті вислови:"сумнів щодо льояльности" і "політичне зрозуміння".Це ж таке прикметне,таке характеристичне для нашої "заполітизованої" доби!Таке показове для атмосфери непевности,недовір"я і переляку,що її, наче чуму,поширив у всьому світі отруйний"дух МЕЛС-а"/тобто Маркса,Енґельса,Леніна,Сталіна.- Див.гумореску "Дух чи матерія" на ст.111.-А.Ю./

Та годі з "ідеологією"!Гумореска кличе читача далі посміятися,вже без "ідеології".Послухайте - що ж сталося в кабінеті лікаря,куди винахідливий герой гуморески привів /замість своєї дружини з "сумнівними легенями"/досить ще молоденьку жінку,свою знайому,яку йому вдалося підмовити, спеціяльно для рентґену,відіграти ролю його власної дружини.

Лікар,натурально,насамперед звелів "позиченій жінці"роздягнутися.Жінка завагалась:невже в присутності "позиченого чоловіка"?Цей бачить,що ситуація критична і шепоче-благає:

> "- Голубонько,якого ви біса кукситесь?Таж не можу я зав"язати очей,та й де ви бачили жінку,що

соромиться власного чоловіка?Благаю вас,роздягайтеся швидше!
Почала моя мила знайома стягувати блюзку й сорочку,а як дійшла до того останнього,що під сорочкою, задрижали від обурення її пальчики й зашипіла жіночка,наче гуска:
- Та відверніться ж,безстиднику,най вас шляк ясний трафить!"

Проте герой-діпіст "героїчно не відвертався":боячися підозри урядового лікаря.Ану ж розгадає інсценізацію!

У гуморесці "НЕ СПІШІТЬ СКОРО УМИРАТИ"/ст.144/дія відбувається вже в Америці.Річ відома,що тут без грошей не можна навіть умерти.Тобто вмерти "як люди","як годиться".

Біля умираючого батька стоїть його рідна доня і дорікає:вони без грошей,а він,мовляв,надумався вмерти.Зовсім несвоєчасно!

Старенький батько виправдується:

" - Хіба я винен?
- Хто зна.А несвоєчасно тому,що борги маємо. Позичка на хату,позичка на авто.Знов же за дітей у школу треба платити.Підождіть трохи,тату!Хай борги посплачуємо".

Правда,читачу:і смішно,і трагічно.Трагічно не від факту смерти/це ж бо жде кожного/,а від отих слів рідної дочки.

І недарма старенький так обурився,що раптом аж розреготався і...одужав.Та ще й як одужав:по кількох днях пішов заробляти собі гроші грою на акордеоні!

"Завів собі дідусь ощадну книжечку.Потроху складає заробіток.Багатіє.І самому корисно,і родичам приємно.На випадок чогось,не матимуть клопоту.."

Супроти розглянених пародій - невіршованих гуморесок, віршовані гуморески і байки,що становлять першу половину рецензованої збірки,набагато слабші.

Поперше,віршована форма автора досить одноманітна - і щодо строфіки,і щодо метричного розміру:майже скрізь бачимо двоскладову стопу/переважно ямб,зрідка хорей/;віршів із трискладовою стопою ми зустріли лише три-чотири.Хоч не таке це велике лихо,а все таки від досвіченого письменника,який уживає віршованої форми,слід вимагати більшої

різноманітности форми віршу.

Та вже зовсім погано,що Іван Евентуальний виявляє недбалість щодо наголосу:в багатьох місцях збірки у віршованих рядках подибуємо відхили від нормального наголосу слів,хоч запобігти цього нераз зовсім легко:простим переставленням слів у рядку.

Ось,наприклад,на ст.15 внизу читаємо:

"Владу забравши міцно в руки,
Взяла панянка до науки..."

Гумореску написано 4-стоповим ямбом,отже ритм диктує наголос владУ.А варто лише переставити слова і матимемо скрізь нормальний наголос:

Забравши міцно владу в руки...

У цій самій гуморесці на ст.16 читаємо зримовані рядки:

А щоб не лишилось образи,
Голила з головою разом...

Ми взагалі думаємо,що форма"ЛИШИТИСЯ" - нашій мові невластива:ми маємо ЛИШАТИ/СЯ/ і ЗАЛИШАТИ/СЯ/ як недоконану і доконану форми цього дієслова.Та в кожнім разі наголос має бути на 2-му складі.І хіба не варто було "оформити" цей рядок так:"Щоб не лишалося образи...".А ще краще без отого "лишатися"/тим більше,що воно знову є кількома рядками нижче/,а просто:"Щоб не було при тім образи...".

На ст.14 читаємо:

"Живемо/і ми,і вищі/
Тим,що мріємо і свищем
На загрози,на біду.
В баняку товчем воду".

За ритмом вірша читачеві пропонується наголос водУ.Наголос жахливий.

Подібних місць із неправильним наголосом у розділі віршованих гуморесок та байок досить багато:на ст.18 "східнІй демократії",на ст.25 - "СудОву залю",на ст.27 -"спільнЕ добро",на ст.28 - "спільнИй віз",на ст.33 - "прапОр", "прапОри",на ст.46 - "левА","левОві",на ст.75 - "скаргОю". На ст.49 читаємо такий невковирний рядок:"так само,як не навчиш лізть на піч нас".

Нема сумніву,що маємо справу перш за все з недбалістю, а не нестачею кваліфікації.Та це ще більш обтяжує нашого автора.Це не має найменшого виправдання.

Щодо змісту,то більшість віршованих гуморесок і байок написано на суспільно-політичні теми:взаємини Схід - Захід та внутріукраїнська еміґраційна,з дозволу сказавши, "політика".Лише якась четвертина припадає темам суто побутовим/гуморески "Образа","Похвала кишені",байки "Ревнивий ведмідь","Безсторонній присуд","Пень і рослина","Карикатура","У своїй ролі" та ще деякі/.В загальному майже всі гуморески виявляють добру спостережливість автора, але віршована форма,як ми вже вказували,знецінює їх цілком.

Пора підсумувати.

Збірка "Проти шерсти" з погляду мистецького нерівна:у другій половині/невіршовані гуморески і невіршовані та віршовані пародії/вона набагато вища,ніж у перших двох розділах.У ній/другій половині/є ряд творів високої мистецької вартости,спроможних дати втіху навіть вибагливому читачеві.Тому збірку вважаємо вартісною появою в ділянці української гумористичної літератури на еміґрації.Видавництво Юліяна Середяка,видавши збірку дбайливо, без коректорських недоглядів/але оглав,чи зміст у кінці книжки,з позначенням сторінок кожного твору,таки конче треба було дати!/,зробило прислугу українській громаді на чужині,помножуючи її культурні надбання.

НОВІ ДНІ,червень,1963

ШЛЯХОМ ВЛАСНОГО СТИЛЮ

Книжка "А світ такий гарний...",що недавно видана Видавництвом Юліяна Середяка в Буенос-Айресі,в Арґентіні, містить три досить великі оповідання:"Мерехтливі зорі", "Непрошений гість" і "А світ такий гарний..."

Хоч книжку названо за наголовком третього,розміром найбільшого оповідання,проте ми більше уваги присвятимо першим двом,бо саме ними В.Гайдарівський утверджує свій власний стиль повістяра.

I.В оповіданні "МЕРЕХТЛИВІ ЗОРІ" розповідь провадить головний персонаж твору - шахтар Григорій Колесник.Його

найближчим приятелем,отже і другим важливим персонажем є бриґадир кріпильників Іван Кузьмич Лунін.Гирогій Колесник набагато молодший від Луніна,а до того ж непартійний, тим часом як Лунін носить у кишені партійний квиток комуніста.А проте вони - один одному найближчі в бриґаді кріпильників.Жадному партійцеві в шахті Лунін не розкриває своєї душі так,як Колесникові,довіряючи йому цілком. І має рацію:Колесник нікого не скривдить,"не підведе" - це Лунін знає.Із свого боку,Колесник на ряді фактів переконується,що бриґадир Лунін - передусім людина і, за всіма ознаками,вбити не зможе.

Обидва вони в минулому мали від влади неприємності саме за свою людяність,за добре серце.Щоправда,вимір тих неприємностей був різний.Григорій Колесник за переховування свого двоюрідного брата-втікача з арештанського "етапного" поїзду дістав 5 років концтабору,а Лунін за те,що дав притулок своєму небожеві,збіглому з табору примусових робіт,дістав лише догану з попередженням.Та обидва вони розуміють,що в очах комуністичної влади - вони затавровані і перебувають тепер лише "на відпустці",яка ледве чи довго триватиме:нікому нічого нелюдський режим не прощає.

Ось так "розкриває душу" свою перед Колесником бриґадир Лунін:

> "Усього бійся,Григорію.У шахту їдеш - бійся її клятої. А виїдеш на гора - бійся людей.Моя душа вже засохла.Я ніколи не буваю відвертим.Ніколи не говорю щиро.Обманюю людей і себе.Всіх боюсь...Пропали ми з тобою,Григорію,пропали..."

Великий хист мистця слова мусить мати автор,щоб читач, обізнаний з підсовєтською дійсністю,повірив фактові такої відвертої сповіді члена компартії та ще перед безпартійним.А проте читач вірить - ми цього певні.Глибокою правдою дише весь твір В.Гайдарівського.Принаймні автор цих рядків,що сам має понад 20-річний досвід життя під комуністичним режимом,не відчув найменшого фальшу в "Мерехтливих зорях".Не тільки образи чільних персонажів:Григорія Колесника й Івана Кульмича Луніна дишуть правдою. Також образи другорядних персонажів - звичайних,рядових

шахтарів і шахтарного дрібного начальства як ось десятників Ворони і Крамаря,також слідчого,що допитує Колесника, аґента НКВД в шкіряному плащі,який арештовує Луніна,- усі вони стають перед читачем живі,переконливі,вихоплені з дійсности без жадного надщербу і без зайвих прикрас.

Ось як "доброзичливо" починає слідчий свій допит Гр.Колесника:

"Ви,Колеснику,уже мали нагоду побувати в нашій установі,і це полегшить нам знайти спільну мову і швидше порозумітись.Ви знаєте,яку вагу у нас має щирість і наскільки ускладнює становище арештованого його упертість або крутійство.Людина ви не стара,маєте дружину і двох діток, любите свою родину і вам доцільно без надумувань,вагань і зайвих розмов викласти карти на стіл.Визнайте щиро,як це зробили ваші спільники,свою провину,одержите невелику кару,- а я ґарантую в такому разі своїм словом чести кару невелику - і відбувши її,ви знову з родиною,і все тихо,лагідно,гарно..."

Чи не хочеться вам,читачу,гукнути на цьому місці/про себе скажемо,що ми ледве здушили в собі такий вигук/:- Бережися,Колеснику!Перед тобою не людина,а хижак!

І нам відлягло від серця,коли ми побачили,що Колесник хижака вичув.Вичув і зрозумів,що треба триматися міцно і не хвилюватися.

Оповідання закінчується так,що читач за Колесника гордий.Гордий за людину.

" - Тримайся,Григорію Колескику!"

Не можемо не згадати майстерности,з якою автор в реалістичну канву сюжету вплітає Колесникові марення й сни.Подібну майстерність поєднання реальности з маренням ми вже бачили в повісті цього ж автора "Заячий пастух",- отже це становить прикметну стилеву рису Гайдарівського-повістяра.Рису рідко подибувану на такому високому мистецькому рівні.

2. Оповідання "НЕПРОШЕНИЙ ГІСТЬ" прикметне своїм початком, де хронологічно "зміщено",чи пак передсхоплено епізоди сюжетної акції твору.

"Брати Федоренки щасливо бійки уникли.А заносилося на гарну веремію..."

А "веремія" ж ця була в холі сюжету ген-ген пізніше,коли оповідання доходило своєї кульмінаційної точки.Брати -

рідні,одних батьків і одного й того самого виховання - не в стані,неспроможні один одному довіряти,щиро "душа в душу" обмінятися думками й почуттями після семирічної розлуки:таке жахливе порізнення між найближчими людьми робить режим,робить нелюдська комуністична система "опіки"!

Недарма Іван Федоренко наприкінці оповідання говорить до дядька Прокопа/який,власне,розкрив очі Іванові на закуліси атмосфери,що оточувала його в домі рідного брата, Віктора Федоренка/:

"Та досить вам,дядьку Прокопе,про тих звірів.Поговорімо про людей".

Міцно і добре збудовано оповідання "Непрошений гість": жадної фальшивої чи бодай зайвої фрази.Шкода й переказувати тут його змісту:читач мусить твір сам прочитати,щоб вичути його глибину й мати втіху безпосередньої зустрічі із справжнім мистецтвом розповіді.

Зазначимо лише,що в "Непрошеному гостеві" ще більше і дужче,ніж у "Мерехтливих зорях",вичувається патос родини і роду як міцної остої супроти більшовицького калічення і пустошення людських душ.В самий корінь сягнув духовим зором автор - і за це йому належить велика подяка від кожної психічно здорової української людини.Читаючи "Мерехтливі зорі" і "Непрошений гість",проймаєшся міцною вірою,що таки не здолає здорової субстанції нашого народу комуністична державна машина-"дробилка",хоч і як пустошить його,чергуючи з диявольським спритом батіг і медівник.

3. Оповідання "А СВІТ ТАКИЙ ГАРНИЙ" розміром найбільше, але з погляду мистецького набагато слабше.І це насамперед тому,що воно позначене нелотриманням,з боку автора,питоменних рис свого власного повістярського стилю.Немає в ньому глибокого й важучого ідейного стрижня,невідхильної логіки в розвитку сюжетної акції,нема "вилитої" цілісности образів-персонажів,- словом,того найголовнішого,що цінує так маркантно і позитивно два перші оповідання.Почувається,що суто побутова основа твору неспроможна надихнути нашого автора;що любовна історія Андрія Середи і

Насті Кривозуб - надто дрібна для повістярського пера В. Гайдарівського.Деякі епізоди сюжету мають виразний посмак випадковости,слабко вмотивовані:твір "гойдається", не бувши пронизаний єдиною спрямованістю акції.Окремі персонажі,щоправда,достатньо переконливі,живі.Але це якраз персонажі другорядні за сюжетним місцем і вагою:Микола Шпак,кума Килина,Захар Давидович,ще енкаведист Толкачов. Очевидно,це справи не рятує,бо мистецький рівень кожного твору обумовлений передусім яскравістю,мистецькою довершеністю головних персонажів.А саме цього в розгляданому оповіданні й нема.

Не слід,проте,тут сказане надто взагальнювати,а приймати саме так,як ми подаємо.Тобто:в порівнянні з двома першими воно значно слабше,та все таки не таке слабке,як це ми бачимо в масі оповідань нашої еміґраційної літератури.Але пера В.Гайдарівського,що здобувся на "Мерехтливі зорі" та "Непрошений гість"/а перед цим на повість "Заячий пастух"/,посівши ними одне з чільних місць у повістярстві поза Батьківщиною,- останнє оповідання таки не варте.

Від самого автора довідуємось,що він "виношує в собі" дальші повісті:"Гончарі" і "Крадений батько".Дозволимо собі пораду:не поспішати,утривалювати власний стиль із тими питоменностями,які так щасливо виявлені в названих тут оприлюднених творах.Цей стиль,як нам виразно бачиться,виключає всіляки похвати надуманої,зумисної "інтересности","хитро-мудрі" сюжетні закрути;він,цей стиль Гайдарівського-повістяра,несполучний із "всадженим згори" гумором,із дешевою бутафорщиною.Йому властива міць і чистота ліній окреслення,властива глибинна/а не реклямно-пропаґандивна/гуманність української людини,викоханої щедрим ґрунтом землі під сяйним сонцем і блакитним небом.

А до цього приходить/хоч це,може,слід поставити на першому місці?/ще повнота життєсприймання,в якій законне місце має світ інтуїції,передчуття - отже ті марення і сни, яких,розуміється,не мають і не знають роботи і секретарі "партячейок",але мають і знають усі справді живі люди нашої плянети.

НОВІ ДНІ,квітень,1963

"ВЕЛИЧНІСТЬ" ОЛЕГА ОЛЬЖИЧА

Ім"я Олега Ольжича,славного сина славетного ліричного поета Олеся/Олександра Кандиби/,українській патріотичній громаді добре відоме - не так,може,з його літературної, як з громадсько-політичної і революційної діяльности,обірваної гітлерівським окупантом 1944 року,коли Ольжичеві було лише 36 років.Та Ольжич був ще й здібним науковцем-археологом,дослідником духової і матеріяльної культури давніх епох Землі з її мертвою і живою природою,в тому й людським суспільством.І свою поетичну творчість Ольжич свідомо відсував на третє місце після революційно-політичної і наукової діяльности.

За життя нашого поета не вийшла збірка навіть вибраних його поезій,не говорячи вже про повне видання творів.І треба вельми дякувати поетові Т.Курпіті й нині покійному літературознавцеві Вол.Державину,що вони ще в часі перебування нашої еміґрації в Німеччині заходилися збирати й перевіряти тексти літературної спадщини Олега Ольжича.Цю важливу працю після смерти Вол.Державина Т.Курпіта докінчував уже сам і завершив виданням збірки,названої "ВЕЛИЧНІСТЬ".Збірка ця сьогодні є найповнішим виданням поетичної творчости Ольжича і до часу появи евентуально повнішого і кращого видання є справді золотим пам"ятником на невідомій могилі нашого поета - революціонера і науковця, людини полум"яно-кипучої енерґії і невгнутої постави.

Вступну статтю до "Величности" написав ще за життя свого Вол.Державин,головно наголошуючи національний героїзм як найбільш характеристичну,визначальну рису Ольжичевих творів,що підкреслено в самому заголовку статті:"Олег Ольжич - поет національного героїзму".

Шкода однак,що Вол.Державин,видатний літературознавець, майже не подає аналізи мистецьких засобів Ольжича-поета. Величенька цитата з Юрія Клена,тобто з його статті у "Вістнику"т.II річн.3,кн.6 з інтерпретацією лише деяких поетикальних засобів,очевидно,не може заповнити цю прогалину.

==========

Розважаючи над тим,яким ключем орудуючи,можемо найбільш успішно розкрити й розглянути тих коло півтори сотні поезій,які містить збірка "Величність",ми сконстатували,що за незначними винятками вони групуються навколо трьох поезій:"ГОРОДОК 1932","БУВ ЖЕ ВІК ЗОЛОТИЙ" і коротенька "ДНІ ЗВОДЯТЬСЯ І ПАДАЮТЬ ЗА КІН".Кожна з названих поезій є,сказати б,програмовою для своєї групи,певним орієнтиром і щодо змісту,і щодо формально-стилістичних засобів.

У поезії "Городок 1932" читаємо такі знаменні строфи:

Нікому ніколи не стерти,
Що сріблом ясної сурми:
Шкодуємо тільки,що вмерти
Удруге не зможемо ми!

Дорога пряма і одверта,
І твердо іде леґіон.
Там втрат не буває,де жертва
Здобутий в огні бастіон! /ст.122/

Безпосередньо сусідить з поезією "Городок 1932" більша розміром поезія "Незнаному воякові",яку можна було б, з уваги на величину/аж 15 ст.тексту/назвати поемою,якби не певні труднощі її жанрового окреслення/надмір дидактизму, що визначає дану поезію як проповідь чи послання/.Особисто нам найбільше імпонують сатиричні строфи,ось як на ст. 130:

Був час над усе легковажних гадок -
Імпреза і знову імпреза,-
Коли заблищав на ріллі Городок
Безжалісним холодом леза.
Суспільносте блідо-рожевих півслів
Гурра-наукової бздури,
Огрядно тупих патріотів-послів
І всіх ювілятів культури!

Обидві вищеподані поезії написано в розмірі амфібрахія, метричної стопи клясичного віршування/трискладова стопа з наголосом на середньому складі/з повсюдним додержанням рими і кількости складів у рядку.

Ольжич взагалі любить трискладові стопи - амфібрахій і анапест,віддаючи їм перевагу над іншими метричними розмірами клясичного віршування.Поетичний рядок Ольжича здебільша дише стриманістю,зовнішнім спокоєм,за яким чується

внутрішній жар,гамована пристрасть.

Поезія "БУВ ЖЕ ВІК ЗОЛОТИЙ" вінчає собою довший ряд Ольжичевих поезій з тематикою давноминулих діб і людської в них діяльности.Це поезії таких циклів:"Кремінь","Камінь", "Бронза","Залізо".Можна думати,що кожен такий цикл за Ольжичевим задумом мав бути представлений якимсь десятком поезій.Але життя Ольжича було дуже коротке,і задум здійснений лише частково.Проте до цієї групи тяжать ще такі поезії, як ось "Ґалли","Ґоти","Вікінґ","Ганнібаль в Італії","Люкреція",нарешті "Археологія і "Геологія",де поет духовими очима прозирає далину віків.Багато поезій цієї групи овіяні теплотою і пошанівком,що від автора передається читачеві - знак,що автор - справжній поет.Але часте наголошення жорстокости людських взаємин у стародавні часи подекуди звучить в автора як апологія примітивної сили й безоглядности.Ось поезія "ТРИДЦЯТЬ ДНІВ":

Тридцять днів ішли ми через пущі,
Сто людей і двадцять шість верблюдів.
Перше зливи били нестерпущі,
Далі - спека докучала людям.

Шість племен чигало по дорогах,
Вісім сіл зрівняли ми з землею.
Та в долині Нума - злого бога
Нас обпали силою своєю.

Сім верблюдів мали наклад злота,
Решта - наклад пахощів і кости.
Двох царівен ми везли для Тота,
Для царя,як лев,страшного в злості.

Оточили нас нащадки Нума.
Наче змії,жалили їх стріли.
Все взяли.Одна була в нас дума:
Щоб царівни там полон не стріли.

Десять нас вернулося додому...
Ні про що нас гнівний Тот не слухав,
Дев"ятьох засмажив по-живому,
А мені звелів одрізать вуха. /ст.97/

З боку формального - не можемо не відзначити досконалу риму в усіх п"ятьох строфах цієї поезії,написаної п"ятистоповим хореєм.Впадає в око також сила числівників на початку рядків/9 рядків із усіх 20 рядків даної поезії/,що так лицює до заголовка "Тридцять днів" та й до змісту,підкреслюючи безвартісність людської одиниці,індивіда +/.

Попереду ми вже закваліфікували поезію "Був же вік золо-

тий" як ПРОГРАМОВУ для доброї третини творчости нашого поета.У ній маємо ядерну характеристику минулих діб людської культури.Розлогі п"ятистопові рядки анапеста/трискладова стопа з наголосом на третьому складі/звучать поважно й урочисто,проймаючи читача респектом до історії змінного людського життя на незмінній Землі.

Був же вік золотий,свіжі,проткані сонцем діброви,
Мед приручених бджіл,золотавість сп"янілого тіла,
Янтареві зіниці серни,що не бачили крови,
І на вітях восковість плодів,соковитих і спілих.

Є незмінна земля,і усе на ній - зміна невпинна.
Золоте - на світанні,за дня вітряного - срібляне,
Мідь розтоплена - озеро теж в надвечірніх годинах,
І застигле залізо - вночі,у холодних туманах.

Аналізуючи віршовану форму даної поезії,знову ж констатуємо прозору насиченість і чітку відмежованість строф у відповідності до змісту,а також і досконалу зримованість рядків.До цього приходить ще музика алітерацій,напр.:

І на Вітях ВоскоВість плодів сокоВитих і спілих.
/Алітерація В/

Та пРиходить вік сРібний,вік пРостий і ясно-твеРезий.
/Алітерація Р/

Коли Плинуть По них,ПроПливають бундючно,як Пави.
/Алітерація П/

Поезію "Був же вік золотий" ми недарма висунули на чоло всієї групи "повних глибокого дихання історії" Ольжичевих творів.Вона бо є чи не найкращим взірцем улюблених автором поетикальних засобів - епітета й метафори.Поетична образність цієї поезії справді щедра докраю:"проткані сонцем діброви","золотавість сп"янілого тіла","янтареві зіниці серни","восковість плодів соковитих","мудро-буденний вік", "розтоплена мідь озера","застигле залізо","іржаві болота", "потворні печери" і т.д. і т.д.

До улюблених метафоричних висловів Ольжича належить "сірий мармур часу"- в поезії "Люкреція",напр.,ми його подибуємо двічі:напочатку і наприкінці,лише рядки переставлені.Ось перша строфа "Люкреції":

Ось зазвучало серце і,безкрає,
Дзвенить струною радісних тремтінь,
Твоєї цери тепла рожевінь
Крізь сивий мармур часу проступає.

А строфа з останнього,п"ятого розділу:

Крізь сірий мармур часу проступає
Твоєї цери ніжна рожевінь,
І розцвітає яблунево він,
І серце дзвонить,серце тихо грає.

Амплітуда душевих порухів поета сягає і найніжніших тонів "гри серця".Але життьова домінантна поета-воїна і дослідника/бо таким насамперед був Ольжич/не в спогляданні величі і мудрости світу Творця,а в динамічній акції його світу домежного пізнання,у відчутті радости власної сили здобувця і винахідника.

О,горда певність дужої руки,
Набряклих м"язів радісне щеміння,
І рух,бадьорий,гострий і п"янкий,
Розколотого долотом каміння!

/"На трьох горбах"/

Але вернімся до чільної в цій групі поезій "ДНІ ЗВОДЯТЬСЯ..."

Дні зводяться і падають за кін
У тихе плесо синьки і цинобри.
Перетинає обриси країн
Невидимий і найгостріший обрій.
Лягли на перса зимної землі
Шляхи асфальтові,ясні і прості,
І невідкличні прагнення твої,
Як сонце у холодній високості,
Дні,що прийдуть,дні,що ідуть,лункі,
Розкритим небом,згубою експльозій,
На них долоня зрілої руки,
Що ствердла й захолола на морозі.

Ця поезія роздуму/в літературі узвичаївся щодо неї латинський термін "медитація"/належить до найбільш мистецьки зрілих і довершених у "Величності".Хоч мусимо зазначити,що такої високої кваліфікації творів у цій групі небагато,навіть коли ми зачислимо до неї і низку "природописних" поезій,ось як "Полісся","Японія","Зимовник" та ін.З цих останніх "Полісся",мабуть,найкраще.Ось його перша строфа:

На осяяних схилах сон-зілля уже голубіє.
Вигинається небо над шумом соснових корон.
Ці бори золоті і ці шуми,що скріплюють вії,
Ці замріяні люди,що слова не чули "закон"!

Знайомий вже нам анапестовий віршований розмір,глибока

рима і багатство асонансів - усе разом творить образно-мелодійну систему високої поетичної вартости.Вже перші рядки,поруч із сильним зоровим образом,милують наш слух алітераціями С/оСяяних - Схилах - Сон-зілля/і Н/вигиНається - Небо - Над - сосНових - короН/.Музикою алітерацій бринять і подальші рядки цієї прегарної поезії,включно з останнім рядком третьої строфи:

"спРага моРя,бРокатів і збуджений поРив впеРед"

З "археологічних глибин"в поезію Ольжича тиснуться такі образи,як:

Крізь сірий мармур часу проступає...

або:

На рівній грані двох світів ідеш,
Що,наче скло,невидима і гостра,
І тягне,рве глибинами безмеж,
Одкрите серце ненаситний простір.
/Мексо/

Ці образи нераз поєднуються і стоплюються з образами жертвенної чинности воїна Національної Революції,при чому ці останні зберігають за собою провідну ролю,бо становлять ідейно-тематичну вісь,тим часом як перші/"археологічні"/ перебирають на себе функцію оздоби чи,взагалі,фону.

Проілюструємо сказане цитатами з перших трьох поезій,що впали нам у вічі:"Пісня про ворога"/ст.75/,"Товариш"/ст. 72/і "...Долини падають"/з циклу "Бронза"/.

М"язи рук,наче кулі старої слонової кости,
Затремтить мені лук у руках.
Як журба моя - гостра стріла,
Як туга моя - осінь лунка,
Що повітря вином налива.

Поезія "Долини падають" має лише дві строфи,наводимо обидві:

Долини падають і туляться до ніг,
Звивають завої,відсахуючись,гори.
Наш пружний крок тверда земля доріг
Стрічає стогоном покори.

Чи ж не підіб"єм,не зірвем ми
І обрій цей,і хмари ці рожеві?!
І вогкий вітер дужими грудьми
Співає на моїм мечеві./ст.72/

Про мистця такого формату,як автор "Величности",можна ще чимало сказати,і ми свідомі того,що неможливо повно висві-

тлити поетичну творчість Ольжича в журнальній статті.Та головні профілі Ольжичевої поезії,на нашу скромну думку, в даній статті висвітлено/хоч також не з вичерпною повнотою/.Маємо надію,що читачі захочуть придбати збірку "Величність" і перечитати не один раз - вона бо "ворушить думку і торкає серце".

Ми вже на початку цієї статті відзначили заслуги поета Т.Курпіти і покійного літературознавця Вол.Державина,що виконали нелегку в скитальських умовинах працю - розшукати та перевірити текст друкованих і досі недрукованих поезій О.Ольжича.Збірку видано у 25-ліття смерти автора,коштом 2-го відділу ОДВУ в Чікаґо.Обкладинку спроєктував Л. Рихтицький з Чікаґо,друк виконала друкарня Українсько-Американської Видавничої Спілки в Чікаґо.

"ОВИД",ч.4/151/,1969.

ВЕЛИЧНА ПАМ"ЯТКА МИНУЛОГО
і
ДОРОГОВКАЗ ЖИВИМ

/ Про повість Олеся Гончара "Собор"/

Багато десятків літ прожив Ізот Лобода - в минулому славний на всю околицю ливарник,а на старість громадський доглядач Скарбного - прилеглої до Зачіплянки смуги розкішних дніпровських плавнів.Тут пишна зелень галявин чергувалася з непрохідними заростями очерету,примхливі закрути і петлі рукавів Дніпра брали в свої обійми прозорі озерця.А там,дивись:чудовий гай спускався з набережних горбків до самісінької дніпрової води.

Гарно тут улітку викупатися і на сонечку полежати,гарно подихати свіжим повітрям після фабричного диму і грюкоту - чи самому,чи в товаристві.І зачіплянці залюбки користають, відпочиваючи,з щедрот Скарбного,особливо в неділі та свята.Але Скарбне також рай для мисливців і рибалок:різного птаства і звірини,різної риби у воді - тут сила-силенна.

Та є люди й людиська,серед них браконьєри,що не додержують ніяких приписів мисливства та рибальства.Останнім ча-

сом розвелося також багатенько отої нестриженої та розхристаної молоді,з якою Ізот Лобода має чимало клопоту,бо на місці їх гулянок на пляжному піску чи на зелені галявин завжди залишається купа покидьків та сміття.

Хоч Лобода вже пенсіонер і має місце в поблизькому інвалідному домі металюрґів,проте він уже декілька років добровільно доглядає Скарбного,оберігаючи його від браконьєрів і хуліґанів.

Та ще й те сказати:любить природу старий Лобода,прозваний у Скарбному Нечуйвітром.Ось маленький уривок:

"Вночі тихо,тихо в його Нечуйвітрових володіннях.Десь аж за третім лісом зрідка почується стукіт чиєїсь моторки,простукоче й затихне.І лише коли проїжджають горожани в суботу,тоді вся плавня співає - життя без пісні,хіба ж то було б життя?Пливеш собі човном і чуєш,як і пісня пливе:то вигониться вгору,то,розіллявшись,далеко стелеться серед лунких вод,поволі тане...гасне..."

Гарна й симпатична людина - оцей Нечуйвітер,чи пак Ізот Лобода.А от синок його Володько/вже дорослий,навіть займає чималу посаду:"завідувач культури" - це скорочено,а повно,мабуть,"завідувач відділу культури і пропаґанди"/ зовсім не в батька вдався:пнеться у вождики,рідного батька віддав до старечого дому,його,батька,не питаючи.І хоч старому там не погано,і Володько щось там за нього платить,а проте - непошана це до батька.

Але найбільше виявив Володько свою мізерію і кар"єризм, коли зробив замах на Собор./А треба сказати,що взагалі таке чи інше ставлення до Собору визначає місце даного персонажа в ряді позитивному чи неґативному/.Прикро і боляче це старому батькові,багато думає він про те,як могло статися,що з його сина вийшов такий духовий байстрюк.Роззираючись більше в своєму життєвому досвіді,Нечуйвітер дійшов висновку,що всі паскудники,яких йому доводилось і доводиться стрічати - не шанують свого роду,своєї батьківщини. Для таких вже нема нічого святого і нема їм ніякого стриму.Ось як у думці повчає Нечуйвітер свого Володька,а з ним разом і всіх безбатченків:

"А кинеш у небуття батьківське,сину,то й власне життя безплідно впаде,заглухне в тебе ж біля ніг...Каліка той, хто не здатен предківщиною дорожити.Людині дано пам"ять, що сягає у віки,тому вона й людина..."/Підкр.наше-А.Ю./

Ось у цих знаменних словах Нечуйвітра - центральна ідея повісти. Їй підпорядковано усе: сюжетна структура, образи-персонажі, їх взаємостосунки в різних позиціях; нею зумовлений і мовостиль "Собору". Тому, власне, Нечуйвітрові в цій статті присвячуємо досить багато місця, хоч головним персонажем повісти є таки Микола Баглай, студент архітектури. Він також з ливарського роду; його старший брат Іван навіть в Індії побував, навчаючи там тубільців ливарської справи. Жінка Івана не абищо в ливарні, бо водить великий кран, "возсідає" в його кабіні як королева. Усе це значні зачіплянці, гарні люди і добрі металюрґи.

Осторонь цих позитивних персонажів стоїть згаданий вже "культпроп" Володько Лобода і невдаха Єлька, молода дівчина-сирота. Вона мала б репрезентувати в творі "романічну лінію" - як любовна подруга Миколи. Та оскільки він весь у полоні навчально-виробничих, суспільно-політичних та національно-культурних проблем, то на кохання і взагалі інтимне життя Миколі зовсім нема часу. Тому романічна лінія "Микола - Єлька" виглядає скупо і непереконливо, зводячись до кількох випадкових зустрічей. Єльчине "гріхопадіння" в часі поїздки за комбікормом також, з нашого погляду, не досить умотивоване, бо дівчата типу Єльки не можуть легковажити своєю дівочістю.

Проте слабість романічної лінії майже не впливає на загальне значення твору - до такої міри читача абсорбують згадані вище проблеми суспільно-національного ряду.

Позитивність обличчя Миколи Баглая - не авторське, тобто автор не подає його прямо від себе, а через Миколині думи та мрії насамоті, а ще більше через його розмови-дискусії з двома іншими студентами: електриком Орлянченком/"Ромцьо"/ і металюрґом Геннадієм. І Ромцьо/чомусь О.Гончар уживає неукраїнську форму "Ромця", а молодого Лободу зве "Володька" - замість правильних форм Ромцьо/або ще краще: Ромко/і Володько./і Геннадій - молоді скептики. Але саме це спонукує Миколу з більшим завзяттям розвивати свої твердження позитивного героя.

> "Треба бути реалістом,- каже Орлянченко Миколі.- Візьми будького з наших роботяг, дай йому телевізор, моторку та ще путівку на Чорне море, в санаторію

"Червоний металюрг",- і він тобі по боку все оте, що ти називаєш духовним.Ти ось за Собор переживаєш,думаєш - усім він болить,як тобі?"

Іншим разом Миколу "на реалізм навертає" Геннадій.

"Ти ж сучасний хлопець,Миколо,лев на курсі з теоретичної фізики,і я просто дивуюсь,як ти можеш захоплюватися анахронізмом,піддаватися міражам?!"

І ось як відповів Микола:

"Без міражів не було б і віражів...А Собор - це не тільки міраж.Найвища поезія,думка людська прагне зматеріялізуватись.І тут це сталося колись... Мистецтву,тільки йому,може,дано володіти таємницями вічної молодости...Згодься,в людській натурі є потяг до ідеальних гармоній - свідченням тому хоча б математика,логіка,музика...І в цьому творінні поєдналося все,все злилось,і виникла велика,вічна поезія.Невже ти не почуваєш,що в отому гроні соборних бань живе горда,нев"януча душа цього степу?Живе його задума-мрія,дух народу,його естетичний ідеал...Нас з тобою не буде,а дев"ятиглав цей стоятиме,повинен стояти!"

Від скептичних реплік Геннадія Микола ще дужче запалюється,ще глибше розкриває коло своїх думок:

"Якась є колективна свідомість у народу,в людства - повинна ж вона передаватись у майбутнє?Повинна в пам"яті прийдущих зберегтись?..Людині властиво прагнути вічности,знаходити в ній для себе мету і надхнення.Навряд чи взагалі є щось достойніше,як удосконалювати свій дух,увічнювати себе в праці,в творіннях своїх..."

Ніхто - в тому числі й сам Гончар - не скаже,що це якісь нові,не знані ще істини.Але як же потрібно їх людям нагадувати завжди,повсякчас!

Нагадує про них нераз автор "Собору" - і ми за це не гніваємось,а навіть вдячні,що він так переконливо закликає нас <u>продовжити себе у далеч майбутнього</u>;що навчає нас глибше сприймати твори мистецтва - як <u>невигубний слід людства</u>, <u>його злети</u>,<u>його верхогір"я</u>,на яких панує дух перемоги над смертю,дух незнищенности.../Підкреслене - слова автора "Собору" - А.Ю./

Прийшов час і місце придивитися нам ближче до Собору,що його раз-у-раз згадують і про нього думають персонажі повісти.З різних місць авторового тексту довідуємось таке: побудували цей дев"ятиглавий красень не хто інший,а запорожці - тому яких двісті років.В обличчі руїни Запоріжжя зажерливою Москвою,січовики вхопилися духової,чи точніше

духово-мистецької зброї і полишили по собі імпозантний слід - свідоцтво свого мистецького генія наступним поколінням.

Не помилились запорожці будівники-патріоти:ось уже двісті років як Собор пригадує навколишнім жителям минулу козацьку славу і силу народного духу.

Звичайно,не всі вміли,як Микола,це сповна усвідомити і доладу висловити.Але як же схвилювалась зачіплянська робітнича людність на першу вістку про замах на неторканість Собору.

"При всіх же властях стояв!...Чого ж тепер розвалювати?Кому він поперек горла став?" - обурювалась квартальна Шпачиха,яка досі ледве чи колинебудь глянула вгору,на Собор,бувши по вуха занурена в свої господарські побутові справи.І хто лише був на вулиці і чув Шпачиху,виявляв однозгідність з нею,а незрячий танкіст заявив рішучо: - Судити,судити треба за таке!

Та може найкраще висловив настрій зачіплянців Федір-прокатник:- Наче й не що,а ніби в душу тобі наплювали. Не архітектор я,а не хочу,щоб пусто було/стор.88-91/.

Хто ж поважився на неторканість Собору - цього свідка козацької слави?

Та отой же недостойний син заслуженого батька - непогамований кар"єрист Володько Лобода.Він крадькома,вночі, зняв із Собору меморіяльну таблицю,в якій було зазначено - хто і коли Собор збудував.Пришелепуватий Володько гадав, що без цього "паспорта" Собор стане "безпритульним" і можна буде тоді братися за його знесення геть,а на його місці влаштувати ресторан-шашличну:мовляв - от де реальна користь трудящим!

Та Володько не вгадав:секретар обкому партії Володьчин задум не схвалив,і довелось меморіяльну таблицю так само покрадьки почепити де була.

Між іншим,це єдине місце в повісті,де ми бачимо дійову особу/щоправда,третьорядну,епізодичну/ з виразним компартійним обличчям.Ще якось похапцем,на вулиці,хтось кидає репліку про партійність Віруньки - дружини Івана Баглая. Позатим зовсім не знати - чи такі видатні герої твору,як Микола,як Іван Баглай,Нечуйвітер - чи вони члени компартії,

чи ні,- бо ні вони самі,ні інші персонажі,ні врешті автор повісти ніде нічого про це не каже.Згадується робітничу клясу,колгоспників і металюрґів,але комуністичної партії, її "мудрого керівництва" та "дбайливої опіки" з Москви чи бодай з Києва - у "Соборі" не видно й не чути.Враження таке,що герої повісти живуть і діють цілком суверенно, згідно з їхніми внутрішніми імпульсами-спонуками,а не за партійними вказівками та директивами.

І цікаво:дякуючи не абиякому мистецькому хистові автора, така "позапартійна" поведінка і фізіономія героїв твору видається читачеві цілком нормальною,цілком натуральною. Лише трохи згодом,одірвавшись від твору,читач дає волю сумнівам-питанням:як це могло статися,що письменник-комуніст,та ще й голова письменницької спілки цілої УРСР/отже "людина позиції",яка зобов"язує всі позитиви і здобутки суспільно-державного життя приписувати компартії,а недостачі й неґативи пояснювати "ворожими вихватками націоналістів та закордонних аґентів"/,пишучи велику повість, бачить славну козацьку минувшину/її живий свідок - Собор/, сягає духовим зором у майбутнє,у вічність,- а не бачить і не чує МУДРОЇ ПАРТІЇ,ЇЇ КРЕМЛІВСЬКИХ ВЕРХОВОДІВ І КИЇВСЬКИХ ПІДГОЛОСНИКІВ?! Чи може це бути,щоб письменник-комуніст навмисне держав компартію десь за кулісами "Собору"? Чи це вийшло у нього мимовільно-спонтанно,тобто автор так поринув у сприймання дійсности зором мистця,що крізь ЗАПАРТІЙЩЕНЕ СЬОГОДНІ угледів контури грядучого НЕЗАПАРТІЙЩЕНОГО ЗАВТРА? І воно,це "завтра" нашої батьківщини,водило слухняним пером мистця?

Ми схильні думати,що саме це останнє з"ясування має рацію:КРІЗЬ СЬОГОДНІ мистець Гончар вже бачить ЗАВТРА.І хто має право заборонити йому ділитися побаченим із читачами? І чи не смішним і каригідним є намагання диктувати мистцеві,куди і як довго він має дивитися і ЩО бачити!

Якщо дев"ятиглавий козацький СОБОР править авторові за нехибного суддю і вчителя козацької громади - як треба шанувати предків,берегти і шанувати їх творіння-осяги,то СКАРБНЕ покликане виконувати іншу важливу ролю.Цей чудовий дарунок природи під боком фабричної пилюги,диму та грюкоту

даючи змогу дніпровським металюрґам по робочих годинах милуватися співом пташок,оксамитною зеленню трави та прозорою блакиттю води,дихати свіжим незадимленим повітрям, - навчає читача любити і шанувати природу рідної землі так,як любив і шанував її старий металюрґ Нечуйвітер.Тут, на лоні охоронюваної ним краси і багатства фльори та фавни однієї погідної ночі дідусь і помер у своєму човні, раптово,без фізичних і духових мук відійшов у потойбіччя.

Краса природи/Скарбне/,краса творів мистецтва/Собор/має бути спонукою,має поривати людину-читача і самому бути - чи принаймні прагнути бути - духово чистим і гарним.На ґрунті краси української природи і невмирущого твору людського генія - Собору-дев"ятиглавця саме й виховався головний герой повісти Микола Баглай - "юнак чистий думками і непорочний діями",як схарактеризував його вчитель Хома Романович.

Ми досі не мали нагоди сказати виразніше про подружню пару - Івана Баглая і Віруньку.А тим часом ці,що так скажемо,Філемон і Бавкіда двадцятого століття дають нам живий образ ще одного/і немаловажного/аспекту ідейної спрямованости повісти "Собор":маємо на увазі аспект КРАСИ ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИН,гармонію щасливо дібраного подружжя.Понад два роки не було Івана вдома,бо як фахівець-ливарник він навчав ливарської справи людей далекої Індії.А Вірунька щодня думкою і душею була з ним,з своїм рудим Івасем. Мало цього:Вірунька скрізь,де тільки могла,заступала в Зачіплянці свого відсутнього мужа.

Повернувся Іван з Індії збагачений новим життєвим досвідом.Знаменна пригода трапилася йому невдовзі перед від"їздом в Україну,а саме:на пікніку,що його справляли в лісі робітники його фабрики,він зайшов далеченько від своїх і заблудив.Блукаючи/а була вже ніч/,він потрапив до "племінних людей",тобто насельників найглухіших закутків Індії,які досі не улягли спокусам цивілізації і зберегли свій патріярхальний уклад життя,- серед незайманої лісової природи.І ось як підсумовує Іван Баглай досвід своєї несподіваної зустрічі з цими тубільцями:

> "Не можна будувати життя на підозрах та недовірі, не можна жити на догмах ненависти.Живе в людях щось

вище за це - потреба єдности,підтримки,братерства".

Бож тубільці,"люди племени",зустріли вночі його,людину їм цілком незнану і чужу,з іншого,можна сказати,світу - так привітно і зичливо,що наш сталевар здивувався вкрай.

Багато важучих,цінних думок подибуємо в "Соборі" - чи то безпосередньо автором висловлених,чи устами позитивних персонажів.Тим то й багато спонук дає твір читачеві до власного досконалення.В обличчі сказаного зовсім маловажним/а ліпше сказати - неслушним і недоцільним/є ворожіння про те - як виглядав би "Собор" Олеся Гончара,якби не тамтешні цензурні і взагалі політичні обставини.Дуже добре зробила українська еміґрація США і Канади,що видала Гончарів "Собор" - книжку великої мистецької вартости,що пориває читача ставати вище і дивитися далі,ставати НАД щоденщиною з"їдача хліба.

"УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ",24.XI.68

ПРО РОМАН "КИЇВ" ІЗАРСЬКОГО

/Або:Як автор,"неймовірно весело знущаючися",морочить читача/

Насамперед:дієприслівниковий зворот/в лапках/наголовка взято з тексту "КИЄВА" Ол.Ізарського,який то опус і є об"єктом даної статті.Автор назвав його РОМАНОМ,хоч його радше слід назвати "торба січки",дармащо він знайшов собі гостинний притулок в журналі "Сучасність"/Мюнхен-Німеччина/, де в книжках ч.ч.6 і 7-8 за 1970 рік надруковано вже 13 розділів його.

Повістярські спроби Ол.Ізарського досі чомусь не потрапляли на "гарячу сковороду" критики.Ця обставина,а ще більше те,що їх залюбки містить у себе журнал "Сучасність",напевно породила в автора думку,що з його повістярством усе гаразд.

"Київ" Ол.Ізарського в максимальній мірі характеризується непов"язаністю складників сюжету і взагалі всього зміс-

ту.Кожен дальший розділ "Києва" зовсім не зумовлений попереднім і,в свою чергу,не вимагає дальшого,тобто не потребує себе продовжити і вивершити.

Отже,ЗМІСТОВОЇ ОСІ чи ХРЕБТА в "Києві" нема.В наслідок цього розмірно великий опус/О.Ізарський напевно "визначив" для свого "романа" не менше як 400-450 сторінок/справляє враження порожнечі,пустки.Вже в перших шести розділах,надрукованих у книжці "Сучасности" ч.6,порожня балаканина автора дратує читача.Чого вартий,напр.,такий фраґмент сценки "Віктор - Мірра",що його читач подибує на стор.34 шостої книжки "Сучасности":

> "Ані слова,жадного натяку,звичайно,про важливе, про найголовніше...Ані слова,жадного натяку про різницю їхніх світів,про гірські системи їхніх національних і особистих історій або про мапи їхніх душ/?! - А.Ю./,візерунки смаку,наскрізь різні лінії крем"яних ідей,хвилясті височини прагнень".

І далі тут же:

> "Розмова першого дня.Розмова як безпосереднє продовження мовчанки.Розмова як відламок таємниці.- Бездонним ровом самоти оточено особу й націю... Добре,якщо сонцем промережане небо людської доброзичливости часом сягає над ними".

Чи не правда,читачу:пишномовно аж до нудоти;претенсійно -"вумно" аж до безглуздя!

Тому,що в своєму безпардонному "водолийстві" автор аж надто стабільний,то надалі ми для ілюстрації наших тверджень і оцінок обмежимося останніми нам відомими розділами, тобто з книжки 7-8 "Сучасности".

Щоб мати бодай формальне виправдання назви свого "романа" "Київ",автор безнастанно водить свого головного героя Віктора по вулицях,майданах та парках Києва,підсуваючи йому для компанії то одну,то другу,то п"яту чи десяту товаришку-студентку/рідше студента/.Читачеві годі їх запам"ятати,бо хоч вони всі мають власні імена і власні "портрети-маски",то однак внутрішньо,своїм духовим змістом вони вельми одноманітні.Відразу почувається,що головне їх призначення - це становити тло і форум для "попису" універсального мудраґеля Віктора.А взагалі всі персонажі "Києва",не виключаючи й Віктора,НЕ ДІЮТЬ,а тільки говорять,і

то навіть не по-людському,а "реплікують".При цьому автор дуже часто вкладає їм в уста різні сентенції та афоризми клясиків літератури і взагалі мистців та філософів минулого,деколи навіть в оригінальному звучанні,тобто без перекладу.Мовляв, - "ми вчені і по-американськи,і по-французьки,і по-німецьки!"

Надто часто автор навантажує позиченою мудрістю свого бідолашного Віктора.Що ж? Віктор - "своя дитина",тож мусить терпляче тягти невковирний вантаж авторового мудрагельного водолийства.Автор ніби й не помічає,що його пиховитий і примхливий вантаж іноді цілком паморочить Віктора,спричиняє балаган в його голові.

Ось на стор.15 занотовано враження Віктора по двох годинах університетських лекцій:

> "Підозрінь,почуття неприязні,вибачень,виправдань, здогадів,сумнівів і,в цілому,невідрадних думок намішано було у тридцять сьомій кімнаті за дві години безліч".

І тут же для чогось приплетено Житецького "Russia est patria nostra". А далі:"Лис Микита" "рятується"? Чи в душі визріли хворобливі перетворення,зростання двох чужих один одному світоглядів?!"

Що це таке?Чи не примусив автор свого героя галюцинувати? Невже не досить для Віктора тих "клубів мли й туману", що в них він поринав уже перед цим,на стор.12?..

Читаємо:

> "Враз свідомість позбулася зайвих подробиць:це вже не Сонгород,не Полтава,не Київ...А збіжність відтінків барв?А спільний...звуковий щабель? А повторення психічної настроєности?Дійсно,не коридор,а спущене водоймище,архітектурна первозданність,пустота звільненої від людської природи зони,тільки простір,цільність часу"./Стор.12/.

Нам здається,що свідомість героя не тільки "позбулася зайвих подробиць",а таки цілком УПОДІБНИЛАСЬ СПУЩЕНОМУ ВОДОЙМИЩУ,порожнечі.До речі,авторове "пустота" тут є чистісінький московізм.Взагалі,мовостиль автора вельми засмічений московізмами і в лексиці,і в фразеології.Не маю-

чи наміру всіх їх визбирувати,наведемо лише деякі,для прикладу."Забираймося звідси по-добру,по-здорову"/ст.37/. "Гуртожиток попався мені "на куличках"/ст.21/."Осмислити треба"/ст.17/."Професор норовив мазнути брудною ганчіркою"/ст.15/.Разів три чи чотири автор уживає неукраїнський прикметник "білесий"/московське "белесый"/ і т.ін.

Ми вже зазначали,що герой "Києва" Віктор аж знемагає від авторової уваги та піклування,що конче хоче створити з нього якогось "дорослого вундеркінда",мудрагеля,що "всі розуми поїв".Отож мусимо навести тут деякі нотатки з Вікторового записника,чи щоденника:

> "- Ні вдень,ні вночі не спускати з очей процесу накопичення творчої спроможности й волі до творчости.Подвійна роля моєї творчости:як суб"єкт і, так би мовити,як об"єкт,як тема:мрія написати роман у ґетеанському ключі/?! - А.Ю./Сповільнена, побільшена стрічка записів людських реакцій.Деталізована психологія. від корінців до вершин людського життя.
> - Ненастанно обґрунтовувати й уточнювати мету життя.До неї прирівнювати щоденні зайняття і події,буденні й світові.Годувати її досвідом від зустрічей з побічним,випадковим і чужим.
> - Трагедія повноцінности.Ройова психологія довкілля.
> - Wolfgang Graeser,Wiederentdecker und Bearbeiter von Bachs "Kunst der Fuge".
> - "Поземне багатоголосся контрапункту виправдовується гармонійним,тобто сторчовим збігом голосів.Сторчове багатозвуччя гармонії виправдовується поземним збігом акордів.М.К.М-р".

Залишимо в спокої на часинку авторового "героя-жертву". Хоч,правду кажучи,жаліти цього настирливого балакуна нема підстав,бо він хизується нахапаними у різних мислителів різних часів афористичними реченнями щонайменше перед тузінем університетських дівчат та молодиць/не відразу,а за чергою/,без міри надуживаючи терпіння читача.А міг би любісінько обмежитися виладовуванням свого мудраґельства перед котроюсь одною,ну хай двома з цілого сонму новопридбаних подруг./Товаришка юних літ Ляля не йде в рахубу,бо вона покищо поза Києвом/.

Тут місце взагалі дещо сказати про Вікторове людське оточення,то пак про другорядних персонажів.

Поперше,їх занадто багато:на деяких сторінках надруко-

ваного "Києва" дослівно рябіє в очах від їхніх імен,прізвищ та "портретів-масок".Щоб якось вирізнити,"поокремити" персонажів з густого їх натовпу,автор чіпляє кожному бомбастичні наліпки-характеристики,які проте справи не рятують,не індивідуалізують їх як живих істот.І це цілком зрозуміле:персонажі мусять різнитися вчинками,в живій дії, а не статичним портретом,"балакучою маскою".Це,певна річ, трюїзм,відомий навіть письменникам-початківцям.Тим часом Ол.Ізарський на кожній майже сторінці/бож персонажів у нього - як у романі "Війна та мир" Л.Толстого!/пишається своїми школярсько-викрутасними наліпками -"характеристиками" персонажів.

Є в нашого автора і такі "хитромудрі" пасажі,де трудно й збагнути,- котру саме дійову особу він ховає під своєю "маскою-характеристикою".На таке натрапляємо,наприклад,на ст.42,де автор,знайомлячи читача з двома студентками:Сонею Бернштейн і Нюрою Віневською,так їх обох "закамуфляжив",що вже й сам доладу не знає,де "гратиня Потоцька", сиріч "кузька в телескопі з помаранчами грудей",а де "еспанська мамина доця" - "багряна вуглина",яка "шумувала, кипіла,спливала,розливалася..."

Ми повинні згадати ще одну Вікторову партнерку прогулянок і "безпросвітно-філософських" балачок.Ім"я її - Ніна і,здається,вона "перекрила" всіх знайомих дівчат своєю "оригінальністю",бо,наморщившись,ставала і "сестрою Пушкіна",і "старою етіопкою",і,нарешті,"вірменкою".

Ось її зовнішній портрет:"Чорні пальми стирчали над багрянцем рота,високо над сліпими долинами вигнулися й поводили голівками чагарники брів".

Природно,що за такою незвичайною зовнішністю мусила ховатися й незвичайна вдача.

Так воно й є.Ось послухаймо:

> "Мереживо Нініної натури дивувало навіть рідну матір:в одній подобі дитятко і бик.
> Посеред безміру самозаперечення - з відтінком презирства до себе,з приниженням у собі гідности жінки й людини - та бовваніли ґранітні скелі абсолютних переконань і навіть дівчинка легко перевтілювалася у владарку Землі і Неба".

В"романі" "Київ" Олекси Ізарського ще дуже прикметне те,

що в ньому зовсім не відчувається атмосфери передвоєнного Києва/і взагалі ніякого!/,хоч майже на кожній другій сторінці фігурують КИЇВСЬКІ НАЗВИ:вулиць,майданів,будинків, установ та організацій.Дійсний Київ потонув ув авторському многослів"ї,у зливі мудраґельних реплік-балачок півсотні персонажів.

Хто жив у Києві за більшовицьких часів,той може ствердити,що за тих часів Київ багато втратив із свого питомого чару давньої столиці України-Руси,а проте подих віків славного минулого був виразно чутий у київському повітрі. Особливо це виступало на яв у зворушено-захоплених обличчях десятків тисяч селянської та робітничої молоді,що звідусіль,включно з найдальшими закутками української землі,прибувала до Києва вчитись.

Нічого такого в "Києві" Ізарського не відчувається.Натомість,автор без кінця-краю частує читачів отим чудернацьким плетивом-нанизуванням слів і фраз,про яке,мабуть, варто ще сказати словами самого автора:"І навіщо в запалі демонструвати свою безпорадність,безкритичність,підвладність наймізернішому з інстинктів...і тричі прокляте простацтво!"/ст.37,кн.7-8/

Після такого "самобичувального пасажу" можна було сподіватися,що автор стягне свого героя з п"єдесталю вундеркінда:мовляв,я тебе породив,я тебе і вб"ю!

Проте цього не сталося:автор не відважився на такий вчинок,бо й справді він був би рівнозначний самогубству.Адже, сходячи з трону "універсального розумника",Вікто завалив би всю будову "Києва" з її химерними масками - замість живих облич,з її несамовитими "поетичними образами",як ось:їдальня "з вікнами до підошви";розповідь "неймовірно весело знущаючися";"смішно довго чекали на десерт".

/Це все з одної лише ст.36.А скільки ж таких "засобів виразности" в цілому "романі"!/

Наприкінці хочемо висловити жаль,що "Сучасність" чомусь ніяк не спроможеться своїми літературно-мистецькими матеріялами дотримати кроку матеріялам публіцистичним.

НОВІ ДНІ,січень,1971

ПРО ТВІР "ГРАНЬ" ОЛЕСЯ ЛУПІЯ

Є підстави думати,що головний персонаж "Грані" Гринь Горішний створений автором значною мірою "по образу і подобію своєму".Це,очевидно,не означає,що мусять співпадати біографії автора і його героя.Цей останній може собі бути інженером-електриком,хоч автор за даними київського довідника Спілки Письменників України - за освітою зовсім не електрик,а філолог і як фахівець працював і працює досі не на прокладанні електроліній у Підкарпатті,а в редакціях українських часописів Києва як працівник пера.

Твір "Грань" - за узвичаєною вже особливо молодими письменниками модою - названо романом,хоч ні романічного, ні романтичного в ньому нічого нема.Фактично це - низка зарисовок людей і природи Підкарпаття з додатком Києва та Львова,зарисовок формально пов"язаних особою головного персонажа - Гриця Горішного.Але пов"язаність ця,повторюємо,суто формальна,без глибшої мистецької обумовлености. Вони бо,ці "зарисовки-епізоди",коли так висловитись,органічно не вростають в індивідуальність героя,прагнуть бути самодостатніми,як репортажні одиниці-частки.До духовного обрису героя твору,даного в першому розділі,подальші репортажні зарисовки не дають нічого сутєвого.Виглядає, отже,що п"ятнадцять розділів книги "переспівують" того самого Гриня Горішного,нічим внутрішньо його не збагачуючи,"не розцвічуючи"ні позитивно,ні неґативно - як духова індивідуальність герой наш законсервований у рамках першого розділу.

Мабуть,інтуїтивно автор це усвідомлював,бо наголовок останнього 16-го розділу книги тотожний з наголовком першого розділу/у 16-му розділі маємо Гринь,а в першому Горішний!/.Мінялися-переходили різні епізоди фізичної біографії Гриня Горішного,але його духова індивідуальність якихось суттєвих змін і зрушень не зазнала,і в останньому розділі книги він залишається тим самим цнотливим юнаком, відданим своїм батькам,особисто стійким і відпорним на неправду,але не активним борцем проти неї.Тут йому бракує ініціятиви й завзяття.

Розділ перший "Грані" не тільки вартий особливої уваги тому,що є визначальним для образу головного персонажа;він,мабуть,взагалі таки найкращий у "Грані";бо найбільше чується в ньому душу автора,його ніби вже втихомирений, але далеко не визбутий біль за селянську долю.Це не публіцистичні роздумування,а таки пером мистця читачеві подані переживання-рефлексії галицького селянина Василя,Гриневого батька.

> "Вийшов на пагорбок,і занили йому ноги.Не впізнав долини,яку залишив десять років тому.Десь його нивка поділася.Як не напружував зір,а не міг знайти її - розтанула в широчезному полі,й нема.Підступив ближче до краю і спробував розпізнати по корчах,що росли на рові.А може,десь є хоча б залишок від межі,може,той горбик залишився..."
>
> "Дивувався:за якихось десять років усе так змінилося - важко впізнати.До тих смужок землі було вже далеко йому;враз перейнявся страхом,здалося, минуло не десять років,а принаймні сто,і вже нічого тут нема,щоб нагадувало про їхній рід Горішних,про його загінці-клаптики,порозкидувані по всіх полях довкола села,аж там за лісом,за лугом.. Ніби тут вже інші люди й інше село.Нагнувся до озимини,вирвав колосок,приклав до пошерхлих вуст і враз відчув запах,знайомий з дитинства.Так могло пахнути лише рідне поле.Все ж десь там,глибоко між грудками,лежали краплини і його поту".
> /ст.15-16/

Кваліфікований читач напевно вловить у цих образках добрячий стиль близьких Лупієвих земляків:Стефаника і Черемшини.

У цім же розділі автор знову "хапає читача за серце", коли малює йому зустріч Василя Горішного з його дружиною, коли та тримала в руці лист від Василевої сестри Олени,що проживала десь у Німеччині.

> "Спочатку Василеві перехопило подих:невже вдома щось трапилось?Обличчя жінки аж спітніло,лоб вкрився тонкими зморшками,і вся вона тремтіла.Боязко оглянувшись,витягла з-за пазухи білий конверт із великими закордонними марками.Галя підступила ще ближче до чоловіка й пошепки промовила:"Це лист від Оленки!Видно,з Німеччини.Не читай його.Віднеси відразу на пошту й відмовся від нього.Чуєш, старий?Я тобі казала,що твоя сестриця там.Відмовся,бо Гриньо якраз викінчує школу й мусить вступити до інституту.А той лист тільки напсує йому, чуєш?"

Та Василь крадькома таки лист прочитав і навіть зберіг:

"тож таки пише сестра.Єдина з роду зосталася,і від неї відмовитися?"

Не забувай,читачу,що це діється вже в нашому десятиліттi.Не дивуймося також,коли на свої пакунки,посилані рідним чи близьким в Україні,дістаємо враз із словами подяки обов"язковий рефрен:"Ми живемо тут тепер добре,всього маємо досить".

Треба сказати,що образи Василя Горішного,Сеня Яловишина,навіть дружин:Галі і Полени/чомусь автор послуговується такими незвичними для західньо-українського села іменами!/,- взагалі образи ще фактично досовєтського селянства набагато виразніші,ніж людські постаті "Грані",виплекані вже за совєтських часів.

Це можна пояснити насамперед швидкоплинністю процесів суспільного життя на селі у "возз"єднаній" Західній Україні після останньої війни і,як наслідок цього,його,сказати б так,невідстояністю.Водночас мистецька перевага типів добольшевицького села в творчості Ол.Лупія свідчить про її закоріненість і живий зв"язок з невигаслими досі традиціями українського села.

Це,річ ясна,не означає,що Ол.Лупій не бачить і не чує потреб і вимог нинішньої доби.Ні,він зовсім не гадає йти слідами Сервантесового Дон Кіхота.Але він проти декоренізації/що рівнозначне з денаціоналізацією/української людности.

Справді:чого ради навчені і вишколені коштом української людности її кадри мусять мандрувати за тисячі кілометрів - в Сибір і Туркестан,коли вони потрібні в Україні!І хіба мало марнується державних,то пак народних грошей на саме оце траспортування українських кадрів у Середню Азію чи Сибір,а натомість сибіряків і туркестанців в Україну?!

Звичайно,таких міркувань наш герой уголос не мовить.Але з "добровільно-примусового" відрядження в Красноярську область він таки потрапив незабаром вернутися на Львівщину.

Вище ми сказали,що селянська молодь і навіть ті дорослі, що формувалися і виростали на дорослих вже в умовах большевицького режиму,змальовані автором "Грані" досить тьмяно і недокрівно - ось хоча б узяти постаті монтувальників/так

звану "бригаду Косаря"/електролінії до села Глинок.Нашу увагу тут притягають лиш дві цілком різні постаті:старший парубок Мирон Корінчук і 20-річний молодик Володимир Струк.

Гуцул Корінчук - чи не один-однісінький явно неґативний тип у "Грані" серед мужеських персонажів.Це тип сільського жуїра і донжуана,отого досить прикметного для давнішого села "першого парубка в своєму селі і на своєму кутку".Атмосфера совєтизованого села навіть додала йому більше цинізму і простору в його "кавалерських походеньках",удоступнивши йому тропу до "інтеліґентного жіночого персоналу" в особі дружини секретаря райкому Настуні Переспи,вчительки старших клясів Глинківської школи.

Корінчук,діставши доброго прочухана від Горішного/за ту ж таки Настуню/,пробував був "просвіщати" Горішного в справах фізичного кохання,але Гринь цієї "науки" не сприймав і гнав розпусника геть.

До речі,в "Грані" майже зовсім не представлені партійці, то пак члени компартії,за винятком комсомольських функціонарів - Євгена Переспи та Івана Шклярука.Обидва вони перевантажені своїми обов"язками - організаційною метушнею, пропаґандивною "балакнею" настільки,що майже не мають часу на якесь особисте життя.

І це суща правда.На сьогодні в країнах комуністичного режиму просперує,має вигідне життя виключно шкурницький,паразитичний елемент - річ ясна,з квитком компартійця в кишені.

Вирізняючи серед молодого покоління Глинок Мирона Корінчука,як явно неґативний тип сільського донжуана,ми довше на ньому не спинятимемось.Натомість двадцятирічний протестант проти компартійної опіки/отого "влізання з чобітьми в душу" кожного громадянина/- робітник електролінії Володимир Струк нас вельми цікавить.Він має тільки середню освіту,але,за словами його молодшої однодумки, - сімнадцятирічної учениці Славки Яловишиної,"знає про все на світі.Що таке древнє мистецтво нашого народу,що таке мозаїка,фреска, що таке українське барокко..."

Річ ясна,що Володько Струк - явний кандидат на в"язня мордовських чи там сибірських концтаборів.Та й Славця бли-

зько від цього,хоч обоє вони зовсім не збираються валити совєтську владу й не мають ніякого зв"язку з протисовєтським підпіллям.Більше того:Славця - член комсомолу.Але обом їм бридкий і обох обурює несусвітній фальш і лицемірство совєтських офіційних настанов,отих "мудрих вказівок мудрої компартії",що їх така директорка школи Галина Андріївна та голова колгоспу Ладощучка впроваджують у життя нашого села із запопадливістю яничарів.

Звідки беруться на українській ниві,так ретельно владою виполюваній від самостійної думки,від елементів національно-історичного розвитку і натомість послідовно і вперто засмічуваній кукілем компартійної пропаґанди,- звідки,повторюємо,ростуть і змагаються/тим часом леґально і безуспішно/за свою і вселюдську правду отакі Струки та Славці?Питання вельми цікаве і варте ширшого розгляду в окремій статті.

Ви ж уявіть собі,читачу:Галина Андріївна ледве не умліла від жаху,довідавшись,що її учениця Славця ходила з Струком до церкви.Славця ж абсолютно не бачить у цім ніякої провини чи злочину - ні перед директоркою,ні взагалі перед владою,бо ж вони оглядали в церкві образи святих, пензля стародавніх українських мистців-малярів.Струк же з цієї нагоди читає Галині Андріївні,розгубленій і збентеженій/бо ж у мистецтві вона нічого не тямить/справжню лекцію про скарби малярського мистецтва в українських церквах.

І чому,власне,оглядання творів мистецтва в одному місці, скажімо,в музеї,- дозволене і навіть корисне,а в іншому місці,напр.у церкві - шкідливе? Ні сам Струк,ні Славця такого питання руба директорці не ставлять.Але його напевно ставить читач.І хіба не є це один із "тьми тьмущих" проявів забріханости державної системи комунізму?

Вище ми сказали,що і Струк і Славця - певні кандидати на "мозкопромивання" в таборах Півночі або далекого Сибіру. Автор про це мовчить - він взагалі не ставить"крапки над і",а вважає,що його справа - малювати живі факти дійсности.І робить це досить добре,без якогось "нагинання" стосовно до чергових зиґзаґів лінії компартії.

Досі ми не сказали ще про двох жіночих персонажів,які в житті нашого не дуже фортунного героя відіграли чималу ролю.Маємо на думці Марисю і Ксеню Іванівну Ладощук,популярно звану "Ладощучка".

Образ Марисі,як нам здається,не був Ол.Лупієм відчутий і усвідомлений ще перед тим,заки "Грань" почала матеріялізуватись у рядках тексту на папері.Інакше кажучи,Марися як персонаж не мала нормального зачаття - ще в часі письменникового задуму і "виношування" твору в голові. Тому образ Марисі вийшов "покручений",зітканий в протиріч, дисгармонійний.Не диво,що й читач декілька разів міняє своє ставлення до Марисі,щоб укінці відійти геть,цілком розчарувавшись.

Зважте лиш і співставте Марисине замилування в мистецтві,енерґійно проваджену і слушну в очах читача акцію за оздоблення авдиторій університету картинами мистців-малярів - як наочним приладдям до викладів з історичних наук. Це з одного боку.А з другого водночас - захоплення студентськими вечірками й інтимні зв"язки з хлопцями,де не шукається найменшої духової єдности,а лише фізіологію.Такий бо,власне,є Марисин"роман"із студентом-поляком Влодком.

Але найбільшою несподіванкою для читача була цілковита безпринципність Марисі в такій життьоважливій справі як одруження.Не могло бути нічого банальнішого для інтеліґентної й матеріяльно самостійної дівчини - як слухняно йти за намовою і вказівками матері,що заплянувала на зятя зовсім не цікавого Кривенчука.Тому читач не дорікає Горішному за те,що цей не форсував своїх взаємин з Марисею.Тим паче,що й домашня атмосфера Кащуків,які належали до "совєтської знаті",була Горішному чужа й несимпатична.

Марися й той же таки Гринь,який щойно покинув студентську лаву,дають нам/принаймні мали б дати/сьогоднішній образ підсовєтського студента.Не є цей образ яскравим,пориваючим. Тому читач з утіхою знову спиняється на наймолодших персонажах "Грані" - Струкові й Славі Яловишиній.Вони обоє становлять вельми цінне доповнення збірного образу молоді у Лупієвому творі.Без них "Грань" була б зовсім бідна,бо не

мала б вона справжньої молоді - не за метрикою тільки,а за духовими прикметами:ШУКАННЯ ПРАВДИ І ГОТОВОСТИ ЗАВЖДИ І СКРІЗЬ БОРОТИСЯ ПРОТИ НЕПРАВДИ І ЗЛА.Тільки Струк і Славця вихоплюються за ГРАНЬ буднів комунізму в нашій Батьківщині і дають читачеві зародок надії,маленьку "прорху" в нестерпній атмосфері компартійного "раю" з її вістолінньою пропаґандивною балакнею.

Ол.Лупій мистецьки показує нам двох жіночих персонажів: директорку школи і голову колгоспу,в яких майже немає свого особистого життя - все забрала "люблена влада".А проте - і навіть певною мірою саме через те - в директорки школи Галини Андріївни не ладиться справа з учительським персоналом.Ладощучка потрапила в халепу,втрутившись/"ентузіястка"/не в свою справу.Це вона,Ладощучка,головний винуватець катастрофи,що трапилася на лінії електропроводу побіля Глинок.Бо саме вона,хотячи за всяку ціну вийти в "активісти-ударники",наглила всіх і вся до свята першого травня дати Глинкам електричне світло.Не можучи до цієї дурисвітської забаганки приєднати відповідального за електролінію інженера Горішного,Ладощучка "у всі дзвони дзвонила" в райцентрі.Нарешті скористувалася з пароденної відсутности Горішного/мусів навідатися до Львова за викликом батька/і сама намовила монтажників,пообіцявши їм "добрий могорич",форсувати інсталяцію електролінії.

Спробуємо дещо підсумувати.У творі "Грань" досить добре відтворено прагнення селянської молоді до науки,біологічну нерозтрачену енерґію цієї молоді і намагання компартії конче підпорядкувати її,влити в потрібне режимові річище. Щодо цього "Грань" певними моментами нагадує двадцяті роки в центрально-східних областях України,і тодішню ще не дуже "затюкану" творчість українських письменників.Зокрема виринає в пам"яті повість "Бур"ян" А.Головка,бо є певна аналогія в образах головних героїв:Горішного і Давида Мотузки.Обидва вони ідеалісти-правдолюбці,що прагнуть "нести світло" в рідні сільські райони;обидва цнотливі,не прихильники звичайних парубоцьких розваг і утіх.Лише Мотузка більш цілеспрямований і більш наполегливий у своїй боротьбі з "бур"яном",що прикривається партійним квитком комуніс-

та.У Горішного нема вже й половини Мотузчиної віри і ентузіязму - за сорок років,керованого московським центром "соціялістичного будівництва",тип низового комуністичного ентузіяста-ідеаліста геть знітився,розтанув.

Ми вже попереду відзначали певну фраґментарність сюжетної будови "Грані" - ніби серію пов"язаних репортажів чи записів із щоденника.Це не деґрадує,не надщерблює "Грань" щодо її вартости в ділянці змалювання тих чи тих окремих фактів і явищ сьогоднішньої дійсности в Україні.І пізнавальне значення "Грані" безсумнівне.Але для літературного критика цього не досить.Адже ми маємо перед собою не початківця-автора,бо Олесь Лупій вже має за собою декілька збірок поезій і навіть повісті:"Горинь"/1960/ і "Милява" /1965/.

Отож зовсім слушним буде пригадати авторові,що ДУШУ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ТВОРУ СТАНОВИТЬ ОБРАЗНО ВТІЛЕНА ІДЕЯ,з числа того засягу і крою ідей,які поривають читача далі щоденного здобуття шматка хліба.Така ідея наче світлом прожектора уявнює і шикує в систему образи-персонажі твору.В свою чергу образи-персонажі,в подяку за "перевтілення",надають ідеї плоті й крови в зримих і відчутних постатях живих людей.А це надовго утривалює літературно-мистецький твір в людській пам"яті.

Не можна сказати,щоб у "Грані" не було і натяку,не було навіть зародка такої ідеї./Маємо на увазі образи "найменших":Струка і Славці/.Та Ол.Лупієві пора вже давати розгорнене і яскраве втілення ідеї - задуму,НЕ ПЕРИФЕРЕЙ,А НА СЮЖЕТНІЙ ВІСІ, - тобто в образі головного героя.

А проте репортажну повість "Грань" ми таки радимо прочитати читачеві,а нашій молоді особливо.Бож попри всю забіганість і захеканість американського життя/"роби гроші!"/ наш читач таки спрагнений правди і щирого слова "звідти", з країни батьків.

Тому,власне,ми й присвятили "Грані" спеціяльну увагу,а видавництво ОДУМ-у "Молода Україна" добре вчинило,перевидавши її з вітчизняного видання без жодних змін.

Філядельфія,1968.

МОВА ОПОВІДАНЬ І ПОВІСТЕЙ В.ВИННИЧЕНКА

Насамперед висвітлимо справу так званого "мовного суржику" - покаліченої і засміченої "панськими" відпадками мови персонажів багатьох соціяльно-побутових нарисів і оповідань нашого автора.

"Широукраїнський" читач,родич кольоритного Недоторканого,змальовано в оповіданні "УМІРКОВАНИЙ ТА ЩИРИЙ",ще й досі нападає на Винниченка за згаданий вище "суржик", збагнути природу і функцію якого він,цей читач,ніколи й не пробував.Нападає,замовчуючи,напр.,те,що в авторській мові/тобто де автор говорить від себе,а не персонажі говорять/ніякого суржику нема,хоч і трапляються деколи інтеліґентські русизми,властиві мові української тодішньої інтеліґенції./Приклади:"розвод","дрянь","легкі"/замість "легені"/,"звощик"/поруч з нормальним "візник"/,"сладострастний","удачний","койка"/ліжко/ - взагалі не так багато,як повелося думати,з огляду на мову персонажів,що має свої закони/.

"Суржиком" з правила говорять у Винниченка панські прикажчики і льокаї,містечкові крамарі,поліцаї і салдати,нарешті мешканці міського "дна" - босяки.Взагалі,елемент певною мірою деклясований,про якого кажуть:"Від Івана відстав,а до пана не пристав".Отже,психологічно "суржик" є, власне,в першу чергу вияв намагання "пристати до пана", асимілювати себе з панівною силою-владою.Вихоплений із звичної,рідної обстанови в чуже місто,селянин/скажімо,покликаний в салдати або змушений піти на заробітки/прагне уподібнитися,"бути як люди" навколо,бо так зручніше:менше звертаєш на себе увагу начальства і більше надії на якусь полекшу і ласку "панів".Та й взагалі людина,вибита з власної колії,стійкости внутрішньої не має,за окремими винятками.

Ось Трохим з повісти "ГОЛОТА" і "штунда" Кравчук з оповідання "БОРОТЬБА" - не лякливої вдачі,та й ласки в багачів не запобігають.І ми бачимо,що в них мова своя,природна,

як їх батько та мати вчили.Натомість прикажчик Халабуда, який "без сомнєнія"/його улюблений вислів/цілком залежить від панської ласки,з мови своєї робить "настоящую фіялку".

Навіть той самий персонаж,говорячи до тих самих осіб, уживає одного разу "суржика" більше,а іншого разу - менше,залежно від того,чи він просить,чи ВИМАГАЄ СВОГО.

Для ілюстрації наведемо розмову старого заробітчанина Кузя,колишнього салдата,з панським управителем - з приводу поганих харчів.Любязно посміхаючись,Кузь/що разом з "дядюшкою" Терентієм очолював делеґацію заробітчан/каже управителеві:

> "Даже в походах,ваше благородіє,салдацькая харч любопитнєє,чим ета...Просто,ваше благородіє,нікакой інструкції невозможно з таким хлєбом.Жуйош,а он как глина.І окромя того,ваше благородіє,горачая пища одставлена.Горачая пища,ваше благородіє,нашому сословію все одно,що,звиніть, паровику пара..."

Коли ж управитель брутально відмовив поліпшити харчі, мовляв,"харч в економії добра,кому не нравиться,хай забира паспорт і на всі чотири боки",- то заробітчани вдруге прийшли вже не просити,а вимагати паспортів і рощоту. Тут вже Кузь не підлабузнюється,не мнеться з кашкетом у руках.І мова його вже куди чистіша,без "любопитних" слів, що їх ми чули раніш.

> "Так усі хочете забирать пашпорти? - спитав управляющий.
>
> - Усі...Усі...
>
> Управляющий мовчки оглядав нас.Хто його зна,що він думав,лице як було понуре,так і не змінялось.
>
> - Так...Ну,так підождать треба:пашпорти у волості...
>
> - Як у волості?По какому праву? - крикнув Кузь.
>
> /Оповідання "Кузь та Грицунь/

Вершок віртуозности мови-суржику,що звучить і переливається вже просто екзотичними тонами і барвами,ми стрічаємо в мові фельдфебеля,Сидора Іванича/"МНІМИЙ ГОСПОДІН"/ і в мові "півчого-кучера" Козолупа/нарис "ЧЕКАННЯ"/.

Пристав Зеленкевич питає Козолупа - чи дійсно він колись був кучером в архирея.Козолуп це підтверджує,і тоді пристав запитує:

- А як же ти в півчих опинився?
- А по случаю восхітітєльного голосу,вашескородіє ... - відповідає Козолуп і додає:

-...На пєвчєскоє заняття я перейшов,када говорить по справедливості,просто как воно образованноє і льогкоє.А весь мій тембр,вашескородіє,в кучерськім дєлі..."

- Так чого ж ти не служиш за кучера?..
- По слабості спиртних напитків,вашескородіє,- винувато зідхає і потуплюється Козолуп.- Не можу на пункті вдержаться.У мене пункт - полкварти,вашескородіє.Как удержусь - давайте віз пуху,на кур"єрських провезу і пушинки не розгублю.Ну,как перейшов за пункт - годі,злізай з некипажа".

Вже з цього прикладу видно,що Винниченків персонаж,тобто цей самий Козолуп,не тільки вживає попсуті слова/"када", "в дєлі"/і безсенсовні звороти на кшталт "по слабості спиртних напитків",але й виявляє своєрідну мовотворчість в ділянці лексики і фразеології,мовотворчість,очевидно, курйозну,але не позбавлену своєрідного "стилю":"тембер", "некипаж","конський предмет","інстанція"/в розумінні історія/.

Не можемо вдержатися,щоб не навести ще сценку розмови Козолупа з стражником Кавуном на тему "конського предмету".

"- Ні,ти се ізобрази! - кричить з захопленням Козолуп: - четверик коней!Га?Та ти думаєш,що таке кінь?Так собі,худоба,як той казав?А,братіку,брешеш.Кінь тоже,брат,знає,какой у тебе тембер.От, скажемо для блізіру,посади тебе за фісгармонію. Бачив фісгармонію?

- Я з вами свиней не пас,- раптом несподівано,з хмурою зневагою кидає Кавун.
Козолуп непорозуміло змовкає й,кліпаючи очима, якийсь час мовчки дивиться в одвернуте лице стражника.

- Ето проти чого? - нарешті промовляє він.
- Проти того,що начальственному лицю тикать не полагається - дивлячись,як біжить широченна пляма тіні по хвилястому житі,- одповідає Кавун.
- Ах,покорніще звиніть! - поспішно й з полекшенням скрикує Козолуп.- Понімаю...Очень...Звиніть. Тольки я,знаєте,проти того за фісгармонію,що,скажемо,сяде за неї один чоловік і сяде другий.Єсть тембер і той тобі так заграє,що душу по сльозинці йому,сволочу,оддай і то мало,а другий...хоч плюнь та розітри.От така сама,брат,штука й з конським предметом.Ти думаєш як?"

"Спильчивий дуже у нервах своїх" фельдфебель Сидір Іванич,якого солдати позаочі називають "мнімий чорт",любить без кінця оповідати про якусь свою таємничу хворобу - "мурченіє в животі".Салдатам вже страшенно набридло слухати це щоденне базікання Сидора Іванича,тим більше,що він своїми розповідями перешкоджав їм поспати в пообідній час,коли вони на сон мали право.Ось він єфрейторові Семененкові показує свої останні ліки і вдесяте говорить про те саме:

> "- Х-х-х-то його зна!Бач,делішки то такиї.Зранку оно той...как будто й нічево...на подобіє помагало...А потім ето й той...починалась уп"ять усякая авансцена.Спервоначату ето...мігрень в глазах.Зачинає ето миготіть щось,какиїсь метелики.О...потім у животі мурченіє какоєсь.Так от отцеда/Сидір Іванич показує на нижню частину живота/как загурчить і...аж до грудей.І вп"ять зтєдова вниз.Ну,й живот усьо равно,как бубон увесь..."

Передихнувши,"мнімий чорт" пригадує далі,що він багато перепробував уже ліків,серед них "пікотін чи нафталін", від якого навіть було йому полегшало і "серцебієніє не такой пульс уже імєло і...всякоє всьовозможноє".

Ми аж тепер,на закінчення,подамо той аспект,в якому суржикова "мовна фіялка" дістає своє повне вияснення - аспект колоніялізму.

Винниченко мовним суржиком мистецьки відобразив колоніяльну залежність України в психологічно-культурному пляні. Між іншим,за винятком карикатурного Недоторканого,наш автор не показав ні одного героя,який би висував на чоло вимогу самостійности України - натомість усіх його героїв цікавлять питання і проблеми соціяльні і соціяльно-етичні.Чи не така,справді,була атмосфера ідейної частини української інтеліґенції того часу під Росією?Ця інтеліґенція була в російсько-імперському полоні - розуміється, не офіційного режиму,а в духовому полоні "проґресивної" та "революційної" російської суспільности.

Якщо наша ідейна інтеліґенція мислила себе в нерозривному імперському зв"язку всіх "живих сил революції",то інтеліґентні обивателі,півінтеліґенти і "сам народ" і собі рівнялися на імперію/тільки вже офіціяльну/ - це ж бо для них значило "тягнутися вгору",до ширших і кращих обріїв!

І власне зовнішнім виявом цього духового колоніялізму тодішнього українського суспільства Наддніпрянщини - і виявом дуже яскравим у творчості Вол.Винниченка - і був показаний тут мовний суржик.

Очевидно,про мову нашого автора є що сказати і поза мовним суржиком.Як яскрава й сильна творча індивідуальність, Винниченко позначив своєю печаттю й мову.Насамперед,у нього є низка улюблених слів; з-поміж них на перше місце виступають троє слів-коренів:ЖАГА/з похідними:жагучий,жагучо,жагучість/,СУМ/з похідними:сумний,сумовитий,сумно, сумовитість,сумувати/і ТУГА/з похідними:тужний,тужливий, тужно,тужливо,тужливість,тужити/.Нелегко знайти повістярський твір Винниченка,де б не було котрогось з цих коренів;нам,напр.,зовсім не пощастило такого знайти.

Вже рідше,але теж дуже часто подибуємо прислівник РАПТОМ,прийменник ПОВЗ і такі словокорені:ГИДЬ/гидота,огида, огидність,огидний,гидкий,гидливий,огидно,гидливо,гидко/, ДРИЖАТИ/дрижачий,,дрижачо/,ХАПАТИСЯ/хапливий,хапливо,похапливо/ і МЕНТ.Тут звертаємо увагу,що наш автор вживає послідовно "мент" і "вмент",хоч напевно знає МИТЬ і ВМИТЬ - загальновизнані,бездоганні українські лексеми.

Не знати також,чому Винниченко послідовно писав ЗГУК, ЗГУЧАТИ/замість звук,звучати/;чому сей,ся,се - замість загальновживаних у літературній мові цей,ця,це.Сей,ся,се вживається діялектично - в мові людности Придністрянщини і Підкарпаття,але Винниченко чомусь узяв їх як норму,бо вживає не для.кольориту чи характеризації персонажів,а в мові авторській.

Подибувані раз-у-раз форми ОД/одвернувся,одповів,од його/поруч з ВІД і рідше,але вживані автором укорочені форми дієслів/чиста основа - співа,слуха - замість співає, слухає;робИть,гулЯть - замість робити,гуляти/притаманні зокрема Херсонщині,де наш автор провів своє дитинство і юнацтво.А що ці форми знає також усе Подніпров"я і Слобожанщина,то вони потрактовані в нашій літературній мові як рівнорядні з повними формами.

Чергування "паристих" голосних і приголосних,що дає змо-

гу в українській мові завжди уникати збігу так приголосних,як і голосних/чергування у-в-ув,і-й,з-із,також ся-сь /у дієсловах/,часток би-б,же-ж/ - цього підставового припису милозвучности нашої мови - В.Винниченко не пильнував зовсім;у нього раз-у-раз подибуємо групи/збіг/приголосних, що їх можна і варто було б роз"єднати голосними.Напр.,"Се торкалось мене одного й я мав сам рахуватись з тим"./"Таємність"/."Антоніна Серафимовна лишилась тут,на случай може хтось сюди прибіжить"."Мав в собі щось невиразне". /"Історія Якимового будинку"/.Сюди ж треба віднести вживані послідовно Винниченком форми ДО ЙОГО,ВІД ЙОГО,НА ЙОМУ,і т.д.,тобто без узвичаєного в літературній мові напливового Н/ДО НЬОГО/,отже допускаючи збіг голосних.

Можливо, занехання приписів милозвучности подеколи обумовлене вимогами ритму,що диктує "не розвозити",не розтягувати звучання фрази,мовного ряду.Але в більшості випадків такого виправдання не знайти.

Взагалі слід признати,що Винниченко не був у мові пуристом,але не був і безхарактерним чи безкольоровим.До вказаних вище його замилувань у ділянці лексики,додамо два суттєві моменти;перший з них - активні дієприкметники теперішнього часу.

Життя,процес розвитку нашої мови ще й сьогодні остаточно цеї справи не розв"язали.Нормативні,шкільні курси мови активних дієприкметників теперішнього часу загально не признають;а в живій практиці - кожен мовлянин їх потребу почуває,і письменники/та й публіцисти/їх таки "на гальмах" вживають.

Винниченкова позиція тут ясна:ніякого штучного очищування,чепуріння мови,що в практиці означало б її збіднення. І він сміло вживає дієприкметникові форми,де вони йому підходять і потрібні.

> "Се було щось вражаюче,щось несподівано дивно-приваблююче,жахливе,а разом з тим повне якоїсь таємної туги,солодкої,смокчучої,якоїсь тихої печалі".
> /"ЧУДНИЙ ЕПІЗОД"/
>
> "Тільки іноді Катря,проходячи повз їх,кидала на Василя хвилюючим і ваблячим,як гріх,поглядом..."
> /"РАБ КРАСИ"/
>
> "...Туди,де сходило сіяюче і цілуюче салдацькі рушниці сонце". /"ПРОМІНЬ СОНЦЯ"

Друге,що варте відзначення в мові Винниченка,це вживання ряду слів абстрактного типу - таких слів,що їх,з огляду на вживання віддавна в російській літературній мові, наші літератори оминали,як нібито слова "не наші",російські.Винниченко пішов правильним шляхом,не цураючись цих слів,бо вони - слова нашого давнього письменства,коли ще його основу становила книжна церковнослов"янщина.Сюди належать:СКРОМНІСТЬ/скромний,скромно/,КРОТІСТЬ/кроткий,кротко/,ДОБРОДУШНІСТЬ/добродушний,добродушно/.

Окремі слова в нашого автора звучать як справжні неологізми,напр.:РАЮВАННЯ,НЕВИЛАЗНО,ХАПЛИВО,ТОСКНО,СМІХУШКА, ЛАЙДУЖЖЯ,ЗНІЯКОВИТИ/когось/,ПРИСТАВЛЯКА.Ми,принаймні,пробували знайти ці слова в творах письменників попередніх років - і не знайшли.А тим часом в лексикон літературної мови ввійшли.

Слід відзначити ще помітну слабість нашого автора до "міцних" слів,на кшталт:БАХНУТИ,ГЕПНУТИ,СЦАПАТИ,ЗАДУБІТИ, ДУРИЛО,МОРДОВОРОТ,ПИКА,ЧОРТЯКА,ЗАГИЛИТИ.Уживає їх автор, проте,з великим умінням,тобто завжди пов"язуючи ці "низькостилеві" слова з психічним обличчям мовців і навіть, стисло кажучи,з психічним станом мовця саме цієї,даної хвилини.Ось Панас Кривуля - лектор інституту,людина надзвичайно лагідної вдачі,виведений з терпцю,посилає на адресу своєї жінки таку фразу:"Загилить би їй попереду разів зо два "по наружной фізіономії!"

А не раз ця зовнішня грубуватість вислову прегарно - способом контрастичного співставлення - віддзеркалює внутрішню чулість і теплоту мовця.Ось приклад:

> "Який то чортяка свистить там?-зачулось раптом басом із подвір"я.Ніхто нічого не одповів,тільки із сопілки побігли за двома нотами ще другі,то зникаючи,то бігаючи наввипередки,носились у тьмі.Бас помовчав і трохи згодом промурмотів:
> "А гарно гра,собача шкура!" /"РАБ КРАСИ"/

Ми ставили собі завдання розглянути покищо лише епічну /повістярську/творчість Винниченка,полишаючи на боці його багатющу драматургію.Проте,багато головних тверджень цієї статті - сміємо думати - з повним правом можна прикласти і до драматичної творчости нашого автора,зокрема і особливо

в лінії ідейно-тематичній.

Вол.Винниченко був,безперечно,одним з найвидатніших і найориґінальніших мистців слова перших двох десятиліть XX віку.

Детройт,1956.

"СОНЯЧНА МАШИНА" ВОЛ.ВИННИЧЕНКА

/Низка фраґментарних вражень і завваг/

Жанрово "Сонячну Машину" слід визначити як СОЦІЯЛЬНО-ФАНТАСТИЧНУ ПОВІСТЬ.В.Винниченко написав її 1922-23 р.р., тобто внедовзі по остаточнім виїзді з України на чужину. З усієї попередньої творчості В.лише невеличкий фантастичний "ДИМ"- різдвяна казка може претендувати на жанрово-стильову близькість до розгяданої повісти,бувши написаний у тому самому пляні СОЦІЯЛЬНОЇ ФАНТАСТИКИ.

Не маючи наміру писати монографію про "Сонячну Машину" /бракує нам часу і багатьох матеріялів/,обмежимось низкою критичних спостережень-уваг - насамперед щодо образів природи і людських персонажів;також авторські рефлексії-розумування.Поза цим вважаємо за свій обов"язок приділити увагу фразеологічному та особливо лексичному збагаченню літературної мови в даній повісті.

В осередку образів природи "С.М."стоїть образ ЖИТТЄДАЙНОГО СОНЦЯ,званий автором "Велика Мати".Воно - благосне сонце - проймає,насичує радістю життя все суще на землі: людей,тварини,рослини,неорганічну природу - усе й усі "під сонцем ходять",усе відчуває його,сонця,животворну ласку.

Ось на лоно природи - в сад,щоб "бути ближче до сонця", виходить ентузіястичний винахідник "сонячної машини" Рудольф Штор,популярно званий Руді:

> "Доктор Рудольф Лягає в траву на саме сонце й заплющує очі.Дзвенять мухи,дзвенить сум і ніжність,грає невтримна,буйним фонтаном іскриста радість,цілує пекуче,благосно Велика Мати"

Це в кінці I тома,ст.292.А на ст.16 цього таки тома читаємо:

"...в квітні,коли сонце гарячими золотими пальцями розгортає пелюстки квіток,безсоромно оголюючи ніжну схованість їх;коли вночі в парку стоїть насичений сонцем сласний шепіт трав,дерев;коли в грудях плаває тоскна,солодка туга;коли навіть заржавлені цвяхи вилізають із старих дошок паркану і зливаються в обіймах,- тоді не можна мати претенсій до Нептуна..."

/Прим.Нептун - це пес принцеси Елізи,одного з чільних персонажів повісти,що з аристократичного табору ворогів сонячної машини переходить /через любов до Руді/у табів "сонцеїстів"/

Не можемо втриматися від спокуси подати ще один чудовий образ природи на ст.26,що його автор також пов"язує з сонцем,хоч воно тут представлене не активною дією/як у наведеному попереду уступі/,а сонячними бликами-"плямами":

"...А клен собі мрійно перебирає погризеним листям,граючися сонячними плямами по алеї.За спиною в пухнатих фіолетових кущах бузку ляскотить батогом і ніжно ухкає соловейко - рідкий гість Німеччини.Діловито,заклопотано гудуть бджоли;комахи дрібнесеньким чорним намистом,як караван у пустелі,тягнуться через доріжку в гущавину трави".

З образами природи,плеканої життєдайним теплом і світлом Великої Матері-Сонця,якже контрастують содомський образ берлінської біржі та очманілої до божевілля людської юрби,охопленої грошовою панікою.

"Хе!Ось воно,серце Німеччини.Величезна темносіра буддійська пагода,шаршава,важка,як велетенська черепаха,що міцно сперлася на лапи й роззявила пащу -двері.Круг неї,як стривожені комахи,шамотяться авта,приїжджають,від"їжджають,трусяться,пихкають, нетерпеливляться.Люди пачками вистрибують із них і прожогом несуться в роззявлену пащу черепахи.Другі вилітають із неї,махають руками,капелюхами,стрибають в екіпажі,вибиваються з юрби й женуть кудись стрімголов.Газетчики люто кричать,вимахують окремими додатками газет,кидаються під ноги.Крик,гуркіт,рявкіт,свист,дзвін"./ст.250/+

Це людська юрба,в полоні страху за свої гроші,юрба безоблична,недиференційована.Нас більше цікавлять і ваблять індивідуальні портрети людських персонажів повісти.А вони яскраві,кольоритні,хоч не завжди симпатичні читачеві.Ось

+ Сторінки цитат подано за тритомовим виданням Державного Видавництва України/ДВУ/1929 року.

В і н т е р - особистий секретар Фрідріха Мертенса,Голови Об"єднаного Банку Німеччини.

> "...високий,тонкий,з підібганим животом і довгою фізіономією хорта,безшумно й легко то входить,то виходить із дверей кабінету...і князь/Альбрехт,що чекає на авдієнцію у Ф.Мертенса.- А.Ю./по лініях його тіла,по рухах рук і нахилу голови може судити про ступінь значности того,до кого Вінтер підходить...Він,як червяк,здається,має здатність то робитись іще довшим і тоншим од почтивости,то зщулюватись,утягати самого себе в себе,ставати товстішим і меншим од погорди".

А ось член бюра Інараку доктор Т і л ь - детективний геній.Він керує розвідкою в Інаракові і,разом з цим,має репутацію найкращого детектива в урядовій поліції,де зовсім не підозрівають його приналежности до революційного Інараку.Його портрет автор малює так:

> "...високий,тонкий,із сокируватим носом і гарними ніжними очима...вклоняється і посміхається такою ніжною і уважною посмішкою,наче він уже давно й гаряче любить графа Елленберґа,і йому зразу можна довірити найінтимнішу справу.Слухаючи його світлість,він схиляє гладенько зачісану,з блискучим проділом посередині голову то на одне плече,то на друге й пильно,серйозно хитає нею."

Подамо ще авторський портрет Наделя,консервативного,старомодного батька трьох синів і доні.Всі діти - члени революційного Інараку,отже організації чужої всій атмосфері батьківського дому,полярної світоглядові і життьовим навичкам старенького Наделя.З досвіду знаємо,що такі контрасти з одвічної теми "батьки-діти" були,є і,мабуть,будуть. Але звернімось до авторського тексту.Надель

> "...підбирає три крихти хліба,кладе на тарілку,бере газету і йде собі до другого вікна.Йде дрібними,строгими кроками,такий собі сам увесь строгенький,чистенький,із гострою жовто-сивою борідкою; щічки рум"яненькі з фіолетовими жилочками,як на осіннім червонуватім листі;сиве волосся довгеньким їжачком підстрижене."

Подані дотепер приклади,яскраві й дотепні з мистецького погляду,стосуються одначе не головних,а другорядних персонажів повісти.А щодо головних персонажів:Рудольфа Штора /Руді/,принцеси Елізи,Фрідріха Мертенса автор змальовує їх не тільки безпосередньо від себе,але й через в р а ж е н н я,яке вони справляють на інших актуальних персонажів.Ось,напр.,Руді в сприйманні старого графа Елленберґа:

"...як усі люди,що мріють їздити на возі слави, наш Рудольф людина дуже амбітна,як усі анахорети - мовчазна й соромлива.Як усі вчені,добра й саможертівна...в розмірах людськости і жорстока до найближчих людей.А загалом,рідний екземпляр людини,що здатна на героїзм..."

А ось той самий Руді очима Елізи:вона

"трошки здивована:анахорет-рослий,плечистий,широкогрудий,лобатий здоровило.Замість традиційної анахоретської лисини,наслідку чеснот самозаглиблености - буйне,біляве з рудим підпалом волосся; замість аскетичної блідости - чисто виголене,здоровецьке лице,без найменших ознак самозаглиблености.От тільки очі та уста...якісь непевні.Не очі, а гола перед вами людина,одверто гола і без крихітки сорому.Аж ніяково дивитись у ці очі - одверті,прозорі,розчинені й виставлені наперед лиця,як два вікна."

Ґраф Елленберґ і принцеса Еліза - обоє видатні персонажі повісти,представники зіпханого з історичного кону аристократичного світу.Старий граф примирився вже з його фіяско,а Еліза ще повна завзяття боротися за втрачений блиск і славу монархічної Німеччини.Дивлячись на Елізу,граф Елленберґ поринув у розумуваннях:

"Який благословенний,чарівний дар життя - молодість!Як вона чудодійно перетворює речі!Молодість не вірить у поразку,у знесилля,у смерть,бо вона сама - щоденна,постійна,тріюмфуюча всередині самої себе перемога.Молодість не знає ощадности,бо вона багата,як багатій,якому нема куди дівати свого багатства.Вона любовна і самовіддана,як переповнена молоком мати до своєї дитини...Молодість - це найпоетичніша казка,де найфантастичніші події й акти геройства відбуваються з найреальнішою, найнаївнішою легкістю."

Це вже загальні розумування,актуальні для всіх часів і суспільств.І їх чимало в повісті:одні з них подані як думки того чи іншого персонажа,інші не приписані нікому зокрема,подані ніби від самого автора.Але як перші,так і другі тісно пов"язані з розгортуваним сюжетом і не звучать як нарочите,"голе" метикування автора.

Ось,наприклад,уступ про такий дар людини як надія.

"Чудодійна,страшна річ - надія.То вона,а не страх, не покірність веде засуджених на смерть,на ешафот; то вона найгордіших,найодважніших утримує від бажання кинутись на катів і в нерівній,безнадійній, але почесній боротьбі знайти смерть.Опортуністична, поблажлива,гнучка,улеслива,вона згодна на всяке

пониження,на всяку ганьбу,аби відтягти останню хвилину на міліметр далі.
І вона ж оживлює мертвяків,ставить на ноги калік,робить видющими незрячих;висхлих,безживних, інертних сповнює соками й енергією."
/Том І,ст.10/

Цікаво зазначити,що В.Винниченко в "Сонячній Машині", як і в трохи пізніше написаній п"єсі "Над",високо підносить р о д и н у,як єдину остою,єдину тривку вартість в житті людства всіх віків:

"...все - скороминуще,все - мінливе:і влада,і слава,і багатство,і самі покоління.Єдине,що людина має незмінного,вічного,святого,це - родина. Родина - це цемент людей,це єдине щастя,на яке може людина претендувати." /Том І,ст.37/

А в листі Макса Штора до своєї коханки Сузанни читаємо докладне і - на нашу думку - слушне розмежування кохання і любови,при чім легко вичути,що є вище в опінії автора. Наведемо це місце дослівно:

"Кохання сліпе,дике,з поширеними ніздрями,зі скрюченими пальцями накидається на все,що може його задовольнити...
Любов - повільна,видюща,вростати може тільки в одну душу,і тільки одна душа може прийняти всю другу істоту до кінця.
Кохання кохає тільки для себе.І коли страждання коханого дасть йому насолоду й задоволення,воно шукатиме тільки страждання коханого.
Любов любить для любого.І коли її страждання дасть радість любому,вона розіпне себе для цеї радости.
Кохання є дикий,кричущий цвіт,з якого виростає рідкий-рідкий плід - любов.Без цвіту нема плоду, але не всякий цвіт дає плід."

Читач напевно звернув увагу на пророчисто-повчальний, місцями надто патетичний тон "розумувальних" уступів "Сонячної Машини".У такій дозі цього ми не бачимо в жадному попередньому творі нашого автора;взагалі можна сказати,що до "Сонячної Машини" В.Винниченко читача не повчав,а цікаво йому розповідав,даючи нагоду щиро посміятися.У "Сонячній Машині" цього нема - і це становить ще одну помітну особливість цього твору.Можливо,це певною мірою зумовлене самим сюжетом,спертим на фантастичній вісі:винахід Руді,рух "сонцеїстів" тощо.Та в цім випадку маємо фантастику не "відьомську",не демонологію,а соціяльне прожекторство.Цього роду фантастика дається спарувати з гумором,бо

вона не "прагне лякати"/як "відьомська/.Отож нам здається,що В.Винниченко,творячи "Сонячну Машину",воскресив у своїй пам"ятіРіздв"яну казку..."Дим" - єдиний твір у жанрі соціяльної фантастики,написаний нашим автором кільканадцять років раніш.У всякому разі ми виразно відчули "нитку кревности" обох творів:та сама висока емоційна напруга без найменших "відпружних павз",той самий патос боротьби Правди і Кривди,світла і тьми.

Ми ще на початку сказали,що не ставимо перед собою завдання всебічно розглянути твір.Але один - що так висловимось - "відлам сюжету" хочемо таки згадати критичним словом.Це - з н и к н е н н я і з н а й д е н н я к о р о н к и З і ґ ф р і д а,цього символу колишньої слави й могутности німецьких монархів.Уся ця "кримінально-детективна" історія нам здається зайвим ускладенням і без того досить багатолінійного,вельми розгалуженого сюжету повісти."Коронкова історія",щоправда, дала змогу залемонструвати забобонний респект аристократів перед усякого роду брязкальцями,"фамілійними святощами";також підкреслила нехтування винахідником Руді звичних приватновласницьких понять та приписів.Але ці периферійні мотиви ідеологічного характеру,все таки,на нашу думку,не виправдують досить оклепаного маневру "згуби-знайдення" якогось предмета.

Наприкінці - про мовостиль повісти.Насамперед,читач полибує в ній низку слів,цілком свіжих у нашій літературі, що їх можна кваліфікувати як справжні неологізми.Ось,наприклад:"оповзини"/землі або снігу з гори/,"замоток"/від замотувати/,"пропад"/від пропасти,загубитися/,"богозневажник","прожогливість","насила"/насильство/,"коліносхилений","віястий"/від вій,повіки/,"палахкий"/від палахкотіти/,"невмілонеуважний";прислівники:"чекально","уступливо","тягітно-тоскно".Імпонують читачеві і такі свіжі метафоричні вислови як ось:"сокируватий ніс","прохальні очі","тоскне лице місяця","набитий гудінням бджіл сад", "уникливі очі".

Та,мабуть,ще більше полонять читача яскраві порівняння і розгорнені метафори.Ось деякі з них для,прикладу:

"За муром,як спіймане порося,пронизувато і злякано верещить автомобіль." "В сиворудих круглих вусах залягає,як осінній туман у старій пожовклій тирсі,вогка сумна посмішка". "З пащі густим павутинням звисає слина через чорний бордюр губи". "А в душі скоками,вибриками гасає радість,як юрба школярів,у яких захворів на сьогодні учитель". "Сивий присмерк,як зігнутий пристаркуватий чоловік,цілий день тоскно блукає по лябораторії"."Торішнє жовте задубіле листя на дубках сухо,паперово й весело шелестить"."З землі куряться у прозору блакить пахощі засоромлено-білих черешень,ніжно-рожевих яблунь,молодих кущів із дитячими щічками листочків".

Повість цікава ідейним задумом: з в і л ь н и т и л ю д с т в о від примусу праці,заступивши примус вільною охотою до праці як вияву власних сил,як творчости.

Вона цікава й сюжетом,хоч надто розгалуженим/до тої міри,що деякі сюжетні лінії здаються зайвими/;вона вабить і тішить скарбами мовостилю.Тож надзвичайний успіх,що стрінув її наприкінці 30-х років в Україні/головно в культурних центрах:Києві та Харкові,бо на провінції її поширення влада відразу загальмувала/,був цілком заслужений.

Та ми не були б щирі,якби не висловили тут свого особистого жалю:жалю за ядерним гумором Винниченка дореволюційної/з-перед сімнадцятого року/доби,гумором,що в поєднанні з невитравним,сказати б,"біологічним оптимізмом" творив справді неповторний,єдиний в своїм роді,образ розтратно-щедрого автора "Краси і Сили" і "Молодої крови".

Чікаґо,1970

УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО В РАННІХ ТВОРАХ В.ВИННИЧЕНКА

I.ПОВІСТЬ "ГОЛОТА"

"В Бога,брате,треба вірити.Бо наш брат без віри в Бога - одна худоба й більш нічого..." /Дід Юхим/

У повісті "Голота"- найбільшому творі В.Винниченка раннього періоду творчости/до рев.1905 р./чільне місце серед наймитів панського маєтку займає 65-річний сторож дід Юхим.

У "скарбовій" хаті панської садиби,де вдень приходять поїсти,а вночі поспати змучені працею наймити й наймички, трапилася нагода трохи розвеселитися і забутися за чаркою

горілки.Старий сторож взагалі любить поговорити,а за чарою,та ще в більшому товаристві,й поготів.

"Да-а! - хитнув головою Юхим.- Всяке шукає кращого...всяке боїться за себе.Кажуть - гріх тільки про себе думати.Брехня!Гріх не думати про себе!.. Бо так уже положено.А люди вигадали,що треба себе напослідок ставити.Та натура в один бік тягне,то й виходить ні Богові свічка,ні чортові люлька... Ех,якби то кожний умів про себе дбати!"

Слухаючи Юхима,Санька/дівчина-наймичка/зауважує,що треба завжди "по правді робити".

Діла Юхима наче шпигонуло:

"Ех,дурна ти,дівко,мало каші їла.Ти знаєш,що таке правда?Правда - то отой самий п"ятак:подивись з одного боку - орел,переверни той самий п"ятак на другий бік - буде тобі орешка.Отак і правда вся. Що на користь мені,ото й правда,а що на шкоду - то неправда.А що шкодить одному - другому на користь.От тобі й правда уся..."

Це могло б здатися списаним з модних тоді марксиських брошур,але Винниченко характеристики Юхима на цім не кінчає.

"В Бога,брате,треба вірити.Бо наш брат без віри в Бога - одна худоба й більш нічого...виходить,що ти нікоторої різниці з волом або конякою не маєш. А це вже зовсім обидно.Нашому братові треба вірити,треба держатись за Бога,бо як одірвешся,то й буде:що віл - усе одно.А віриш - воно якось і терпиться легше.Все таки людина,значить,і ти для чогось здався.О!.."

Дід Юхим не раб доктрини.Півстолітнє поневіряння в наймах,щоправда,зробило його скептиком,навчило в усьому бачити зворотну сторону медалі.Але не зробило з нього такого людоненависника,як на всіх і на все озлоблений Трохим. Що ж?Люди вже від народження мають різну вдачу,і однакові умови ще не творять однакових у всьому людей.Ось Софійка і Килина з тієї ж повісти "Голота".Обидві молоді,обидві давно в наймах,а вдачею - зовсім різні.Софійка безпечна й безтурботна,любить випити й погуляти.А що буде далі - голови собі тим не сушить.Вона солідарна з Кіндратом,який не журиться тим,що не має власної хати й земельки:дуже,мовляв,клопітно робити у власному господарстві.

"...Як своє хазяйство,то мороки багато,робиш не менше,як і по економіях/тобто панських маєтках - А.Ю./,а клопоту...аж по вуха...А нема нічого,то й

клопоту нема...Аби харч добрий та роботи менше... та платили добре...
- А як заслабнеш та виженуть тебе?Де здихать будеш без хати?Під тином? - хрипло понуро спитав Панас/Це також дід,до того ще й хворий.- А.Ю./
- Е!Що там! - раптом скрикнула Софійка,схопившись з місця.Виженуть - виженуть.Чорт їх бери!Гуляй та й годі!!Нащо нам хата!Ось ми з Грицем та Кіндратом підемо в Бесарабію або Таврію на заробітки.Там,кажуть,музики грають...Хлопці,дівчата... Гуляй та й усе!.."

Софійка з Кіндратом та ще Гриць - найперші співуни і тепер заспівали так,що всі заслухались.

"Звуки ридали:здавалось,доля цих сірих,пригнічених людей звідкись виринула,одяглась в оці звуки й кликала,манила їх кудись.Здавалось,тут,у сій брудній півтемній хатині не було вже ні сього довгого столу з порожніми великими мисками,з розкиданими ложками,з плямами кандьору,ні чорно-блискучої від бруду долівки,ні смердючого важкого повітря.Здавалось,ці звуки вимили цей бруд своїм сумом,налили сюди вільного,чистого повітря,покрили все своїм ніжним,тужливим чуттям".

Від співу,від тужливої пісні Софійка врешті розридалась. Килина ж реаґує цілком інакше:"...в лиці її вже не було задуми,а щось холодне,жорстке,щось тверде і зважливе".

Читач далі бачить,що Килина твердо постановила собі вийти з безперспективного становища скарбової наймички.Спочатку їй здавалося,що вона може усамостійнитися через одруження з Андрієм,сином заможного,але дуже скупого селянина-господаря/через свою скнарість він,власне,й віддав Андрія тимчасово в найми/.Коли це зірвалося,Килина зважується використати захоплення нею,її жіночою вродою,молодого поміщика-офіцера.

Довгий ряд наймитських персонажів повісти замикається нянею Устиною,що власним молоком годувала й винянчила панських дітей,а тепер,коли вже зовсім постарілась,мусить піти геть.Бо пан і пані ставлять їй у провину,що в одного з гостей пропала медаль.

Устина в "скарбовій" хаті розповідає і гірко плаче з приводу завданої їй нечуваної кривди.

"Іду вже я,а пані Зіна й питається:-що ж це ти,каже,няню,вже може відходиш од нас? - Мовчу я...-
"Ну що ж,каже,не хочеш служити,то й не треба...Все одно від тебе тої роботи тільки слава одна..."
"Ох,кажу,пані,пані!..А кому ж я літа свої оддала,

на кого ж життя все робила?"
"Як робила,каже,то й годували тебе..."
Плюнула я,заплакала та й пішла.Не треба мені нічого.
- Ну,і куди ж тепер? - спитав Юхим.
- А я знаю?- рівно якось одмовила Устина.- До дочки пішла б,так сама в наймах...
- Да-а...Погана припорція,- спльовуючи сказав Юхим.- Як стара стала,то вже і на смітник бабу.А як молодою була,то десь і паничам люба була.Так воно,брате,все..."

Крім низки майстерно поданих образів наймитів і наймичок,у повісті "Голота" подибуємо яскравий образ поміщицького посіпаки - прикажчика Халабуду.

Ось Халабуда прийшов у скарбову хату,щоб передати присутнім там наймитам останнє панське розпорядження.

Не здіймаючи "каракульної" шапки,поважно заклавши ліву руку в кишеню свого зимового теплого піджака,що зверху був покритий чорною шкурою,а правою - чистячи своїм звичаєм ніздрі й погладжуючи чорні кучеряві вуса й коротеньку круглу бороду,він наче вплив у хату.Вузькі довгі очі його з широким носом,з великим ротом,з низеньким лобом,- обличчя,яке здавалось,хтось,узявши за одстовбурчені вуха, дуже розтяг та так і зоставив,- виявляло якусь хитру тихість.Ступивши декілька кроків,Халабуда зупинився,понюхав повітря і,хитнувши головою,добродушно сказав:

- Ну,та й воздух же!Без сомнєнія,настоящая фіялка.Хе-хе!

Цю повість "Голота",писану під час перебування В.Винниченка в Київській військовій тюрмі/1903-1904 р.р./,ми взяли як центральний твір письменника з цілої серії його повістярських творів,- головно оповідань і нарисів,- які змальовують спролетаризоване селянство:заробітчан і наймитів на праці в поміщицьких маєтках/"економіях"/і в стані голодного безробіття у пошуках праці.Усі ці твори,за винятком "Голоти",розміром невеликі,для всіх них притаманний нескомплікований сюжет і скупість власних авторських рефлексій./Останні,натомість,щедро оздоблюють пізніші твори нашого автора,головно з революційно-інтеліґентською тематикою/.Багато з них позначені від самого автора як малюнки з натури,ескізи,нариси,бо й справді становлять надзви-

чайно влучно відтворені мистецькою уявою молодого автора картини живої дійсности українських селюків-заробітчан:під час праці в панському маєтку,в години короткого дозвілля в своєму гурту після важкого робітного дня і в часи невигідного "вигінного" лежання на таких же невигідних/бо без гроша в кишені/мандрів у пошуках праці.

II.

До повісти "Голота" тематично прилягає довгенький ряд невеличких оповідань і нарисів,присвячених головно наймитам і заробітчанам в їх взаєминах з поміщицькою садибою і взагалі з наймачами.Це такі,напр.,твори:"Хто ворог?" "Кузь та Грицунь","Раб краси","Голод","Біля машини","На пристані".Крім цього,два оповідання:"Суд" і "Малорос-європеєць" дають два яскраві образи соціяльних антиподів українського селянства - поміщиків.В головних героях цих оповідань:земському начальникові Самоцвітові/"Суд"/ і "ліберaлові" Коростенкові/"Малорос-європеєць"/автор представив читачам два різні типи землевласницької верстви.

Обидва персонажі признаються до етнічного українства, чи пак /за їхнім власним висловом/ "малоросіянства",обидва вихваляються,що прекрасно розуміють селянина і знають, що йому потрібно.А вже далі - все в них цілком різне:Коростенко - "ліберал і проґресист",палкий прихильник Европи і техніки,визнає потребу грамоти для селян,для "маси".

Тим часом Самоцвіт - провінціяльний ведмідь,цілковитий хуторянин-патріярхал у своїх поглядах,побуті і взаєминах із селянством.Він у всьому обстоює "добрі старі порядки", коли не було ніяких партій,програм,машин,коли селяни були поспіль неграмотні і знали тільки "свого пана" і "свого батюшку"/тобто священика.-А.Ю./.

Самоцвіт особливо не любить,коли вище начальство приписує йому роз"яснити селянам,що таке "неблагонамєренние ліца" і яка від них небезпека та шкода.Самоцвіт переконаний,що такі "раз"яснєнія" - замість заспокоїти селян,

тільки баламутять їх,нахиляють до бунту.Бо селянин довідується від самого начальства про такі речі,яких він,можливо,ніколи не чув.На думку Самоцвіта,з селянами треба поводитися "абсолютно просто",без усяких "викрутасів" і "раз"яснєній"

> "Не треба мудрувати,от що! - повчає він свого гостя,молодого поміщика Дуринду.-Не треба політикувать,..."раз"яснять","пояснять"...В морду!От і все раз"яснєніє!..Винуват? - "Винуват,ваше благородіє!" Р-раз,два...Третій раз в ухо і маррш! І весь суд...А то потягнуть його,панькаються з ним..."ви" йому говорять.А мужичва те собі і в голову забирає...Ага,думає,мене бояться,зо мною церемоняться...Да!От подивитесь зараз на мій суд, як я розправляюся з ними..."

І далі,по павзі:

> "І от десять год у цім селі,а спитайте кого - чи у мене було коли,щоб вони устроїли якусь змову, щоб якийсь бунт був...як у раю!Тепер от по 30 копійок у день роблять мені.По 30 копійок!..А скажу - й по 10 робитимуть...Да!..Ось зараз прийде цей Никонор,наб"ю морду - і всім розговорам у селі кінець...А потягни я його в суд за неблагонамєрєнность,- значить посади я його в тюрму... Що буде?Посидить місяць,два,вийде та й годі.Але та й годі!А за сі два місяці такого там набереться,що хоч два годи бий його,то не виб"єш..."

Проте цей соковитий екземпляр поміщика,пагінок сумнозвісної Салтичихи на українському ґрунті дарма так чванився перед Дуриндою.Бо цього разу його "мордоударна" і "безроз"яснительна" метода спричинила справжній заколот у селі і конфуз особисто для Самоцвіта.Бо,звикши "не розбалакувать",він побив до крови безневинного Никифора,хоч мав покарати Никонора.

Як ми зазначили попереду,Самоцвіт не цурається етнографічного українства/"малоросіянства"/,вважаючи його елементом любої його серцю "простоти і безвикрутасности".Тож він "малоросіянством" навіть бравує і з неприхованою іронією ставиться до "дуже панських" манір і мови Дуринди.

Скинувши геть китель і залишаючись у самій сорочці/"простота!"/,Самоцвіт говорить до гостя:

> "Ви не той...не обіжайтесь,молодий человєк,що я з вами так по-простому...І вообще ви не той...не обіжайтесь...Я от по-простому,по-малоросійському говорю з вами...Хохол,малорос сам...Та ви й сами,

здається,трошки з наших?
- Да,так...То-єсть,я собственно,- злагка червоніючи мішається гість,-с одной сторони малорос, но моя мать...
- Да,да...- перебиває його земський начальник, смаковито потираючи себе долонями по розхристаних грудях.- Ваша й фамілія саме така,малоросійська.

..Положим,ви кажете "Дурінда",на французький манір,та то...чепуха!

Дуринда нічого не одмовляє,тільки червоніє ще більше і дивиться собі під ноги.Самоцвіт також змовкає і з любов"ю засовує руки під пахви і злегка б"є себе під сорочкою.

/"Суд"/

Оскандалюється,- хоч уже зовсім інакше,- і "поміщик-европеєць" Коростенко,герой оповідання "Малорос-европеєць".Як і Самоцвіт,Коростенко також любить похизуватися своїм красномовством і без кінця водить голодного студента-репетитора по своїй садибі,показуючи,як у нього "вся економія/тобто господарство.-А.Ю./на раціональних початках ведеться"; "машинним робом" і хліб печуть,і двері відчиняються,і навіть сіль добувається з солянки автоматично.

"Да,да...Треба культуритись,виганять азію...Що таке,здається,автоматичні двері?Ні...Нісенітниця! А тим часом не треба ні лакеїв,ні "на чай",не треба лишньої трати енерґії...Да!Надушив кнопку - і єсть!"

Коростенко,само собою,за "проґрес,добро і правду".Він навіть "поділяє погляди тої партії,яка вимагає землі селянам..." Хоч тут же додає:

"Але будемо говорити по щирості.Одне - лозунґ,а друге - життя.Селянам треба дати лозунґ "землі!", бо без цього вони не будуть боротися за політичну волю...Алеж не будемо кривити душею...Чого наші селяни бідні?Хіба справді від недостатка землі?Це ж...ну,по меншій мірі,ще - помилка.Наш селянин - азіят.Ось у чому гвоздь...Культури,Европи йому треба!Школи!І перш усього зрозумілої,української школи!"

За обідом Коростенко продовжував захоплюватися власним красномовством:

"Да!Наука - сила!Наука дасть людям щастя.Як подумаєш - скільки то непродуційно тратилось у нас,на Україні,сил!..І тратиться!Двадцять аґрарних вопро-

сів можна би розв"язать,якби зібрать ті сили та прикласти їх до діла...Ми,поміщики новітньої формації,повинні сказать тепер своє слово...Вік мотузяного хазяйства уступає з шляху і дає дорогу машині.Азія дає дорогу Европі!"

Але раптом в їдальню вбіг служник,званий по-европейському Ґреґуаром,і злякано повідомив,що вулицею,в напрямі до панської садиби,йде валка селян "з флаґами".

І красномовство ліберала-гуманіста немов корова язиком злизала.Коростенко враз загукав по-російському:

"Ґреґуар!Нєсі пулємйот!Скарєє!..На тєрасу!..."

А як "пулємйот" вже поставили на терасі,затарахкотіли постріли,а в павзах чувся різкий голос Коростенка:

"Уб"ю!Всєх уб"ю!"

Валка розбіглась - хто куди.

Але дарма "малорос-европеєць" вже тріюмфував:

"Разбєжалась подлая сволочь!Лєна!/Це до друдини -А.Ю./.Пабєда!Оні разбєжалісь"...

Дарма,повторюємо,тріюмфував,бо за хвилину вияснилось,що Коростенко розстріляв не "бунтовщиків",а мирну весільну делеґацію селян,що хотіли,- як водилось,- на чолі з новоженцями поздоровити панську родину.

Це було таке безглуздя,після якого напевно в тому селі всі селяни таки справді стали бунтівниками.

Для нас нема сумніву,що цитовані й названі вище твори В.Винниченка дають яскравий мистецький образ саме тих ділянок і сторін української дійсности першого-другого десятиріччя нашого століття,що їх інші наші письменники занехали,оминули в своїй творчості - чи то з браку власних глибших спостережень,чи може через свій внутрішній полон, боязкість відступити від панівних народницьких традицій нашого письменства.І саме Вол.Винниченко був тим,хто своєю творчою методою рішуче заперечив і вщент подрузґотів народницьку тенденцію підсоложуваного показу українського села,оті обов"язкові "сльози співчуття" щодо селянських персонажів.

В цій же лінії стояло й соромливе оминання експлуататорських персонажів-українців.За канонами нашого народництва

українців експуататорів та шахраїв не сміло бути,а тільки покривджені чесні страдальці.Так само й гнобителями та катами в політичнім житті завжди мали бути інші:росіяни,поляки,жиди.Навіть такі велетні нашого письменства як Леся Українка і Михайло Коцюбинський/деякий виняток становить лише "Фата-Морґана"/не зважилися рішуче вдарити по "сентимантальничанню" в показі селянства.

Без творів Винниченка з тематикою спролетаризованого селянства та українських дідичів - у нашій літературі була б прикра прогалина - не менша,ніж би без його творів з діяльности революційної інтеліґенції.

Центральним персонажем для низки дрібних оповідань і нирисів Винниченка слід вважати дядька Корнія/нарис "ХТО ВОРОГ?"/. Його очі так само спостережливі і всерозуміючі, як і очі діда Юхима з повісти "Голота".Але дядько Корній помітно життєрадісний,у нього більше типового українського гумору.Для ілюстрації наведемо сценку розмови Корнія з наймачем-хазяїном.

/Спочатку автор подає портрет хазяїна/.

"Чоловік/наймач - А.Ю./якийсь час мовчки,ніби про себе бубонить:
- Робочих би мені...
- А ми ж що:пани чи як? - посміхається Корній.
- Наймаєтесь?
- Та вже ж не танцювати сюди посходились.Вам багато?
- Та так...чоловіка з п"ятнадцять...
- Повноробочих чи третяків?
Чоловік не зразу відповідає і все оглядає юрбу, яка теж стежить за ним десятками пар цікавих,напружених очей.
- Та й повноробочих і третяків...- повагом муркає він. - І дівчат...трохи.
- Є й дівчата й третяки,і повноробочі.Це в економію чи до хазяїна?
- До хазяїна...до мене.
- Куди?Куди? - пробігає по юрбі і потім:
- До хазяїна...до мужика!..
- Хм...-незадоволено стискує губи Корній і замовкає.
Чоловік пильно зиркає на нього і ніби байдуже питає:
- А чого ти так,дядьку,хникаєш?
- То так...не до талії робота!
- Що?Економичеський кандьор лучче?- тупо посміхається хазяїн.

- Та краще кандьор їсти,ніж у мужика робить...А по чому даєте?
- Даю добре.В економії так не дадуть.Повноробочому до Семена 50,третяку 40,а дівчатам - 28.
- Ого-го-о!- протягує Корній. - Ну,ми з вами сватами не будемо..."

Крім яскравих малюнків життя заробітчан і наймитів у поміщицьких економіях та під час голодних мандрів,В.Винниченко дав соковиті зарисовки дореволюційної казарми і в"язниці,революційної інтеліґенції та дрібного міщанства. Та це вже виходить поза рамки цієї статті.

Назагал ранній Винниченко був надто полонений стихією українського села.Цього слід було й сподіватись,маючи на увазі його походження і той незаперечний факт,що українське село було і є досі основою і джерелом українства взагалі,отже й Винниченка як українського письменника.

Але тут приходить одна важлива заввага:українське село в творах В.Винниченка - це майже виключно наймити і заробітчани в їх взаєминах з поміщицькою садибою - "економією".Численний/навіть найчисленніший для більшости областей України/прошарок самостійних господарів-селян - зокрема так званих "середняків" - майже не фігурує в творах автора з сільською тематикою.

Тим часом СЕРЕДНЯЦЬКЕ СЕЛЯНСТВО,хоч і помітно розмиване процесом суспільно-економічного розвитку,вилонюючи з себе на одному полюсі сільських багатіїв-куркулів,а на другому - злидарів з клаптиком землі,а то й зовсім безземельних наймитів,- все таки становило рішальний господарський чинник українського села.Не бачити і не знати цього наш автор не міг.

Отже є певна підстава думати,що модна за тих часів марксиська світоглядова настанова зумовила певну нехіть письменника до патріярхального,консервативного середняцького селянства.Натомість вона живила його творчий інтерес до заробітчан і наймитів,як елементу рухливо-змінного,"сільського ферменту",звідки міг постати новий уклад сил українського села.Письменник мріяв,що "сільський пролетаріят" може і мусить у перспективі часу забезпечити національно-

українське обличчя майбутній незалежній Україні.Про це виразно свідчать також три томи Винниченківських публіцистичних мемуарів "Відродження нації".

Чікаґо,1970.

"ЛУКАВСТВО" КНИЖКИ СВИРИДА ЛОМАЧКИ

/Про збірку "ЛЮБОВ ДО БЛИЖНЬОГО".Видавництво "Молода Україна".Нью-Йорк-Торонто.1961 року;мала вісімка,стор. 122.Передмова,обкладинка та ілюстрації М.Левицького/

> "Ми...й далі продовжували дискусії,зокрема про жіночі підв"язки та про інші проблеми духовости". /"Дивовижності отця Акакія"/

Свирид Ломачка/псевдо/цією другою збіркою/перша була "Свирид Ломачка в Канаді"/остаточно кристалізував свої жанрово-стилістичні питоменності,як автор гумористичних оповідань з неширокою,виключно "інтеліґентською" тематикою.Це водночас міська,чи пак урбаністична тематика.Адже того,що колись називалося "сільською інтеліґенцією",на континенті Північної Америки ми не маємо.

Тематичні моменти у творах красного письменства тісно поєднані з образовою системою героїв-персонажів,що їх думки,переживання і вчинки становлять основу змісту кожного літературного твору.Персонажі Ломаччиних оповідань - це українські інтеліґенти і "колоінтеліґенти",мешканці американських/і канадських/міст,хоч і з особливостями свого ґетто як етнічна група.До цих персонажів/при чому як головний/належить і сам Свирид Ломачка.Отож,уточнюємо,персонажі Ломаччиних гуморесок - поспіль мешканці міста.

Вадим Сварог у рецензійні статті на твір В.Чапленка "Як загинув Перемітько"/Див."Нові Дні",ч.152 ц.р./слушно каже:"...для міських персонажів нашої літератури нам треба розвивати урбаністичний стиль розмовної мови..."

Чи так є в розгляданій збірці?Так.З тією,одначе,заввагою,що "урбаністичний стиль мови" - поняття широке,комплексне;воно не виключає,не усовує,а радо приймає стилеві особливості.Тож у збірці бачимо урбаністичного характеру мову/за лексикою і синтаксою/ в -щоб так висловитись -

Ломаччиному індивідуальному "виланні".

Це нормально,так має бути,бо кожен автор мусить прагнути вироблення свого індивідуального мовостилю в рамах літературної мови нашого письменства.

Скажемо відразу:Ломаччина фраза в рецензованій збірці назагал нам імпонує.Але...але не скрізь і не завжди.

Якщо,напр.,в пасусі про критика Зануду/"Прощання з Мартою",стор.41/довга фраза має спеціяльну функцію - характеризувати цього ж таки Зануду,- то гаразд,бо довгу конструкцію фрази з накопиченням "учених" слів-термінів цим самим умотивовано.Але як і чим умотивовувати триповерхові синтаксичні конструкції там,де це не обумовлене ніякою спеціяльною функцією тексту,ніяким жанрово-мистецьким його навантаженням?Ось,напр.,у такому місці того ж таки "Прощання з Мартою",стор.40:

> "Я прийшов у заквітчану залю з валізкою,що відразу заінтриґувало декого,але я уникав пояснень,а обережно прислонив валізку до стіни,побоюючись, щоб фазан у ній,бува,не заспівав,бож передчасним пописом він міг не тільки зіпсувати весь ефект несподіванки,а й взагалі надати справді неповажного характеру".

Це вже не про критика Зануду,і не він сам так говорить, а це каже головний герой - Свирид Ломачка про самого себе. Обличчя "професора Свирида Ломачки" читачам добре знане, і ледве чи треба до нього ще додавати с у м н і в н и х рис.Тому ми вважаємо,що наведену вище невковирну граматичну конструкцію з декількох складнопідрядних і складносурядних речень слід би замінити окремими портативними реченнями.

Щоб ощадити місце,ми для ілюстрації обмежимося лише одним прикладом.Але читач може сам переконатися,що таких безпотрібно довгих і складних фраз у збірці багатенько.Тому й звертаємо на це увагу автора.

А тепер про сам гумор Свирида Ломачки.Він відрізняється від гумору інших наших письменників-гумористів насамперед сповидною серйозністю.Це і є те "лукавство" літературне, що позначене лапками/" "/в наголовку цієї статті.Воно з лукавством міжлюдських взаємин у побутовій і суспільно-політичній сфері має одну спільну рису:пляноване хитрування.

Але має і капітальну відмінність від них:гуманне,дружнє наставлення,а не опритно замасковане чигання на людські слабості,щоб їх для себе використовувати.

Підґрунтя Ломаччиного гумору творить справжня,шляхетна доброзичливість:бачити читача здатним схоплювати і відчувати тонку іронію,а не таку,"де пальці видно";тому Ломачка хитрує "педагогічно",хитрує-виховує,щоб мати кваліфікованого читача своїх гуморесок.Він ніби до нього/читача/каже:"Ось тут ти,мій друже,смієшся - а воно зовсім не для сміху!А ось тут ти "береш поважно",- воно ж якраз сміху варте!"

І як висновок,як кінцевий сенс такого "лукавства",маємо підтекст:роззирайся,читачу,сягай глибше і метикуй сам: ти ж не маленький!

Ось ця особливість Ломаччиного гумору обумовлює окреме і помітно вартісне місце нашого автора в ряді інших гумористів еміґрації.

Покищо тематичні рамки Ломаччиної гумористичної творчости вузькі,охоплюють лише невеликий прошарок української людности цього континенту.Та згодом,слід сподіватися, автор спробує взяти під обсервацію свого мистецького ока також інші людські середовища.Як досі можна ствердити,око автора спостережливе,літературознавський багаж чималенький,а вік ще порівняно молодий,- тож і снаги мусить вистачити.

Що можна ще авторові порадити?

Вважаємо,що свою стилево-жанрову своєрідність,оте "лукавство" йому варто вправляти і плекати далі - з тим,одначе,щоб не надуживати довгою фразою;також слід поширити тематичні рамки:без цього трудно буде уникнути повторень, переспівувань самого себе.

Друге.Старатися індивідуалізувати мову персонажів.Щодо цього в нашого автора не все гаразд:панує шабльон авторської мови,лексично бездоганної,без найменших вульґаризмів і взагалі "шкарубких" слів.Але це все ж таки мова головного персонажа;вона не повинна "забивати" індивідуальної мови інших персонажів.А тим часом таки помітно,що інші персонажі орієнтуються на мову "професора Ломачки".

Третє.Ліричний струм можна/думаємо,що й слід/посилити.

Ліричність бо добре пов"язується з "лукавим" профілем авторського гумору.Ліричні копюри дають нагоду Ломачці блиснути час від часу гарними пластичними образками природи, виточеними рефлексіями-медитаціями.Свій хист до цього Ломачка засвідчив у рецензованій збірці,і в цьому напрямі слід себе вдосконалювати,не гублячи,не спускаючи з ока "гумористичної перспективи" як творчої настанови.

Ось вартісний зразок такого ліризму з гумористичним підтекстом,що на нього ми хочемо звернути увагу читачів:

> "...Марто,що ж це з тобою,Марто?Надворі жовтень, пломеніють жоржини й буки,небо робиться по-осінньому прозоре,а ти ось так...Пам"ятаєш,як ми колись блукали над Десною,в голубій тишині,коли над луками пливло багряне сонце,а ліси стояли в сторожній задумі?Я говорив тобі,мабуть,щось надзвичайно інтимне,а ти слухала,і нам було так гарно, нам здавалось,що земля звучить,як орган...
> У цю хвилину я згадав,що ніколи не був над Десною,а коли б і був,то напевно не з Мартою:ми зустрілися з нею щойно на чужині.Але я так хотів сказати їй щось тепле,зворушливе,що прочитана напередодні книжка про Десну самочинно створила ліричне,хоч і недійсне тло для мого вислову".

Книжку видано чепурно,без коректорських недоглядів.Ілюстрації М.Левицького в тексті/вони ж прикрашують і обкладинку/дотепні,гармонізують із змістом творів.Ціна книжки /2 дол./ - може трохи висока,зважаючи на тираж - 3.000 примірників.

"ТУГА ЗА СОНЦЕМ" Б.ОЛЕКСАНДРОВА

> "Білий світ?Це хіба для сміху -
> Білий світ одсвітив давно.
> Заховався під сіру стріху,
> На прогниле спустився дно".
>
> /"Про форму,зміст"...стор.58/

Очевидно,що в поетичній збірці "ТУГА ЗА СОНЦЕМ" нас цікавлять насамперед оригінальні поезії автора.Ми навіть невдоволені,що розділ "З чужих пісень" займає в збірці так багато місця:аж 49 сторінок на всіх I20 сторінок книжки/ вже включно з примітками й оглавом/,і схильні думати,що

Б.Олександрів у цім випадку,вживаючи вже майже клясичного вислову/від В.Чапленка в обіг пущеного/,"дав хука".

Оригінальні поезії в збірці "Туга за сонцем" згруповані в двох - величиною дуже різних розділах:I.ПАМ"ЯТЬ СЕРЦЯ, 2.ЛИСТИ ДО ДРУЗІВ.Цей другий розділ складається лише з п"ятьох поезій.Знову небажана диспропорція,тим більше,що епістолярна форма авторові вдається,а до того справді поетам варто плекати лірику дружби,колись досить популярну, а нині призабуту./Про це перший згадав I.Качуровський у своїй рецензії - див."Українські вісті" ч.5I за I7.XII минулого року/.

Але почнімо розглядати те,що є,тобто "базовий" розділ "Пам"ять серця".Цей розділ закінчується поезією з трохи незвичним публіцистичним наголовком "ПРО ФОРМУ,ЗМІСТ І ЛЮДСЬКЕ СЕРЦЕ".Не бачимо ми в ній/на відміну від Ігоря Качуровського/якихось модерністичних дивоглядів.Натомість беремо з цієї поезії одну строфу як МОТТО й основний мотив збірки.Справді бо:лірика Б.Олександрова від початку до кінця/не вчисляємо сюди пари гумористичних віршів/ніжно-сумовита і таки песимістична.Песимізм автора "Туги за сонцем" нераз філософськи-зрівноважений,то знову якийсь,сказати б,серпанково-ліричний,акварельний.Але тим не менше глибокий і усвідомлений.

"Спустів наш сад...Старих родючих слив
Давно нема.Хтось,мабуть,їх палив
У лютий рік,як вдарили морози -
Лише каштан дрімав під вітру свист...
О сестро,сестро,втішся,витри сльози,
Прийшли з каштана того лист..."

/"Каштан лишився в нашому дворі"...стор.47/

Письменники покоління 2-ї світової війни,до яких належить і Борис Олександрів,опинились на еміграції,мавши по 20-25 років.Вони бачили на власні очі,бувши здебільшого дітьми села,знущання над батьками і сусідами,бачили і переживали руїну села комуністичною владою.Пізніше їх вразила жорстокість брунатних нацистських "визволителів".А опинившись у Західній Европі - в Німеччині та Австрії - ці молодики,які лише вступали в життя,мусіли тікати в ліси та провалля,рятуючись від червоних московських репатріяторів.

Трудно бути оптимістом у цих умовах людині,що залишила рідний край задля сподіваної волі і безпеки.Старше покоління,люди,що вийшли в еміґрацію,мавши півсотні і більше років,не так глибоко і дошкульно реаґували на "несподіванки Заходу".А проте І.Качуровський не має рації,коли твердить ніби письменники покоління 2-ї світової війни були затерті критикою,крім Яра Славутича.І,мовляв,нічого не змогли суспільству дати:адже й він сам,Ігор Качуровський, із цього покоління.А проте він зовсім не упосліджений на полі еміґраційної літератури,має за собою декілька друкованих книг віршованої і невіршованої творчости,має репутацію критика і літературознавця.А хоч збірка лірики Михайла Ситника і досі не побачила світу/її видати давно обіцяв ред.П.Волиняк/,проте українська громада знає і шанує поезії М.Ситника,використовує їх у школах українознавства і при нагоді національних свят.І Василь Онуфрієнко з цього ж покоління тішиться популярністю і,сподіваємось,незабаром видасть збірку власної ліричної творчости.І Ганна Черінь не самі лише "дешевенькі віршики з нагоди мельниківських свят" пише,але й видала книжку гарних репортажів "Їдьмо зі мною" та активізується в ділянці літературних оглядів і рецензій.Взагалі,як порівняти літературний доробок письменників і поетів цього покоління з дотеперішнім доробком т.зв."Ньюйоркської групи молодих",то перший виглядає набагато солідніщим.

Але вернімось до "Туги за сонцем".Ось у поезії "ДРУЖИНІ" /стор.44/автор свідчить:"Скільки юних,проіскрених снів, скільки марень розбито на броку.Я від горя цілком приземнів"...

Безумовно,"Туга за сонцем" - це туга за батьківщиною і волею,ЗА ВІЛЬНОЮ БАТЬКІВЩИНОЮ;це і палка жадоба реваншу за змарновані роки життя.При чому реванш той може дасться осягнути аж нащадкові - але осягнути неодмінно.

"Вирости,хлопчику мій,
В цій неозорій землі,
Край той загублений,
Серцем полюблений
Буде ясніти в імлі,
Буде він казка і сон,
Буде він синій розмай
Поки з безбожої
Сили ворожої
Звільнимо батьківський
край!"
/"Колискова",ст.45-46/

З мотивом туги за батьківщиною і волею - так природним для еміґраційного поета - сплітається і тісно товаришує мотив мандрів,шукання місця ближчого до "сонця волі".

"І знову путь.І знову битий шлях.
Шуміла даль,розбурхана і п"яна,
Від пожарів світилася багряна
Ріка у непорушних берегах".

Максим Рильський,цей уславлений метр новочасної української літератури,є взірцем не для одного лише Б.Олександрова.Але наш автор не тільки любить,але й адекватно ритм і дух,і взагалі стиль поезій Рильського відтворює.Ось "Осіннє","У літній час"/стор.39-4I/,а через кілька сторінок "Пам"яті М.Рильського"/стор.52/ - ці поезії так "пахнуть Рильським",що зайво навіть згадано в наголовку джерело.Не можемо не навести тут пари строф:

"Пройнялися млою клени під горою,
Місячні серпанки прогортала тінь.
Ми читали,друже,Рильського з тобою
І в серцях бриніла золота теплінь.
На широкім лоні - срібні дзвонять коні.
/Скільки несходимих ми пройшли доріг!/
Рильського Максима яблука червоні
Нам немов світили крізь туман і сніг".
/стор.52/

Б.Олександрів загально додержується клясичних канонів віршування.У строфіці найчастіше практикує чотиривірш.Але віддає належне і сонетові.Римування найчастіше перехресне, тобто перший рядок зримовано з третім,а другий - з четвертим.Та знову ж нераз практикує Олександрів комбінацію рими "сусідської"з"рамковою",тобто римує перший і четвертий рядки,які ніби творять рамку для зримованої пари другого і третього рядків.Наприклад:

"Ми відійшли у присмерки доріг,
І вітер нам розхрістував шинелі.
А з висоти - розпалені шрапнелі,
Неначе зорі,падали до ніг"... /стор.8/

Добрі зразки внутрішньої рими бачимо у цитованій уже поезії "Пам"яті М.Рильського".Ось наприклад:

"На широкім лоні - срібно дзвонять коні..."

"Пригадалось:грима буря за дверима...
"А тепер - немає.Сумно сурма грає..." /стор.52-53/

Музика алітерацій також наявна в багатьох поезіях збірки.Для прикладу наведемо сторінку з поезії "Коханій"/стор. 56/.

"У вітрила вривається вітру порив/алітер.В/
І дороги далекі,як сурми,призивні.
Дуги брів,наче пара старих чаклунів/алітер.Р/
Підписали жагу незбагненних мелодій".

Ми вже на початку статті зазначили,що розділ перекладних поезій у збірці непропорційно великий;тепер до сказаного додамо,що переклади поезій франкомовних канадських авторів,готовані свого часу/і вміщені/для двомовної антології Слов"янського департаменту Оттавського університету,не всі заслуговують бути в збірці "Туга за сонцем".Досить їдка/"приятельська"!/заввага Ігоря Качуровського до генези цих перекладів не звучить для нас переконливо,але інші його завваги,щодо справді неприємних ляпсусів тексту: "Апелас"/хоч треба:АПЕЛЛЕС/,цитата з Левенштайна приписана С.Руданському,"Озіріус"/замість ОЗІРІС/,- мають рацію, бо часу для "народження" "Туги за сонцем" було більше ніж досить.

Книжку видано під фірмою "Слова",дуже чепурно,з портретом автора і прекрасно ілюстрованою суперобкладинкою.Гарний шрифт,непоганий папір,але з ЗМІСТІ/стор.II9-I20/таки слід було позначити і циклі.

Ще один технічний мінус - не зазначено року видання.

Істотним усе ж залишається:"Пам"ять серця","Листи до друзів" - любителі поезії не пошкодують,прочитавши їх.А ми ще від себе побажаємо авторові наступну збірку видати не за 20 років,а за 4-5./А може вдасться скоріш?/

"УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ"
Лютий,I968

СПОКІЙНА РОЗПОВІДЬ ПРО КРИЧУЩІ ФАКТИ

"ФАКТИ - понад усе!" - така почута колись фраза прийшла мені першою до голови,коли я прочитав повість Ігоря Качуровського "ДІМ НАД КРУЧЕЮ".Справді бо:автор не турбується подавати "номінацію та кваліфікацію" подаваних ним фактів/щоб,мовляв,читач не помилився!/.Він полишає це читачеві,бувши переконаний,що його,автора,обов"язок - подати факти ТАК,ЩОБ ВОНИ ПРОМОВЛЯЛИ САМИ,БЕЗ ПОЯСНЕНЬ:ось це,мовляв,зле,недобре,а там - гарне,позитивне;першим журімося,а другим тішмося!

Цю лінію - що так висловимось - орієнтації на цілком дорослого читача,лінію "факти - понад усе!" Ігор Качуровський дотримує й щодо ГЕРОЯ - РОЗПОВІДАЧА повісти:читач не знає його імени,зате добре знає його діла,вчинки/навіть минулих років/.Герой повісти/якого наш автор так щільно до себе наближує,що називає його "Я",ніби з ним зливаючись/на протязі 12 років вимушеного блукання,поневіряння не називав себе справжнім своїм іменем.Тож тепер,опинившись знову в рідному селі,ГЕРОЙ почуває ніяковість і нудьгу від того,що його знають і перед ним запобігають/хоч він ще нічого не вчинив/,бо він - "внук свого діда і син свого батька",відомого на всю околицю Сергія Ремеза - власника чулової просторої садиби з домом над кручею.Батька вже нема/"влада трудящих" вкоротила йому віку/,тільки мати,отож наш герой - тепер власник садиби,а що був парубком - то "кільком десяткам матерів прийшла до голови думка:видати за мене своїх дочок".

Ледве чи кращу притоку - ніж оця "женихальна кампанія"- міг автор придумати для того,щоб дати читачеві картину села без прикраси,без "політики та ідеології",звичайного собі села,після довголітнього панування большевиків.

І от читаємо:"в селі нема таємниць.І хоч мені нелегко вдавалося розрізняти наших дівчат,бож було їх сім Марусь, п"ять Галь,три Параски,дві Катерини,а решта все на "О": Одарка,Оришка,Олена,Оксеня,Ониська та Ольга - все ж таки за деякий час я знав про них усе,що тільки можна знати".

Знаючи про кожну,"що тільки можна знати",наш герой не міг зважитися на одруження з котроюбудь.Найбільше була йому сподобалась Свєтка Волконська.Але втрутилася кума Галина Петрівна,даючи Свєтці таку "характеристику":"Вона курить.

- П"є.
- Денатурат стаканами глушить.
- Вона на рідну матір цензурні слова говорить.
- Як до міста їде,то не тільки губки підводить,а й нігті на ногах розмальовує.
- Вчена,розумна,книжки читає,по-німецьки говорить,
- а ти спитай,чи вона хоч раз у житті підлогу помила або обід зварила.Та на все Вохре нема гіршого сміття,як ця Свєтка".

Від того дня герой повісти вирішив залишити село і переїхати в поблизьке районне місто.Здійснюючи це,він мав на увазі/і справді працював,поки було можна/журналістичну працю в районній газеті.

Досі,живучи в селі,наш герой,сказати б так,не почував себе "під німцем".А тут,у Районній Управі,йому відразу якийсь суб"єкт-іспитувач сказав:"Без знання німецької мови,без вищої освіти - у нас тут і кур"єр з вищою освітою - нічого не вийде.Хібащо запропонуєте свої послуги міській поліції.Там,пробачте,усяку шпану збирають".

Оце блатняцьке "шпана" відразу дає читачеві відчути,що за рік окупації,з появою цивільних гітлерівців,атмосфера в Україні цілком змінилася.Бо якщо німецькі фронтовики воювали справді проти фронтовиків совєтських,то в запіллі фронту,в зайнятих німцями областях України точилася безглузда війна гітлерівської адміністрації та ґестапо СУПРОТИ МИРНОЇ ЛЮДНОСТИ:спершу нищено жидів та циганів,а за ними українську інтеліґенцію та селянство.Чогось безглуздішого не можна було в"явити - бож українська людність у своїй масі була до большевиків ворожа і німецьке військо зустріла була як визволителів.На довершення безглуздя нациське начальство притягнуло до співпраці/щоб з більшим успіхом поборювати і нищити українську інтеліґенцію/бувших совєтських активістів/що не встигли були втекти,а хто й навмисне залишався для диверсійно-провокаторської "праці"/та всіляку кримінальну наволоч/"шпану"/.

Розповідач-герой повісти з перших же днів перебування в

місті "мав приємність" зазнати такої зустрічі з поліційно уніформованою "шпаною",що тільки щасливий випадок урятував його.

А чого варті кольоритні постаті перекладачок при німецьких "шефах"!Їх наш герой пізнав аж чотирьох,при чім ствердив,що декотрі з них таки зберегли людяність,хоч і бовталися в гітлерівській окупантській грязюці.

Дуже переконливо,по-мистецьки,орудуючи самими фактами,а не пропаґандивно-аґітаційними слоґанами та повчаннями,автор показує читачам,як німці"сами собі копали яму",обертаючи прихильну раніш людність на байдужу,зневірену і залякану большевицьким підпіллям."Ніхто собі видимої смерти не бажає"- цю фразу не раз чув від селян автор цих рядків. Тож ті самі селяни,що ще влітку 1942 р. кололи вилами спійманих на полі совєтських парашутистів,- тепер,наприкінці 1943 року,боялися сповістити німців про наявність у їхньому селі большевицьких підпільників чи партизанів.А дехто й сам до них приєднувався.

Не оминув Ігор Качуровський і "нового ясиру" - примусового набору гітлерівцями української молоді на працю в Німеччину.Тут він подав декілька сценок,що характеризують "ясир" яскравіше і переконливіше,ніж грубі томи спогадів-описів істориків чи мемуаристів.

Хоч як уміє зберігати притомність духа розповідач повісти,але читач відчуває щодалі виразніше,що від початкового погідного настрою майже нічого наприкінці книги не остається.Після невдалої спроби створити загін самооборони перед большевицькими партизанами,- читача огортає гнітюча безнадія.Бож ясно:людність України зневірена вкрай і вважає повернення большевицької влади річчю неминучою,невблаганною, "щербатою долею" українського селянства.

Не бідкається,не "ахає й охає" з цього приводу автор - либонь знає,що без цього краще,то пак,сильніше вплине на читача.У книзі "ДІМ НАД КРУЧЕЮ" повно сцен і епізодів,що від них читачеві моторошно.А його герой-розповідач лише один-однісінький раз сльозу зронив.Це в епізоді трагічного загину 15-літньої синьоокої дівчини - дочки колгоспного бухгальтера Зіночки.

Про мордування Зіночки розповідали три жінки,"поправляючи

й доповнюючи" одна одну:

> "Дівчина йшла полем навпростець і стріла двох: один страшний,чорний,років за сорок,а другий молоденький,білявенький,років двадцять,а може й того нема".

І власне цей,молоденький,виявився несусвітнім катом:розпитуючи Зіночку про мешканців і події села,він за кожним її "не знаю" штрикав ножем по руці дівчину.

Але дамо слово самому авторові:

> "Скінчив одну руку,аж під плече,бере другу,ліву.
>
> А старший сидить,мовчить,убік дивиться,ніби й не бачить.
>
> Аж нарешті і на лівій руці не лишилося місця де різати.Кров зібралась біля ніг калюжею,а потім потекла струмочками по стежці.А той своє:
>
> - Дєвочка,у тебя такіє хорошіє ґлазкі,как нєзабудкі.Подарі мнє на память.
>
> І хотів їй ножем ув око.
>
> Як схопиться другий!Вирвав ніж/той тільки встиг різнути над оком/,жбурнув у пшеницю,загородив собою Зіночку,перев"язав своєю хусткою рану на лобі і сказав:
>
> - Іди,дитино,додому".

Хто був цей старший віком,а хто молоденький безувір - автор від себе не пояснює;він наводить лише розповідь жінок.Проте читачеві,либонь,ясно.

Усі три жінки Зіночку добре знали/одна ж із них - Зіночкина мати/.В живій дійсності вони напевно в цій ситуації ридма ридали.Скупий на емоції/а може з цнотливости?../автор ридання жінок сховав від читача.ВІН ПОКАЗАВ НАТОМІСТЬ ОДНУ-ОДНІСІНЬКУ СЛЬОЗИНКУ ГЕРОЯ ПОВІСТИ.А він же,цей герой - розповідач досі НІКОЛИ,НІ ЗА ЯКИХ ОБСТАВИН НЕ ПЛАКАВ!

Прикметно,що наголовок цього розділу про звіряче мордування Зіночки зовсім не "жахливий",навпаки,навіть ніжно - пестливий:"Сінєглазка",узятий з мови отого двадцятилітнього її ката.Чи ж не так по-блюзнірському звучить у світлі фактів уся "гуманно-правдолюбна" фразеологія большевиків?

Картин монструального безглуздя "визволителів",садистичну жорстокість коричнявих і червоних окупантів України Ігор Качуровський подає з епічним спокоєм,з подивугідною притомністю духа.

Хоч,пробачте,є одна річ,яка нашого героя виштовхує з рівноваги:це сталінське блудослов"я,несусвітня пропаґандивна брехня,що в основі зберегла свій стереотип,свій шабльон від I9I7 року аж по роки совєто-гітлерівської війни.

Це,між іншим,вельми знаменно:героя повісти не так жахає вид закопаних по шию в землю людей/стор.I99-200/,як жахає своєю набридлою огидою трафаретний перебіг червонопартизанського мітинґу під керівництвом скинених з парашутом "товаришів з центру".

> "Боже мій!Тільки не це...я готовий був прийняти найстрашнішу смерть і не просив порятунку,але це понад мої сили,цього я не можу...Дай мені не чути цього мітинґу!"...

Приємно зазначити,що Ігор Качуровський - на відміну від багатьох наших еміґраційних повістярів - пише,сказати б так,ПРОЗОРО-ПРОСТО,без псевдопоетичних прикрас чи "метеликів"/пригадай передмову Ів.Кошелівця до повісти "Мертвим не болить"/або - як висловлювалися ще раніш - без "кучерявого барокко",які то прикраси та "кучерявість" так,буває,уповільнюють сюжетну акцію - як давніше,в часи Нечуя-Левицького всюдисущі описи соняшників та верб.

Цю прозорість і "безвикрутасність" авторської розповіді якимсь чином не підважують і не надщерблюють навіть ті фраґменти явної "літературщини",що їх подибуємо декілька раз у першій половині повісти,де герой ще мав усі підстави бути життєрадісним.

Повість "ДІМ НАД КРУЧЕЮ" - мабуть,перший твір на еміґрації українською мовою,де жахливе триріччя I94I-I944 в Україні,роздираній окупантами,подано БЕЗ УСЯКИХ ШТУЧНИХ ОКУЛЯРІВ,без зайвої перечулености і прикрас.Саме тому повість кортить читати ще і ще раз.Бож і мова автора зґрабна,точна,цілком у річищі сучасної літературної мови.

Можна подякувати Вид-ву "Дніпрова Хвиля"/Мюнхен,Німеччина/,що видало чепурно,на доброму папері та без мовних і технічних огріхів цю вартісну повість.

Філядельфія,I968

ШЛЯХОМ ТИТАНІВ ПОЕТИЧНОГО СЛОВА

/ ДО СТОРІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ /

"Я честь віддам титану Прометею,
Що не творив своїх людей рабами,
Що просвітив не словом,а вогнем,
Боровся не в покорі,а в завзятті..."

/"У катакомбах"/

Навряд чи нині хто-будь заперечуватиме,що творчість Лесі Українки займає одне з центральних місць в українському письменстві.Це місце і провідна роля Лесиної творчости обумовлені насамперед широчінню і глибиною ідей,що їх поетичний вислів - многогранний і різнобарвний - дала поетка,цим самим остаточно виводячи наше письменство з обмежених рамок провінційщини,хуторянства.

Другий важливий момент - незвичайна сила поетичного вислову,розуміючи під цим і емоційну наснагу,і багатство прецизної,довершеної символіки,черпаної з глибин народнього епосу,з джерела первісного,нерозкладеного світосприймання.Нам здається,що найбільшою мистецькою втіхою нашої поетки було ствердити суголосність вселюдських,одвічних ідей добра і краси - що так скажемо - відстояними і вишліфованими у бігу століть етичними й естетичними "віруваннями" наших далеких і ближчих предків.Багатюща символіка "Волинської сторони",де зростала Леся Українка,блискучим фоєрверком осяяла кінець земної путі й полум"яної творчости Лесі,а нам і наступним поколінням сяятиме,доки житиме український народ.Читач напевно вже знає,що мова наша про славну Лесину "Лісову пісню",закінчену поеткою перед смертю на Кавказі.

Треба признати,що Лесин "титанічний хід по верхогір"ях" /вислів пров.Вол.Радзикевича в I виданні його підручника історії української літератури/за життя поетки бачили тільки такі прозорливці як Іван Франко.Для загалу ж нашого суспільства/маємо на увазі свідому національно верству,що була до революції 1917 р.таки дуже неширока/найцінніша час-

тина Лесиної творчости - її драми і драматичні поеми - була трудносприймана,малозрозуміла,отже й непопулярна.

Та з кожним десятиліттям щораз ширшало коло визнавців і шанувальників Лесиної поетичної творчости.Її ліричні поезії,її поеми і баляди давно посіли чільне місце в усіх шкільних читанках та хрестоматіях на Батьківщині і в українському суспільстві діяспори.На твори Лесі Українки - так ліричні поезії,як і поеми,баляди і віршовану казку-взоруються вправні й досвічені адепти поетичного пера.Навіть ті самі драматичні поеми і драми,що їх колись театрали вважали занадто трудними до постави і тому їх оминали,тепер є в репертуарі професійних і любительських театральних колективів:виявилось,що "сценічні труднощі" при поставі Лесиних драматичних творів зовсім не такі великі,щоб їх не варто було подолати.

Таким чином доля Лесиної творчости яскраво і ще раз підтвердила відому істину,що справжня мистецька творчість далеко переживає в часі земну путь письменника і його покоління.Вживаючи цілком законної в цім випадку гіперболі,можна сказати з повним правом,що дійсна,високої вартости мистецька творчість не вмирає,а живе в живому суспільстві,наснажуючи його кращі одиниці на високі задуми і чини.

Після цих загальних стверджень,ідучи назустріч читачеві, що в році "круглої дати" хотів би поновити призабуті/або й уперше одержати/фактичні відомості про нашу славну письменницю,подамо конспективно про творчий шлях Лесі Українки,наводячи при цім опінію двох найвидатніших знавців Лесиної творчости:в 19 ст.Івана Франка,а в 20 столітті - Миколи Зерова.

Літературну діяльність Леся Українка започаткувала ліричними поезіями "Конвалія" і "Сафо",надрукованими 1884 р. в часописі "Зоря"/виходив у Галичині/.Та ще перед цим,бо 1880 року,коли Лесі Українці не було ще й 10 років,вона написала коротеньку поезію "Надія",що починається і закінчується такими знаменними рядками:

"Ні долі,ні волі у мене нема,
Зосталася тільки надія одна..."

Таку сумовиту поезію маленька Леся написала з приводу

першого відчування вдару з боку тодішньої царської влади, що рідну Лесину тітку заслала в Сибір як політичну провинницю.

Перші поезії,поеми і баляди,надруковані в збірці "На крилах пісні"/1892 р.,також у Галичині/,гостро,або слушно оцінив Ів.Франко в "Л.Н.В."за 1898 р.:"Слабенький відгомін Шевченкових баляд,без їх широкої мелодії,без того твердого підкладу життьової обсервації та соціяльних контрастів,що надав тим романтичним балядам ваги й принади вічно живих творів".

Цей перший період охоплює приблизно 1884-1892 р.р.

Циклом "Мелодії" і поемою "Давня казка"/1893-1894/починається другий період,вступом до якого був переклад поеткою творів Гайне 1892 р./друковано у Львові/.Вплив поетичної манери Гайне відчувся особливо на поемі "Давня казка" і поезіях:"Дивлюся я на ясні зорі","Хотіла б я піснею стати" тощо.

Цей період кінчається десь у роках 1901-1902;найсильнішими ліричними циклами Л.Українки в цім періоді були "Невільничі пісні"/1895-1896/,"Невільницькі пісні"/1899-1901/, "Ритми" й "Леґенди".

Цей доробок поетки ввійшов у збірки:"Думи і мрії"/Львів, 1899/ і "Відгуки"/Чернівці,1902/.

Другий період творчости Лесі Українки той же Ів.Франко оцінює так:"Від часу Шевченківського "Поховайте та вставайте,кайдани порвіте" Україна не чула такого сильного,гарячого слова,як із уст цієї слабосилої,хворої дівчини.Правда,українські епігони Шевченка не раз "рвали кайдани",віщували волю,але це звичайно були фрази,було пережовування не так думок,як поетичних зворотів і образів великого Кобзаря".І далі каже ще категоричніше:"...ця хвора слабосила дівчина трохи чи не одинокий мужчина на всю новочасну соборну Україну"./"ЛНВ",1898/.

Третій період творчости Лесі Українки -/1901-1913/ - це період,в якому лірична поезія поступається місцем поезії драматичній - славетним драматичним поемам Лесі Українки /першою в їх ряді стоїть "Одержима"-1901 р./.Критик М.Славинський,характеризуючи цей період,пише,що в нім поетка

"помалу відходить від невпокійної,неодстояної сучасности і зосереджується на розв"язуванні загальнолюдських колізій трагічних,що постають на ґрунті сутички основних елементів людської стихії.

Знову ж Микола Зеров/"До джерел"/стверджує,що "...ліричні форми все меншу ролю починають відогравати в творчості нашої поетки.Безпосередні ліричні відгуки поступаються місцем монологам,діялогам та цілим драматичним сценам". Той же критик зазначає,що ліричні поезії,які поетка подеколи ще подає в цім періоді,здебільша слабші за ліричну творчість її другого періоду.І навіть писані в цім періоді оповідання/"Над морем","Розмова" та ін./ - становлять собою "напівзамасковані драматичні етюди,скоріш діялоги, ніж оповідання".

Громадська лірика Лесі Українки характеризується відсутністю тонкосльозої сантиментальности,"харитативного жалю"/вислів Д.Донцова/до скривджених і зневажених,в ній домінує твердий і мужній тон,проповідь діла,вчинків,заклик до боротьби і протесту.

Справжні вершини творчости Лесі Українки - це її драматичні твори,при чім справжні п"єси/"Бояриня","Камінний господар","Оргія","Лісова пісня"/прийшли після цілого ряду драматичних поем:"Одержима","У пущі","В катакомбах","Ізольда Білорука","На руїнах","Касандра","На полі крови".

Екзотизм тла більшости цих драматичних поем і п"єс не свідчить про якусь спеціяльну любов авторки до "інакшого, далекого,в корені відмінного" від українського життя.М.Зеров мав рацію,коли каже,що "кінець-кінцем її вавилоняни і єгиптяни мають сучасну психологію,а її американські пущі, Середньовічна Еспанія,Рим і Єгипет - то тільки більш-менш прозорі псевдоніми її рідного краю.

Отже екзотизм Л.Українки - дуже релятивний,бо вона не намагалася відтворити специфіку духового життя тих далеких епох греко-римської ,єгипетської та гебрейської історії. Вона шукала там виявів людського духа,суголосних сучасній добі в житті нашого народу.

"Справжнім патосом її творчости,- каже слушно Микола Зеров,- було розв"язування загальнолюдських проблем та віч-

них колізій,найулюбленішою її сферою був світ ідей". Звідси й замилування Л.Українки до вічних,так званих "мандрівних" образів і тем.

Християнська філософія покори і всепрощення не імпонує Л.Українці;їй ближчі й зрозуміліші образи Міріям/"Одержима"/,раба Неофіта/"В катакомбах"/і навіть Юди/"На поліхрови"/.

У противагу до християнського культу Л.Українка виступає радо апологетом культу романтичної,незайманої людьми природи.

"Природа та її життя прекрасні,але людина стала окремо, пішла своїм шляхом,утворила свої закони і свій світ - нудний,убогий,безкрилий,- цю тему Леся Українка опрацювала з такою ж яскравістю,як Ґ.Гавптман у відомому творі "Затоплений дзвін" - так пише про це М.Зеров у своїй книжці "До джерел"/Укр.Вид-во,Краків-Львів,1943/.

На підтвердження й ілюстрацію сказаного критик наводить паралельні місця з обох названих творів:

"Біда тому,хто до низин затужить,
Покине гори і з людьми подружить..."

/Слова Водяника до Равтенделяйн у "Затопленому дзвоні"/

"Але минай людські стежки,дитино,
Бо там не ходить воля,там жура
Тягар свій носить..."

/Слова Лісовика до Мавки в "Лісовій пісні"Лесі Українки/.

Більше півсотні років минуло з того часу,як з-під пера Лесі Українки явлено українському суспільству ці знаменні слова перестороги,а як актуально звучать вони сьогодні! Справді - проповідь волі і гідности людини не вмирає ніколи.

"ВІЛЬНИЙ СВІТ",1971

"УКРАЇНЦІ" В.ЧАПЛЕНКА

З коротенької передмови довідуємось,що ця повість - 2-га книга з чотирьох книг автора на тему подій 1918-30 рр.на Січеславщині.Вона становить безпосереднє продовження І-ої книги,що має назву "Півтора людського",хоч сюжетно цілком самостійна.

Вже сам Чапленків задум:охопити в чотирьох книгах роки визвольної боротьби і пізнішу добу комуністичного панування аж по 1930 рік - вартий зичливої уваги.Тут,однак,ми не говоритимемо про всю тетралогію,а лише про повість "Українці",вважаючи її визначальною - в ідейно-мистецькім сенсі - для всієї тетралогії/чотиритвору/.Але такою "надбудівною" назвою якраз мала б рацію бути назва даної повісти,але вже без лапок - УКРАЇНЦІ - як це подано на обкладинці рецензованої книги. /Але в тексті повісти скрізь бачимо "українці"/в лапках/.І це цілком слушно,бо інтенція автора - наголосити противенство активного українства АМОРФНІЙ БЕЗБАРВНІЙ/в націон.-політ.аспекті/масі українського по крові селянства,міщанства і робітництва./

Василь Чапленко належить до небагатьох наших письменників-белетристів,що потрапили показати в мистецьких образах ту капітальну трагедію,яку в публіцистиці бралися висвітлити і з"ясувати численні автори.Суть трагедії відома:масив нашої людности - селянство і робітництво - в добі революції здебільшого "тримав невтралітет",а частинно навіть активно підтримував ворогів нашої державности.Для цієї маси борці за національну українську державність - "українці" - були лише ПАРТІЄЮ,яка змагалася за свої лише партійні інтереси.

Образ селянського невтраліста яскраво поданий у постаті епізодичного персонажа таки на початку повісти.Він,цей персонаж,не має власного імени,а фігурує просто як "дядько"- мовляв,"представник селянської маси".Напуваючи коней Овечці й Роговенкові,"дядько" хоче випитати в них - хто вони такі,водночас пильнуючи не виказати своїх політичних симпатій у такий непевний час.Та старший з верхівців,Іван

Овечка також не ликом шитий:"А тобі яких треба?"- вторч питає він хитруна-дядька.Цей знітився і - як то кажуть - "з своїм назад":"Та мені однаково...я тільки так...з інтересу...Бо в нас же тут усякі ходять..."

Цього ніби дуже хитрого ,а насправді безнадійно короткозорого селянина Овечка,від"їжджаючи,окреслює так:

- "Це такий лядько,що не вгадаєш,яким він і духом дише. Якщо не більшовиків жде,так із тих,що "моя хата скраю - нічого не знаю".І його тільки той не осідлає,хто не схоче".

Річ ясна,що в часі напруженої боротьби невтралісти не можуть посідати якоїсь значної ролі й місця. І в повісті яскраві чоловічі персонажі - це ті,що активно змагаються по тому чи іншому боці.Перед,очевидно,мають вести "українці":командир Республіканського Коша отаман Горобець,кремезний вусань-господар Сторубель,кольоритний ватажок "Запорізької Січі" Кривошлик,молоді ідеалісти з сільських інтеліґентів Василь Роговенко і Марко Дашкевич,старший побратим Василя Роговенка - старий солдат-селянин Іван Овечка. Окреме місце серед "українців" займає начальник контррозвідки при Республіканському Коші - поручник Василик,колишній військовик австрійської служби.Окрема позиція його походить з того,що він нікому з надніпрянців не довіряє,підозріваючи їх в більшовицьких симпатіях.

По боці Махна,крім нього самого,бачимо ще таких персонажів українського походження:здоровенного матроса/автор залюбки іменує його "матросило"/Сивака,що є "правою рукою" гуляйпільського "батька",довготелесого кубанця Щуся/начальник штабу Махна/,сільського парубка Луку Нагаєнка,що йде з Махном заради грабунку,а властиво большевицький прихвостень і кат,подібно як і ватажок партизанського протигетьманського загону Молибога.Взагалі "сепаратних",чи пак типових большевицьких персонажів у повісті нема,що ніби мало б свідчити про незакоріненість у місцевому ґрунті,чужинно-окупантський характер большевизму в Україні.Проте непоказані в повісті,закулісові большевицькі аґенти спритно використовували для себе місцевих баламутів.Та крім баламутів большевицького крою в повісті є й баламут "єдиноделимського",денікінського крою - Мишко Бондаренко,який

свою "кар"єру" також починав у Махна.

Головними персонажами повісти є сини українського села: Іван Овечка і Василь Роговенко. Хоч між ними значна віддаль щодо віку, але ще в загоні Молибоги вони зблизилися як чисті, нелукаві душі ідеалістів - борців за соціяльну справедливість і волю України. Вони скоро побачили, що їм не місце серед харцизяк Молибоги і шукали нагоди перейти до "українців" Республіканського Коша, що стояв у Січеславі під командою отамана Горобця і боровся за "справедливу Україну" проти гетьмана і большевиків. Після того, як Молибога замордував двох делеґатів Республіканського Коша/вони мали переговорювати про об"єднання воєнних дій проти гетьмана/, Овечка і Роговенко відразу потай рушили в Січеслав, до "українців". Проте й тут вони не почувають себе "як удома". Хоч особисто отам. Горобець ставиться до них з повним довір"ям, але політичний клімат у Коші нездоровий через надмірну підозриливість і фанатизм начальника контррозвідки -поручника Василика. Тому Овечка і Роговенко/за порадою самого отам. Горобця/на деякий час навіть "зникають" з Коша, щоб не трапляти на очі Василикові.

Це вельми прикметне місце в повісті "Українці", яке - може навіть мимо волі автора - підтверджує наявність в авторському ідейному задумі "декількох Україн". Бож інакше чому б кристально чисті борці за Україну, сини українського села Іван Овечка і Василь Роговенко мусіли "зникати" з українського Республіканського Коша?!/Тут доречно нагадати, що в повісті Нестор Махно прилюдно твердить, що він "також за Україну"/. Виходить - таки справді лапки біля слова УКРАЇНЦІ - потрібні, бо вони/українці, що за Україну національну воюють/- не народ, а партія.

Та автор повісти через свого чільного персонажа - отам. Горобця пробує розв"язати ще одне кардинальне питання: ХТО завинив, що Україна й досі в ярмі національної неволі? На сторінках 134-137 перед дрімотними очима отам. Горобця пересувається ряд картин нашої історії, з доби Київської Руси почавши. Цих картин близько десятка - і всі вони промовляють читачеві, що в нашій бездержавності і поневоленні винна наша ж таки владуща верства: князі, бояри і взагалі "луччі

люди".Вони бо зовсім не вважали на потреби люду і залюбки вислужувались чужинцям,аби тільки забезпечити свій упривілейований стан і мати змогу визискувати "посполитих".Серед отих "луччих людей" є і представники духівництва."... Разом із старшиною поневолювала народ і церква,зокрема манастирі,що мали своїх "посполитих",кріпаків,і ті робили на них"./ст.136/.

Нетрудно домислитися,що в симпатичного отам.Горобця постулят національної державности нидіє десь на споді його ментальности.На першому ж пляні постуляти соціяльно-матеріялістичні,базовані на примітивній "хлопській філософії" /її несмертельне насіння вкинули в наш ґрунт ще так звані "татарські люди" в добі Київської Руси/:"хлопові найкраще без пана".В практиці це означало найперше БЕЗ СВОГО ПАНА, і призводило до того,що замість свого пана хлоп потрапляв в ярмо ЧУЖОГО ПАНА,ще гірше.І так діється в Україні ще й досі,незважаючи на гіркий досвід Соловків,Колими та Воркути,на мільйони "угроблених" голодом в хлібодайній Україні.

Цікаво,що і сам "батько" Махно,і його найближчий помічник матрос Сивак наділені навіть деякими позитивними рисами.Ось так під час відвідин махновським штабом історичного музею Яворенка/Яворницького/в Січеславі,Махно перший звернув увагу на потребу охорони призбираного музейного багатства і запропонував директорові Яворенкові,що буде присилати вартових для охорони Музею;а крім цього тут же звелів своєму скарбникові видати на ремонт музею чималеньку суму грошей - "українських" карбованців.А коли проф. Яворенко розповів історійку - як зопорожці Костя Гордієнка,бувши запрошені Карлом XII на бенкет,поховали в своїх кишенях срібні ложки,якими їли в часі бенкету:

- "Я за таке порозстрілював би - і тільки! - нахмурив брови Махно,а його кошачі очі блиснули недобрим блиском.

- Ми тольки буржуїв експропріюєм,а щоб у гостях...ні,ми не бандити..."/ст.110/.

Поправда наведені факти говорять більше про "начальницьку" чи "командирську" позитивність "батька" Махна,ніж про його людяність.Але вже "соратник" його Сивак представляється читачеві власне симпатичними рисами як людина/очеви-

дно,релятивно - скільки може бути людяности в бандитові/. Насамперед,Сивак - "за Україну" - не декляративно,а так мовити - органічно.Почувши,що "дівулька",яка "дуже вшкрябнула" його серце,зветься Оксана,Сивак зрадів і приязно закивав головою:-"Це по-нашому,по-українському."Батько Махно" теж за Україну,тільки щоб була анархія,а не буржуазна власть...щоб усі вільні й рівні були..." Він не поспішає силою здобути Оксанину любов/хоч вона цілком в його фізичній владі/,не мстить їй за відмову,а "культурно" прагне заслужити її прихильність.

Жіночих персонажів у повісті набагато менше,ніж чоловічих,що й не дивує читача,оскільки в повісті багато епізодів суто воєнно-політичних.Але Оксані таки приділено чимало уваги - як центральній постаті отого "любовно-романтичного струму",без якого годі собі в"явити більший повістярський твір./Варто згадати,що Оксана фігурує ще в двох інших книжках тетралогії:"Півтора людського" і "Люди в тенетах"/.

Та в "боротьбі за Україну" Оксана - порожнє місце,як і вся її попівська рідня жіночого роду.Відчуваючи,що шановні читачки мали б право вважати жіноцтво скривдженим,автор малює вельми симпатичний образ дівчини-патріотки Катрусі. Це відважна і незрадлива товаришка Василя Роговенка,либонь ще з школярських літ.Саме до неї звернувся по допомогу Роговенко,діставши від отам.Горобця відповідальне доручення - зірвати міст на ріці Вовча.І Катря без найменшого вагання пішла з Василем на цю небезпечну операцію,наложивши /вже пізніше/за неї своїм юним життям.

СТИЛЬ І "МОВОСТИЛЬ" У ПОВІСТІ

Більшості наших читачів напевно відома щира прихильність автора до "образової фрази",насиченої епітетами,порівняннями,тропами та іншими поетичними засобами.Деколи ця насиченість/"збагачення",вживши вислову самого В.Чапленка/аж "затримує рух",то пак занадто сповільнює сюжетну акцію.Таке бачимо вже в початковому епізоді "Українців",де мова про подорож Овечка і Роговенка з Самарчика до Січеслава.

В цьому епізоді сцена напування дядьком їх коней розтягнулася більше як на три сторінки,бо в коло зацікавлень обох героїв автор включив і сіру,в чорній "запасці" велику ґаву і "настирливе кувікання підсвинка в сажі" на подвір"ї дядька,і кисет з тютюном та "перекур",під час якого між Овечкою та хитруном-дядьком точиться несквапна - "на здогад буряків" - розмова.

Здається,на цій епічній несквапності найбільше терплять спрагнені пиття коні.Хоч і Овечка врешті схаменувся і каже Василеві:"Але нам,козаче,треба шамкіше їхати:бач,нерано вже".Слово "шамкіше" належить до стовідсоткових діялектизмів,як і "забіч","осуга","охмолостившись","джурджа","розталь","безбач","підневідити","павоть","митусь","ушнипитись", "шеменути","надолобень","уперекидь","стовбула"/на ст.141 "стають стовбула"/,"перія"/на ст.140 "перія міста"/,"обоянка"/махнівська тачанка/.Не всі наведені тут діялектизми дається легко збагнути з контексту,і це таки завдає читачеві клопоту,як і зворот "доходить ряда"/замість звичайного "доходить черга",ст.89/,або слівця "увітливий"/зам.ввічливий/,"уміятно"/зам.спритно,зґрабно/,"притома"/чим же це краще звич.утома,втома?!/.

Проте є і доречні:"злежні"/на залізн.колії/,"вагівник"/ст. 118,в настінному годинникові/,"верчик","неломисленно перезираючись"/але треба не двоє "н",а одне:недомислено.-А.Ю./, "подмух"/на ст.68 "подмух смертельного страху"/.

Дуже любить наш автор згрубілі іменникові форми на -ило, -айло,-ака/чол.р./,-ань.У повісті подибуємо "матросило", /разів 3-4 стосоване Махнового"соратника"Сивака/,"босило" /ст.179/,"собайло"/ст.168/,"ножака","дужака"/ст.ст.13,20/, "вусань"/ст.20/.

На ст.91 читаємо:"Що таке,Госпідь з тобою?!" Хотілося б, щоб це був коректорський недогляд,а не - скажемо "без пом"якшення" - авторська витівка.Ми знаємо намагання мовознавця В.Чапленка послідовно "нагинати" О в І в закритих складах слів.Така тенденція/"мовний закон" розвитку/ у нашій мові наявна.Але мова людности - живий організм,і не слід силоміць згадану тенденцію форсувати.Тому загал наших авторів і наші словники не йдуть за В.Чапленком і не пишуть

ОСНІВНИЙ,ГОЛІВНИЙ,СЛІВНИК.Але навіть у В.Чапленка ми не стрічали досі форми "ГОСПІДЬ"!

Закругляємось.Є таке резонне прислів"я:ШОСЬ ГАРНЕ - ГАРНИМИ/делікатними/ПОРЦІЯМИ.А то ще кажуть:НЕ ПЕРЕДАВАЙ КУТІ МЕДУ! Порівнюючи Чапленкову мову з мовою багатьох інших наших письменників,ми з приємністю відзначаємо її багатство і різноманітність її - що так висловимось -"кольоритність і повнокрів"я".Проте місцями автор переступає рамки ,і замість щедрої рясноти в очах читача вже сама "рябизна"/Дивись на стор.12 авторове "рябизну міста"/.

Василь Чапленко,переступивши сімдесятку віку,має за собою,крім півтора десятка повістярських творів і трьох п"єс, також пару солідних книжок з мовознавства і велике число статтей на різні теми нашого культурно-мистецького і громадсько-політичного життя - так в УСРР,як і в еміґрації.

Філядельфія,1969

"КОЛОКРУГ" Б.ОЛЕКСАНДРОВА

"Найгірше - це загинути безслідно
.....

Але коли зорею вогневою
Ти проіскрив життя своє земне,
Коли твій голос чуйною луною
Торкав серця - то він не промине".

"Буде знову трава.
Будуть зорі,і води,і квіти.
Так,як завжди було.
Тільки нас провихрить колокруг".

Поетична збірка "Колокруг" розміром невелика:на 90 стор. вона містить півсотні ориґінальних поезій автора і десяток поезій чужинних авторів,перекладених Б.Олександровим українською мовою.Збірку фірмує Інститут Літератури ім.М. Ореста в Мюнхені;друковано в Торонто,Канада.Оформив з великим смаком мистець Мирон Левицький;гарний папір,читкий друк,тверда обкладинка з суперобкладинкою,де вміщено фото

автора і мінімальні дані його творчої біографії.Усе це, вкупі з вельми вдалим/як для віршової збірки/форматом робить "Колокруг" дуже приємною,естетичного вигляду книжкою. Почавши ж читати,швидко переконуєшся,що в гарну форму вбрано вартісний зміст.

В коротесенькій передмові автор,запобігаючи передбачуваним закидам в песимізмі/а ним справді надихана більшість поезій збірки/,слушно зазначає,що "майже всі видатні твори мистецтва в сенсі світоглядовому - песимістичні".Очевидно,автор цим не хоче сказати,що його поезії всі належать до творів видатних:таку кваліфікацію творам мистецтва дає з повним правом ТІЛЬКИ ЧАС.Але що "Колокруг" - таки дійсна поезія і свідчить про дальші значні осяги Б.Олександрова в галузі лірики - це безперечно.

СМЕРТЬ,СТАРІСТЬ,РОЗЛУКА,САМОТНІСТЬ - такі панівні теми поезій збірки.В одних це проглядне відразу,в назві-наголовку,ось як:"На смерть поета","На смерть автомеханіка", "Кров твоя була дуже червона","Старий","Поет на Соловках". В інших - песимістичний настрій дається відчути вже в читанні;він - різної напруги і забарвлення,та переважно це лагідний смуток та носталгічний жаль-щем.Цього роду "песимізм" викликає в пам"яті ніжну симфонію тихого осіннього вечора,чи взагалі візію ущербної,але зичливої до людини природи "бабиного літа".Таких поезій - більшість у рецензованій збірці:"Сині зорі - і небо без дна","Знову ти. І кришталевий вечір","Над морем","Чи підеш ти,зажурена,в путь","Той сонет,про який ти питаєш","Неможливість".

Тут насовується питання:Чи можна й чи варто тихий сум, смуток і жаль взагалі вважати песимізмом?Особисто ми того погляду,що НІ.Бо песимізм - це чорна яма,це безвихідь і безнадія,коли жадного просвітку людина не бачить і не сподівається.Такого настрою в поезіях Б.Олександрова ми не відчуваємо,навіть у тій першій групі,про яку ми попереду сказали,що про їх песимістичний характер говорять вже самі назви-наголовки/ось як "Поет на Соловках","Кров твоя була дуже червона" тощо/.Не справляють вони на нас враження чорної ями безвиході вже тому,що їх песимізм "ускладнений",опосередкований візією рідного краю,синіх хвиль

Дніпра/в першій з названих поезій/чи якийсь "пантеїстично розчинений",злагіднений співчуттям навколишньої природи/в другій з черги поезії/.

З неменшою підставою знаходимо "злагіднюючі моменти"/що усувають змору безнадії,отого "спускаймося,куме,на дно"і в таких очевидно песимістичних поезіях як "Рефлексії в осіннє надвечір"я...","Рано чи пізно це станеться","Коли гнів спалахне".І в них олив"яна брила безвиході лише нависає,а не чавить,не обтинає наш життьовий КОЛОКРУГ.Власне,з цієї останньої поезії,де вжито це слово-символ,ми й почнемо ближчий,поокремий розгляд тих поезій,які справили на нас найсильніше враження.І тут не обійдеться без цитат.

"Буде знову трава,
Будуть зорі,і води,і квіти.
Так,як завжди було.
Тільки нас провихрить КОЛОКРУГ.
Ми сивіємо вже.Але все ж ми з тобою - як діти,
Нерозумні,сліпі
Серед темних проваль і яруг".

/Підкрес.наше - А.Ю./ /"Коли гнів спалахне", ст.14/

В цій поезії звертає на себе увагу центральний образ у вугіль оперених птиць,чорних птиць./Підкрес.наше - А.Ю./

"Повертається час.
І незгоєні спомини будить.
Чорні птиці летять.
Чорні птиці знялись догори.
Це звуглілі слова.
Але хто нас з тобою розсудить?

В поезії "РЕФЛЕКСІЇ В ОСІННЄ НАДВЕЧІР"Я,ПІСЛЯ ГОСТИНИ В ДРУГА" читаємо/коли вже настав час кінчати гостину і відходити/:

"І в грудях заскимліло,забилося,
Щось застлало очі,мов туман...
Скільки ж,скільки?Скільки нас лишилося,
Чудаків,останніх могікан?
Тих,кому степи широкі маряться,
Тих,які спалили назавжди
Власну юнь - а час летить,не бариться,
На швидкі приймає поїзди..."

Це вельми прикметні строфи,з великою носталгічною насногою.Правду кажуть,що справжній поет "за всіх говорить"- у цім випадку за старше від себе покоління./Бож Б.Олексан-

дрову лише недавно минула п"ятдесятка/.І з яким чуттям говорить! Ще й наприкінці мелянхолійно стверджує:

"Зайво нам жалі свої скородити,
За ділами давніми тужить".

Візьмемо ще споріднену темою й настроєм поезію "Старий". Її кортить навести всю,але ми обмежимося трьома строфами, ощаджуючи місце.

"Я вже дуже старий.Мої очі вже чітко не бачать.
У померклих зіницях димить,догоряє мій вік.
Десь не дуже здаля наді мною вже ворони крячуть,
Але я ще живий.Але я ще цілий чоловік.

Прошуміла весна.Продзвеніло цикадами літо.
Пахне прілістю осінь і в"яне пожовкла трава.
Чи прожив я свій вік,а чи був він примарою,мітом?
Хоче сонця й тепла посивіла моя голова.

.....

Тихо падає лист.Ледве,ледве я шум його ловлю.
Це летять мої дні.І для них не прийде вороття.
Розказав би своє...Та до кого,до кого промовлю,
Коли кожен спішить,коли в кожного - власне життя?"

В українській еміґраційній поезії я направду не знаю другого такого твору,де б так поетично глибоко відчуто кривду старости,кривду старої людини,яка змушена сприймати життя вже тільки як нечинний,не кликаний свідок,а не як дійовий учасник життьового процесу-змагання,боротьби,бенкетування.Частенько поети/белетристи-повістярі рідше/оминають тему старости,бояться її "ворушити".А ось Б.Олександрів,людина щойно середнього віку,спромігся на прямо таки клясичний мистецький обробіток теми старости засобами віршованої поезії.

У книзі "КОЛОКРУГ" є ще низка поезій,тематично зближених до поезії "Старий".Нема місця/та й особливої потреби/розглядати їх окремо;скажемо сумарно:всі вони наснажені тихим сумом,подекуди глибокою тугою за безповоротно минулою юністю з її райдужними мріями і широколетними надіями-плянами.

До теми смерти близько стоїть тема РОЗЛУКИ Й ЗГАСАННЯ /вмирання/дружби й любови двох близьких собі істот,в наслідок чого приходить гіркота і біль самотности.Дві поезії з цього ряду найбільш заімпонували нам:"Ти сьогодні така незвична" і "Сині зорі - і небо без дна".Перша полонить нас особливо поетичними фігурами/головно,антиномії/і дотепним

застосуванням тавтології/"крайні межі останніх меж"/.Але таки варто пару строф зацитувати.

"Не збулася жаданна казка,
В зорі,в море пішла,сумна,
Ти - остання моя поразка,
Ти - осіння моя весна.

Годі,серце!Навіщо знати
Крайні межі останніх меж,
Буде глухо воно ридати
В печалі,як ти підеш".

/Підкр.антиномій наше - А.Ю./

П"янить,як добре вино,поезія "Сині зорі...",де що не рядок,то свіжий образ.

"Сині зорі - і небо без дна.
І спізнілі гадки на розвагу.
Принеси мені келих вина,
Щоб згасити цей смуток і спрагу.

Принеси і постав - і пройди,
Чи лишися,та тільки - ні слова.
Облітають осінні сади,
Рахманіє зоря вечерова.

Що було,те було.І дарма
Розважати,страждати,гадати.
Поміж нами густішає тьма,
Затирає і вчинки,і дати".

У збірці є декілька поезій,що тематично і формою вирізняються як окремості - чи тому,що присвячені індивідуально визначеним особам/"Бандурист" - Гр.Китастому,"Прощання з князем" - Є.Маланюкові/,або певному груповому адресатові/"Батьки","Матерям"/,чи з уваги на специфічно літературну проблематику/"Як складати вірші",напр./

Поезія "Бандурист" напевно належить до найкращих поезій, на цю тему створених на еміґрації.Для ілюстрації подамо тут дві останні строфи.

"Половіли трави.Золотіло поле.
Колихала пісню синя висота.
Він виводив тужно:"Доля моя,доле,
Не вернути знову молоді літа!"

Не вернути,батьку.Правда - не вернути.
Все - красу і силу - темний час бере.
Тільки пісня вічна.Тільки - пісні бути.
Тільки наша дума з нами не помре."

Глибокі емоції збуджують маєстатичні образи сивої давнини і безкраїх просторів,що їх насуває перед духові очі

читача поезія "Прощання з князем",написана на смерть Євгена Маланюка.От де дійсно форма адекватна змістові:розлогі рядки п"ятистопового анапеста з прецизною римою і ритмом давніх римських леґіонів дзвенять металом скутих слів,між які неможливо всунути ані півслова,ані найменшого розділового знака - як і несила щось вийняти геть.Початок строф/клясичних,чотирирядкових/ - короткі речення, що несуть важучу дію,знаменну акцію:ОБІРВАЛАСЯ НИТЬ.І ГРИМИТЬ ДАЛИНА.ЗАВЕРШИЛАСЯ ПУТЬ.

В останній строфі - клясичний образ Ярославни,що плаче за відійшлим поетом-борцем.

"Завершилася путь.Наче пісня - сувора і славна.
Відпливає поет - залишає хвалу і хулу.
І затужить,заплаче за ним Ярославна,
Україна заплаче на древнім козацькім валу..."

"КОЛОКРУГ" - книжка,в якій трудно знайти слабкі речі серед оригінальних поезій автора/про перекладені з чужинних авторів доведеться сказати іншим разом/.Але якщо нам вільно назвати НАЙКРАЩІ,то це,власне,"Прощання з князем","Бандурист","Сині зорі..." і "Поет на Соловках".Цю останню поезію ми дозволимо собі подати сповна.

"Ще день-два,може три - і ось тут закопають мене
У одвічнім снігу,в цій холодній північній пустелі.
Рідний край,дальній спомин,востаннє в очах спалахне
І розіб"ється вщент,як літак,налетівши на скелі.

Знаю:смерти провалль неспромога ніде обійти -
Темні ями очиць від колиски чатують і стежать.
Та по волі чиїй крізь хуртечі я мусів пройти,
Щоб померти отут?Мої кості сюди не належать!

Білі ночі пливуть,як привиддя з полярної тьми,
І північна зоря холодіє на вістрях баґнетів.
Дніпре,батьку наш Дніпре,до вічного неба грими,
Чорне море збуди - Біле море ховає поетів!

Замерзають слова,відпадають крижано в сніги,
Замерзає душа - в цій пустелі нема порятунку.
І прощально горять крізь туман золоті береги,
Сині хвилі Дніпра,що у серці видзвонюють лунко..."

А епіграфом до цієї поезії автор поставив слова поета Є.Плужника/загинулого власне на Соловках/:"...ПРИГАДАЮ ДНІПРО І ВИРУ".

Ми певні,що нема українця,який би без хвилювання читав цей згусток туги й болю в мистецькім одягу слова!

Поезія "Батьки" підносить давню,як світ,і водночас вічно живу,нестаріючу тему взаємин батьків і дітей.Здавалося б,що вже несила знайти будь-який відносно мало обсмоканий аспект цієї теми.А тим часом наш автор таки знайшов мало второвану/принаймні в українському письменстві/,проте впрост до мети націлену тропу,а саме - е т а п о в і с т ь нашого до батьків ставлення і сприймання їх порад-науки.

.....

"В певний вік - нам нема над батьків розумніших
І гарніших,і ліпших нема від батьків.
А коли підростаємо - ширшають далі,
І новішою мудрістю повняться дні.

І тоді вже батьки нам здаються відсталі,
А часами - кумедні,чи просто нудні.

.....

А пізніше,як день наш і сонце на схилі,
А в очах і сивинах - наука життя,
Знов батьки нам здаються розумні і милі.
Тільки пізно - для них не прийде вороття!"

Читач напевно звернув увагу,як часто автор - особливо в поезіях з темами ширшого суспільного звучання - практикує чотиристоповий і навіть п"ятистоповий вірш анапеста,осягаючи його розлогістю і несквапною ритмікою потрібний ефект - адекватність форми і змісту.

У книзі є ще один вірш трохи несподіваного/як на наше особисте враження/характеру:називається він "ЯК СКЛАДАТИ ВІРШІ".Епіграфом до нього автор узяв "Как делать стихи" Вол.Маяковського.Відомо,що Вол.Маяковський за перших років совєтської влади в був.царській імперії "ударно делал стіхі" для плякатів та "летючок"/"метеликів"/,обслуговуючи безнастанні політ-пропаґандивні кампанії,проваджені "РОСТА" і РАТАУ/Рос.телегр.аґенція,Радіо-телегр.аґенція України/.Борис Олександрів у своєму вірші називає це "низанням рядка до рядочка","гнобленням паперу" мертвими словами, здатними тільки "густи,як на вітрі покинута бочка".Справжній поетичний вірш з цим не має нічого спільного,він з"являється сам,спонтанно,"наче біле вітрило майне".Але не тоді,коли"серце поета нудне".

Не тільки поети та критики,але й звичайні любителі поезії напевно признають у цім повну рацію нашому авторові.

Пора "закруглятися".Кожен справжній поет у своєму доробкові має твір-сповідь,в якому він пробує "підвести риску" - підсумувати свою творчість,так чи інак визначаючи її місце і вартість у власних очах.Є такий твір і в книзі Б.Олександрова;має він знаний епіграф з Горація "Ні,весь я не умру" і починається реченням-рядком:"Найгірше - це загинути безслідно".Переборемо спокусу дати тут повний текст цій поезії,яка в мистецькій формі виголошує знані з часів Горація сентенції,а наведемо тут лише останню строфу:

"Найгірше - це загинути безслідно,
Ввійти у глину,вогку і руду...
Але в житті життя відбивши гідно,
Ти не помреш - вернешся по сліду!"

Ми певні,що перед автором ще неодин десяток років життя і творчої діяльности.Але навіть беручи Бориса Олександрова як поета "за станом сьогодні"/висловлюючись бухгальтерською мовою/,ми мусимо признати,що збірка "КОЛОКРУГ" являє собою мистецький осяг тої міри,що вже сьогодні забезпечує творцеві нетлінне ім"я і позицію в українській ліричній поезії.До того ж не лише в еміґраційній,ні!Бо все мистецьки вартісне,де б воно не було створене,завжди позначене печаттю національного духу і раніш чи пізніш увійде в духову скарбницю народу,незалежно від місця першої появи.

Побажаємо ж авторові дальших,ще вищих творчих успіхів!

Каліфорнія,1973

ДЕЩО ПРО П"ЄСУ "ЧИЙ ЗЛОЧИН?" В.ЧАПЛЕНКА

Випадково сталося так,що перед тим,як стати писати про вгорі названу п"єсу,автор цих рядків був під сильним враженням вдруге чи втретє прочитаної передмови І.Франка до його збірки "Галицькі образки".Передмова ця має наголовок "Дещо про себе самого"/в оригіналі,польською мовою - "Нєцо о собє самим"/.Вона/передмова/така ж болюча і знаменна для творчого обличчя Івана Франка,як його "Поклони".Візьмемо хоча б таке її твердження-сповідь:"Як можна любити нашу

расу/мова про український народ.- А.Ю./- таку родючу на всякого роду ренеґатів і перевертнів?"

Болюча Франкова фраза насуває перед очі цілий ряд літературних образів національних зрадників:Гоголевого Андрія з "Тараса Бульби",Саву Чалого з однойменної п"єси Ів.Карпенка-Карого,"гнилого інтеліґента" Горобенка з повісти Антоненка-Давидовича "Смерть",ну й Андрія Річицького з розгляданої п"єси В.Чапленка.Ага!До названої компанії проситься ще й Карамазов з "Вальдшнепів" М.Хвильового.

Андрій Річицький - особа історично-реальна,що живе й діє в цілком означеному часі і в реальних обставинах так зв. "суцільної колективізації" в Україні.Очевидно,це певною мірою зв"язувало "творчий політ" автора.Але,з другого боку,давало йому до рук і певні додатні шанси.

Наголовкове питання "ЧИЙ ЗЛОЧИН?" мало б означати,що автор-В.Чапленко-полишає читачеві самому вирішати:хто ж саме з-поміж півтора десятка лійових осіб є головний злочинець:Андрій Річицький,чи - може - Таїса Гнилицька,бож саме вона день-у-день під"юджувала Річицького,була перфідним і жорстоким гадючим жалом Москви в образі принадної жінки.Важливим є й інше питання:супроти кого вчинив злочин член ЦК А.Річицький - супроти комуніст.режиму чи супроти гнобленого цим режимом українського селянства?

Щоправда,перед самим розстрілом Андрій Річицький раптом "прозрів" і дає,по суті,правильну розв"язку так першого, як і другого питання.Ось послухайте,що цей невдаха-герой каже/в обличчі скерованих на нього рушниць енкаведистів/:

> "Чи це,може,мій злочин?Якщо й мій,так не проти радянської влади...Ні!Це злочин проти мого народу, виконаний з доручення найбільшого його ворога..."

А перед цим,у першім гістеричнім реченні герой каже ще виразніше:

> "Партія/комуністична.-А.Ю./моїми руками загрібала жар,а тепер змиває моєю кров"ю свій злочин..."

Вище ми зазначали вже,що герой п"єси - Андрій Річицький - особа історично реальна,бувший український есдек і член Української Центральної Ради,бувший/пізніше/укапіст/тобто член Української Комун.Партії,що складалася з лівих укр.

есдеків "незалежників" і укр.есерів "боротьбістів"/.А ще пізніше А.Річицький перейшов до КП/б/У і навіть потрапив у члени ЦК цієї партії московських вислужників.Під час наступу Москви на українське селянство ЦК КП/б/У послав А.Річицького/напевно зумисно/провадити колективізацію в Баштанський р-н,звідки він родом.І тут А.Річицький,демонструючи свою большевицьку відданість і пильність,допустився насильств над селянами,за що пізніше його суджено й розстріляно як "ворога народу".Словом,досить таки знайома життьова тропа багатьох українських "інтеліґентів з народу",спантеличених візією "загірньої комуни".

Але коли перших місяців чи навіть років громадянської війни в Україні ще можна було вірити в "чистоту риз" большевизму,то в кінці двадцятих років - по десятьох роках московсько-большевицького режиму - його антилюдяне обличчя тільки сліпий не міг бачити.Саме тому такий ось "загірньо-комунар" з українських інтеліґентів-Горобенко з "Смерти" Антоненка-Давидовича-ще будить до себе співчуття,тим часом як Андрій Річицький - огиду й обурення.

Андрій Річицький в характері героя розгляданого твору має "напарницю"-сільську вчительку Таїсу Гнилицьку,до речі сказавши,неукраїнку зроду.

На цім місці кортить зауважити,що майже всі наші літературні "герої зради" виступають упарі з жінкою/чи то з дружиною своєю,чи просто з коханкою/НЕУКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ.Згадайте польську шляхтянку Андрія Бульби,польку-красуню Зосю,що стала вірною дружиною Сави Чалого,навіть московку Аґлаю з "Вальдшнепів" Хвильового,що читає партійно-комуністичному українцеві Карамазову,так би мовити,основи українського націоналізму.Отож жінка-чужинка як спокусниця українських діячів на шляху до яничарства - стало вже своєрідним штампом в українській літературі.А штампів, звісно,годилося б оминати письменникові з певним досвідом.

Але щодо Таїси Гнилицької,то це/чужинне походження/мабуть єдина риса з-під знаку штампа.Поза тим цей образ-персонаж вельми суперечливий і загадковий.Читачеві,напр.,зовсім не ясно:чи Таїса - сексотка,чи такою лише здається іншим?Сама вона про себе один раз натякає,що їй доручено за

Річицьким шпиґувати,то іншим разом каже зовсім інше:вона, мовляв,"большевицьке сумління" члена ЦК Андрія Річицького; сумління,впоєне в нього директивами ЦеКа,які кажуть,що задля перемоги комунізму належить не щадити ні батька,ні матері.

Цікаво,що Таїса не приховує,а навіть хизується перед Річицьким своєю нехіттю і зневагою до українського селянства і українства взагалі.Це,здавалося б,мусіло бути ризиковною,навіть явно небезпечною манерою поведінки для сексотки-провокаторки.А тим часом виявляється,що така під"юдлива і знущальницька манера чудово штовхала Річицького по шляху яничарства прямісінько в прірву!

У всякому разі образ Таїси Гнилицької чи не найбільш широкосяжний,"місткий" у п"єсі "Чий злочин?";він дає багато простору сценічній креації для талановитої акторки.

Але годі вже з цією парою ГОЛОВНИХ.Погляньмо й на другорядних персонажів,для зручности згрупувавши їх у дві групи:КАТОВАНІ і КАТИ.Перша група представлена головно родинами Скакуна і Хорішка,а друга - районними та сільськими апаратчиками-активістами і персоналом "виїзної сесії" найвищого суду УРСР".

Василь Чапленко українське село знає добре;знає зблизька і його трагедію в роках так званої "суцільної колективізації і ліквідації куркуля як кляси". Тож постаті Клима Скакуна і Демида Хорішка вельми живі,переконливі і надовго залишаються в пам"яті читача.Досить промовисті також і постаті сільських яничарів-"активістів",хоч як таких/тобто як катів/їх "душа не приймає,з пам"яті викидає".

Трохи окремо стоїть голова райвиконкому Неліпенко,якого за "мякотілість та жалісливість" Річицький звелів арештувати.Про "босів" виїзної сесії Найвищого Суду УРСР шкода навіть говорити,а тим більше писати - це бо суцільний шабльон,в чому ледве чи можна винуватити автора.

Нам взагалі здається,що четверта дія некорисно заважила на п"єсі:насамперед тим,що зробила її трудною до постави в наших умовах відсутности професійних театральних колективів/бо довела кількість індивідуалізованих/тобто з власними репліками/дійових осіб майже до трьох десятків.А ще

ж прийшли зайві лаштунки/.Не менш важливе й те,що "соцреалістична" 4-та дія якоюсь мірою заслонює,"стирає" враження від сценічно виграшної,яскравої третьої дії - такої повної динаміки й глибокого драматизму.

Драма "Чий злочин?" є вартісним доповненням Чапленкової тетралогії/четверотвору/,яку сам В.Чапленко назвав "Січеславщина",хоч ліпше було назвати її "Українці"- по назві другої повісти четверотвору.Не зважаючи на тетралогічний маштаб,трагедія українського села в зв"язку з лиховісною колективізацією та "розкуркулюванням" у повістях не знайшла для себе такого яскравого зображення,як у розгляданій сьогодні драмі "Чий злочин?" Додаймо сюди ще граничне наголошення нашого одвічного національного лиха,а саме:ВЛАСНОГО САМОНИЩЕННЯ НА ДОГОДУ ЧУЖИНЦЕВІ І ПІД ЙОГО ДИКТАТ.

"СЕРЦЯ І БУРЕВІЇ" В.НЕСТОРОВИЧА

Уже ззовні книжка справляє солідне і приємне враження: мистецька обкладинка/арт.-мал.М.Дмитренко/,добрий папір, чіткий,охайний друк;у книзі 468 сторінок,з того 17 додатків:кінцеве слово автора і коментарі з мапкою Сибіру.Якщо відкинемо ще 6 сторінок на початку книги на необхідні "титуляційні кваліфікації",то матимемо 462 стор.книжкового борґесу формату великої вісімки.

Перейдімо тепер до "внутрішнього обличчя" "роману-репортажу" - як скваліфікував свій твір автор.Почнімо з персонажів,то пак героїв твору.З полегшенням констатуємо:хоча повість/Ми взагалі не визнаємо рації за терміном "роман" в українському літературознавстві,користуючись назагал терміном "повість"- А.Ю./ велика,але герой один,Кліян Рихлинський.Поза ним є багато,навіть надто багато персонажів, і кожен із них має своє окреме обличчя,вносить у твір якийсь потрібний штрих - більше чи менше важливий.А проте всі вони займають підрядне щодо Рихлинського,епізодичне місце.Тому ледве чи вистачить місця в короткій рецензії присвятити окреме місце,наприклад,строкатій плеяді жінок і дівчат,що їх стрінув на своїй життьовій путі Кліян Рих-

линський;доведеться,очевидно,обмежитися здебільша сумарно-груповим розглядом.

З сюжетного погляду повість становить досить влучне поєднання особистої "романізованої" біографії героя твору - полоненого українця/з австрійської армії/з суспільно-історичним нарисом східньосибірської революції та контрреволюції буремних 1918-1921 років,із спеціяльним розглядом українського національного руху.Майстерність поєднання полягає в тому,що всі перипетії революції та громадянської війни тих років подано в живому зв"язку з головним героєм, його очима - так фізичними,як і духовими.Навіть коли про ті чи інші суспільні факти та явища героєві розповідають інші,хтось,- то міродайним є:як саме сприймає і що думає та як оцінює подавані факти герой твору?

Юліян Рихлинський - палкий український патріот-самостійник;для нього сибірські далекосхідні українці - хоч і далекі віддалю від його рідних околиць/Галичини/,але водночас близькі серцем,свої,рідні душі.Над пробудженням їх приспаної національної свідомости Юліян ладен працювати день і ніч. Із своїм найближчим приятелем - Тольком Дрималиком Рихлинський розгорнув жваву культосвітню діяльність в "Громаді" поблизького міста.І якщо досі картини родинного побуту і суспільної та господарської діяльности українських персонажів твору лише зрідка пробивалися крізь гущу образів таборового життя воєннополонених,то тепер автор подає докладні картини життя міської української людности /головно службової інтеліґенції/.І тут ми бачимо вирозумілість і такт Юліяна:він не дає себе сприкрити чи зрадити русифікованою мовою земляків,розуміючи,що вони виростали в умовах мовної переваги московської мови,а рідної школи до революції не мали в російській імперії ніде.

Чимало місця в повісті відведено фліртові і фізичному коханню,в першу чергу самого героя Юліяна,а вслід за тим і інших персонажів.Попервах читач не дивується:адже Юліян - молодий фізично здоровий мужчина,що був,як і інші воєннополонені,надовго позбавлений жіночої ласки.Та коли після заміжньої любки Коршунової Юліян спиняє свою увагу то на Шурі,то на Зіні;коли взагалі випадки "метеликового кохання"

загрозливо частішають,зустрічаючись кожних 2-3 сторінки тексту,читачеві починає здаватися,що цієї "кріґслібе" в творі забагато.Бож нема сумніву,що,так би мовити,якісно - все це щоразу одне й те саме,гола фізіологія.І на тлі такої масової "легкодушности" в цій сфері чи не всіх відповідного віку персонажів,з Юліяном включно,виглядає незвично солодкавою цнотливість любовних взаємин Рихлинського з Вірою - і то впродовж понад рік їхнього леґального женихання.Хоч,треба признати,авторові вдалося подекуди здобутися на вельми зворушливі фарби і тони для окремих перипетій цього платонічного любовного роману.

Загально головного героя можна уйняти в такій характеристиці:палкий,але розважний патріот,гуманіст і ліберал за суспільно-політичними симпатіями й поглядами,життєлюб і естет за світосприйманням і біологічним відчуттям.В цій сильветці ґероя не трудно завважити автобіографічні риси письменника.

І тут ми ще раз зазначаємо,що намул "військового кохання" - зокрема такі моменти,коли"партнерки любови" продістаються в табір полонених в асенізаційних бочках - досадно знижує/бо тут автор дарма "погнався за реалізмом"/назагал симпатичний збірний образ жіноцтва в "Серцях і буревіях".Більше того:нам здається,що згущування фарб "кріґслібе" взагалі дисонансує з атмосферою гуманности,що нею пройнята переважна більшість епізодів повісти.

Зате сумлінний "реалізм репортажиста" у змалюванні суспільно-національних і взагалі духових настроїв та почувань полонених,зокрема і особливо українців з австрійської армії,дає читачеві дуже багато.І тут автор уміло використовує для цього вістки,що приходять до табору,про наймаркантніші події на рідних землях України.Ось на стор.347 полонені вояки так реаґують на спільний похід С.Петлюри з поляками на Київ:

> "Хто його знає - хто більший ворог:большевики чи поляки? - сумнівалися наввипередки,хоч комуною поголовно гидували.Ті,гостріші язиком,говорили словами гарячішими від вогню,лютішими від люті,ненависнішими від самої ненависти.Це був словесний стиль Довбушевих леґінів,що збиралися помститись за кривди простолюддя,або стиль колишніх "чорних рад".

До авторової репортажної сумлінности треба зачислити також досить часте наведення в мові оригіналу/головно німецькій,подекуди московській/популярних в устах дотичних персонажів т.зв."крилатих висловів". Це надає кольориту,підкреслює специфіку облич розмовців,отже загально підносить мистецькість тексту.Але щодо цього потрібна міра,і добре, що автор її відчуває і не переходить потрібної межі.Слушним вважаємо і подачу внизу сторінки українського перекладу іншомовних фраз і висловів.

Взагалі слід відзначити високу емоційну наснаженість, кольоритність і"точність пера",- словом,мистецькопізнавальну вартість картин і образів вояцького життя/зокрема добре знаного авторові з автопсії старшинського середовища/, "продовжених" пізніше образами в таборі полонених.Нема бо й ніколи вже не буде тієї цісарсько-королівської австрійської армії,що в її обтислих мундурах національно свідомі галичани й буковинці мали проти себе на фронті часто своїх же братів-українців у мундурах російсько-імперської армії і...вбивали і вмирали,мріючи про вільну Україну.

Не повториться і та скомплікована воєнно-політична ситуація,яка витворилася в 1917-21 р.р. у Східньому Сибіру з його численною українською людністю,підсиленою українцями-"австріяками" з таборів воєннополонених.Визнаючи слушність твердження,що "Україна - скрізь,де є свідоме й організоване українство",ми особливо вдячні авторові,що він зберіг для історії так багато живих фактів нашого "далекосхіднього пориву-здвигу",піднісши їв в "Серцях і буревіях" до ступня мистецького узагальнення.Це останнє вельми цінне, бо власне в такій сублімованій формі мистецької синтези історична дійсність є завжди плідно-живою,завжди діючою в серцях і умах народу.

Мова твору - і лексично,і фразеологічно - в рамках норм сучасної літературної мови.Мовно-правописні огріхи,що подекуди трапляються/назагал не багато,як зважити на величину книги/,слід віднести на карб коректорських недоглядів: "нанадзвичайна"/ст.237/,"Спиридинович","найкращий скатерть" /ст.387/,"неселення"/ст.466/;на ст.427 переплутано місцями суміжні рядки тексту.Якби не це,можна було б твердити про

досконалість "друкарсько-технічного обличчя" книги,що вийшла з друкарні Мик.Денисюка в Чікаґо.

Кілька слів загально.В.Т.Несторович рецензованою повістю відразу посів помітне місце серед сучасних еміґраційних повістярів./Досі він був знаний лише як вельми вправний і плідний публіцист та дбайливий редактор./І що він здобувся на це на схилі свого віку,- тим більше заслужив на признання нашого суспільства - так нинішнього,як і дальших поколінь.

Чікаґо,1965

"ІНДІЯНСЬКІ БАЛЯДИ" П.КАРПЕНКА-КРИНИЦІ

Українській еміґраційній громаді Петро Карпенко-Криниця як поет досить відомий,належачи до поетів ТУГИ ЗА БАТЬКІВЩИНОЮ,найвиразнішими представниками яких можна вважати невчасно померлого Мих.Ситника і "австралійця" Василя Онуфрієнка.На відміну від обох вищезгаданих,Карпенко-Криниця не обмежувався вміщуванням своїх поезій у часописах,а видавав їх збірками.Перші дві збірки:"Гримлять дороги" і "Полум"яна земля",становлять поезії,писані ще в Україні /хоч видано "Полум"яну землю" вже в еміґрації/.Після чотирьох наступних збірок/"Підняті вітрила","Солдати мого леґіону","Поеми","Повернення друга"/П.Карпенко-Криниця впродовж 10 років не видавав своїх поезій книжками і не обзивався навіть у часописах - після надрукованих у "Нових днях"/червень,1958/півдесятка поезій "гніву і відчаю":"Муза","Княгиня","Вулиці","Біля радіоприймача","Імпровізація".

Повні невимовного душевного болю,гніву і розпачу,названі поезії свідчили про важку кризу нашого поета.Насувався страх,що українська еміґраційна громада може втратити ще одного - після Мих.Ситника - талановитого поета.На щастя, поет живе і творить.Хоч і змушений перебувати в шпитальних умовах,Карпенко-Криниця душевну кризу проте переборов - і доказом цього є,власне,видана минулого року в Нью-Йорку книжка його поезій під назвою "ІНДІЯНСЬКІ БАЛЯДИ".

Не трудно збагнути - чому саме індіяни,аборигени й воло-

дарі просторів докапіталістичної Америки полонили творчий дух нашого поета:попередня його творчість,зокрема і особливо видані книжкою поезії на взір тих,що вміщені в "Нових днях" за 1958 рік,свідчать про глибоку відразу автора до вкрай зматеріялізованої атмосфери Нового Світу.Не можемо стриматися від спокуси навести пару строф з Карпенкової поезії "Муза":

"Назвім отруну ніч аркадією світла,
Злочинців,шельм і вбивць - джентелменами назвім,
Зідхне холодна тиша,зорями розквітла,
І буде наш причал,як вимріяний дім...

Загостить шана й гріш...Од вимучення хвору
Не будуть рвать знеможливі жалі...
В руках перо,у кров умочене - і поруч
Стоїть вона з вінцем терновим на чолі..."

Намірившись видати "Індіянські баляди",Карпенко-Криниця не лише вивчав індіян з писаних джерел,але приглядався зблизька їхньому побутові,звичаям і народній творчості в різних місцевостях США і Канади.Очевидно,що треба бути СПРАВЖНІМ поетом,щоб в убогій дійсності нинішніх індіянських резервацій прочути велич минулих діб і трагедію загину колись вільних і гордих господарів безкраїх пасовиськ та лісів цього континенту.

Хочемо навести тут з нашої книжки "Літературний твір і його автор" одне місце,де мовиться про ЗІР МИСТЦЯ:

"...звичайна людина бачить речі і явища такими,які вони є зовні,що так скажемо,формально,без проникнення вглиб.Натомість мистець бачить явища і предмети "внутрішнім зором",схоплює те,чого інші не бачать і не чують..."

Книжка "Індіянські баляди" має 96 сторінок гарного друку на доброму папері,з напівтвердою обкладинкою,мистецьки справді стилево і "дотепно"/тобто до тематичного змісту книжки/скомпонованою мистцем В.Дорошенком.Властивий авторський поетичний текст займає 80 сторінок,4 сторінки припадає на "Замість передмови" і "Епілог",дальших 2 - на "Коротку довідку про автора" і оглав,а решта 8 сторінок - це звичайна формальна "паспортизація" книжки,включно з присвятою і портретом автора.

На 80 ст.ст.поетичного тексту вміщено 12 оригінальних

поезій автора/у тім декілька баляд і невеликих поем/ і 8 авторських перекладів індіянських пісень і плачів/ст.87-94/.

Мабуть,автор умисно поставив на першому місці збірки "БАЛЯДУ ПРО ЛЮБОВ"/II-19 стор./.Це справді дуже поетично вимовна річ,витриманий в індіянському дусі і стилі балядний варіянт вічної теми про суперництво багатства і любови в змаганні за жіночу красу.Та Чорний Яструб не лише багатий,він ще й дужий фізично,кровожадний і жорстокий.Він своїй обранці - Лагідній Серенці обіцяє:

> "...томагавк втоплю у грудях навіть друга,навіть брата,як завадить на тропині...покладу до ніг коралі,хутра з видри молодої...хай шанує і повірить, що немає без багатства на землі багатій щастя".

На це Лагідна Серенка відповідає:

> "Кровожадний і жорстокий -
> Це не мій обранець серця.
> Має бистрі Сарна очі,
> Прудконога,мов той вітер -
> Не тобі мене спіймати!"

В українській літературі ще з часів Гребінки і Гулака-Артемовського повелося огортати балядний сюжет серпанком таємничости,а вірш мав бути співучий,зокрема і особливо в суто ліричних строфах.Карпенко-Криниця в своїх балядах не примушує себе йти цим традиційним фарватером.І добре робить,бо його поетичному хистові властива НЕ МУЗИКАЛЬНІСТЬ, А ОБРАЗНІСТЬ.Зате які ж рельєфні й карбовані образи і картини раз-у-раз подибуємо в його поезіях!Ось хоч би початкова строфа розгляданої баляди:

> "Сиворакші крик одлунивсь,
> З хмизу виметнулась білка,
> Нашорошивсь чуйно дятел:
> Важко хруснуло галуззя,
> Кущ,здригнувшись,розчахнувся -
> І на кручі ніяґарській
> Виріс воїн Чорний Яструб."

Відразу ж по цій балядi ми поставили б "ДРУГУ БАЛЯДУ ПРО ЛЮБОВ"/стор.36/.Тут також фігурує славетний Ніяґарський водоспад,і тут також гине в його вирі красуня дівчина.Але не в парі з коханим,а в парі з рідним своїм батьком,якому без доні - життя не життя.І в цій балядi знову ж стрічаємо обточені,гранично виразні образи й картини:

"Шумовіли вітри і дощі,і пороші
На заблуканих ловах,плотах переправ...
І ополудні хмурого дня вістоноша
У вігвамі вождя зупинивсь і сказав:
"Повелителю!Вір,мені легше стрілою
Двох звалити биків,аніж слово ректи:
Випав жереб дочці твоїй буть під водою...
Знепокоєні всі ми...Як вирішиш ти?"
/Стор.37/

Безперечно,цікава задумом і побудовою поема "МЕРТВА ДОЛИНА"/стор.39/.Поштовхом до написання поеми була,очевидно,обсервація поетом пустельної місцевости в щедрій і квітучій назагал Каліфорнії.Поема починається як оповідь аборигена новоприбульцеві.

"Колись тут пуща бурхала й цвіла -
Ти не питай,коли? - і гримотіли
Річки,і плем"ю мирному була
Долина краєм злагоди і сили.
Та ось нових колоній шукачі,
З хрестом в одній руці й мечем у другій,
З холодним Вітром Заходу,вночі
Сюди прийшли,як вісники наруги".
/Стор.40/

Далі оповідач закликає прислухатися - як "линуть голоси не нашого століття":голоси ХОРУ ЗАБИТИХ ВОЇНІВ,ШАМАНА ВЕЛИКОГО ДУХА І ВРЕШТІ ДЕМОНА БІЛИХ ТА ХОРУ ЖІНОК.Останній найвиразніше ставить "крапку над і":

"А люди зайшлі/хрест на шиї в них!/
Мечем дитячі порють животи:
Регоче й скаче вершник.
О зорі!Вкрийте квіттям пресумним
Пів неба,в тьмі оплакуючи нас".

Кінчається поему географічним уточненням МЕРТВОЇ ДОЛИНИ:

"Так зникнув край співучих верховіть.
Як слід його,як пісня лебедина -
Дивись:он тінь...
Палають зорі.Спить
Каліфорнійська Мертвая долина".

Мехіко з його високою давньою культурою ацтеків та одчайдушною боротьбою їх проти еспанських завойовників,річ ясна,мусіло знайти поважне місце в "Індіянських балядах". І справді:бачимо тут "Вирок Монтезуми" і "Смерть Хуареса". Обидві ці речі варті уваги читача.Зокрема "Смерть Хуареса" становить авторську спробу поширити свою строфічно-віршову архітектоніку.Назагал П.Карпенко-Криниця не любить ба-

витися різними викрутасами в цій ділянці,воліючи скромні канони-спадщину клясичних майстрів віршової техніки.Проте,звісно,творячи образ,мистець деколи йде - щоб його увиразнити - дуже суб"єктивною,химерною тропою.Недарма ще стародавні греки та римляни полишили нам відомий вислів "licentia poetica". І щоб донести до читача несамовитий психічний злам і струс у душі індіянина,вчора наверненого в християнство,а сьогодні свідка жахливої масакри своїх земляків християнами еспанцями,П.Карпенко-Криниця промовляє "видихами" ламаною,посіченою строфою:

"Аборигени замучені
Висять на
Стов
п
а
х.
.....
Кров
Спинялась
Густа...
І по
ле
ті
ла,
Відбита у еспанця,
Наваха
З руки,
Що вміла христитися,
У образ
Ісуса Христа."

Нам здається,що з руки смертельно пораненого і розтрощеного морально Хуареса наваха справді не могла летіти просто і точно.

Героїку і жертвенність,а з тим і невблаганність законів боротьби з окупантом являє перед читачами "Вирок Монтезуми".Ця коротка поема,героїнею якої є донька володаря ацтеків - Монтезуми - імпонує нам не тільки своїм змістом,наголошенням патріотизму,але і притаманною Карпенкові карбованістю й конденсованістю образів та металево дзвінкою мелодикою віршу.

"...Гуде барабан.Вихровіє танок
Під сплески гарячих долонь.
А виснувавсь присмерк,як сизий димок -
На кручі зметнувсь вогонь,

Тій кручі,яку стереже безнадія:
Провалля внизу,глибина чортория."
/Стор.50/

БАЛЯДА ПРО СВІТЛО/стор.67-81/розмірно найбільший твір розгляданої збірки,написаний на сюжетній основі давньої індіянської казки про відважного хлопця,що потрапив видерти у демона-злотворця/в образі людини/ украдене ним сонце, прирікши людську громаду на холод і темряву.Саму казку автор переказав гарно.Але ресторанно-кабаретна обстанова - з детективами,різними збоченцями та повіями/обстанова,в якій автор нібито пише даний твір/,- видається нам недоречною,бо вже дуже тхне "єсенінщиною".Якщо автор цим "барвистим антуражем" нічного кабаре хотів символізувати духову порожнечу і бедлам сучасного американського суспільства, то пішов надто вже второваною стежкою,- замість того,щоб пошукати якихось нових шляхів і способів мистецького вираження.

Варто коротко згадати ще ЗРАЗКИ ІНДІЯНСЬКИХ ПІСЕНЬ І ПЛАЧІВ,перекладені автором з мови індіян.У книзі є їх вісім:"Пісня до гір","Пісня гарної погоди","Плач коханця", "Плач батька","Голос,що прикрашає землю","Ні дух,ні птах", "Трава на горах","Військові пісні племени Оджібвей".

Уже з самих наголовків пісень ми бачимо,що ІНДІЯНИ ЖИЛИ З ПРИРОДОЮ/а не з машинами,як ми тепер/,любили і шанували її,від Життєдайного Сонця почавши до прерійних трав,озер та лісів - дозвілля мисливця.

"О Добре Сонце,
Глянь униз на нас:
Сяй,сяй нам,о Сонце,
Збери хмари дощові,похмурі
Своїми руками,
Щоб зупинився дощ!"

Зворушливо оспівано любов до природи в поєднанні з коханням,з любов"ю міжлюдських взаємин.

"Моє серце,ми під вербами,над берегом сиділи,
Прилітала птаха жовта і співала.
Я це згадую і оплакую.
Ми сиділи під маїсом,що ріс,
Прилітала мала,як листок той,пташка і співала.
Я це згадую й оплакую.
Ми ходили по луці жовтавих квітів.

Як давно ми - на жаль! - ходили веселі.
Все тоді щастям світилось,але,як - на жаль!-
давно.
Ми ходили удвох по луці малинових квітів...
Ох,серце моє,тепер я йду й горюю один...

/"Плач коханця",стор.89/

Книжку "Індіянські баляди" варто придбати і прочитати кожному любителеві рідного слова і поезії зокрема.Насамперед задля того,що це справжня поезія.А подруге тому - що на нашому не надто яскравому і бойовому поетичному фронті "Індіянські баляди" вирізняються незаяложеною тематикою і наголошенням справжніх людських чеснот.

Філядельфія,США,1969

"МОЛОДІ ПАРОСТКИ"
- ТВОРЧИЙ ЗАДУМ І ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ -

Коли понад рік тому Ст.Федорівський написав мені,що пише повість про українську молодь,її участь у визвольному русі в роках гітлерівської окупації України,я дуже зрадів: це ж бо справді тематична ділянка,досі ледве торкнена нашими еміґраційними письменниками.

Та тут же зразу не забарилася турбота:а чи потрапить молодий ще літературним стажем автор здобутися на необхідну об"єктивність у зображенні явищ,подій і фактів порівняно недавнього минулого?Чи зуміє він відсіяти головню,кукіль, - взагалі всіляке сміття і паразитів тодішньої моторошної дійсности,а подати читачеві повноцінне зерно наших невмирущих визвольних змагань?Адже обрана тема,що на неї вказує сама назва майбутньої повісти "Молоді паростки" - вельми обов"язуюча,вимоглива тема.

І ось тепер ця повість лежить на столі вже готова у вигляді книжки на 240 стор.вісімкового формату,друкованої на доброму парері,читким шрифтом,у друкарні "Універсал Славік Прінтерс" у Детройті.Книжку видано накладом автора,ціни не позначено.

Ми цю повість прочитали двічі:спершу як читач,а вдруге - "з прицілом критика",зупиняючись для зазначення олівцем маркантних місць,"вчитуючись" в окремі місця тексту повторно і нотуючи уваги в бльокноті.Під кінець такого критичного читання цих уваг було вже багато,а до того ж ми помітили,що не всі вони "в одну дудку грають".Тому безпосередньо перед писанням цієї статті довелося ще раз СУЦІЛЬНО перечитати повість,уже без більших павз,лише зрідка контролюючи свої попередні нотатки.Знаємо з досвіду,що кожному авторові його твір здається дуже важливою літературною появою,і найсуворіша критика не вразить так авторської амбіції,як вразить запідозрений поверховий підхід,легковаження твору з боку критика.Очевидно,що навіть найбільша сумлінність критика неспроможна оберегти його цілком від закидів необ"єктивности.Але в цім випадку критика заспокоює його чисте сумління,свідомість,що свій літературно-критичний обов"язок він старався виконати якнайкраще.

Головним героєм повісти є сільський інтеліґент Аркадій. У свої 25 років він уже встиг закінчити педагогічний інститут і навіть один рік учителював у середній школі,аж вибухла німецько-совєтська війна.Хоч Аркадій є "наскрізним" персонажем/тобто проведеним через увесь твір/,читачеві трудно його собі "представити",чи пак уявити як особистість,як "характер" з лише йому одному властивими специфічними рисами.І це так щодо зовнішности,як і щодо його внутрішнього образу,ознак і рис поведінки.Яке було Аркадієве дитинство,як і під чиїм впливом формувалася його національна свідомість - ми не знаємо.До нашої диспозиції лише "сумарна характеристика",дана Аркадієві самим автором:

> "Аркадій у двадцять п"ять років життя пізнав суть совєтської системи і її терористичний механізм,що спирається на масовому шпигунстві і донощицтві.Ця система надщербила його життя,розпалила в серці ненависть до всього совєтського". /Стор.14/

Отакі авторські "посвідки" своїм героям - це якраз те, чого в літературно-мистецькому творі слід уникати,бо вони зовсім не переконують.Щоб літературний герой справді жив

у читацькому сприйманні,автор мусить його ЖИВИМ ПОКАЗАТИ, а не лише КАЗАТИ ПРО НЬОГО та ще штампованими фразами.

На цій самій 14 стор.автор знову ж тільки мимохідь інформує читача,що Аркадія перед війною вже було суджено/і навіть засуджено!/за "протисовєтську пропаґанду і буржуазний націоналізм".Та "дякуючи адвокатові Юліянові Гуревичу верховний суд УРСР анулював постанову спецколеґії".Що то була за "протисовєтська пропаґанда",як саме і де їй було "пришито" нашому героєві,за яких обставин його було арештовано і суджено,- автор зовсім не показав.А тим часом для головного героя повісти такі моменти його біографії далеко не без значення.

Ми до Аркадія ще згодом повернемось,а тепер хочемо сказати,що на неокресленість,невиразність образу хворіють у "Молодих паростках" якраз герої - тобто позитивні і провідні за сюжетним місцем і ролею персонажі.Натомість епізоличні персонажі трапляються вельми яскраві,як ось,наприклад,секретар сільради Лука Федорович.

Щоб не бути голослівним,подамо сценку повернення Луки Федоровича з Аркадієм після "випивону" в кооперативному буфеті.

> "Йшли додому пізненько курним шляхом.Йшли хитаючись,мовби земля втікала з-під ніг.Лука Федорович спіткнувся і малощо не зарив носом у спорохнявілу землю,та Аркадій його стримав.Узяв під руку і так ішли.
>
> - Знаєш,Аркадію,- задубілим язиком почав Лука Федорович,- я знаю тебе з хлопчика.Ти ще й тепер жовтодзьобий,а я ось секретар.Можна сказати,вся власть на місцях.Голови міняються часто,вони все роблять перегиби або недогиби.То за Троцького опозицію,то за Бухаріна опозицію,і все міняються.А я незмінний.Розумієш?!Я точно попадаю в лінію партії і ніяких опозицій не визнаю.Уже вісімнадцять років тримаю власть.
>
> - Так і належиться старому большевикові,- підхвалюючи,сказав Аркадій.
>
> - Я безпартійний,але більше важу,ніж член партії. А знаєш чому? - і Лука Федорович,зупинившись,розставив короткі ноги кронциркулем..."

Як і належиться кожному літературному героєві,Аркадій має собі пару,сказати б,героїню - ЗІНУ.Це молода селянська дівчина,пізніше студентка,яка закохалася в Аркадія таки

з першої зустрічі,коли він,з кількома іншими дезертирами совєтської армії тиждень переховувався на горіщі Зініної хати./Зіна жила із старенькою матір"ю і,як видно,обидві вони совєтської влади не любили/.Образ Зіни,мабуть,найсимпатичніший з чималенького ряду жіночих персонажів повісти. Насамперед,вона вірна в коханні й здоровим жіночим інстинктом відчула,що Аркадій щодо вірности не надто стійкий.Тому вона намагається зобов"язати його шлюбними рамками вже тепер,не чекаючи кінця війни./Бог один відає,коли то вона закінчиться!/.Зіна,ставши студенткою,стала також членом національного підпілля.Але це,на її думку,зовсім не значить,що не можна вже тепер їм побратися.

Є в Аркадія ще одна близька серцю жінка - секретарка відділу освіти ЄВГЕНІЯ,або Женя,як пізніше зве її Аркадій. Євгенія значно старша за Зіну,до того ж і вдова з маленькою дівчинкою.Але була гарної вроди і посідала той чар інтеліґентної жінки,якого не могла мати Зіна,що лише вчора вийшла з села.Тож не диво,що були моменти,коли Аркадій вагався - кому віддати перевагу:Зіні чи Жені?Слід додати,що з обома ними Аркадія пов"язувала ще й підпільницька діяльність.

Варте уваги,що в повісті,де більшість персонажів - люди порівняно молоді,не слідно захоплення і смакування "сексом", чим деякі автори намагаються заінтриґувати і привабити невибагливого читача.Навіть більше:за винятком "істинно-совєтської дами" Марти,однієї спекулянтки без імени/але з мадярськими укривалами!/та ще,може,в"язничниці Люсі,- усі жіночі персонажі,так би мовити,сяють і промінюють жіночою доброчесністю!

Що ж?У дійсності напевно цього не було в такій мірі,але автор вважає,що так ПОВИННО БУТИ - і з нашого боку нема заперечень.А за певний спротив досить поширеній моді на секс - автора слід привітати.

Друге місце після Аркадія в сюжетній акції повісти займає ФЕДІР БІЛОТЧЕНКО.Це бувший майор совєтської армії,людина незвичайно ініціятивна і з великими розвідницькими та організаторськими здібностями.Поруч з активною працею на відповідальному пості в українському національному підпі-

ллі,Білотченко є спеціяльним аґентом-дорадником у німецькій розвідці,а позатим у контакті з керівниками большевицького підпілля,для яких він - совєтський майор - випробувана,"своя" людина.

Фізичний образ Білотченка так само не виразний,як і Аркадія.Зате в кожному його слові й порухові почувається линамізм,вольова напруга і енергія.Це він спромігся німецькими руками зліквідувати тузен большевицьких підпільних головачів.Але большевицьке підпілля в Україні вже було дуже міцне,мало своїх аґентів у всіх німецьких штабах і урядах.Воно домоглося арешту Білотченка як вельми небезпечного,керівного діяча українського національного підпілля. /Большевицька диверсія намагалася нищити український визвольний рух насамперед німецькими руками/.І довелося славному розвідникові напружити ввесь свій хист і енерґію,щоб утекти з німецької в"язниці,прихопивши з собою заєдно й Аркадія.Цією вдалою втечею обох головних персонажів - видатних членів національного підпілля - повість "Молоді паростки" закінчується.

Попереду ми сказали,що епізодичні персонажі вдалися авторові набагато краще,ніж персонажі головні.Спробуємо тепер з"ясувати,чому це так?

На нашу думку,причина цього в різному походженні,а звідси й різному характері та функціях перших і других.Головні персонажі - це носії й реалізатори авторського творчого задуму.Бувши виношеним плодом довгих авторських спостережень і міркувань,плодом,що його зародження і етапи визрівання хоч і можна устійнити і з певним конкретним явищем та конкретними людьми пов"язати,а проте це вже не стільки ДАНЕ/зовнішнім світом/,скільки ТВОРЕНЕ в ляборатoрії автора,"вимізковане".Це - продукт нераз довгого і скомплікованого процесу "обростання і вигладження",що в наслідку допроваджує часто до кардинальних змін у первісно появленому перед духовим зором письменника образі.

Не кожен письменник посідає таку потужну і справно діючу творчу ляборaторію,щоб її плід міг дійсно становити новий факт дійсности і як такий законно діяти/жити/ в даному суспільстві./Бож мистецтво,в тому й література - це та-

ки ДІЙСНІСТЬ,нарівні з людьми і природою/.

Тим часом ЕПІЗОДИЧНІ ПЕРСОНАЖІ такого складного шляху в творчій лябораторії письменника не проходять,бо їх призначення в літературному творі скромне,допоміжне,деколи навіть суто "обстановочно-орнаментивне".Над епізодичними персонажами чи з приводу їх автор довго не мудрує,а просто живцем вихоплює їх із навколишньої дійсности і садовить у відповідному місці свого твору - для,як то кажуть,"прикраси і присмаки",для відпруження та розваги читачам.

/Та й те правда:без цих "епізодчиків" нераз дуже незатишно і нудно почували б себе і "літературні герої" - провідні персонажі твору/.

Попереду ми вже наводили досить кольоритну сценку з епізодичним персонажем - Лукою Федоровичем,носієм "влади на місцях".Тепер подамо ще приклад з Андрієм - епізодичним персонажем іншою крою,бо далеким від большевицького апарату влади.

Андрій - звичайний собі чесний трудівник-селянин,якого Аркадій добре знає і тому дав доручення - завести Білотченка до Прогребищ.Хто такий Білотченко - Андрій не знає,а знати кортить.Тож він шукає способу розмовитися своїм пасажиром і дещо вивідати.Але дамо слово авторові.

> "Віз поскрипує,коні підтюпцем біжать,і раптом, скрикнувши всіма рухомими снастями,віз спинився. Білотченко розплющив очі і глянув на дядька,а він усміхнувся в рудий вус і протягнув:"Подрімали трохи...воно,конешно,в далекій дорозі дрімається".
>
> - Чого ви спинилися? - спитав Білотченко.
>
> - Бачите ж,коні спітніли.Хай відпочинуть трохи,та й я ще зранку нічогісінько не їв.
>
> І дядько Андрій повільно зсунувся з воза,взяв опалку і розчепірив перед кіньми.Потім так само повільно підійшов до воза,засунув під сіно руку і витяг засмальцьовану торбину.Не питаючи Білотченка,відломив кусок житнього хліба і,подаючи зашкарублою рукою,промовив:
> - Перекусіть трохи.Я щось не бачу вашої торби,а їсти треба.
>
> Білотченко глянув на дядькові волосаті руки і чорний хліб.Щоб не вразити гостинного серця,взяв хліб і почав їсти.Дядько знов повільно всунув у торбу руку і витяг пляшку.
>
> - Ви й води з дому набрали? - спитав Білотченко.

- Ага,води.Промочіть горлянку для апетиту.- І подав пляшку Білотченкові...
- А як же ваше ім"я,пане?
Білотченко,не задумуючись,назвав якесь чуже ім'я.
- А звідки ви знаєте нашого Аркадія?
- Ми вже давно знаємось,- коротко відповів Білотченко.
- Разом школи проходили? - навздогад запитав Андрій.
- Учились й працювали.
- Воно,конешно,- почав Андрій,- наука добра вєщ. Мої хлопці також учились,і старший уже був літінантом в пограничной службє,а тепер Бог його знає.Може,нема й живого.
- А менший де? - навмання запитав Білотченко.
- Цей окончив дев"ятий клас і тепер вдома горобцям дулі суче.Школ нема і служби ще не способен вести. Значить,вдома байдикує".

Декому з читачів наведена цитата може здатися непотрібно великою.Але в цім випадку вона служить двом завданням: ілюструє влучне "представлення" читачам образу Андрія,подруге - ілюструє авторське володіння діялогом.Стверджуємо, що діялогічна форма не становить жадних труднощів для нашого автора.Більше того:вона,може,найкраще виявляє позитиви авторської повістярської фрази:її легкість/легкосприйнятність/,прозорість і прямоту.Фраза Федорівського-повістяра обчімхана і від кострубатого суччя і від дешевих брязкальців-прикрас.На відміну від багатьох еміґраційних письменників Федорівський стилево зовсім не орієнтується на різні модерні викрутаси;його фраза - що так скажемо - твереза і гігієнічна.

Дякуючи цьому "Молоді паростки" читати легко і приємно. Але глибшого сліду в голові і серці прочитане не залишає. Принаймні у старшого віком читача,що йому суспільно-історичний фактаж даної повісти в більшій частині відомий і з літератури,і з автопсії.Такий читач напевно знехотя "пробіжить"/а може й зовсім омине!/ті купюри тексту,що містять висловлювання на воєнно-політичні теми діячів українського підпілля/головно Аркадія,Білотченка,Ганушевського/.Бо й справді:літературно-мистецький твір повинен дати читачеві ЖИВІ ОБРАЗИ,ЛЮДСЬКІ ХАРАКТЕРИ В ДІЇ,а не годувати читача плиткими розумуваннями автора і його героїв,уйнятими злебільшого в газетно-пропаґандивні штампи.Саме ця штампованість і є першим доказом,що тут наш автор - "не в своєму

возі".Бо - як ми вже вище сказали - назагал його фраза не заяложена й ощадна.

Але великий,все таки,рахунок наших претензій до автора "Молодих паростків" - як повісти задуманої насамперед про молодь,зокрема й особливо про молодь українського національного підпілля в роках гітлерівської окупації.Насамперед не можемо стриматися від закиду,що справжньої "молодої молоді" в повісті малувато і не вона "робить погоду"в ній,а люди старші:Білотченко,Ганушевський,Купрієвич тощо. До того ж студентська молодь - це лише частина молоді:хіба вона спроможна вичерпати авторову тему?

Автор цих рядків за гітлерівської окупації працював у ділянці освіти і преси в тих районах,що були головним тереном обсервації автора повісти,і міг би дати йому пару маркантних фактів підпільницької діяльности саме "зеленої" молоді і не в місті,а в селі.Особливо показова з багатьох аспектів трагічна історія підпільної групи молоді/хлопці і дівчата у віці 16-18 рр.,майже всі вчорашні комсомольці/ в одному селі поблизу зал.ст.Дережня.Групу організував член мельниківської похідної групи,колишній вояк Армії УНР, а виказав групу в ґестапо большевицький аґент з місцевих "активістів".Про його ворожу аґентурність ґестапо мусіло знати.Але для нищення національного підпілля гітлерівці,як відомо,залюбки користувались послугами совєтських аґентів.

Значну шкоду "Молодим паросткам" завдав автор тим,що чимало місця приділив картинам панічного відступу совєтської армії і "низового апарату" в перших тижнях війни.Тема повісти:УКРАЇНСЬКА МОЛОДЬ ТА ЇЇ УЧАСТЬ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ПІДПІЛЛІ ЗА РОКІВ ГІТЛЕРІВСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ УКРАЇНИ мала б розгортатися,стисло кажучи, з моменту пересування фронту далеко на схід і розпаношення на Правобережжі "коричнявих фазанів" - цивільної гітлерівської адміністрації та ґестапо.Ця тема настільки ОБ"ЄМНА,що для"вичерпання" її 240 ст. книжки зовсім не забагато,і не було жодної потреби ще якось "доточувати" її.Можна припускати,що автор захопився "пером воєнного оглядача",але в цім випадку воно не на місці.

Трохи гальмують сюжетну акцію,нічого не даючи для ЖИВОГО ОБЛИЧЧЯ ПЕРСОНАЖІВ,подибувані тут і там воєнно-політичні

"розумування" персонажів твору/головно провідних/.Вже сама штампованість мови і докторальний тон цих розумувань свідчить про те,що автор тут розминувся з мистецтвом повістяра.На щастя,ці "розумувальні" купюри порівняно малі і трапляються не надто часто.

Розглядана повість має ще одну хибу,сказати б так,"свідомо запляновану".Запляновану,очевидно,тому,що Ст.Федорівський за хибу її не вважає.Маємо тут на увазі цілковите промовчання діяльности ПОХІДНИХ ГРУП ОУН.Хоч як прикро було свідомим українцям Наддніпрянщини спостерігати незрозумілу для них ворожнечу поміж двома ОУН/"мельниківцями" і "бандерівцями"/,проте не можна закривати очі на факти, що мають безпосередній стосунок до даної теми.Справді:писати про українське національне підпілля тих років БЕЗ НАЦІОНАЛІСТІВ - це те саме,що писати про гаракірі без японців або про сталінізм без Сталіна.

І коли в добі наших "таборових республік" у Німеччині письменникам,може,ще трудно було дотримати об"єктивности у зображенні тих "вовчих років",то сьогодні,по чвертьстолітті часу,треба бути слабодухом,маловіром,щоб закривати очі на загальновідомі факти.До того ж автор не такий уже молодий і мусів знати,що такою іґнорацією дійсних фактів він підтинає довір"я до себе з боку читача.

Є ще одна - остання,але дуже важлива,з нашого погляду, претензія до автора "Молодих паростків".Її висловити нам нелегко - саме тому,що й особисто нам доля судила цілих три роки - з літа 1941 до літа 1944 жити під гітлерівським чоботом.Перед нашими очима розгортався увесь клубок апокаліптичних жахів цього триріччя,жахів,що від них німіли уста і спинялося в грудях серце.Атмосферу безглуздя і звірячої жорстокости,що її принесли з собою в Україну "коричняві фазани" і "трупоголовці" з одного боку,а совєтські диверсанти й партизани з другого - відразу дається вичути, наприклад,у повістях/з цією ж тематикою/Ігоря Качуровського,зокрема й особливо в повісті "Дім над кручею".Їй товаришить - як логічний відповідник - непорозумілий жах причавленої і приреченої на поталу місцевої людности.

У "Молодих паростках" цієї атмосфери безглуздого садизму

окупанта і непорозумілого жаху аборигенів не відчувається. Не слідно і того густого павутиння провокації,що ним навпередки обсотували українську людність ґестапівці з одного боку і московські диверсанти - з другого.Чи ж це не був апокаліптичний жах?Адже спершу,як тільки совєтчики накивали п"ятами,обличчя людські цвіли як соняшники,проміняючи радістю звільнення від большевицького пекла провокацій і терору.А парою місяців пізніше - ледве чи можна було зустріти усміхнене обличчя.Натомість в очах кожного аборигента/за винятком хіба новоявлених фольксдойчів/німо кричав божевільно-непорозумілий запит:ЧОМУ?

ЧОМУ німецький фюрер,провадячи війну проти совєтів,нищить насамперед українців,хоч знає,що вони ненавидять Москву і Сталіна?!

ЧОМУ німецька адміністрація та ґестапо так радо послуговуються залишеними Москвою при відступі і навіть пізніше,з парашутів скиненими аґентами-диверсантами?І це в часі,коли совєтів не тільки ще не подолано,а навпаки - навіть почато перед ними відступ?!

ЧОМУ палено села і вистрілювано сотні мирної людности за одного вбитого поблизу села німця-вояка чи службовця,- хоч не було найменших доказів на те,що людність даного села причетна до вбивства?Адже німці мусіли знати,що такі вбивства найчастіше були ділом рук совєтських аґентів,які цим способом осягали зразу аж три цілі:І.Розпалювали ненависть людности до німецького окупанта;2.Множили ряди партизанських загонів;3.Десяткували українську людність,щоб мати більше місця для московських зайдів.Особливо ефективні були осяги цілі ч.2:бо куди,справді,мала йти людність спалених сіл,як не в ліс,до протинімецьких партизанів?

ЧОМУ німці гноїли в задротованих ямах сотні тисяч полонених совєтських вояків,хоч ці спершу добровільно йшли в німецький полон,не бажаючи воювати за совєтську владу?Таж дошкульнішої АНТИНІМЕЦЬКОЇ і,навпаки,не звичайно переконливої ефективної ПРОСОВЄТСЬКОЇ пропаґанди й аґітації годі собі уявити,ніж оті схвильовані,душу вивертаючі розповіді й свідчення самих полонених,котрим пощастило втекти або їх викуплено та виблагано жінками чи й сторонніми щиросердни-

ми людьми...

ЧОМУ,врешті,гітлерівцям потрібно було таке дике,без усякого вгляду,поголівне нищення жидів?!

Цих напоєних жахом ЧОМУ? не вичувається в повісті Федорівського.Німо кричущих,моторошних ЧОМУ,що творили специфіку трирічної окупації гітлевіцями нашої Батьківщини... СПЕЦИФІКУ ПЕКЕЛЬНОЇ НЕСПОДІВАНКИ.

Важливу і влячну для мистецького пера тему підняв Ст. Федорівський.Але не пройшов з нею всього творчого шляху, зупинившись десь на півдорозі між белетризованим репортажем і властивою повістю.А шкода,бо певні елементи повістярського хисту в автора наявні,і їх можна і слід розвинути.Думаємо навіть,що Ст.Федорівському варто до даної тематичної ділянки повернутися,збагатившись досвідом "Молодих паростків",і в майбутньому більше наголошувати внутрішній світ,радощі й болі людей того часу.

Проте рецензовані "Молоді паростки" матимуть своє скромне місце в нашій еміґраційні літературі.Читачі з молодшого покоління,що не знають з автопсії подій і фактів тих років,прочитають книжку з певною для себе користю - насамперед пізнавальною.Тим більше,що книжку читається легко і приємно - це,очевидно,треба завдячувати передусім легкості і ясності авторської фрази.

А от коректура книжки виконана недбало.Ті п"ять "поміченних друкарських помилок",що фігурують на доданому листочку в кінці книжки,це тільки П"ЯТЬ ВІДСОТКІВ помилок тексту! Щастя автора/читача також/,що з усієї цієї сотні друкарських помилок нема таких,які перекручували б,спотворювали б речення,надаючи йому цілком іншого,деколи скандального змісту.Це трапляється тоді,коли літерна помилка не ДЕФОРМУЄ слово,а ТВОРИТЬ інше слово.+/ Загально кажучи,культурного читача літерні помилки не зіб"ють з пантелику і не зроблять неписьменним,але вражають його завжди неприємно. Натомість поправний,чистий текст - як наслідок ретельної коректури - завжди книжку підносить,надає їй справжньої гідности знаряддя і джерела культури.

"Молоді паростки" можна придбати в українських книгарнях; також подаємо адресу видавця: /див.стор.168/

Mirshuk Danylo,2416 Sharwood Dr.WALLED LAKE,Mich.48088 - U.S.A.

Філядельфія,I968

+/ Рік чи два перед останньою війною у київських видавництвах було багато розмов про "СОРТООБМАН".Лінотипіст складав текст постанови ЦК компартії про розподіл і використання запасів зерна,в тексті було слово СОРТООБМІН/за часів Скрипника писали СОРТОВИМІНА/.Замість літери "і" у лінотипіста впала літера "а",отже вийшло слово "сортообман" - вельми значуще,але антисовєтське в цім випадку.Читали коректори - молодший і "ревізійний",читав черговий член редакції/"нічний редактор"/,- і всі переочили.Помилку "спіймав" секретар редакції вранці,коли ротація вже "відстукала" близько десяти тисяч накладу.Усіх "спричинників" помилки головний редактор/мабуть,з переляку,або "самоасекуруючись"/передав до НКВД.Але Єжова вже не було,і тому життя ніхто з винуватців не позбувся,а тільки праці у видавництві.

КОРОТКІ ОПОВІДАННЯ О.СМОТРИЧА

Не знаю,чи ще в стародавньому Римі,чи в часах Середньовіччя,коли латинська мова загально була мовою освічених верств,- була відомою сентенція:"Нон мульта,сед мультум". По-нашому це значить:не багато/кількістю,матеріяльним виміром/,але БАГАТО/істотним значенням,вагою для людини і суспільства/.

На щастя,"манія ґрандіоза" не полонила ще всіх жерців пера,і дехто не мучить себе "великою літературою",а явно -славно пише короткі оповідання.На творчості одного з таких авторів,а саме ОЛЕСЯ СМОТРИЧА,що живе і творить у Канаді,ми сьогодні зупинимось.

До цього часу О.Смотрич не видав книжкою своїх оповідань, друкованих минулими роками в журналі "Нові Дні".Останніх пару років його творів уже не видно навіть у "Н.Д." і взагалі в періодиках.А шкода,бо О.Смотрич є чи не одним-єдиним з наших авторів,що вправляє форму КОРОТКОГО ДІЯЛОГІЧНОГО ОПОВІДАННЯ.У нього є,напр.,оповідання "ПОЧАТОК",що в ньому - крім початкової і кінцевої фраз,поданих від автора,увесь текст становить РОЗМОВНИЙ ДУЕТ подружжя,то пак чоловіка й жінки.Лише деколи,до їхніх реплік додано від автора:"сказав чоловік" або "відповіла жінка" чи щось по-

дібне.

Взагалі,на півтора десятка коротеньких оповідань О.Смотрича,що нам відомі з "Нових Днів",ми знаємо лише одне - "ЗЛОЧИНИ",в якому переважає мова непряма,тобто авторська розповідь.Та й вона дуже "перепущена крізь окуляри" героїні оповідання - Марії Афанасівни.Ось початок оповідання:

> "Злочин стався приблизно о десятій годині ранку. Сусідський кіт,по імені Мілорд,зрештою,огидний рудий кіт,ускочив у хату через кватирку,яку відкрила Марія Афанасівна,щоб провітрити кімнату,і розбив вазу".

Таких довгих речень у діялогічному тексті О.Смотрича ніколи не буває.Це,зрештою,зовсім нормально,бо діялог - це не монологічне хизування своєю красномовністю.

До найбільш майстерних діялогічних оповідань нашого автора належать,на нашу думку,такі:"Оригінал"/"Н.Д.",грудень 1956/,"Живем як можемо"/"Н.Д.",грудень 1956/,"Романтика"/"Н.Д.",липень-серпень 1957/ і "Хлопчик"/"Н.Д.",січень 1957/.

Оповідання "ОРИГІНАЛ" починається двома короткими реченнями авторської розповіді:"Старий лежав у канаві.Над ним стояло декілька прохожих".

І це все.Далі весь зміст подано репліками отих ПРОХОЖИХ, що спинилися біля канави над - так би мовити - "героєм оповідання" і на всі лади метикують:

> "Ви тільки подумайте,до чого може людина опуститися!"
>
> "А я вам скажу,що хоч і в канаві,а одразу видно,що людина інтеліґентна і навіть,може,з бувших професорів..."
>
> "Ну,це з кожним може статися.Треба мати зрозуміння.Може з горя.Може дочка збігла з дому з якимнебудь артистом...Мало що!"
>
> "Послухайте,а може він просто впав?.."

Кінець оповідання досить несподіваний:

> "...до гурту підійшла жінка.Вона також заглянула в канаву,а потім сплеснула в долоні і сказала:"О, Господи!"
>
> "Ви його знаєте?"- сказав високий.
>
> "Знаю,знаю...Як же! Він сьогодні свою жінку поховав".

Скільки їх було - отих перехожих,що спинились над людиною в канаві,кому яка репліка належить,- автор не уточнює. Фізичного обличчя розмовців також автор не подає,лише про одного ми знаємо,що він був високий на зріст.Взагалі виглядає,що автор індивідуалізує героїв своїх оповідань виключно через репліки.Змалювати зовнішній образ чи обличчя героїв самими репліками трудно.Та автор,як видно,цим зовсім не журиться:його мета дати ВНУТРІШНІЙ ДУХОВИЙ ОБРАЗ СУЧАСНОЇ ПІДСОВЄТСЬКОЇ ЛЮДИНИ;головно ЛЮДИНИ-МАСИ,отого гнаного і заляканого "булівника соціялізму".Ці "масові герої" ЖИВУТЬ ЯК МОЖУТЬ,власне,не живуть,а животіють,вони - "живий матеріял" для п"ятирічок і взагалі для будови комуністичного "раю".Цей "матеріял",хоч і обдарований мовою від Творця,насправді ж перед владою безсловесний.Особиста ініціятива "щасливих громадян найщасливішої країни в світі" може проявлятися лише в дуже обмеженій сфері:палити блощиць у своїх матрацах,бігати з передачами до тюрми,"перемивати кісточки" ближньому і т.ін./Оповідання "Живем як можемо"/.

Оповідання "РОМАНТИКА" можна назвати ПОЕМОЮ ПРО ЧЕРГИ,що їх і тепер у Совєтському Союзу вдосталь,а в тридцятих роках вони становили універсальну прикмету совєтської щоденности.В чергу ставали ще звечора і простоювали до 8-9 години ранку,коли відчинювано крамниці.Таке цілонічне стояння,проте,не давало ґарантії,що "щасливий трудящий" дістане тих 500 грамів масла чи пару черевиків,за якими була черга.А коли додати,що в черзі "часом і шию можуть скрутити і по кумполу черевиком пристукнути",- то ясно,що більшої "романтики" в житті совєтського громадянина годі собі уявити.

Ось послухайте авторитетне вияснення "романтики черг" героїнею оповідання Зінаїдою Іванівною/тою,що її - так висловився головний оратор вечірки Порфирій Ґудзик - "сам слідчий енкаведе не переговорить"/:

> "...міліція останнім часом не дозволяє,щоб уночі стояли...Непорядок!От усі і лазять цілу ніч один за одним,кому вже за ким трапиться...Неначе собі прогулюються чи там свіжим повітрям дихають...От і він/про якогось Іваненка мова - А.Ю./ так лазив

за одною білобрисою і той...закохався...Цілу ніч лазив!Знаєте самі - ніч,зірки,хрущі...Спільний, можна сказати,інтерес.Я знаю?!А потім їх як притиснули..."

Як читач бачить,Зінаїда Іванівна вміє романтично оповідати,а разом із цим вона й добре полемізує,не дає "собі в кашу наплювати" Порфорієві Ґудзикові,який "ні під каким каком" не терпів заперечень.Ось фраґмент їхньої,сказати б, полеміки:

"Чужа душа,Порфирію Тарасовичу,темний ліс.У чужу душу не влізеш!"...
"З вашою,Зінаїдо Іванівно,комплекцією не то що в душу,а й у лаврські ворота не пропхатися.Нікак!"
"А дозвольте вас спитати - якого б чорта я пхалася в ті ворота,як там тепер музей і всякого рода опудала на вас подібні?!"

РОМАНТИКУ ЧЕРГ зображує і оповідання "СТИХІЯ",яке починається так:

Дві бабусі поверталися з нічної черги за маслом.
"Ох!" - сказала одна бабуся.
"Що?Знову коле?"- спитала друга.
"Якщо отак ще раз притиснуть,то вже й не колотиме!"- відповіда бабуся,що сказала "Ох!"

Справді,хіба не міцні лоторки і поштовхи життя?!Хіба не доводиться признати рацію словам Порфирія Ґудзика:"Кажуть, що буцімто з нашого життя щезла будь-яка романтика,всяке таке,знаєте,визвишене,що буцімто ми погрузли в твані дріб"язковости...А я вам скажу і категорично скажу - неправильно!"

Вельми подобається нам також суцільно діялогічне оповідання "ХЛОПЧИК".Дуже прикметно,що коли дорослий рибалка боїться власної тіні/як,зрештою,майже всі в "царстві соціялізму" - СССР/,то хлопчик ще цього не встиг "засвоїти".І він питає дорослого рибалку - чи він також труситься за свою шкіру як інші?Бо - додає хлопець -

"тепер кожен труситься за свою шкіру.Мій батько каже,що моя учителька в школі також труситься за свою шкіру".
"Мабуть,простудилася!"
"Який ви,одначе,наївний!Вона з бувших,тому...Ви

знаєте,що таке з...бувших?Ні?!Е,ви мабуть з місяця впали!Ви чим займаєтеся?"

"Бачиш сам - рибалю",- сказав чоловік і засміявся.Хлопчик усміхнувся і сказав:

"Рибалите?Це ви самі від себе втікти хочете!Це так,як мій дід.Ну,каже,Семене Ігнатовичу,за вудочки і втечемо від самого себе і всякої індустріялізації...Мій дід цілий час сам до себе говорить. Це,каже,результат нашої перемоги на всіх фронтах!"

Здається,ми не помилимось,коли скажемо,що коротенькі оповідання-сценки О.Смотрича свідчать про його точний мистецький зір,що в свою чергу зумовлює точне окреслення духового обличчя персонажів. Оскільки ж персонажі Смотричевих оповідань - міські жителі,що їх справжня влада була і є в Москві,то вони не визбулися жарґонізмів-москалізмів, вроді Ґудзикового "ні під какім каком" або "іздійошся"/ знущаєшся,це в "СУБОРДИНАЦІЇ" так висловлюється матрос Жух.-А.Ю./.Ці "мовні квіточки" автор дозує дуже ретельно, не дає їм надто розпаношитися.Це свідчить про неабияке чуття міри нашого автора.Бож цілком ясно,що геть усунути жарґонізми у цих персонажів значило б ушкодити їх образ.

Нам залишається порадити нашим видавництвам зацікавитися оповіданнями О.Смотрича і видати їх книжкою - вона напевно не припадатиме пилом на книжкових полицях.Очевидно, що й авторові треба ХОТІТИ ЇЇ ВИДАТИ.Адже кожен,хто пише, ледве чи може вдоволитися лише журнальним друком.Повторюємо - і щодо форми,і тематикою та взагалі мистецьким змістом - оповідання О.Смотрича становлять майже унікальне явище в нашій еміґраційній літературі.

Філядельфія,1968

В ПОШУКАХ СВІЖИХ ГРАНЕЙ ПОЕТИЧНОГО ВИСЛОВУ
/ПРО ЗБІРКУ "ГРАНЧАСТЕ СОНЦЕ" ЮРІЯ КОЛОМИЙЦЯ/

"Розрізані квадрати
вулиць
світлом,
але,
на сонці більше гранів"
/Ст.4/

"Ідуть дощі
і скроплюють
почате завтра.
Ідуть ті самі дні,
У брили цвинтарів,
щоб вічність,
рік початку,
на брилах".
/Ст.61/

Збірка "Гранчасте Сонце" належить до тих небагатьох публікацій наших поетів за межами Батьківщини,що їх ціхує одність стилевого обличчя,одна й та сама поетична домінатa настрою і вияву автора,його світосприймання і світозрозуміння.Особисто нам здається,що крізь усю збірку червоною ниткою проходить шукання нових граней у звичних явищах і предметах людського життя.

Для цього,певна річ,людина-індивід мусить якомога уважніше і частіше заглядати в душу собі самому.Тоді індивід побачить виразно за назверхньою метушнею ніби щораз дальших нових осягів,- що "ідуть ті самі дні,сірі-сірі і сунуть на мокрі стіни міста"./Перефраза з поезії "На цвинтарі",ст.61/.

Щоб не задихнутися в монотонності,в задусі і цвілі міських мурів,поет здіймає очі д"горі,до життєтворчого,многогранного сонця.На 48 вміщених у збірці поезій - у половині їх так чи інак поетизується сонце,нераз в парі з місяцем - як денне і нічне світило,щоб люди не блукали в темряві.

До речі,щодо людей:вони в збірноті майже не представлені в "Гранчастому Сонці":автора цікавить людська одиниця, індивід.Індивід і природа,особливо зміни та чергування природних явищ - ось тематичне коло поезій Ю.Коломийця. Щоправда,це тематика універсальна,споконвічна,їй данину віддавали й віддають поети всіх віків і всіх знаних нам країн.Але доба воєн і революцій 20-го століття навалилась на мистців ще "суспільно-політичною" тематикою.Та Ю.Коломиєць тим часом цій навалі не піддався.

Щоб уникнути спокуси штампів - наслідування головних поетичних образів наших клясиків,Ю.Коломиєць свідомо вибився з строф,шеренгованих нівеліром "Тараса"/тобто Т.Шевченка - А.Ю./.Про це він освідчується читачам у кінцевій поезії

збірки п.н."Без солов"їв".

"...вікном відкрию
груди.
Нехай широко гляне
нутро
на зарізане
іржавим тилієм
слово,
воно
непрочитане,
відверте,
чисте".

Проте самого новаторського дерзання,прагнення поетично усамостійнитися - ще не досить.Потрібен поетичний хист і вишкіл.І в тій мірі,в якій наш автор їх мав,поезії "Гранчастого Сонця" одні сприймаються як свіже поетичне слово, хоч і "утруднене" нераз надто незвичним шляхом асоціяцій, а інші знову,слабші - як претенсійне "новаторство заради новаторства".

На щастя,цих других поезій у збірці зовсім мало,переважають поезії справжньої мистецької вартости./Хоч наш рядовий читач,обмежений "нівеліром Тараса",не схильний добачати взагалі мистецької вартости в даній збірці/.Та чи ж слушно міряти мистецькість літературного твору ступнем його популярности у масового читача,за життя автора?

Вище ми сказали,що внутрішній світ індивіда,його творчість,взаємодія з життям природи,- ось що вабить мистецьке око і вухо Ю.Коломийця.Вабить не в аспекті моменту,даної тільки хвилини,а в аспекті вічности,безсмертного творчого духа.І тут наш автор уміє гостро бачити і вміє спостережене перетворити в своїй творчій ляборатoрії так,щоб воно явилось перед читачем у незвичайно виразистих і емоційних,а при тому максимально стислих,ощадних поетичних образах.

Спеціяльно в пляні індивід і творчість дуже значуща поезія "Втручання"/ст.72/,що складається з 6 нумерованих строф.Наведемо для ілюстрації І,2 і 6 строфи:

І

"У книзі,списаній
думками,

поміж чужих рядків,
насильством
вплуталось життя
неспаними ночами.

2

Ні йоти Я,
все хтось
карбує межі
серед понурого
чола,
і ставить
симетричний пліт
серед тривожної путі.

6

Тоді,
коли у лоні
стривожаться
ненависть і любов,
і блаженство
проникне в кісточки,
і подихом Його
суєтна глина
заговорить -
тоді вжи ти є
Ти,
бо ти
незнане завтра,
і в скронях,
струджених світами,
засяє трохи
Я".

У цьому ж пляні цікава і значуща поезія "У місті"/ст.30/, що кінчається так:

"Душа велика і простора,
заходьте всі чотири
пори року.

Прийму,
вітатиму усе живе
і постелю найм"якше,
а сам
не спатиму
за всіх".

Поезія "Соняшні напої" поруч із поезіями "Втручання" і "Без солов"їв",належить до найбільш,сказати б,програмових поезій збірки,бо охоплює світовідчування автора/під знаком животворчої дії сонця/на протязі цілої доби,почавши з ра-

нішних годин,коли -

"Колючим
вп"юся вітром,
і хай бузковим дзвоном
легені б"є
непережоване повітря".

і кінчаючи годинами вечора і ночі:

"І позіхає день,
лягаючи за гори
з горбатим клунком:
звідтіль послалася
імла,
звідтіль посипалися
зорі.

Тоді повисло віко
місяця
і впали тіні на штучну
тишу,
вікна...
де задзвеніло мокре скло
моїх зіниць".

У багатьох поезіях збірки оспівано народження дня - ранок і завмирання дня - вечір,що відступає місце ночі з її місячно-зоряним царством.На відміну від багатьох авторів "ранішньо-вечірніх" поезій,Ю.Коломиєць не специфікує їх льокально як вечори українські,чи американські,чи ще там якісь. Така специфікація нашому авторові непотрібна і вона таки й не пасувала б до стилю й характеру його поетичної творчости,зорієнтованої на вічність і універсум.

Проте не мав би слушности той,хто на цій підставі став би докоряти авторові,закидаючи йому національну безобличність і яловість.Адже можна видатно прислужитися рідному мистецтву і культурі взагалі без кожночасного биття себе в патріотичні груди.Найперша і обов"язкова "ідеологічна" вимога до твору мистецтва - це,щоб твір був справді мистецький.

Як же справа з мистецькими засобами в поетичній збірці Ю.Коломийця?

Найперше зазначимо,що клясичних приписів віршування автор не додержується/за винятком 3-4 поезій на всіх 48: "Сам","Без літа",частинно "Турботне" і "Сотворителю спокою"/.При цьому зіґноровано не лише риму,але й метричні

ритмові розміри - отих п"ять найвідоміших стоп;зіґноровано й канонічні строфи.Підпорядковані лише внутрішній ритміці,на суто логічній основі,поезії "Гранчастого Сонця"в більшості нічого не програли б,коли б їх увільнити від віршованих рамок цілком,тобто подати суцільними абзацами.

Натомість про звукопис автор збірки вельми подбав,давши нам гарні взірці алітерацій і асонансів.Ось декілька прикладів:

"Чи ви дивились
сонцю в очі,
коли на плечі
бере вечір
оберемком
тиху мову -
коромислом несе
сугроби верб
у суголос акацій?"
/Ст.14/

"Може і в числах
є чистота чесних.
Може в точності
точаться закони
тлумачені не
Ньютоном".
/"До музи",ст.13/

"Із інженерів жебрають
жала -
жалюгідні слова".
/Там же/

"На щоглах висять
хмари,
на гострих вістрях міста".
/Ст.4/

"Мої коліна
мліють невміло
на підлозі молитви".
/"Пам"яті друга Б. Пігута",ст.64/

Ще більше для мистецької кваліфікації поезії "Гранчастого Сонця" важить Коломийцева метафора - незвичайно свіжа,ніби й вельми далекої,"необхідної" опосередкованости,а проте/а може саме і через те/відчутної міцно і надовго. Зразки такої метафори подибуємо майже в кожній поезії збірки.Та ось на ст.69 бачимо поезію "Раптове",що дає нам цілий букет питоменної Коломийцеві метафори та інших поетичних засобів.

Попереду ми сказали,що муза Юрія Коломийця не виявляє схильности анґажуватися ближче в суспільно-політичну тематику,з її часово-обмеженими,проминальними,вартостями, воліючи натомість завжди вартісні,невмирущі ідеї-постуляти індивіда.У збірці є поезія,що проливає певне світло, вмотивовує нехіть автора до суспільної тематики.Поезія ця має назву "Штихарям мертвого"/ст.62/.Ось її початок:

"Куди я не піду,
коли я не прийду,
все правлять панахиду -
правічну супутницю
мого народу".

І далі в 2-й строфі читаємо:

"віками топлять душу
і скапують серце
у низьку підлогу".

Сучасним цитаделям людських збірнот - хмародряпним містам автор протиставить свої,вимріяні казкові міста,де "ходять каштани і цілують око нагнутого дня",а восени "ходить чорними плямами листя по місті,по віджитому дні",а вночі "ходять лихтарі,де сплять доми,поважні віком тіні".Це в казках його міст.

Перед тим,як подати "формальні персоналії" розглядано́ї збірки,хочемо прислужитися читачам ще такою заввагою:поезії "Гранчастого Сонця" не досить читати один раз,а їх конче треба читати двічі,а то й тричі.Бо лише тоді читач зможе "освоїти" ту "далекодистансову" метафору,що становить найціннішу питоменність поезії "Гранчастого Сонця".

"Гранчасте Сонце" видано Ньюйоркською групою,яка об"єднує поетів і літературознавців в особах:Б.Рубчак,Е.Андієвська,Віра Вовк,Ю.Тарнавський,Б.Бойчук,Патриція Килина /американка,яка вивчила українську мову/,Женя Васильківська/тепер відійшла/та Василь Барка.

Згадана група в протязі свого існування видала шість річників "Нових поезій" та кожен з них видав одну чи більше індивідуальних збірок.Це поети модерного західньоевропейського напрямку,хоч дехто з них глибоко просякнутий українським багатством народної творчости/Василь Барка/.

Шкода,що в згаданих річниках не появлявся Ю.Коломиєць,бо

здається,що він нічим не уступає своїм колеґам,а в деяких моментах перевищує свіжістю своїх метафор.

Та це мимоходом,лише для насвітлення існуючих фактів,де працюють молоді люди,прагнуть д"горі і в злиденних видавничих умовах плекають мистецтво слова.

Дякуючи безпосередньому наглядові автора,книжку "Гранчасте Сонце" видано чепурно,з портретом автора і кількома рисунками роботи маляра Анатолія Коломийця;його ж обкладинка.Усе це,поруч із доброякісним папером і чистим друком,без коректурних помилок/на всю збірку ми завважили лише дві/,- робить збірку "Гранчасте Сонце" бажаним гостем в кожній культурній українській родині.

Чікаґо,1966

"Р І К 2 2 4 5 "

Твір Людмили Коваленко "Рік 2245" жанрово слід визначити як ФАНТАСТИЧНУ ПОВІСТЬ.

Є два типи фантастичних повістей/і взагалі літературних творів/:в одних маємо мистецьке втілення ПЕРВІСНИХ уявлень людини,тобто її уявлень на тому етапі суспільного розвитку,коли людина не почувала себе володарем світу природи,а радше його рабом;коли людина скрізь і завжди бачила й чула навколо себе владну і незбагнену дію сил природи і почувала себе в цілковитій від них залежності.

Другий тип фантастичних творів - це такі,де головні персонажі - людські істоти МАЙБУТНЬОГО СВІТУ,перетвореного і зміненого людським розумом і волею до тої міри/супроти реального світу нашої доби/,що й сама людина в своїй поведінці й діяльності інша,не подібна на реальних людей нашого часу.

Перший тип фантастичних творів звичайно визначають як твори на ДЕМОНОЛОГІЧНІЙ основі;другий тип - як твори науково-фантастичні."Рік 2245" належить до цього другого типу,є мистецьким продуктом віри сучасної людини у далекосяжну силу людського розуму і волі.

Але і для цього типу/хоч,слід думати,меншою мірою,ніж для творів з демонологічною основою/міродатні нижченаведені завваги критика й філософа Вл.Соловйова:

"Істотний інтерес і значення фантастичного в літературі базується на переконанні,що все,що відбувається в світі,і зокрема в людському житті,залежить,крім своїх наявних і очевидних причин,ще від якоїсь іншої причиновости, глибшої і більш об"ємної,але менш ясної.Якби життєвий зв"язок усього існуючого був такий простий і прозорий,як двічі два - чотири,- то цим фантастичне в мистецтві,отже й в літературі,було б виключене - чи назвемо його необачно "надприродним",чи обережнішим терміном "незвичайне"...

/З передмови до оповідання "Упир"
Ал.Толстого/

У фантастичній повісті/оповіданні,поемі,драмі/ увиразнюється оце НЕЗВИЧАЙНЕ,бувши представлене в живих образах -персонажах,що виступають у творі не ізольовано,чи точніше,не відмежовано від персонажів "зовсім реальних",а у взаємодії з ними,так,що між першими/тобто персонажами "фантастичними"/і другими/персонажами "зовсім реальними"/ нема неперехідної границі,чи межі.Іншими словами кажучи, фантастичні елементи повинні так органічно входити і вплітатися в канву реального в літературно-мистецькому творі, як органічно поєднані ці первні в дійсному людському житті,щоб межі між ними не відчувалися...Бо й яка і звідки може бути МЕЖА між фантастикою і реальністю в літературно-мистецькому творі/справжньому,не "ніби-мистецькому"/, коли він a priori,вже з самої натури становить ТВОРЕНУ АВТОРОМ ДІЙСНІСТЬ,то пак вигадку!

Вимогу органічного сюжетного поєднання "фантастики" з "реальністю" добре пам"ятали відомі нам творці фантастичних повістей і драм.Досить пригадати собі "Затоплений дзвін" Ґергардта Гавптмана,"Лісову пісню" Лесі Українки,"Вій" Миколи Гоголя та/беремо вже науково-фантастичний профіль/ "Сонячну машину" Вол.Винниченка і "Колгосп тварин" Орвелла.

Тим часом у повісті "Рік 2245" авторка не захотіла чи не зуміла "сюжетно стопити" персонажів "старого світу",року 1945,з персонажами "нового світу",року 2245,і на всьому протязі повісти відчувається їх розмежованість,відрубність.

Персонажі "старого світу":Юрко,Алямбек,Іван Ранцев,Петро

Гаркушенко і два поіменно не названі їх супутники,оця шістка "людей із-під снігу"/бо вони 300 років - від 1945 р.до 2245 р."проспали" під снігом,бувши заживо ним присипані після катастрофи їх літака/не воюють,не борються/за винятком одного Ранцева/проти суспільства 2245 року,в якому вони опинились,але почувають себе "внутрішніми еміґрантами".Вони весь час дивуються,розпитують,а представники "нового світу" весь час їм витлумачують,повчають,наче сумлінні педагоги своїм учням.Виходить повчально,але мистецьки непереконливо.Бо читач раз-у-раз усвідомлюваний, "навертаний авторкою":ось ці шестеро людей - це "люди з-під снігу",такі,як ти,читачу,а ось там - "новосвітні",модерні людські істоти.Дивись,мовляв,наскільки вони під оглядом моральним та інтелектуальним розвинені,вищі,мудріші за тебе!

Це перешкоджає читачеві поринути в світ ілюзії,держить його повсякчас "на сторожі".У цьому "первородний гріх"повісти - цікавої задумом,багатої помисловістю/вигадливістю/,що місцями реалізована таки справді по-мистецьки.Ось, напр.,у повісті яскраво задемонстровані два головні принципи людських взаємин і взагалі співжиття в новому,вичарованому авторським хистом суспільстві:ЛЮБОВ ДО БЛИЖНЬОГО /а звідси НЕ ВБИВАЙ! - в широкому сенсі цього слова,тобто не вбивай не тільки тілесно,фізично,а й ДУХОВО/і ПОШАНУВАННЯ ОСОБИСТОЇ ВОЛІ,ДОБРОВІЛЬНІСТЬ в усьому і скрізь,що стосується живих людей.

Очевидно,це є те,за чим людство від віків найбільше тужить,це - укохана мрія найкращих,найблагородніших людей, що присвічувала і присвічує досі всім ідеалістам людського роду.Читач,безумовно,вдячний авторці,що вона цю величну мрію пригадала і спробувала її мистецьки реалізувати.

Інша річ,що мистецька реалізація авторчиного задуму в даній повісті нерівна і в багатьох місцях залишає багато до побажання.

Про "первородний гріх" цілости ми вже попереду казали. Тепер зупинимось на важливих окремих недоліках.

Перше:ЯВНА ТЕНДЕНЦІЙНІСТЬ ОБРАЗУ ІВАНА РАНЦЕВА.Цей персонаж наділений від авторки лише самими неґативними риса-

ми:він брутальний,злостивий,захланний і жорстокий.Спеціяльну лють і ненависть виявляє Ранцев щодо українців - він би їх всіх "утопив у ложці води".

Не будемо тут заглиблюватися в питання расології і національних характерів,бо немає в цьому й потреби.Адже давним-давно стверджено,що в кожному народі є особи добрі і лихі,благородні і негідники.Тим часом москаль Іван Ранцев заступає в повісті всіх москалів,бо ще якихось інших виразників московства в творі нема.Але це ще не все.І Ранцев у повісті "Рік 2245" - не лише ОБРАЗ НАРОДУ/московського/, але водночас і ОБРАЗ ЧЕРВОНОГО МОСКОВСЬКОГО ІМПЕРІЯЛІЗМУ, отже ОБРАЗ РЕЖИМУ,кремлівської більшовицької влади.Таким чином авторка,представляючи одне і друге в одному образі-персонажі,ставить знак рівности між ними,ототожнює московський народ і сучасний московський режим.

Ось як Ранцев освідчується Джекові/людині вже "нового світу"/:

> "Ти пам"ятай оце слово:визволення!Це,браток,чудове слово!Кращого й не знайти,якщо хочеш щось собі зорганізувати...І ще у передостанню війну - ми її другою світовою звали - так ми тоді нічого іншого не робили,як тільки визволяли...Австрію визволили, Польщу,чехів також,ну а про румунів і мадярів і говорити нічого - тих ми одним дихом визволили... А тоді ще половину Німеччини!От,браток,було життя! Я собі тоді в Чехах радіо зорганізував,а в Австрії - годинники..."

Отак хвалькувато-нахабно продемонструвавши грабіжницький характер зовнішньої політики червоної Москви,Іван Ранцев у дальшому розкриває головну підставу її внутрішньої політики - жорстокий,несусвітній терор.

> "Я колись полонених на Сибір одвозив - от коли я завів порядок!Поворухнутись боялися...Та що там поворухнутись! - глянути вбік не сміли!..Коло нього рідний брат падає,бо вже далі йти не може,а він і не гляне - дивиться вперед і йде!Бо знає,що і йому тут же каюк буде!От,брат,де була дисципліна!. Нічого,підожди,ми і тут її заведемо...Навіть без великого труду...Ваші люди - ніжні,легенькі люди.. Ми таких живо приструнимо!..
> - А навіщо ж нам їх приструнювати? - питав Джек.
> - Як навіщо?Щоб вони нас слухались!Як же ми будемо ними правити,коли не буде страху?...Ні,брат,без страху нема послуху".

Коли б цей бридкий персонаж був лише мистецьким образом

московського сучасного режиму,- ми ледве чи мали б претенсію до авторки.Але - як сказано вище - він є водночас образом цілої московської нації.Явна політична тенденція,що вражає читача!

Позатим завелике місце і значення,приділені Ранцеву,обтяжують повість композиційно,а впарі з цим прислонюють цим "ходячим образом злоби й ненависти" основний аспект повісти - дати ВІЗІЮ МАЙБУТНЬОГО СУСПІЛЬСТВА.Переяскравлена сила,потуга Ранцева/він довго бешкетує в "новосвітньому"суспільстві - і воно не може дати собі ради з ним/тим самим пропорційно зменшує потягальну силу,"імпонуючість" образу нового суспільства,суспільства доби "року 2245".

Більше того:читач констатує в мистецькому зображуванні сюжетної лінії взаємин "Іван Ранцев - нове суспільство" /точніше,ПРОВІД нового суспільства/виразну непослідовність і суперечність.Бо,з одного боку,демонструється досконалу організацію нового суспільства,мудрість і всемогутність /технічну і всяку іншу/його провідної верстви - отих ОЧЕТІВ,ОМЕМ І ОСОБЛИВО"СТАРШИХ",а з другого боку - їх безсилість упоратися з Ранцевим/безсилість чи фальшиве "непротивлення злу",- від чого читачеві не легше!/.І це в обличчі смертельної загрози від Ранцева/що посідає атомбомбу і не скриває свого наміру знищити нею ненависний йому "новий світ"/!

І далі.Як ми вже зазначали,попереду в повісті яскраво показано огиду "нових людей"/тобто людей дати "року 2245"/ до убивства.Найменше насильство - фізичне чи духове - завдає людям "нового світу" нестерпних моральних і фізичних страждань/у повісті показано,як у "нових людей" - свідків брутальної поведінки Ранцева - аж виступає на тілі кров!/. І все таки...ніякого іншого засобу знешкодити Ранцева мудрий провід нового суспільства не знаходить,як тільки ... УБИВСТВО.Убивство Ранцева - хоч не своїми "новосвітними" руками,а руками "старосвітнього" Юрка!Українець Юрко знищує москаля Ранцева - знову виразна тенденційність,"політичне підтягання" повісти-утопії до політичних проблем нашого сьогодні.

Прикметно/і від"ємно для ідейного звучання повісти/,що

сцена лютої битви Юрка з Іваном Ранцевим відбувається на очах жінок:Марії,Юркової коханої дівчини,і Омем - Марії-ної матері,при чому обидві вони ХОЧУТЬ смерти Ранцева.Це читача вражає,бо він призвичаєний думати,що навіть у нинішньому недосконалому суспільстві жінка є носієм ніжности і добросердя.А в майбутньому,мовляв,і поготів!

І,нарешті,- про романічну лінію сюжету:ЮРКО - МАРІЯ. Наявність цієї сюжетної лінії законна,так би мовити,вже a priori:що то була б за повість/авторка вживає означення "роман",роман-утопія/,де не було б кохання і закоханих!

Але читач мав би право сподіватися,що це буде кохання "на вищих нотах"/як і належало б у новому суспільстві/.Ці "вищі ноти" - глибину і досконалість,інтеґральну повноту кохання мала б ініціювати і репрезентувати в першу чергу Марія,як людина НОВОГО СВІТУ.Тим часом Марія зовсім не має наміру будь-кого кохати,бо й потреби в цім не почуває:вона готує себе до наукової діяльности.А щоб мати "святий спокій" від можливих спокус з боку "біології",вона,Марія,вже почала заживати відповідних таблеток.

Що ж робить Юрко? Він вихоплює таблетки з рук Марії і жбурляє їх геть,а сам,супроти волі Марії,впивається в її вуста міцним поцілунком.Іншими словами кажучи,застосовує до представниці нового світу власне "старосвітнє" насильство.І цим способом осягає перемогу,перемогу "старого" над "новим".ОТЖЕ І ТУТ ВІЗІЯ НОВОГО СВІТУ НЕДОПИСАЛА!Марія пізніше навіть заявляє матері,що ВОНА ЮРКА КОХАЄ,і в часі бійки Юрка з Ранцевим активно допомагає першому,подавши йому до рук камінюку і тим забезпечивши Юркову перемогу.

Хочемо ще спинитися на ПРИНЦИПІ ДОБРОВІЛЬНОСТИ в суспільстві "року 2245",як він мистецьки зображується в повісті. У новому суспільстві кожен готує себе до такої діяльности, яка йому довподоби і взагалі робить те,що йому подобається,і стільки і так довго,скільки йому хочеться.А не хочеться комусь робити нічого - то й не робить нічого - і ніхто тим не цікавиться.У повісті,в певному її місці,подано ґротесковий/не позбавлений мистецьких ознак яскравости і переконливости/збірний образ ЛЕДАЧИХ - власне отих любителів "нічогонероблення".Вони лежать,вигріваються на сонці,деко-

ли мандрують без усякої цілі більшими чи меншими гуртами, аж поки комусь з них не набридне ледарювати - і він береться за ту чи іншу працю. А працювати завжди є де, і то за власним уподобанням. Оскільки харчування людей нічого не коштує, бо їх харч, чи їжа - таблетки, якими повні поставлені в певних місцях "харчові колонки"/щось як у "старому світі" колонки з бензиною для авт/, то стимулом до праці, до трудової діяльности є тільки ОХОТА, внутрішня потреба і приємність.

Іван Ранцев сам не любив праці, вважав її людським прокляттям/він натомість мав жадобу влади/ і пристав був до гурту "ледачих", маючи потайну думку підкорити їх собі і використати як знаряддя своїх плянів ЗДОБУТИ ВЛАДУ Й ПАНУВАННЯ в "новому світі". Скоро, однак, переконався, що "ледачі" для цих його плянів цілком не надаються. І тоді, власне, він остаточно постановив собі знищити НОВИЙ СВІТ ЛЮБОВИ І ВОЛІ, знищити тою самою атомбомбою, яку він, Ранцев, 300 років тому віз у літаку для підбою вільної Америки. І ось Юрко/Україна!/ ударемнив цей пекельний замір москаля Ранцева.

Отже знову - виразне перегукування з сьогоднішніми "актуаліями", настирливе підсування читачеві політичної злободенности. Підсування, з нашого погляду, недоречне, бо надто тенденційне.

І все таки, попри всі вказані мистецькі хиби, повість "Рік 2245" Людмили Коваленко - твір вартий уваги, багатий цікавою помисловістю і вахлярем широкосяжних думок. Ми щиро радимо його українському читачеві як змістовну, небуденну лектуру. Він позитивно вирізняється з-поміж великої кількости творів ніби красного письменства наших авторів у вільному світі, творів, про які нераз зовсім нема що сказати - хіба лише те, що автор марно витрачає час і папір. Шкода, що в книжці досить багато коректорських недоглядів і що в частині тиражу прикінцевих двадцять сторінок надруковано двічі, а рік видання не позначено.

Детройт, 1958

МОЗАЇКА СМІШНОГО І СУМНОГО
В НАШОМУ ЖИТТІ В АМЕРИКАНСЬКОМУ МІСТІ

/Докія Гуменна:"СЕРЕД ХМАРОСЯГІВ"-Нью-Йорк,1962,ОУП "Слово".180 стор;вісімка;ціна - 2 дол.80 ц./на обкладинці ціни не зазначено/.

21 оповідання/більшість із них - зовсім коротенькі/,що вміщені в книжці і формально всі стосуються Нью-Йорку, становлять ряд "розповідних малюнків" із життя головно української громади,скупченої в цьому місті переважно в так званому "давнтавні".Та це лише формально,бо в суті речі спосіб життя і думання наших людей у Чікаґо,Філядельфії чи Детройті/називаємо міста,де є поважна кількість українців/такий же,як у Нью-Йорку.Тож авторчині спостереження,оті "вловлені в раму новелі"/див.передмову/факти і явища сучасного життя,прикметні й вимовні для всіх "давнтавнів" американських великих міст,з їх "світлами" і "тінями".

Перші три оповідання:"ДІЯМАНТ","ГЕПІ" і "МРІЯ ЗДІЙСНИЛАСЯ" присвячені темі перших кроків українських скитальців на американській землі;два останніх,розмірно більших: "МОЗАЇКА" і "ЛІЛЕЇ ТА РЯСА" дають щось ніби підсумок - вже по певному часі перебування іміґрантів "у країні Вашінґтона",а всередині маємо 16 переважно коротеньких розповідей-малюнків про окремі ділянки життя"серед хмаросягів".

У такому розміщенні слідно певний плян,що ми також схильні вважати за доцільне.

Не маючи змоги в часописній статті спинятися на кожному оповіданні зокрема,почнемо з найголовніших спільних рис цієї цікавої книжки.

Насамперед варте уваги,що Докія Гуменна майже ніде не подає зовнішнього портрета своїх героїв-персонажів,а часто навіть не називає їх по імені,не окреслює/від себе,безпосередньо/їх професії,майнового стану чи суспільної позиції. Усе це вона полишає "до диспозиції" самим персонажам:хай,

мовляв,вони сами про себе кажуть читачеві,хай сами себе "характеризують".І персонажі це авторчине "доручення" дуже добре виконують.

Як саме? СВОЄЮ РОЗПОВІДДЮ.Вони,герої-персонажі,чудово вгадують інтенцію авторки і розповідають:щиро,одверто/і цікаво!/ - наче зовсім без авторчиної допомоги розмовляючи з читачами.

Чи ж потрібно авторці втручатися,"показувати пальцем"- коли самі персонажі так добре справляються в безпосередньому "тет а тет" з читачем?..

Гарно оповідають герої-персонажі Докії Гуменної,звільняючи їх від потреби додавати щобудь від себе.Їх мова виразиста,інтонаційно гнучка.А при тому дуже ощадна,без ніяких повторень,без найменших натяків читачеві:"ось тут,мовляв, мусиш реготатися,а ось тут - пустити сльозу"!А вже якихось книжно-канцелярських та суконно-невковирних фраз у книжці "Серед хмаросягів" не стрінете й сліду.

І це нам вельми імпонує.

Ось візьмімо початок оповідання "ДІЯМАНТ".

> "Та й приїхали ми.Як підпливали до Нью-Йорку,страх на жінку напав".

Інший письменник,не довіряючи читачеві,відразу "з"ясував би" - хто це МИ і ЧИЯ то ЖІНКА,ну і...читачеві стало б нудно.А Докія Гуменна читача шанує і не хоче,щоб він нудьгував.

Через декілька рядків читаємо:"Що ж це нас,старих,чекає у цім невідомім світі?"

Знову:це міг сказати вголос чоловік-скиталець;могла сказати його дружина.А могли вголос не мовити цього ні він,ні вона,а так промовляла душа кожного скитальця старшого віку - в обличчі невідомости,на порозі Нового світу.

В оповіданні "СУШЕНІ СЛИВИ" бездітне подружжя нетерпляче чекає на приїзд з Европи хлопця Сашка,їхнього свояка.І ось початок оповідання:

> "Коли б уже,та коли б побачити того Сашка!Софія аж засвічувалася вся,як згадувала про цього їхнього "сина".
> В дійсності Сашко не був їхнім сином,вони навіть ніколи його не бачили.Кілька листів мали від нього,та й оце все.Кілька пакунків вислали йому на

скитальщину до Европи.Але Сашко - син Антоніни, найкращої подруги її дитинства,і коли Софія почула,що він десь у таборах у Німеччині скитається,то негайно ж почала його шукати.

І так виглядає,що може ще на Різдво й приїде. От,коли б то!"

Мова - живий організм.Мова - найкращий,Богом даний людині виявник і відкривач людських душ.Лише ліниві і нетямущі люди не раз її занедбують,замість удосконалювати.Докія Гуменна це знає і такого гріха оминає.

Дуже шкода,що не всі наші письменники і публіцисти як слід про мову дбають - хоч це ж їхнє найголовніше знаряддя і,здавалося б,- як же про нього не дбати?!

Давно вже стверджено,що для кожного літературного твору дуже багато важить його початок:він бо,початок,так би мовити,"задає тон",є першою реклямою,що може або притягати, або відштовхнути,знеохотити читача.Наша авторка це,як видно,пам"ятає добре,бо майже в кожному оповіданні її книжки початок вимовний,імпульсивний.

"Скільки ж це років минуло,як вони бачилися?Та, мабуть,із десять".

Так починається оповідання "ЩО Ж ТАКЕ ЩАСТЯ?"А далі - розмова персонажів,колишніх діпі-скитальців.

"- То як ви там? - питає Данило.
- Та хвалити Бога і дякуючи Америці...
А тоді...Один мешкав у залі під церквою,наче в таборі,спав на клунках,бо наїхало їх,діпі-скитальців,тоді багато й не було навіть де переночувати.А цей високий,худий?Йому ще гірше було. Спонзор привіз його з родиною у цей самий Томпкінс парк і скинув їх тут.Люди посходилися,розпитують,жаліють...А тут ще й дощ пішов,мала дитина в плач...Аж хтось змилостивився й забрав наніч.Оце так починали вони в Америці та лаяли її.Корній хотів зараз таки повертатися назад до Европи".

Зверніть увагу:авторка не ставить крапки над "і":чи це Данило і Корній уголос пригадують,чи тільки думкою поринають в минуле,що постало їм перед очима у зв"язку з їх зустріччю?Здогадуйся сам,читачу!

І так,власне,й треба:читач має бути СПІВУЧАСНИКОМ,а не тільки споживачем твору.

Слушно кажуть:стиль - це людина.Для письменника визначаль-

ним є не те - про ЩО він пише,а те насамперед - ЯК він про це "ЩО" пише.

Засяг цього ЩО,асортимент призбираних письменницею фактів та явищ для своєї "нью-йоркської мозаїки" - широкий і досит багатий,особливо коли мати на уваці скромні розміри книги.Одні з поданих фактів та явищ позитивні,чи пак відрадні для нас,інші - гідні жалю,сумні.Та до всіх їх авторка підходить з вибачливим усміхом,вирозуміло і делікатно. Сатири,різкого осуду нема,лише м"який гумор,тонка іронія. Але від багатьох образків залишається у читача якийсь,ми б сказали,ГЛИБИННИЙ СУМ.Звідки він,цей СУМ В ОДЯЗІ СМІШНОГО?

Пізнати чи відгадати це допомагає нам сама авторка.Бо вже таки в першому оповіданні/"Діямант"/,на сторінці 21 читаємо такий спрямований до нікого і водночас до ВСІХ непорозумілий запит:

> "Чи це та сама моя жінка?Чи це той самий Василь? ЧИ МИ ВСІ ТІ САМІ?/Підкреслення наше.-А.Ю./

Ось воно що!МИ,УКРАЇНСЬКІ ЛЮДИ,ЩО "ВИБРАЛИ ВОЛЮ",ТУТ,В АМЕРИЦІ,ЗМІНЮЄМОСЬ ДУХОВО ДО ТОЇ МІРИ,ЩО ЧАСТЕНЬКО САМИ СЕБЕ НЕ МОЖЕМО ВЖЕ ПІЗНАТИ.Чи це добре чи зле?Авторка відповідь полишає читачеві:вона ж бо письменник,а не публіцист.

Отже "нью-йорська мозаїка" Докії Гуменної тим найбільше і цікава,що спонукує читача поглянути навколо і поглянути на себе:ЩО ВІН ТУТ,В АМЕРИЦІ,ПРИДБАВ,А ЩО ВТРАТИВ?Який кінцевий балянс?І чи не слід не просто "плисти за американською водою",а триматися активно,дійово і свідомо,якогось життєвого берега,зважаючи,що ми - ЛЮДИ,а до того ж українці!І за цим вивіреним критерієм американізуватися,але не "американізуватися"/в лапках!/.Американізація/справжня/- це добробут,побудований на пристійному заробіткові,на нескутій тоталітарними рамками ініціятиві кожного індивіда, на повній свободі громадсько-політичного життя.Щоб ясніше було,скажемо ще так:це - пральна машина,власне авто і банкова книжка;це школи для наших дітей - від початкової аж до університету;це різні товариства і організації - свої національні і загальноамериканські,які СЛІД ПРИЙМАТИ І ШАНУВАТИ.

Хто може сказати,що це зле?Не каже цього Докія Гуменна, не каже цього й читач.Адже користання з широких матеріяльних можливостей розвитку нікого не змушує аж так очманіти, щоб поза доляром нічого не бачити і забути геть чисто усе: родину,суспільство і власну душу.

"Нью-йорська мозаїка" Докії Гуменної показує нам два роди таких очманілих американських українців.Це,з одного боку,герої-персонажі "смішно-сумних" оповідань:"ТАЄМНИЦЯ КРІСЕЛКА","ІЛЮЗОРНА РЕАЛЬНІСТЬ" і "ХТО ТУТ НОРМАЛЬНИЙ?" Їх образи викликають у читача сміх,сполучений із співчуттям,із жалем.На осуд і зневагу сумління не дозволяє.Це наші давніші поселенці-заробітчани,що приїхали в Америку,тікаючи від злиднів.Мета їх була ясна і проста:заробити в Америці грошей і повернутися з ними до рідних осель в Україні.Вони й не спостерігли,як здобування грошей ІЗ ЗАСОБУ/щоб могти не бідувати,"по-людському" жити в Україні/ стало для них МЕТОЮ життя.

Інакше мав би поставитися читач до другого роду персонажів:бравого Василя з опов."ДІЯМАНТ",дженітора-власника будинків Корнія з оповід."ШО Ж ТАКЕ ЩАСТЯ?" і особливо героїнь "БАЛЬОВОЇ СУКНІ" і чудової мініятюри "НЕМА ПОЛИЧКИ". Це репрезентанти новоприбулих,недавніх "діпістів",сказати б так,жертв воєнного лихоліття.А проте щодо них читач може здобутися лише на КРИТИКУ І ОСУД.Особливо,повторюємо, щодо персонажів "Бальової сукні" і "Нема полички".Це ж люди освічені,інтеліґентні,з претенсіями на "амбасадорство у вільному світі".При кожній нагоді вони люблять говорити з патосом про страждання України і про свою до неї любов; особливо про любов до рідної культури та мистецтва.

А проте,ці їх заяви та розмови - порожня балаканина, "деклямація".Бо їх діла,вчинки,вся поведінка в Америці свідчать про зовсім інше.І наймаркантнішим виявом цього є оте справді "веселково-кольористе" - НЕМА ПОЛИЧКИ!У просторих,4-6 кімнатних квартирах українських новоприбульців НЕМА МІСЦЯ для УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ.

А спитаєте - чому?/Бож хвилину перед цим господарі деклямували перед вами свою любов і пошану до рідної культури!/.Виявляється,причина дуже проста:НЕМА ПОЛИЧКИ!Для "ко-

міксів",для реклямних американських журналів-"маґазинів" є столик чи етажерка/щоправда,також не завжди/.А ось для українських книжок і часописів - НЕМА."Сорі",дуже шкодуємо,але НЕМА ПОЛИЧКИ!

Щоправда,є вже й такі наші "інтеліґенти",що не ховають свого нового "американського" обличчя.Ось міркування героїні "Бальової сукні":

> "Кому тут в Америці потрібна українська книжка, коли так багато є розкішних американських видань у люксусовій оправі?Своєму синові вони з перших днів в Америці купували тільки англійські.Хай призвичаюється,бож української мови йому тут знати не треба".

Цікава і повчальна книжка Д.Гуменної "Серед хмаросягів", і її варто прочитати кожному давнішому і недавноприбулому українцеві в Америці.

Чікаґо,1963

АНАТОЛЬ ГАК "ГОРОЮ" НАД МАРТИНОМ ЗАДЕКОЮ

Видана в Новому Ульмі/Німеччина/у В-ві "Українські вісті" солідна книга/318 стор.великої вісімки,на доброму папері/позначена авторством Анатоля Гака - "перша трибуна"-оповідання і Мартина Задеки - "друга трибуна"-фейлетони. Проте на цю"другу трибуну" припало лише 60 стор.з усіх 318;це не дає підстави як слід розглянути фейлетонну творчість автора,і тому ми говоритимемо тут майже виключно про оповідання Анатоля Гака.Їх,цих оповідань,у книзі п"ятнадцять і,здається,майже всі їх свого часу друковано в журналі "Нові дні"/Торонто/.

Тематично перших 6 оповідань стосуються ще життя в Україні/за років совєтської влади/і до них треба приєднати передостаннє оповідання "Пригода з мільярдами"; "Майк Пилипсон","Без п"яти хвилин не Шерльок Голмс" і "Капітуляція пана Граба" - це вже щастя й лихо наших людей на американському ґрунті; решта ж оповідань/п"ять/змальовують скитальські пригоди українців у Німеччині,в тім і в славнозвісних ДіПі-таборах.

Оповідання,як відомо,"малополотний" твір,що не ставить собі завдання дати широкий образ життя якоїсь доби чи людности на певній території.Тому треба вміти з широкого вахляра життьових явищ вибрати найбільш оригінальні й характеристичні.І треба сказати,що Анатоль Гак це уміння посідає вповні.

Ось візьмемо першу групу оповідань - образи підсовєтського життя.Хто мав прикрість десятиліття жити в умовинах большевицького режиму,той рацію А.Гака,достоменну життьову правду його вигадок-оповідань вичуває відразу.Справді бо:СТРАХ І БРЕХНЯ - ВСЮДИСУЩІ І ВСЕОХОПНІ - СТАНОВИЛИ/ і досі становлять,хоч у меншій мірі/ДОМІНАНТУ ПІДСОВЄТСЬКОГО ЖИТТЯ.

Страх,розуміється,зроджений і обумовлений терором;звідти ж,з ляку перед репресіями,живиться і "всесоюзна брехня" /тобто брехня в маштабі всього Союзу ССР/,брехня,сказати б,"нормативна","офіційна",бо її практикує весь апарат комуністичної влади - від сільради почавши і на президії КП СС скінчивши.Однією з яскравих ділянок брехні є замилювання очей закордонним делеґаціям і взагалі туристам "з іменем".Це замилювання очей полягає в ПІДСТРОЄНОМУ ДОБРОБУТІ всіх тих пунктів і об"єктів,що їх показується закордонним гостям./Підсовєтська людність має чудове слівце на окреслення цього добровільно-примусового показування,а саме "ПОКАЗУХА"/.

Саме в цьому аспекті маємо в рецензованій книзі майстерне оповідання "ЛЮДИ В ЗВІРЯЧИХ ШКУРАХ".У ньому розповідається про те,як провід комсомольського осередку,що "шефствував" над зоосадом,додумався декотрих нездібних/через хворість або старість/звірів замінити...людьми,точніше - комсомольцями даної організації.Замінити,певна річ,не назавжди,а на день оглядин зоосаду делеґатами з Франції,прибулими на першотравневе свято.

- Вигадка! - гукне хтось"голосом провінції":я в Харкові поблизу зоосаду жив і про таку оказію зовсім не чув.

Не будемо заперечувати наперед,що це вигадка.Але мусимо додати:МИСТЕЦЬКА вигадка.А мистецька вигадка - це воодночас життьова правда,чи пак правда реального життя,але "не в йо-

го поодиноких льокально-хвилинних проявах,а узагальнена, піднесена до типу,до бусольної вказівки".

Тепер про СТРАХ.У книзі є прекрасне оповідання "В ОБЛОЗІ СТРАХУ".Люди,місце,обстанова,- взагалі фізична,матеріяльна основа оповідання - досконально відоме авторові письменницьке середовище в Харкові в 30-х р.р.Що й казати: жалюгідно воно "презентується" в цім оповіданні,дуже жалюгідно.Та чи можемо ми мати за це претенсії до нашого автора?Чи він повинен був "відсотково зазначити" і кількість тих пожильців письменницького будинку,які,мовляв,зберегли людське обличчя?!Письменник - фотограф і не статистик,а творець мистецьких вартостей,що певним чином організують дійсність,бо ОРГАНІЗУЮТЬ ДУШУ ЧИТАЧА.

А мистецтвознавство твердить не від сьогодні,що мистець, одкидаючи нераз несуттєве/з погляду його мистецького задуму/,удається до перебільшення,до "згущення фарб":перебільшує гарне,щоб воно стало ще кращим;перебільшує погане,потворне,щоб воно збуджувало огиду і поривало читача знищити його,не дати йому місця в живій дійсності.

Вертаючись до оповідання "В облозі страху",ми ясно вичуваємо,що всі його персонажі - жертви страшного лихоліття. Звичайно,мусять бути винні за цю ЗВІРЯЧУ ДОБУ,що пустошила людські душі,робила з людей тварин.Але чи справді тільки політбюро і Сталін? А як же з свободолюбним Заходом,що спішив услужно потиснути правицю "канібалам,з якими можна вигідно торгувати"?

Та це лише нас,критиків,кортить ось так метикувати,ахати та охати:мовляв,де ж Бог і справедливість?!Анатоль Гак лише оповідає,при чому оповідає навіть з жартами,щоб читачеві не сумно було,а навпаки.Особливо ця настанова на гумор і подеколи делікатну сатиру пронизує оповідання другої і третьої групи,тобто "скитальські" і "новопоселенські"- в країні Вашінґтона.

Згадані три тематичні групи оповідань під оглядом повістярської техніки і мовостилю не різняться поміж собою.Не різняться і атмосферою світовідчування,чи світосприймання: усіх їх пронизує особливо лагідність,вибачливість до людських хиб і філософське "дивися в корінь речей":у лихому

нераз знайдеш добре,корисне,а в тому,що заповідається як позитивне,- гляди,щоб не натрапити на лихе.

Тут ми підійшли до поцінування природи ГУМОРИСТИЧНОГО в оповіданнях Анатоля Гака:це - можна сміливо висловитись - клясичний ГУМОР СИТУАЦІЇ.Письменникова вигадливість раз-у-раз частує читача такими "ситуаційними закрутами" сюжетної акції,що читач захоплений і,звичайно,не збирається плакати,навіть коли трапляється не "гепі-енд".

Взагалі Анатоль Гак на своїй письменницькій палітрі майже не має фарб чорних,важких;натомість багато різних відтінків фарб ясних,світлих.Він - письменник не ночі,а погожого дня.

Хочемо додатково підкреслити/бо вже й попереду дещо з цього приводу сказано/позитивні риси оповідацької манери автора:А.Гак не зловживає ні довгими й нудними описами природи чи взагалі місця дії;не ганяється за "мальовничим портретом" сюжетних постатей - живих людей:вони,ці сюжетні постаті,швидко і вправно сами себе змальовують своїми вчинками.Також різного роду авторських рефлексій і метикувань,що ними декотрі автори надокучають читачеві,- в А.Гака майже не зустрінете.А коли йому трапляється провадити розповідь від СЕБЕ/тобто від Я/,то авторське Я зовсім чемно тримає себе в рамках сюжету,не хизуючись надто і не повчаючи читачів./Просимо читача звернути увагу на гарне оповідання "ЗЕМЛЯКИ",проваджене від Я/.

УКРАЇНСЬКА ФРАЗА.

В роках українізації видана була/як не помиляюсь,у Харкові/книжка-посібник для шкіл,що власне так називалась: "Українська фраза"./Автором її,здається,був Сулима/.Ми згадали її тому,що оповідання А.Гака могли б правити за добрий підручник для всіх,хто хоче навчитися УКРАЇНСЬКОЇ ФРАЗИ.Багатюща лексика/але селянського овиду,не урбаністичного/,джерельно чиста,не скаламучена ніякими сусідськими впливами українська синтакса,- так представляється нам мовостиль нашого автора.Нам важко назвати - поза В.Стефаником,А.Тесленком і подекуди Т.Осьмачкою - письменників наших,де в такій мірі вичувалась би своєрідність і повна адекватність "душі й тіла" нашої мови,як це ми бачимо в А.Гака.

Багато місця зайняло б наводити тут приклади;обмежимось одним,на стор.39,де змальовано сценку-пригоду з книжкою "Кобзар" Т.Шевченка.Цю книжку малий хлопець Гарасько приніс із Києва,а батько,з намови священика,заповзявся її знищити,яко "крамольну".

> "Батько не взяв - вихопив із материних рук сокиру,миттю присів напочіпки,кинув книжку на долівку - рубає її сокирою.Після згріб понівеченого "Кобзаря" п"ятьма пальцями лівої руки,випрямився на ноги та кидь книжку прямісінько в піч.І вже шарить лютим поглядом по хаті.
> - А де він є,сатанинська душа?! - гукає.- Я його зарубаю!
> - Отямся! - хапає мати батька за руку.-Бо-з тобою!
> - Геть! - відштовхує батько матір.
>
> І - до столу.Гарасько - на піл.Батько слідом за ним.Гарасько - на піч.Батько й собі на піч.Гарасько через комин попід стелею та бубух сторч головою додолу".

У цьому ж оповіданні,на стор.44 читаємо:"похилив городами додому","згодом таки вхопив тропи";на стор.50:"якийсь гевал може поцупити нашого півня";на стор.68:"Серце Яші затовклося в грудях,мов той підсвинок у мішку". І т.д.і т. п.

Книжку видано чепурно,на доброму папері.Але коректорські недогляди/хоч їх небагато,взявши під увагу обсяг книжки - 318 стор./помітні,а хотілося б у книжкових виданнях "Українських вістей" їх не бачити:адже часопис "УВ" з цього погляду бездоганний.У всякому разі,книжку "На двох трибунах" ми щиро радимо придбати кожному любителеві рідного письменства.

Філядельфія,1967

СЛУШНІ І НЕСЛУШНІ СКАРГИ МАР"ЯНИ ВЕРЕСОЧ
/"СКАРГА МАЙБУТНЬОМУ" і "ХРЕЩАТИЙ ЯР" ДОКІЇ ГУМЕННОЇ/

Мар"яна Вересоч,героїня обох названих київських повістей Докії Гуменної,відразу нагадала нам симпатичні постаті Наталі Верковичівни і Аґлаї Феліцітас - героїнь повістей "Царівна" і "За ситуаціями" О.Кобилянської.Адже вони - так само як і Мар"яна - прагнули щастя не лише ЖІНКИ,щастя вдало

підібраної пари з мужчиною,але й щастя розвиненої людської індивідуальности,зокрема творчої індивідуальности.Для Мар"яни,як і для героїні "Царівни",найбільш обурливим є те,що найближче оточення/а далі й взагалі суспільство/вважає себе вправі ставити до неї вимогу "бути такою,як усі", - отже насамперед вийти заміж і доглядати дітей та мужа. Це - норма,жіноче покликання.А хто від норми ухиляється, того оточення,людська громада мальтретує.

А як же Мар"яна може піти за шабльоном,прив"язати себе до кухні і супружного ліжка,коли вона знає добре,що вона - не така,як інші жінки. Ось послухайте.

> "Її переповнює жага мислити,жага виділити з себе, як дозрілий плід,свої думи.Які вони не є.Це не ДУМИ Шевченка.Це - її невеличкі думи.Але вона їх має,вона бореться за них,за те,щоб їх мати.Хіба оця дорога проти течії,проти вимог бути такою,як усі вони - не боротьба?" /"Скарга майбутньому", стор.185/

Так,читач згоджується,що це таки боротьба,і він,читач,ладен бути цілком по боці героїні,якби...якби вона була витриваліша і не така химерна,не перечила так часто сама собі і не здавала своїх позицій.А то на тій же 185 стор.читаємо:

> "...Мар"яна відчуває,що їй ніде нема місця й нічого не миле.
>
> Щось робити.Чимось наснажити день.А туга так глибоко в"їлася в усі закутки душі та тіла,що Мар"яна паралізована.Вона нічого вже не може робити."

Можна подумати,що скоїлося щось надзвичайне,якась життьова катастрофа з Мар"яною.Аж зовсім ні:її чоловіча пасія/до речі,третя чи четверта з черги/- Левко Бережний критичної миті таки залишився з дружиною,а не з нею,Мар"яною.І ото вона так "розпачає"!

Головне,що сама ж Мар"яна свідома "дрібнокаліберности" цього факту,свідома того,що третє чи четверте розчарування в пошуках ідеального життьового супутника,подружньої пари собі НЕ ПОВИННО І НЕ МОЖЕ її ЗЛАМАТИ,як не зламали й попередні подібні невдачі.Адже це говорить не хто інший,як сама Мар"яна/хоч і авторчиними словами/:

> "Хай ідуть повз тебе левки,яннуші,мирони,- вони не

несуть із собою того неосяжного,що рухає світи. Вони ЦІКАВІ ДЛЯ ДОСЛІДНИЦІ своєю двоїстістю й частинністю,але коли вони захоплюють тебе в орбіту свого руху,ти ЗНИЖУЄШСЯ ДО ОБИВАТЕЛЬКИ.

Яка це неприродна роля для тебе.Ти ж почуваєш у собі стиглі сили.І сили ще повинні розростися..."

/"Скарга майбутньому",стор.183.
Підкреслення наше.-А.Ю./

З цього читач бачить,що Мар"яна вміє дуже добре аналізувати не тільки оточення,а й саму себе,свої переживання і вчинки.Левко - тільки кільце в ланцюгу,сенс якого головно в ДОСЛІДНИЦТВІ.Як же можна захоплюватися об"єктом свого досліду так,щоб поза ним "світу божого не бачити"?

Мабуть/бо ніби так виходить!/,авторка не хотячи,без злої волі,але таки наклепала на свою героїню.І то не в одному місці,а в багатьох,- отже наклеп не випадковий,не мимовільне переочення - недогляд.Ще якби не говорила так часто ЗАМІСТЬ своєї героїні,не зливалася з нею в очах читача,то могла б ще мати виправдання:мовляв,Мар"яна виявилась вельми вередливим,неслухняним дитям;вона мене,авторку - що її породила - зовсім не слухає,не шанує!

Але ж,повторюємо, таке виправдання було б можливе лише за умови відчуження і віддалі між авторкою і героїнею.

Як же все таки авторка могла так скривдити свою героїню /і то аж двох повістей!/,мавши до неї - як з усього видно - гарячу симпатію?Виходило б,що вона скривдила Мар"яну з великої до неї любови?

Ми певні,що так воно не є.Авторка закохана в свою героїню,занадто високо оцінює її здібності і можливості - і навантажила Мар"яну такою масою ваговитих питань і проблем, що бідолашна Мар"яна під ними знемагає.

Справді:проблема творчої одиниці в умовах совєтського тоталітаризму,проблема подружжя і родини/з дітьми включно/, призначення жінки,родовід українського народу і проблема "київського резервуару",- ось найголовніші складники/ а поза тим є ще менш важливі/"проблемного тягару",покладеного на плечі однієї живої людини -Мар"яни.І хочеться гукнути:- Дорога авторко!розвантажте бодай трохи героїню - адже бачите,що вона мусить хапатися то за те,то за інше,щоб лише втримати рівновагу.

Не можучи скаржитися на авторку,свого творця,Мар"яна - цей живий розум,жінка-науковець і філолог - скаржиться часто зовсім не на властиву адресу,отже безпідставно.Наприклад,на стор.132 Мар"яна нарікає,що її "викинули з наукової роботи".Тим часом з попереднього читач вже знає,що Мар"яну ніхто "не викидав",а вона сама залишила історичний відділ науково-дослідного інституту,бо не могла знести марксо-ленінських побрехеньок - цього примусового асортименту совєтської вищої/та й не тільки вищої!/школи.Читач пам"ятає також,що рішальний "причинок" до розриву дружби з Васантою дала сама таки Мар"яна,неймовірно холодно зустрівши Васанту після повороту останньої з екскурсії по Кавказу.Знаємо й те,що Мар"яна далека від ідеалізації сучасних форм подружжя і сім"ї.Знаємо також,що Мар"яна не зупиняла себе в закохуванні,і навіть частому."...то було по дорозі знайдене,цей особливий дар людині - закохання,як відчуття своєї злистости з всесвітом"./Стор.183,"Скарга майбутньому"/.

Тож питаємось:хіба має рацію Мар"яна нарікати:"чому вона повинна розв"язувати проблему пари як головну?","Чому вона така щира,а до неї всі з каменюкою?"Взагалі - "чому їй не дається життя,як усім?"

Остання скарга - узагальнена особливо дивна в устах Мар"яни:адже вона щойно перед цим уголос заявляла,що прагне життя ІНШОГО,повнішого,а не такого,як усім!

Химерна справді і непослідовна Мар"яна.Нераз вона аж захоплює читача своїми глибокими і точними спостереженнями так з ділянки особистого,як і суспільного життя;дивує і захоплює своїм замилуванням в давній і недавнішій минувшині нашої Батьківщині й її Богом визначеної столиці Києва. І коли Мар"яна - сама чи з Васантою,чи з Левком Береговим блукають-мандрують по Києву та його околицях,і Мар"яна під кожну майже сучасну вулицю та площу "підставляє" прапрадавню стежку,ручай,горб та бір,то читач ладен Мар"яну розцілувати.Ладен навіть "уневажнити" одну-другу її непослідовність,пам"ятаючи,що в умовах перевантаження вона дещо може забути,переочити.

Іноді Мар"яна/може навмисно/зворушує читача своєю наївністю,яка впадає в вічі після глибокодумних сентенцій ті-

єї ж таки Мар"яни.Наприклад.Після многократних нарікань на всіх і вся,після вболівань над собою як жертвою лиха доби і т.д.,Мар"яна раптом освідчується:

> "- А насправді ці розпачі зовсім-зовсім непотрібні!Ці вболівання за свою долю - прояв нашого всепоглинущого егоїзму,індивідуалізму.Ми надзвичайно цінимо своє найкоштовніше "Я".Тим часом,скільки гине зародків,насіння,що заготовляє природа.А життя йде!..."/Стор.242,"Скарга майбутньому"/.

Ми вже бачили й знаємо,що центральна життьова настанова Мар"яни - плисти проти течії,проти вимог бути "такою як усі вони".

Дуже імпонуюча настанова!Та лихо в тім,що Мар"яна своїми щохвилинними скаргами та наріканнями сама ж цю настанову підтинає,навіть перекреслює,бо/говорячи її ж таки словами/ "знижується до обивательки".

Набагато краще "вив"язується" Мар"яна на фронті суспільного чи суспільно-національного життя: тут її розумування часто слушні,"мають на місці голову і ноги".І в цій ділянці Мар"янині заяви про витривалість мають підтвердження у фактах її поведінки,її особистої біографії.Мар"яна непохитно вірить,що український народ перетриває всі лихоліття,що він - невмирущий.А цим запевнено і невмирущість її, Мар"яни.

> "...Народ всмоктує усе чуже і зроджується під іншою назвою.А все той самий.Пряма лінія веде мене в глибину тисячоліть до моїх предків...І моє особисте щастя,Мар"янине - розсунути межі мого буття скільки дозволено людині наблизитися до тями про безконечність."

І Мар"яна залюбки і часто розсовує межі свого духового буття "на тисячоліття взад і вперед",знаходячи в цім не абияку втіху.Вона вмудровується прожити вічність за свої кілька десятків років.Тож справді:

> "Чи ж треба віддавати гіркостям побуту свої сили? І хіба не підносить героїню,не дає їй глибокого внутрішнього вдоволення свідомість того,що вона не вгинається перед окупантом,отже "не зраджує своєї основи,прямодушности і її дитини - незалежности мислення."/"Скарга майбутньому",стор.320/

Духова свобода,незалежність мислення - це найголовніше для Мар"яни.Ніякі невигоди і злидні матеріяльної натури її

не лякають.А от обтинання совєтським режимом духової свободи індивіда,спричинивши страшну задуху і наклавши на все огидний штамп,доводить Мар"яну до розпуки.

> "- Ну,і як жити?Оцей кругосвітній,де не підеш, штамп,скрізь те саме.Ті самі профкоми,завкоми, парткоми,"громадська робота",ті самі обов"язкові жовтневі демонстрації,однакові в кожному місті назви вулиць,меню в їдальнях,оці пласкі і плиткі взаємини,що не заторкують душевної сфери.."
>
> /"Скарга майбутньому",стор.162/

Мар"яна не потребує "показувати пальцем" спричинника отої задухи і "штампонівеляції",вона знає,що це за неї зроблять критики й публіцисти.Так само не вважає за потрібне авторка довго зупинятися на виявах і формах отієї "мертвої хватки",що нею режим цупить своїх підданих та ще й велить їм дякувати за це.Для читача мистецького твору досить вищенаведеного зойку українського інтеліґента,що вийшов з народньої гущі,з українського села,є отже тисячолітнім абориґеном Київської землі,її законним господарем.

Мар"яна достеменно знає,що важить Київська земля і Київ для нашої історії.Недарма ж,оминаючи писанину урядових квазі-істориків,Мар"яна запопадливо,де тільки змогла,студіювала твори Михайла Грушевського.Вона назавжди запам"ятала його слова:

> "Київ - збірник усієї історичної минувшини,починаючи з безконечного довгого передісторичного життя часів льодовика...і вже слов"янські заселення застали складний життьовий вузол,пристали до готового...
>
> Київський резервуар безперервно громадить людські культурні верстви та резерви у важкій боротьбі з новими хвилями находників,які ще й досі не асимілювалися із своєю периферією..."
>
> /"Скарга майбутньому"/

Мар"яна Київ безмежно любить і завжди чимдуж до нього вертається після кожної поїздки на провінцію.Не покидає Мар"яна Києва і тоді,коли почалась совєтсько-німецька війна,а вслід за тим евакуація - добровільна і примусова - київської людности на схід.Навпаки,вона за всяку ціну тримається Києва,терпеливо переносячи недогоди і небезпеки життя в обложеному місті.

Київ обложений німецьким військом і Київ під гітлерівсь-

кою окупацією - це зміст повісти "Хрещатий Яр",де героїнею є та сама Мар"яна Вересоч.Але вона тепер куди більш зрівноважена,а головне - цілком ВИЗБУЛАСЬ СВОЄЇ ТАК МАРКАНТНОЇ В "СКАРЗІ МАЙБУТНЬОМУ" ХВОРОБИ - КОПИРСАННЯ В СОБІ І БЕЗПРОСВІТНОЇ НУДЬГИ.

Читач цим,безумовно,втішений,бож назагал Мар"яна і раніш була йому симпатична.Читач лише був часто-густо дезорієнтований отими Мар"яниними скаргами та наріканнями. Бож поруч наявні були познаки,що Мар"яна - великий життєлюб.Особливо багато втіхи дає Мар"яні спостерігати життя сучасне й "ув"язувати" його з життям давноминулих епох, так би мовити,"слідкувати родослівну" природо-фізичних і суспільних явищ.

З моментом вибуху війни перед очима Мар"яни щодня стільки різних фактів,нових життьових об"яв,так оголено демонструють себе людські характери - індивідуально і в масі,в юрбі,що наша героїня,можна сказати,"розкошує",живе на повну духову потужніоть,аби лише їй уникнути кулі якогось п'яного ґестапівця чи й прихованого большевицького аґента. Яких тільки людських типів,яких неймовірних фактів не схопила на плівку свого письменницького апарату Докія Гуменна - pardon! - Мар"яна Вересоч! Під цим оглядом "Хрещатий Яр" - книжка,що їй справді трудно скласти й ціну.Вона дає такий "перетин" і перегляд Києва,його людського і речевого інвентаря,послідовних подій,- що це просто хрестоматія Києва років останньої війни й окупації.

Мар"яна стоїчно витримала всі жахи гітлерівського господарювання в нашій одвічній столиці.Вона не скриває свого глибокого розчарування,адже попервах,коли Києвом переходили військові формації Вермахту,ніщо не віщувало пізнішого розпаношення звірячого гітлеризму.А проте Мар"яна цупко трималася Києва - вона ж бо тисячолітня абориґента Київської землі;вона ж бо дуже добре усвідомлює,що ворогові власне тільки того й треба,щоб законні господарі втратили терпець і пішли "з поля бою".

Все таки поновного перебування під совєтським режимом Мар"яна вже не хоче.Не хоче нізащо.

Чому?Адже вона свідома того,що на Заході її жде в най-

кращому випадку невідомість.І,напевно,небезпеки мандрів у воєнних обставинах,коли людину так легко може спіткати смерть - чи від голоду,чи від кулі.А все ж таки Мар"яна цього разу зважується покинути так люблений і дорогий Київ,воліє небезпеки скитальського життя,ніж перспективу ще раз жити під совєтським режимом.

Вдумливий читач напевно вже зорієнтувався в мотивах цього рішального кроку героїні.Але вона,вже сидячи у вантажній машині,в гурті інших киян-утікачів,ще раз перевіряє себе - і ось її висновок:

> "Краще в безодню,у найгіршу туманність,ніж знову вертатися до нудоти,що вибрала вона з усього,їй доступного в Києві.Як стерпіти життя,де знаєш наперед кожен день і годину,де нема жадної гри творчих сил?Де все наперед заплановане,вирішене,де неспроможен скинути тиск із себе...Краще бути лицарем нездійсненої мрії,краще бути очорненим несправедливо "фашистським запроданцем"...- ніж ковтати й давитися жуйкою есесерської фабрики-кухні."

І в цім пункті ми з Мар"яною цілком згідні.

Взагалі,в "Хрещатому Ярі" ми до героїні не маємо тих закидів,що в "Скарзі майбутньому":вона визбулась надмірного копирсання в собі,визбулась своїх часто суперечливих і неслушних скарг./Ми вже зазначали,що в цій дезорієнтованості Мар"яни завинила авторка,наваливши на неї цілу купу проблем/.А найголовніше:Мар"яна - як індивід,що тужить за повним життям,як творча одиниця,для якої життя в атмосфері духової несвободи нічого не варте,робить правильний,логічний висновок:ВОНА НЕ МОЖЕ вертатися до так добре знаної нудоти підсовєтського життя,а мусить іти шляхом ШУКАНЬ.

БЕРУЧИ ПІД УВАГУ ЗОВСІМ ВІДМІННІ УМОВИ Й ОБСТАВИНИ ЖИТТЯ В ПІДСОВЄТСЬКОМУ КИЄВІ МИРНОГО ЧАСУ І КИЄВІ ВОЄННИХ РОКІВ, мусимо признати,що авторка ще досить добре впоралася з еволюцією обличчя Мар"яни.Хоч,говорячи загально,стилева розбіжність між "Скаргою майбутньому" і "Хрещатим Яром" - як двома книжками д и л о г і ї - мусіла б,з нашого погляду, бути менша,не так впадати в очі.А то єднає чи пов"язує обидві книги САМ КИЇВ.

У зв"язку з цим хочемо висловити признання Докії Гуменній: вона чи не одна-однісінька,в еміґрації перебуваючи,увічни-

ла в мистецькій літературі Київ тридцятих і початку сорокових років нашого століття. Адже ТАКОГО Києва вже нема і не буде. А ми повинні знати про нашу столицю все, знати, отже, Київ і в тих нудно-задушливих, і в тих несамовито швидкоплинних і божевільно-кривавих днях. Шкода, що Докія Гуменна у нас одна, а то ми напевно мали б досі порядні повісті та поеми і про Харків, і про Одесу, і про Крим та Кубань в роках совєтського лихоліття та совєтсько-німецької війни.

Щоб не виходити поза розмірні рамки статті-рецензії, ми свої завваги в ділянці мовостилю подамо іншим разом.

Чікаґо, 1964

ДЛЯ НАШОЇ ЗМІНИ І НАДІЇ

/Про книжку Дмитра Солов"я - "Цікава Граматика"/

Недаремно кажуть: на віку, як на довгій ниві. Отож знали ми Дмитра Солов"я як автора солідно опрацьованих публікацій про колоніяльне становище України в кордонах СССР, подібно як до революції 1917 р. в кордонах колишньої царської імперії; знали /хоч уже не так докладно/ Дмитра Солов"я як автора декількох гарних казок для дітей. А того, що він окрім всього - ще й високої кляси СЛОВОЛЮБ - тонкий знавець і плекальник рідного слова - ми таки не знали, аж доки не потрапила нам у руки його остання, передсмертна книжка - "Цікава Граматика".

У передмові до книжки автор сподівається, що "Цікава Граматика" стане у пригоді не тільки учням шкіл українознавства, але й нашій молоді взагалі: під час літніх таборів, на всілякого роду молодечих забавах-вечірках тощо - як елемент справжньої культурної розваги. Бо дуже прикро і неприємно, коли іноді ще дотепер програми молодечих вечірок ВИЧЕРПУЄТЬСЯ ЛИШЕ ТАНЦЯМИ І БУФЕТОМ. Навіть гуртової, доладу співаної пісні української на цих вечорах не почуєш! Хібащо запрошена солістка в тисячний раз хвацько проспіває "Ой джиґуне, джиґуне..." або "Ой казала мені мати..."

Це таки знаменно,що,чуючи наближення переходу в інший світ,шановний Автор поспішив видати книжкою нагромаджений за тривалий час матеріял "для нашої зміни і надії",засвідчуючи цим своє глибоке розуміння того,що "найбільш на потребу".

Автор цих рядків - людина досить таки обтяжена і заробітковою фізичною працею і своїм літературним "гобі".А проте ми таки "викроїли" декілька вечорів,щоб простудіювати "Цікаву Граматику" всю - і з великою для себе приємністю!Дмитро Соловей виступає в ній перед нами не тільки як умілець-укладач,організатор позиченого матеріялу,але і як автор цілого ряду оригінальних текстів - віршованих і невіршованих,текстів-завдань чи вправ,і текстів ілюстративних.І все,слід сказати,скомпоноване ДОТЕПНО,РОЗВАЖАЛЬНО і ДОЦІЛЬНО!

Треба дійсно жалкувати,що доля не судила нашому авторові жити ще бодай десяток років - тоді ми напевно були б свідками ДРУГОГО ВИДАННЯ "Цікавої Граматики",видання доповненого і поширеного.

Головні розділи рецензованої книжки такі:I.ЗВУКИ І БУКВИ;II.СЛОВОТВІР.Корінь - приросток - наросток;III.ЧАСТИНИ МОВИ/іменник,прикметник і т.д.всього дев"ять частин мови, дієприкметник і дієприслівник не охоплені/.

З лексично-стилістичної ділянки бачимо два розділи:ГОМОНІМИ/розд.XVII/і СИНОНІМИ/розд.XVIII/.В цих останніх розділах,так би мовити,поставлені проблеми чи питання,а далі йдуть ВІДПОВІДІ,що становлять фактично продовження викладу матеріялу вже в формі СТВЕРДЖЕННЯ.

На деяких сторінках,як ось 39-40,вміщено ніби зовсім позаграматичний матеріял:ШВИДКОМОВКИ,або СКОРОГОВІРКИ.Однак кмітливий автор добирав уміщені швидкомовки так,що вони: поперше,уводять учня/взагалі читача/в багату скарбницю ФОЛКЛЬОРУ/приказки,прислів"я/і подруге,- знайомлять з важливими елементами стилістики та засобами поетичної мови: паралелізми,антоніми,внутрішня рима,алітерації й асонанси. Особливо багаті наведені в цім розділі швидкомовки власне на алітерації,що аж просяться тут їх подати для прикладу:

а."Бродить березень між березами,білим поясом підпереза-

ний"/алітерації Б,З,Р/,б."Гнат не винуват - винувата ота хата,що впустила Гната"/алітер.В і Т/,в."Потап погнав вівці пасти,Остап почав копи класти"/алітер.П і Т/,г."Сміхом смійся ти сміливо і розсмішуй реготливо,сміхотворчости сміхун,ой смішний ти реготун!"/алітер.С і М/,ґ."Шуліка в повітрі шугає,здобичі шуліка шукає"/алітер.Ш/.

Зразу ж за розділом "ШВИДКОМОВКИ" іде розділ "ЗАГАДКИ І ЗАГАДКОВІ ПИТАННЯ" також з граматикою назагал не пов"язаний,а проте він багато важить для культури мови,для розвитку мовно-стилістичного смаку і збагачення в учнів лексичного запасу.

"Чи всякий журавель - птах?" "Як з озера в одну мить зробити ніщо?" "Коли кажуть дЯкую,а коли - дякУю?" "Чи всяке сонечко гріє та світить?" - ці й подібні питання-загадки безумовно пожвавлять і сприятимуть успішности мовних занять з дітьми в школі і в літньому таборі.

Ми вже сказали раніше,що "Цікаву Граматику" прочитали справді з цікавістю і вдоволенням;мали нагоду ствердити це і в знайомих нам родинах.І не диво,бо елементи гри і змагання - принципи,на яких побудовано "Цікаву Граматику", завжди були,є і будуть потужним символом людської діяльности,особливо скерованої на опанування оточення і виявлення себе,своїх сил і здібностей.Згадані стимули - це те глибоко людське,що навіть в часи найглибшого занепаду знову "витягає" людей нагору.Притаманні вони людині,можна сказати,від самого народження і аж до смерти.Дмитро Соловей, як вдумливий педагог,це знає і на цій основі побудував для живущих нині і в майбутньому наших дітей свою "Цікаву Граматику".

На цьому місці хочемо підкреслити ще раз:з усього матеріялу книжки,з усіх ігор-вправ,загадок тощо,почавши з розд. І "Звуки і букви",через "Словотвір" та всі 9 частин мови - нас захоплює повноцінне,ретельно дібране СЛОВО і РЕЧЕННЯ,українська фраза в її незфальшованому звучанні.Нас захоплює і полонить велика любов автора до рідної мови,тонке відчуття всіх її нюансів,її багатства,її історії.

Вишуканий,прецизний "мовний смак" Дмитра Солов"я позначився і на всьому ілюстративному матеріялі,уривках більших

розміром поезій і цілих менших поезіях,що їх рясненько подано в книзі.Переважають поезії Ол.Олеся і Я.Шоголіва - двох клясичних майстрів українського віршування,зокрема в близькій дитячій психіці ділянці - природописній поезії.А на перших і на кінцевих сторінках книги вміщено поезії на тему ваги і значення рідної мови/так би мовити,"програмово-ідеологічні" поезії,але надихані щирістю душі,а не партійним циркуляром!/.При цьому,як і належиться,на початку книжки - поезії авторів давніших:Тараса Шевченка,Сидора Воробкевича,Ол.Олеся,а в кінці - поезії сучасних,і то саме молодих поетів,що живуть і творять в окупованій Україні:Дм.Павличка,Вол.Житника,Вол.Твердохліба і Гр.Столярчука. Наведемо тут найкоротшу поезію,що нам найбільш заімпонувала,пера Вол.Житника:

"Забудеш мову рідну - ніж у народ свій устромиш,
бо мова народу - це дух його,і дух народу -
це мова його,- так говорили колись.

Якщо ти темний і зрадиш мову свою - ім"я тобі раб,
бо відсутність свідомости - одна із ознак рабства.
Якщо ти освічений і зрадиш мову свою - ти звешся
падлюкою,
бо купуєш собі добробут ціною життя народу".

Книжка "Цікава Граматика" варта того,щоб її придбала кожна українська родина,де є діти.Дуже добре діло зробило Об"єднання Працівників Дитячої Літератури/ОПДЛ/,видавши книжку охайно,на доброму парері,форматом підручника і з гарною обгорткою мистця Михайла Михалевича.Всередині після титульного листка вміщено фото автора книжки - Дмитра Солов"я,а на стор.3 ОПДЛ подало коротеньку біографічну довідку про нього.

Філядельфія,1967

"1709" ЛЕОНІДА ПОЛТАВИ

Історичну повість "1709" писано,очевидячки,до 250-літніх роковин Полтавського бою і смерти гетьмана Івана Мазепи.Такі твори,до "ювілеїв писані",рідко бувають вдатні,бо на них,

як правило,надто помітне "бронзування"/може бути й "розбронзування"/ головних персонажів - історичних осіб.Повість Леоніда Полтави є якраз цією.

Щоправда,в ній обидві історичні постаті - гетьман Іван Мазепа і шведський король Карл XII - сюжетно не посідають місця головних персонажів твору.Але вже й це відразу може свідчити про те,що автор не впорався зі своїм завданням-задумом,який диктував саме цих осіб/а в першу чергу Івана Мазепу/показати живими на тлі тодішньої доби,мавши їх за головних персонажів твору.

Тим часом у центрі твору "1709" виступають неісторичні, вигадані персонажі:селянський парубок козацького роду Остап Гармаш,трохи старший від нього хуторянин Сидір Вовк і вдова-мірошниця Мелашка - усі позитивні.З неґативних бачимо одного писаря/пізніше голова села Писарівки/ - Іваненка Деригуза.

Епізоди/і цілі розділи книжки/,де провідними персонажами є ці вигадані постаті,набагато вищі з мистецького погляду,ніж епізоди-розділи,присвячені історичним подіям і особам,включно з Іваном Мазепою,Пилипом Орликом,Карлом XII і царем Петром I.

Постає питання:чи багато в розділах книжки з неісторичними особами в центрі - як ось:"Гармашів хутір","Мелашка", "Пожарище","Млинові жорна" та інші,- чи багато в них є такого,що належить змальовувати у повісті доби - першому десятилітті 18 ст.в Україні?Бо ми мусимо признатися,що в часі читання згаданих розділів не могли позбутися враження, що перед нами події в українському селі 20 століття,коли наше селянство запізно і неорганізовано боронило себе перед напастливою "старшобратньою" опікою з боку північного сусіда.

Автор назвав свій твір історичним романом;цим він себе вельми зобов"язав,бож дійсну історичність літературно-мистецького твору годі забезпечити самою наявністю в ньому історичних персонажів,історичних фактів і подій.А щодо "автентичних"/архівних/матеріялів,то автор повинен їх знати, вивчити,але не потребує "живцем" вмонтовувати у свій твір: письменник - не історик-науковець,який має дбати насамперед

за свідчення-докази,апелюючи до розуму,до логіки читача.

Літературно-мистецький твір мусить полонити читача не "доказово-логічною історичністю",а МИСТЕЦЬКОЮ,тобто ІСТОРИЧНІСТЮ,ВТІЛЕНОЮ В МИСТЕЦЬКИХ ОБРАЗАХ ТВОРУ:в усій поведінці і побуті персонажів,у живій і мертвій природі оточення,в усій атмосфері і кольориті зображення доби.

А цього то повісті Л.Полтави якраз і бракує.Є "ювілейна","номенклятурна історичність",але дійсної мистецької історичности майже не відчувається.І тут не рятують справи автентичні тексти архівних документів.Ми навіть скажемо більше:як і кожен "живцем всаджений" іззовні,творчо автором не освоєний,не трансформований матеріял,ці автентичні документи - заяви,повідомлення,накази,витяги з листів і т.ін. - становлять НЕМИСТЕЦЬКИЙ ТЕКСТ,і тому можуть бути допущені за суворим вибором і взагалі мінімально.

Ми вже сказали вище,що образи персонажів - селян та міщан із повісти "1709",їх сутички з московськими Петровими вояками переносять читача не в добу Полтавського бою,а в недавні порівняно роки наступу "старшого брата" на українське одноосібницьке село,і писар Деригуз - це ж викапаний новітній яничар-сексот!

Зупинімось,однак,на обох історичних постатях:Іванові Мазепі та Карлові XII-ому.

Слушно поминувши образ блискучого кавалера-зальотника /бож і тема хронологічно стосується пізнішого часу,кінцевих років життєвого шляху Мазепи/,автор намірився показати нам Мазепу як державного мужа,дипломата і воєначальника високої кляси.Але насправді не спромігся таким Мазепу зобразити,а лише ЗАДЕКЛЯРУВАВ.Читач же мав би повірити авторові "на слово".

Гетьман України Іван Мазепа при зустрічах з царем Петром I і його підпоручниками "говорить добірною московською мовою",в розмовах з шведським королем Карлом XII-им "сипле латиною",вміє вчасно приставити до шведського короля,для його безпеки,свою сердюцьку охорону,по Полтавській поразці Мазепа радить Карлові XII схоронитися на турецькій території - оце чи не все,з чого читач мав би сконструювати собі образ ВЕЛИКОГО ГЕТЬМАНА - володаря України.До прикрости

мало і непереконливо!

Хочемо звернути увагу ще на один,з нашого погляду,дуже важливий момент:кожен мистецький образ-персонаж,як і жива людина в реальній дійсності,становить певний комплекс,нераз у різні боки скерованих,суперечнивих рис і рисочок, має проте в чомусь центр свого духового обличчя,що є вистачальним для даного образу як індивідуальної окремішности й цілости.

Це така вистачальна риса в образі Мазепи в повісті "1709"?Читач її не знаходить.

Під цим оглядом образ Карла XII вищий,бо читач бачить основну рису вдачі молодого шведського короля - його ХЛОП"ЯЧУ САМОВПЕВНЕНІСТЬ.Це,до речі,"покривається",узгоджується із загальною опінією істориків.

Але й тут,в образі Карла XII,є один "незіграний",суперечливий мотив:це толерування Карлом XII команди маршала Ренскіолди на полі бою під Полтавою.Бувши поранений напередодні рішальної битви,шведський король міг,звичайно,доручити головну команду комусь,хоч би тому Ренскіолдові; фізичний біль міг приневолити динамічну,активну натуру до такої резиґнації,до "самозменшення".Але з хвилиною появи Карла XII,хоч би й на ношах,на полі битви,КЕРІВНИЦТВО БОЙОВОЮ ОПЕРАЦІЄЮ МУСІЛО БУТИ В ЙОГО РУКАХ:за це промовляє саме ота визначальна риса вдачі юного Карла - непогамована хлоп"яча самовпевненість у сполуці з динамічною активністю.

Переконливим мистецьки є образ іншого шведського персонажа,а саме підофіцера ЕРІКА ЛЮНДКВІСТА.Глибока релігійність,спартанська вимогливість і справедливість,вояцька мужність і витривалість,а при тім справді лицарське трактування союзної української людности,- такі риси цього мистецького образа-персонажа.Це образ вояка-лицаря.Маючи його перед очима,мимохіть пригадуєш чиїсь слова,що війну люди можуть зробити РОЗБОЄМ і можуть зробити ПОДВИГОМ.

МОВОСТИЛЬ. Лексично й синктатично мова повісти "1709"цілком у рамках норм української літературної мови.Є проте деяка різниця поміж "побутовими" розділами книжки і розділами "історичними":в цих останніх фраза не така легка,про-

зора,як у перших.Взагалі мовостиль побутових розділів мистецьки вищий,поетичніший;з уст персонажів тут раз-у-раз чуємо на своєму місці народні приповідки і прислів"я,ось як:"Гість у хату - Бог у хату!","Так сідайте ж,сідайте - нехай ноги для дороги!","Що хата має - тим і приймає","Бо воно весною завжди так:удень хлющить,а вночі тріщить..." /Це все з розділу "Гості"/.А ось ще з інших:"Бо таки без вірного друга - велика сутуга","Хто дуже простує,той в дорозі ночує" і т.ін.

На всю книжку ми завважили лише дві-три мовно-стилістичні недоладності:на ст.33 замість "ревно" вийшло "ревниво":"...ніхто з гетьманів не дбав так ревниво за школи, книжки й науку...".На ст.II7:"...від Вітрової Балки,звиваючись вужем,мчала сюди довга колона кінноти".

Із словом КОЛОНА постає в уяві щось рівне,ніяк не звивисте.На ст.I34 зустрічаємо "ошклілий сніг" - лексично й образово невдале місце,для вуха також невковирне.

Варто згадати про позитивні спроби автора вряди-годи пожвавити свою розповідь звертанням до читача,як ось:"Ходімо і ми за нашою Мелашкою подивитись";"Та ще хто зна,чи то дійсно були драгуни?.."

Цього роду авторова розмова "вголос" із читачами належить,щоправда,до відомих здавна "літературних похватів"у повістярстві,але в принципі не старіючих,бо мають дуже широку гаму словесної конкретизації,тобто текстових варіянтів.Що Л.Полтава цей літературно-розповідний засіб зрідка використовує,свідчить про позитивне освоєння ним нашої літературної спадщини в галузі повістярства./Чого,на жаль, не можемо сказати про багатьох наших молодих письменників/.

Повість "I709" видана книжкою видавництвом "Книгоспілка" в Нью-Йорку,I96I р.Літературна редакція Івана Крилова, обкладинка Петра Сидоренка.До книжки/2I8 ст.звичайної вісімки/додано портрет автора.

Чікаґо,I962

ДВІ ЗБІРКИ ЩИРОЇ ПОЕЗІЇ

Після надуманих рядків "ребусної поезії" декого з еміґраційних "координаційних метрів" приємно натрапити на не реклямовану, АЛЕ СПРАВЖНЮ ПОЕЗІЮ декотрих малознаних авторів. Ми тут маємо на оці дві збірки: "НАД ВЕЧІР" М. Матули і "БАБИНЕ ЛІТО" Алли Коссовської, що з нашого погляду варті уваги читача і критика.

Глибока щирість, повитий легеньким флером ностальгії замріяний погляд в далекі дні юности, без гніву й досади зведений балянс пережитого, - це є те спільне, що ціхує обидві названі збірки. Вони варті того, щоб їх розглянути докладніше, кожну зокрема.

Збірку поезій М. Матули "Над вечір" видрукувано в Новому Ульмі, в друкарні "Українських вістей", на доброму папері, мабуть, накладом автора, бо видавництва не подано. Збірка має 64 стор. підручникового формату, на яких уміщено 50 поезій і одну сценку "Зустріч"/Старого року з Новим/, придатну для сценічного втілення - у виконанні дітей-школярів. Ця сценка і десяток поезій, призначених для дитячого читача, творять у книжці окремий розділ "Для дітей"/стор. 49-64/.

Першій, більшій частині збірки автор не дає якогось окремого наголовка, але "передописав" ніби мотто, що править як місток між наголовком і подальшим текстом.

"Вечір зближається, день ще не згас,
Промінь останній ще паленіє,
Піснею, серце, розлийся ще раз,
Вийся і квітни, моя надіє".

ПРОГРАМОВОЮ ПОЕЗІЄЮ першої частини збірки ми вважаємо "СТОЮ ЧАСОМ"...; подамо її тут сповна:

"Стою часом засмучений,
Думок спливає рій,
Я з дійсністю розлучений
Лечу на крилах мрій.

Поза світи тернистії
З часом наперегін
В минулії барвистії
Літам я навздогін.

Там дні жадані роками
Повнитимуть буття,
Де вперш дрібними кроками
Ступив на шлях життя.

Там сонцю усміхається
Пахучая земля,
Там піснею пишаються
Квітучії поля.

І тую пісню десь
Я чую мов крізь сон
І я співаю ввесь
Тій пісні в унісон". /Стор.10/

Наведена поезія,разом із вступною поезією "Україні"/ст. 7/,групують навколо себе близько десятка інших/за назвою/, з тим самим ідейно-тематичним спрямованням,а саме:"Матері", "Мглу розгортає світання","Вже скільки літ","Дощі й дощі", "Минають дні","Елегія","Ніжиться промінь".В останній поезії є строфа,яка вже протиставить ностальгії оптимістичний, бадьорий мотив "Назустріч сонцю":

"Бачу - стежиною в росах
Моє дитинство бреде,
Мружиться,заспане й босе,
Сонцю назустріч іде..."

Взагалі треба сказати,що авторова туга за Батьківщиною не має того розпачу і болю безнадії,що їх так відчутно в поезіях пок.Михайла Ситника.

Настрій м"якого,притишеного суму вповиває і такі "природописні" поезії,як ось:"Біла повінь","Над морем","Падає сніг","Вечір в Україні","Хвіртка".Загально їх мистецький рівень задовольняє нас,але мусимо сказати,що на деяких надто помітний вплив такого майстра лірики,як Ол.Олесь,а подекуди ще й Гр.Чупринки/напр. в "Падає сніг"/.

Є в збірці сім чи вісім "поезій-присвят":"Оселі ОДУМу "Київ","На смерть Президента УНР","Уклін","Борцям","Поетові М.Ш.","Туга" тощо.Подібні "одописання" рідко кому вдається піднести до рівня справжньої поезії.Не є це стихія і нашого автора.Адже краще представляються медитації:"Спрага","Вінок безсмертя","Мрія".

Друга частина збірки - "Для дітей" - містить усього десять віршиків/деякі з них мають одну-дві строфи/і коротку сценку "Зустріч"/Старого року з Новим/,призначену для

шкільно-дитячого вжитку.Нам здається,що п.Матула скривдив свою збірку,віддавши поезіям "Для дітей" порівняно дуже мало місця.Бо такі речі його збірки,як "Малий зайчик", "Перший сніг","Дід Мороз", свідчать про його любов і вміння розмовляти з дітьми мовою поезії.

Декілька уваг щодо авторового мовостилю і версифікації.

Мова/лексика,фразеологія/автора,а також засоби виразности/епітети,порівняння,метафори/,- обмежені СТИХІЄЮ села /очевидно,українського добольшевицького/;місцевий американський кольорит зовсім не позначився на збірці.З цього погляду "Над вечір" треба зарахувати до типово МОГІКАНСЬКОЇ еміґраційної поезії.

Та що ж?Поетичне мистецтво не потребує виправдання або опертя в доцільності - як її/доцільність/розуміють "батьки народу" чи державна конституція.Зате "Над вечір" посідає першу і головну рису поезії:щирість почуття,і це змушує дарувати авторові частенько подибувані стилістичні та версифікаційні незугарності й хиби.

Однак "дарувати" критика може тільки в супроводі з осторогою надалі.Це значить - на неопрацьованість певних місць збірки треба вказати.

Насамперед,в око впадає одноманітність строфічної будови:на протязі майже всієї збірки автор практикує лише катрен/4-рядкову строфу/,і лише шість поезій/з усіх60/подано дворядковою строфою/дистихом/.Одноманітність бачимо і в метричних розмірах:виразно горують ямб і хорей,а трискладові стопи подибуємо рідко і непослідовно,то пак з відхиленням.Частенько помічаємо невластиві наголоси в словах,хоч їх здебільша нетрудно усунути звичайним переставленням слів у рядку.

Особливо неприємно вразила нас недоробленість третьої строфи в написаній ямбом назагал непоганій поезії "Вже скільки літ..."В згадані строфі аж у трьох рядках ритм ямбу НЕ В ЗГОДІ з нормативним наголосом слів:ДЗВІНКУ,ЧУЮ, ТИШІ,БОЛІ.Тут же й невковирний дієприкметник ДРІМАЮЧИЙ,що його так легко заступив би прикметник ДРІМОТНИЙ.Ми не вболівали б так з приводу таких "порушень канонів",якби мали до діла з "принципово" розхрістаним писанням а ля Ю.Тарнав-

ський чи Емма Андрієвська. Але М.Матула назагал респектує клясичну спадщину в ділянці віршування, і наші завваги не будуть йому ні зайві, ні кривдні.

Авторка "Бабиного літа" Алла Коссовська на літературно-мистецькому полі не новак, бо відомі її повістярські твори друковані в "Свободі", зокрема повість "Гірський вовк". Але віршовану збірку Алла Коссовська оприлюднила першу. Більший стаж позначився ширшим засягом тем і більшою різноманітністю строфіки і метричних розмірів: також лексика і засоби виразности не обмежуються стихією села, навпаки, чимало образів урбаністичних, при чому міста сучасного/американського/. А проте - мотиви життьової осени, мотиви еміґраційного МОГІКАНСТВА ріднять "Бабине літо" з "Над вечір".

Збірка "Бабине літо" - суцільна, тобто нема поділу на розділи чи частини. Але до 45 ст. книжечки поезії розташовані ЗА СЕЗОНАМИ, почавши з осени і кінчаючи літом; далі вже якогось "ключа послідовности" не видно, бо навіть дати написання/лише рік/не йдуть за порядком хронології.

БАБИНЕ ЛІТО - це вже осінь, не тільки календарно, а й побутово-психологічно. Осінні мотиви переважають у збірці, і відповідні поезії нашої авторки видаються нам таки найкращими.

"Я ходила на зустріч з осінню
В прибережний покинутий сад,
Там, де небо поблідлою просинню
Кличе літо вернутись назад.
Де ріка колисковою піснею
Білих чайок на хвилях гойда
І, неначе в обрамленні тісно їй,
Вічно лине до моря вода.

Сонце пестить останньою ласкою,
В ній осіння, солодка печаль,
Вітра слухаю лагідну казку я,
Шерех листя, як болісний жаль.

Мотив осени - не менш улюблений поетами, ніж мотив весни. І не тільки поетами похилого віку; П.Тичина, напр., написав свій чудовий вірш про осінь/"Ой не крийся, природо, не крийся"/

ще бувши зовсім молодим.Логічною підставою епітета "золота осінь" є не лише переважний кольоровий фон від стиглих плодів та пожовклого листя,але БАГАТСТВО,ДОСКОНАЛА ЩЕДРІСТЬ ПРИРОДИ,що чарує людину і все живуще.В поезії "РЕКВІЄМ" авторка пише:

"Дивлюсь,неначе зачарована,
Ходжу мовчазно по стежках,
Своє останнє,ніжне слово нам
Шепоче осінь золота". /Ст.14/

Мрії золотої осени в творчості Алли Коссовської перегукуються з візіями "далекої і вічно милої весни".В поезії "Вечірня синь заглянула до хати"/ст.33/поетеса звіряється читачам - вже навіть не мріями,а бадьорою певністю:

"Бо так написано в пророчій книзі десь,
Щоб сонце юности завжди світило нам".

Це поєднання,цей творчий стоп МИЛОЇ ВЕСНИ З ЗОЛОТОЮ ОСІННЮ,"сонця юности" з "сонця осіннього ласкою останньою" становить ВІСЬ розглядано́ї збірки і ОСНОВНИЙ ТОН ЇЇ ЗВУЧАННЯ.

Хочемо ще звернути увагу читача на глибоку поезію "ПІСНЯ" /ст.49/,де авторка мистецьки зображує,як пісня ПЕРЕРОДЖУЄ, чи пак пробуджує людину в дикуні-мисливцеві.Не можемо стриматися від спокуси подати відповідне місце авторчиного оригіналу:

"Мисливець іздригнувсь,п"янка звіряча хіть
Струснула тіло пристрасним тремтінням...
Він бачить вже:гаряча кров біжить,
Він чує м"яса смак,кісток сласне хрустіння...

"Накинутись,здушити,розірвать,
Зубами вгризтися в тремтливе,тепле горло...
Один стрибок!" - та він лишивсь стоять,
Неначе дивне щось його в ту мить збороло.

...Пливла над лісом пісня,птах співав..."

Є в збірці декілька поезій з явно вираженим суспільно-національним мотивом.Ці поезії/"Невідісланий лист","Думки в концерті","Син","Крутянам"/,що їх можна віднести до ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ,здаються нам поза основним річищем ліричного хисту авторки,хоч "Крутянам" має гарний початок,промовистий:

"Принесіть полум"яні троянди
В пам"ять юних,гарячих серць

І розсипте сліз діяманти,
Бо серця ці згасила смерть..."

Видано "Бабине літо" кишеньковим форматом на 70 ст.дрібного друку в м.Нью-Йорк;видавництво "Карби",а тираж та ціна не позначені.Збірка оздоблена портретом авторки роботи артиста-маляра Вол.Ласовського.

Каліфорнія,1970

МОЇ ЗАВВАГИ ДО ТВОРЧОСТИ Ф.ДОСТОЄВСЬКОГО

Коли я бачу розпатланих парубків-гіппі в зумисно полатаних штанах та їх непристойного вигляду подруг з атрофованою/або,навпаки,з гіпертрофованою по-ярмарковому/жіночістю,у мене якимись незбагненими шляхами асоціяцій зринають у пам"яті образи-персонажі давно читаних повістей Достоєвського.

Коли я читаю в пресі про макабричних злочинців-убивць з "родини Мансона"/їм Верховний Суд дарує життя,бо вони,мовляв,не професійні злочинці,а любителі міцних,незвичайних переживань/,то мені таксамо пригадуються "викаблучені",з надлюдськими претенсіями і забаганками героїв "Бісів","Злочину і кари" чи "Братів Карамазових".

Декілька років тому дикі сцени "мирних пацифістів" у Чікаґо - з перевертанням авт і підпалом будинків,з гістеричними вигуками коноводів-лідерів таксамо воскресили перед очима зловісні постаті Верховенського,Шиґальова та ін.з уславленого роману "Біси".

Справді,Федір Достоєвський письменник незвичайний,геніяльний провидця загрози майбутнього світового катаклізму, в першу чергу виразник передчуваної ним,його мистецьким єством Ночі західньої християнської культури.Герої творів Достоєвського здебільша люди хворі,психічно/а деколи й фізично/ущерблені,нездорові.З-поміж майже сотні його персонажів ми ледве знаходимо десяток осіб,що їх можна вважати

психічно здоровими.

Трудно сказати - чи і наскільки хворобливість творчости Достоєвського зумовлена його епілепсією та важким потрясенням,якого він зазнав у моменті,коли над його головою зависла рука ката.Та й це для нас малоістотне:нас цікавить у першу чергу вплив творчости Достоєвського,його ущерблених і зламаних образів-персонажів на масового читача.До цього нас зобов"язують недавні ювілейні святкування і величезна популярність Достоєвського серед університетської молоді в Европі й Америці.

Вона/популярність/захоплює в обійми свого впливу і нашу молодь,молодь народу,перед яким ще довгий і трудний шлях власного самоутвердження.А на підставі уважних спостережень,на підставі власних переживань з юнацьких років - ми,не вагаючись,твердимо,що творчість Ф.Достоєвського дезорганізує психіку молодого читача.

У бібліотеці середньої школи,в якій вчився автор цих рядків,твори Ф.Достоєвського - крім ранньої повісти "Бідні люди" - не було.Та вони були в міській бібліотеці,а також у домашніх бібліотеках заможніших батьків.І ми,старші учні,залюбки читали "Злочин і кара","Біси","Ідіот","Записки з мертвого дому" тощо.Майже на всіх нас ці твори вплинули страшенно,аж до того,що "читальники" "хапали двійки" в клясі,бо за читанням не мали часу готувати "уроки"/шкільні завдання/.Не один признавався/в тому й моя особа/,що цілий тиждень не міг спати-усе ввижався Раскольніков з піднятою на бабуню і дівча сокирою./Сцена з романа "Злочин і кара"/.

Дехто з українських літераторів вільного світу в родоводі Ф.Достоєвського шукає "української крови",отже хотів би поріднити письменника з Україною.Не знати,як воно там із фізичним спорідненням/на нашу думку,не багато воно й важить/,бо формувався Ф.Достоєвський як письменник таки в кліматі імперської Росії і його духовість нам зовсім чужа, бувши натомість яскравим свідченням питомених рис психіки нашого північно-східнього сусіда:хворобливої,садистичної жорстокости і також хворобливого самобичування-каяття. А до того ще приходить замилування в блазенстві і крикливстві /по-рос."юродство" і "кликушенство"/, - як нібито ознаках

святости,"душевної непорочности".Садистичне знущання з ближнього,а вслід за тим биття себе в груди в пароксизмах каяття знайшло собі навіть "філософське опертя" у так улюбленому лицемірами-святенниками "правилі":"Не согрішиш - не покаєшся .Не покаєшся - не ввійдеш у Царство Небесне". Ця гіпокризія - один із "стовпів" внутрішнього світу героїв Достоєвського.

Трудно/та й непотрібно/заперечувати геніяльність Ф.Достоєвського як мистця.Зокрема нас вражають його пророчі візії в "Бісах" і "Братах Карамазових".Але зважуємось твердити,що в основі він - геній ночі,подібно як американець Едґар По,автор страхітливих візій німець Гоффман,видатний поет Бодлер з його "Квітами зла".Така творчість не підносить читача духово,не надихує його творчою життєздатністю і волею до самоствердження,а навпаки - пригнічує і дезорганізує психіку людини.А найбільше - повторюємо це - людини молодої,де "психічна форма" ще плинна,не скристалізована,а тому не має достатньої відпорности на виплоди "геніїв ночі".

Той факт,що Ф.Достоєвський нині такий популярний в країнах Заходу,свідчить про нездоровий психічний клімат у цих країнах.Та про це вже було сказано в іншому місці і з іншого приводу.

Каліфорнія,1972

"НА ЗОЛОТІЙ НИВІ ПОДІЛЛЯ"- Василь ГАРБА

/Подільська духовна семінарія на службі нації 1797 - 1919.Історична монографія та спогади сучасників/

Нам так і ввижається,немов автор,як той багатир з народних казок,спинив свого Пегаса на роздоріжжі-розвиллі трьох доріг і похилив голову у важкому роздумі:котрим шляхом їхати?..Поїдеш наліво - забредеш у хащі історії,так що й хто зна,коли вилізеш.Бож минула сімдесятка;хоч і не Мафусаїлів це вік,а все ж таки...Поїдеш направо/так дуже кортить - аж сюди чутно,як пташки співають!/,- і тоді й сам співатимеш лиш ліричну нуту,а на всі призбирані історичні довідки

ставитимеш хрест.Ех,чи не поїхати просто перед себе,середнім тобто шляхом?Щоправда,серединка багато не обіцяє,зате безпечніша.І від неї при потребі легко хитнутися чи направо,чи наліво.

ЛІНІЯ КОМПРОМІСУ МІЖ ЗАХОПЛЕНО-ЛІРИЧНИМ МЕМУАРИСТОМ І БУДЬ-ЩО-БУДЬ ДО БЕЗСТОРОННОСТИ ЗОБОВ"ЯЗАНИМ ЛІТОПИСЦЕМ-ІСТОРИКОМ позначилася на рецензованій книзі певним лякуванням і притінюванням від"ємних сторін церковно-громадського життя православного Поділля,зокрема остої православ"я - Подільської духовної семінарії.Подекуди маємо таки ВРАЖЕННЯ АПОЛОГІЇ.Вона,звичайно,не перешкоджає ліричному струмові мемуариста і навіть легко з ним поєднується. Але апологія зовсім недоречна в сусідстві літописних фактів: ці бо останні,подібно до фактів взагалі,становлять,як відомо,річ уперту,до флірту з апологією цілком не схильну.

Але,мабуть,найбільш неприймовним є авторова тенденція утотожнювати національне з релігійним,українство з православ"ям.То правда,що в минулому,за козацько-гетьманської доби нашої історії таке утотожнювання згоджувалося з фактами,отже мало підстави.Але сьогодні пов"язувати у взаємозалежності національно-політичне з церковно-релігійним,ба що більше - ставити знак рівности між українством і православ"ям - це,делікатно висловлюючись,трудностравний сюрприз для читача.

А проте книга "На золотій ниві Поділля" дає читачеві багато потрібного і корисного.Дякуючи ширшим історичним рамкам/порівняно з книгою "Під сонцем Поділля" Віктора Приходька/і більшому насиченню дійсними фактами громадсько-політичного значення,монографія Василя Гарби робить значний вклад у вивчення Поділля на схід від Збруча.

Треба сказати,що в ділянці збирання і збереження реґіональних краєзнавчих матеріялів і пізнішого життєпису окремих областей нашої розлогої Батьківщини українці Наддніпрянщини таки дуже відстали від своїх галицьких та буковинських братів.Тоді,коли - здається - нема вже ні одної галицької волости,про яку б не видали її земляки більш-менш повного й докладного життєпису,- центрально-східні області /мовляв,"Велика Україна"/щодо цього являють собою безтур-

ботних "Іванів,роду не помнящих";незначний скромний виняток становлять власне Поділля і Волинь.Тим часом розлогі простори Слобідської України,Дінщини,Приозів"я,Херсонщини та Одещини і досі лежать облогом,якщо мати на увазі XX ст. і зокрема багаті на події бурхливі роки національного,соціяльного і політичного пробудження та визвольної боротьби українського народу на цих наших землях.

Учасники і свідки цих пам"ятних подій на "нашій не своїй землі"/тобто в УРСР/неспроможні - в умовах партійної цензури КПРС - писати об"єктивно,писати правду.Натомість це можуть і повинні зробити - ще поки живуть і добре пам"ятають дійсні факти - учасники і свідки недавніх перипетій національно-політичної боротьби,котрі/учасники і свідки/перебувають поза засягом кремлівської влади і цензури.Атмосфера вільного світу може і повинна остерегти поцейбічних авторів від смішної й недоречної ривалізації з підсовєтськими одописцями,від показування чорного білим і навпаки.

Вертаючись до книги Василя Гарби,хочемо додати,що - з нашого погляду - таки вельми вчасно автор призбирав факти "буднів і свят",навчання й розваг подільських бурсаків-семінаристів,включно з дрібними рисочками й анектодичними моментами побуту.Кажемо ВЕЛЬМИ ВЧАСНО,бо Подільська духовна семінарія вже не існує.Як представник "останніх могіканів"/бо з останнього випуску семінарії/Василь Гарба ще мав змогу доповнювати арсенал власної пам"яті,контактуючись з уцілілими на еміґрації такими ж "могіканами" своєї "Альма Матер",а кількома роками пізніше ледве чи було б це можливим.

Наприкінці годиться ще подати головніші "пашпортові" дані рецензованої книги."НА ЗОЛОТІЙ НИВІ ПОДІЛЛЯ" має приємний зовнішній вигляд у напівтвердій обкладинці роботи самого автора;формат - вісімка,167 сторінок,із світлиною автора. У книзі є ще 25 світлин,з того 22 "портретних" - групові й індивідуальні,а три - "видові":Турецька фортеця на краю "Старого Міста",загальний вигляд "Нового Пляну"/пізніше від "Старого Міста" забудована частина Кам"янця Подільського/і,нарешті,світлина головного будинка семінарії.Щодо

"портретних" світлин,то все це/за винятком фот Свидницького,Леонтовича і Мих.Коцюбинського/подільські бурсаки-семінаристи останніх випусків,починаючи з 1914 року.Світлини назагал добре виконані,також гарний,виразний друк тексту.

До книги додано на окремім аркушику реєстр помічених коректорських недоглядів числом 23.Крім цих ми завважили ще декілька.На книжку в 167 стор.невеликого формату - це трохи забагато.Щастя,що не трапилося помилок,вагітних спотворенням сенсу або "нестравних на язик"/звучанням/;проте прізвище знаного літератора Василя Проходи подано в формі "Прихода".

Книгу фірмує Науково-Богословський Інститут УПЦеркви в США;друк виконав Петро Ямняк - 9 Лінкольн Пл.Кліфтон,Нью-Джерзі,07011.Там же,очевидно,можна довідатися про ціну і придбати книгу "На золотій ниві Поділля".

Оскільки можливе повторне видання книжки "На золотій ниві"/бо тираж видання,як зачуваємо,невеликий/,то конче треба справити не лише досить рясні правописні помилки тексту, а й пару таких,що дотичать самого змісту.До таких належать: на стор.138 внизу подано,що большевицькі загони,посуваючись від Харкова на Полтаву,зайняли це місто 20 лютого 1918 року і вже наближалися до Лубень.А на стор.139 угорі/отже дослівно через декілька рядків/сказано,що ці ж таки большевицькі загони зайняли м.Лубні 25 січня 1918 р.

Друге:професором історії української літератури в Кам"янецькому Укр.Держ.Університеті був ЛЕОНІД Білецький,а не Олександер Білецький;отже ініціял О./у книжці надруковано: О.БІЛЕЦЬКИЙ/уводить читача в блуд.

ПОЕЗІЯ НЕБУДЕННИХ ПОМИСЛІВ

/Про збірку поезій "ГАМИ ДАЛЕЧИН" Гната О.Діброви/

"Пливуть над світом шалу і тривоги,
Немов хмаринки,помисли мої"./"Похвала рухові"/

Нова збірка поезій Гната О.Діброви "ГАМА ДАЛЕЧИН" відразу притягує до себе увагу вдумливого читача небуденністю тем.Поезії збірки згруповані в трьох розділах:I.Грайва сві-

ту;2.Степові мережки;3.Фрески і сновидіння.Перший розділ не тільки найбільший розміром/38 сторінок на всіх 68/,але й найбільш ваговитий темами,ідеями,найбільше довершений мистецьки.

Здається,ніодин поет в еміґрації не поважився дотепер відступити від еміґраційної традиції - тужливого оспівування Батьківщини.Гнат Діброва також не оминув у своїй збірці настроїв носталгії.А проте ці настрої не сповнені такої безнадії,як,скажімо,в поезіях Мих.Ситника чи Карпенка-Криниці - еміґраційних поетів,які в еміґраційні мандри подалися 20-літніми юнаками.Гнат Діброва не зачарований на все життя рідно-українськими соняшниками і вербами,а вважає за потрібне глибоко проаналізувати і осмислити ШЛЯХ ДОЛІ еміґранта.

"На чужині - і сам уже не знаю -
Як не згубивсь у плетиві доріг,
Коли блукав від Рейну до Дунаю,
Коли гірку недолю переміг.

На берег ледве вийшов з моря зла.
Душа росла,набрякли пругом жили,
І доля прихилилась,берегла,
У новий світ сама благословила".

/"ШЛЯХ ДОЛІ",ст.9-10/

Але найчільніше місце в І-му розділі збірки займають таки космічні філософські роздуми,мотиви усвідомлення людиною навколишнього світу,при чому основний,домінуючий мотив - це жаль і досада,що люди самі собі псують життя:"минають квіти,музику,тепло..." аж до тої міри,що "у їхньому покривленому світі їм серце й душу мулом занесло"./Поезія "Стовпи,клубки...",ст.12/.

Мотив гіркого признання,що людина,зокрема сучасна людина, сама собі щодня творить "покривлений світ холоду і бруду", не помічаючи,а то й навіть вперто протиставлячи його "соняшному садові" природи,- наповнює поета почуттям глибокого сорому і страждання:це ж бо якесь прикре непорозуміння, якась тотальна засліпленість на красу і щедрість світу природи.Поет наче питає:куди людина дивиться,де її очі?Які підстави в неї скаржиться?Адже

"Усе для нас - корони сотворіння,
Щедроти всі призначені навік".

Ось

"Вітри несуть свої куделі буйнокосі
І родять сльози радощів із хмар,
Дерева,зілля і кущі приносять
Плоди свої людині на вівтар...

Птахи безжурні в вільних височинах
Осанять співом світ благословень.
І все для нас:і співи ці пташині,
Дари землі,і сонце,й ніч і день".

І поетові вже ввижається і вчувається прикрозаслужена /заслужена людською невдячністю і сліпотою/реакція світу природи:

"Картає сонце сміхом світоблуд,
Регочуть бурі,широко,просторо,
І трави колом шепчуть нам свій суд,
І бліднуть зорі: сором,сором..."

/"ОДВІЧНА СИНЬ НАД НАМИ..."ст.15/

Щоб заокруглити цю - може найважливішу - тему першого розділу розглядано́ї збірки,наведемо ще частину поезії "Покину сердець каміння",характеристичну болісною реакцією автора.

"Покину сердець каміння,
Покину очей льоди:
Померкли дари нетлінні...
Чого мені йти туди?..
Облич обмину я міни
І кубла лихі мину,
За ними навкіл зустріну
Просторінь,голубизну...
Там вітер,мов птах пухнатий,
На груди злетить мені,
І будуть мене вітати
Безлюддя,пустир одні".

/"ПОКИНУ СЕРДЕЦЬ КАМІННЯ",ст.18/

Ми вже раніш сказали,що розділ "Грайва світу" - найбільший кількістю поезій і центральне місце його посідають філософські поетичні роздуми.Вичерпати теми й мотиви цих роздумів неможливо в газетній статті,можна лише спинитися на основних двох-трьох.І до них,крім вказаних вище,належить тема руху,вічної змінности,смерти й зародження сущого в "трансі вічности"."ПОХВАЛА РУХОВІ" - такий наголовок має поезія,що стоїть на початку і розділу,і всієї збірки:

"Таємне,явне,мертве і живе,

Земля оця і кожний світ в астралі
Без краю,спину,втоми і причалу
В якомусь трансі вічности пливе.
Титани вод землею буйно бродять,
Дають морям невичерпну снагу.
Плянети в гоні,в сяйному бігу,
Тіла,зірки - в космічнім круговоді.

Витають духи Юди й Прометея,
Гримить буття,пекельне і святе,
Все родиться і гине,й знов росте,
І височінь витає над землею".

Наприкінці розділу вміщено багату мислями поезію "МИ ПОСЛАНЦІ ПОЧАТКУ ВСІ ОДНОГО",в якій читаємо таке окреслення РІЗНОГО ФОРМОЮ І ВОДНОЧАС СТАБІЛЬНОГО,ПОСТІЙНОГО СУТНІСТЮ світу людського суспільства.

"В народів,націй - різний спалах крови
Життям суцвіть відмінні душ сади.
Росте у кожнім іншокольорове...
І аромати інші,і плоди.

Ми посланці Початку всі одного,
І сутність наша в кожного - одна,
Собою ж - різні,й напис - теж від Нього:
"Пізнай,що є чужинці й чужина".

Розділ "СТЕПОВІ МЕРЕЖКИ" кількісно значно менший/містить лише II поезій/і весь присвячений темі природи/виняток становить лише "Чумак" - поема за народнім переказом/,але це дійсно МЕРЕЖАНА візерункова поезія високої майстерности. Вистане навести - як приклад - поезію "Мелодії степу".

"Ранок...день у сонця морі...
У степу голубозорім
Даль рисується.
Йду я ланом - жито й жито...
Та таке ж,як перемите!
І красується...
А над житом,наді мною,
Наді мною,вишиною,
Наче струмені...
Ллється,ллється щось,вібрує,
Так зворушує,чарує
Душу всю в мені.
Ах,ці співи жайворині!
Ніби нижуться перлини
За перлинами.
І дівчата вже у полі

Із піснями на прополі
  Переливними.
Йду я ланом - жито й жито...
Та таке ж,як перемите!
І красується...
А над житом,як над морем,
У степу голубозорім
Даль рисується.

З великою приємністю,з насолодою мистецькою прочитає читач "ТАНОК ВІТРУ","МЕРЕЖКИ","СИНІЙ КОЛІР","НІЧ" - зразки справжньої природоспівної поезії,надиханої якимсь пантеїстичним, універсальним відчуттям природи.

Останній розділ збірки "ФРЕСКИ І СНОВИДІННЯ" - найменший і,треба визнати,не дорівнює двом попереднім,можна просто сказати - слабкий.Збірка без цього розділу була б краща.

В загальному,збірка "ГАМИ ДАЛЕЧИН" - додатнє явище в українській еміґраційній поезії.Автор її показав себе загально поетом культурним,який володіє технікою віршу,має мовний смак і оперує тут і там свіжими,незаяложеними мистецькими образами.Поет тонко відчуває природу,має виношені у власній свідомості думки про світ і людину і вміє ці думки одягти у власні поетичні шати.

Детройт,1958

РЕЖИСЕР І ПИСЬМЕННИК У ФІЛЬМІ

Фільм "Тіні забутих предків",продукції Київської кіно - студії,обійшов усі більші міста Америки,і його мала змогу бачити більшість тут скупченої української людности. Але ґрунтовна рецензія була лише в канадійському часописі "Новий шлях".Оскільки ми цей фільм оцінюємо відмінно від автора згаданої рецензії,то хочемо поділитися з цього приводу з читачами.

Перше й основне:ми вважаємо,що фільм,роблений за певним літературним твором,мусить бути СУГОЛОСНИЙ творчості письменника.А коли фільм ще й одноіменний,тобто носить назву твору,то даний твір ще більше мусить бути респектований. З нашого погляду,кінофільм у цім випадку має бути певною

кіномистецькою паралелею літературного твору,його ПОНОВНИМ РОЗКРИТТЯМ,на цей раз уже засобами кіномистецтва з усією їхньою специфікою.Не безцеремонне копирсання в чужому творі,не паразитарна експлуатація "виграшних моментів", а саме доглибне розкриття./А не "накриття" вибуялістю "мигунців" і не завжди вдалою заміною розмовности шматочками співу та інструментальної гри,- як це ми бачимо в зрежисерованих Параджановим у Київській кіностудії "Тінях забутих предків"./

І в зв"язку з цим стоїть друге капітальне питання:чи справді повість "Тіні забутих предків" будить у душах читачів якесь моторошне відчуття неоговтаної швидкоплинности та безтямного/бо нез"ясованого - що й до чого/життьового виру?А саме цього заповзявся досягти і приголомшити глядача режисер Параджанов.

Тож нам стає кривдно за автора повісти,що дав чудову гірсько-полонинську пісню природи і кохання,пісню українських Карпат.А що справжнє кохання йде впарі з творчістю, то Марічка була славна з того,що сама складала пісні-співанки,а ще більше знала їх,не тямлячи навіть,звідки їх узяла.

> "Вони,здається,гойдалися з нею ще у колисці,хлюпались у купелі,родились у її грудях,як сходять квітки самосійні на сіножатях,як смереки ростуть по горах".

Незвичайним хлопцем був також герой повісти,Іван.

> "Пісня,здавалось,бриніла вже в ньому.Він вийняв денцівку/сопілку. - А.Ю./. Зразу йому не йшло,мелодія не давалась.Починав грати спочатку,напружував пам"ять,ловив якісь звуки і коли врешті знайшов,що віддавна шукав,що не давало йому спокою,- і лісом поплила чудна,невідома ще пісня..."

Гін до творчости і краси ціхує українську людність мальовничої Гуцульщини:цим аж пашить повість М.Коцюбинського.А де це у фільмі,що носить цю саму назву?..

Ще про "мигунці",що мають символізувати швидкоплинний життьовий вир.Що могло надихнути режисера/якщо виходити з самої повісти/на таку ідею - не можемо збагнути.Хіба раптова повінь,що втопила Марічку в швидкій течії Черемоша? Чи громовиця з бурею,що лютує над ще хвилину перед тим

мирним пейзажем полонини?/До речі,ця картина вийшла справді незаслужено яскравою,маєстатичною в фільмі,зокрема дуже сильне враження справляє перенасичений жахом образ коней у дикому чвалі/.

Обидва наведені моменти,на нашу думку,не дають підстави ставити "Тіні забутих предків" під знак "миготливого виру життя".Навпаки.Окрім чудесної пісні про творчість і кохання,повість дише устійненим здавен-давна,сказати б так, віковічним побутовим укладом і звичаями карпатських вівчарів.Таке ж враження незмінности,споконвічности справляє у повісті реалістична картина похорону і поминок по вмерлому Йванові.

До речі,ніяких церковно-релігійних відправ з попами та ляками у повісті Михайла Коцюбинського нема.А тим часом у фільмі вони займають багато місця і часу:і в сценах святкувань Різдва,і в сцені шлюбу Івана з Палагною,і нарешті в сцені Йванового похорону.Чи не краще було б ці церковно-релігійні відправи "увічнити на екрані" окремо,в спеціяльно накрученому для цього фільмі?Бож у фільмі так багато НЕМА ТОГО,ЩО Є В ПОВІСТІ,що впроваджувати ТЕ,ЧОГО В ПОВІСТІ НЕМА,- ми вважаємо цілком не слушним,і вчуваються тут нам якісь позамистецькі впливи й міркування.

Щодо акторської гри,то мусимо сказати,що обидві головні творчі креації - Йвана і Марічки - нас не задовольнили.Зокрема,Марічка дуже якась "земна",без "поетичного натяку"в постаті й обличчі - якась друга Палагна,тільки гірша від неї на вроду;їй вочевидь дуже далеко до білявенької авторки співанок - Іванової Марічки,створеної мистецьким генієм М.Коцюбинського.Сценічні образи Палагни і мольфара Юри нам здаються більше переконливими,ніж образи головних постатей фільму.

Ми вже сказали вище,що розмов персонажів у фільмі дуже мало.Але ті,що є,зовсім позбавлені гуцульського кольориту. А голоси у всіх якісь грубі,навіть у жінок.Загалом чару мови автора "Тіней забутих предків" у фільмі зовсім не вичувається.

На закінчення ще пара завваг.У фільмі є окремі місця, "зроблені" справді добре.Про одне ми вже сказали попереду:

це картина "одвертання" мольфаром градової громовиці-бурі,особливо ж образ очманілих у дикому чвалі коней.

Другим майстерним місцем фільму є кадр з Іваном,що дістав запоморочливий удар з боку Юри в корчмі./Тут і актор Николайчук дав із себе максимум/.Але знову ж - якщо мати на увазі сюжетну цілість,то це місце "переяскравлене", створюється враження передсмертної агонії Йвана,так що глядач навіть не сподівається вже бачити його живим і не скаліченим.

Загально:ми не проти модерних формальних і технічних засобів у кіномистецтві/як і взагалі не проти шукання і впровадження НОВОГО МИСТЕЦЬКОГО ВИЯВУ в кожній ділянці творчости/.Але нові,чи пак свіжі формально-технічні засоби покликані служити якомога глибшому розкриттю авторського ідейного задуму,а не ставати самоціллю і підпорядковувати собі твір,нераз вихолощуючи його дійсну суть.

Філядельфія,1967

ВИННИЧЕНКОВА П"ЄСА "НАД"

/Фраґмент із спогадів/

Не знаю - чи була колибудь надрукована п"єса "Над" і чи була поставлена на сцені ще десь,окрім Києва.Добре пам"ятаю,що в сезоні 1928-29 рр.у Києві,в театрі ім.І.Франка вона йшла при повнісінькій залі 101 раз.Ставив п"єсу мистецький керівник Гнат Юра,а провідні ролі виконували артисти:Ватуля,що грав молодого науковця Ілька/скорочено ІЛЬ/, і Барвінська,що грала Ількову дружину Надію/скорочено НАД, звідси й назва п"єси/.Хто грав інші дві-три ролі - сьогодні не пам"ятаю.Зрештою,вони зовсім малозначні:п"єсу тримає на собі головна пара:Іль та Над;а ще ближче до правди - таки сама НАД.

"Над" є типово проблемною п"єсою і близько стоїть до трохи раніш написаної/але також вже в еміґрації/Винниченкової п"єси "Закон".Проблему,що її в обох згаданих п"єсах ставить мистець-драматург,можна зформулювати як ПРОБЛЕМУ БІОЛОГІЧНО-

-СТАТЕВОГО ДОБОРУ ПОДРУЖЖЯ.

Можна сміло сказати,що це є КОРОННА ТЕМА В.Винниченка; з різними варіяціями і нюансами вона "рухає" більшість його драматичних і повістярських творів.Частенько наш письменник тут "викаблучувався",конструював особливі,сказати б,експериментально-лябораторні ситуації і типаж/"Молода кров","Гріх","Історія Якимового будинку",оповідання/забув назву/,в якому героїня хоче дитини,але не хоче її батька/, - та це зовсім не відбирає серйозности йоно наміру:спонукати читача знайти розв"язку поставленої проблеми.Він же, письменник,від себе не дає рецепти:нема виразно позитивних персонажів.

І саме п"єса "Над" щодо цього вирізняється з-поміж усієї драматичної /та й повістярської також/творчости нашого автора.Бо в цій п"єсі маємо вже виразно позитивну героїню, яка - що так висловимось - НЕ ЙДУЧИ ПРОТИ ЗАКОНІВ БІОЛОГІЇ, КОРИҐУЄ ЇХ ЗАКОНАМИ ПСИХОЛОГІЇ.Це значить:узгляднює вагу і силу людської волі,свідомого наставлення.

З появою "Над" на київській сцені,я остаточно усвідомив собі неправоту тих людей/нераз цілком інтеліґентних/,які мали Винниченка за пропаґатора статевої похоті,розпусти. Хоч автор цих рядків не був із цими "критиками" солідарний, проте й сам бачив у Винниченковій творчості з шлюбно-родинною тематикою лише апологію ЗАКСНУ ПРИРОДИ,що його,мовляв, люди цивілізованого суспільства оплутали тенетами матеріяльного розрахунку й інтересу,зробили з любови предмет купівлі-продажу.

Але вернемось до самої п"єси "Над".

Герої п"єси:Іль і Над справляють родинне свято:десятиліття свого подружжя.Самої учти на сцені ми не бачимо:можливо,вона вже скінчилася;можливо - триває десь у дальніх кімнатах дому.Перед глядачами на сцені одна лиш Над - жінка гарного зросту і вроди,але того віку,який звичайно окреслюють реченням:"перша молодість минула".

І з цього,власне,Над починає свій монолог.Вона свідома того,що вже немолода,що їй важко далі дотримувати кроку Ілеві,бож він на десять років за неї молодший.Не зважаючи на це,вони ціле десятиліття прожили в любові - і це напов-

нює душу Над не абиякою втіхою і навіть гордістю.Вони й досі люблять одне одного.Але саме тому Над зважується ВІДІЙТИ,дати Ілеві "вільну руку".Над прагне відійти ЛЮБЛЕНОЮ,МИЛОЮ,а не осоружною Ілеві,може навіть тихцем чи явно зраджуваною.Б-р-р...який це був би несмак,фальш і жах!..

Звичайно,їй нелегко відійти,бо вона Іля дуже любить.Але втіхою їй буде те,що Іль знатиме її ЖЕРТВУ ЛЮБОВИ,буде їй назажди вдячний і збереже в серці її люблений образ.

Раптом на сцену вбігає молоденька дівчина гарної вроди, з чудовими очима,непотьмареними ніяким фальшем і брудом життя.Вона не чула монологу Над і не здогадується про її переживання.Юна чистота й наївність струмлять з очей дівчини,коли вона обмінюється з Над парою речень.

Це - Доня,нова секретарка науковця Іля.Ми,глядачі,здогадуємось,що це,мабуть,Доня займе місце Над по її відході,і шукаємо сліду укритої неприязні з боку Над до молоденької студентки.Та дарма:Над з нею незмушено щира й зичлива!

По відході Доні залю опановує Над.

> -Чудове дівча,чи не так? - каже героїня.-Вона справді варта Іля!І я не тільки не чинитиму жадних перешкод,а ще й сприятиму їх зближенню.Саме тому,що Іль мені такий дорогий,я хочу,щоб він мав усе,мав молодість...

У повнісінькій залі в кількох місцях чути шморгання носом.Якась пані побіч мене часто підносить хустиночку до очей.Поза тим напружена тиша.Над говорить далі про своє десятилітнє подружнє життя з Ілем.Вона справді має право бути вдоволеною,навіть гордою з прожитого десятиліття їх гармонії й любови.

І тепер Над почуває потребу поділитися з авдиторією/адже вона наполовину з жінок/своїм СЕКРЕТОМ:як саме,яким способом їй удалося збудувати гармонійне подружжя з такою помітною різницею віку і "тримати Іля в полоні" супружої любови такий довгий відтинок часу.

Виявляється,її "секрет" не в якихось специфічних "жіночих хитрощах",а в ШЛЯХЕТНІЙ АКЦІЇ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ.Над невпинно себе вдосконалювала,розвивала,збагачувала.Завдяки

цьому вона ніколи "не приїдалась",не була нудною для Іля, бо він завжди знаходив у ній щось НОВЕ і СВІЖЕ.Це була МНОГОМАНІТНІСТЬ при НЕЗМІННІЙ ОСНОВІ./Цією основою була їх взаємна любов/.

Не пригадую,щоб якась інша театральна імпреза так сильно на мене вплинула,як та вистава "Над" у театрі ім.І. Франка в Києві.Саме тому я й досі яскраво пам"ятаю її головну акцію й героїв,хоч минуло з того часу 42 роки,і книжкового видання/ба навіть рукописного/мені не довелося бачити й читати.Щоправда,років десять перед "Над" велике враження на мене справила п"єса "Казка старого млина" у поставі театру М.Садовського.Тільки ж тут були головно естетичні емоції,а в "Над" -небувало морально-психологічне зрушення,відчуття ВЕЛИЧІ ІДЕЇ.

Наостанку хочемо сказати,що в п'єсі "Над" як третьорядний епізодичний персонаж фігурує КОЛГОСПНИК.Як відомо,В.Винниченко після літа 1920 року в Україні і взагалі в СССР ніколи не був,з колгоспами і колгоспниками на практиці не стрічався.А й позаочних відомостей про колгоспне життя-буття в часі писання п"єси "Над" не міг мати,бо т.зв.суцільна колективізація почалася в Рад.Союзі восени 1929 р., коли п"єса була вже на сцені.Не дивно,що Винниченків "колгоспник" був комічним персонажем,що не мав нічого спільного з трагічним образом справжнього,загнаного силоміць у колгосп,українського селянина.Слизький "колгоспник" з "Над" дуже нагадував панського "прикащика" Халабуду з Винниченкової повісти "Голота":суміш улесливого лакузи з хижакуватим хитруном.Щось подібне нам доводилося пізніше в колгоспах зустрічати:це так звані "колгоспні бриґадири" - підганяйли.

І те правда:у всій Винниченковій творчості трудно знайти повнокровних/отже позитивних/селянських типів основної середняцької верстви:письменникову увагу притягали наймити,заробітчани,різні сільські "ізгої".

КРАСНО ДЯКУЄМО
ЗА МИСТЕЦЬКИЙ ПОДАРУНОК

/"Жанна д"Арк"у поставі торонтського театру "Заграва" 27-го березня 1965 року в авдиторії школи Шопена/

Коли розсунулась заслона,перед глядачами зависочіли півтори десятки похмурих сидінь з похмурими/переважно/постатями,серед яких виділялась масивна постать єпископа Кошона.

Свій погляд єп.Кошон скерував на центральну точку сцени, де на низькому табуреті,у вояцькому одязі,але без зброї, сиділа героїня п"єси - дівчина з французького села Жанна д"Арк.Збоку походжає,бавлячись стеком кавалериста,молодий військовик високої ранґи;на його лиці самовдоволена пиха, крізь яку подеколи прозирають презирство і нудьга:він би хотів якнайшвидше скінчити цю комедію суду над Жанною д" Арк,але розуміє,що треба "зберегти добру міну",тобто удавати,ніби Жанну д"Арк судять самі французи/та ще й французи - представники Церкви!/,судять як єретичку і відьму.

Щоправда,він деколи"зривається з тону",втручається в перебіг судочинства,вимагаючи підсудну стратити - і квит.

Це - граф Ворвік,командир окупаційного англійського війська/ролю виконує арт.Іларій Кушніренко/.Обсервуючи його ближче,ми починаємо розуміти - чому він збивається з колії безсторонности і джентлменства:явні ознаки великопанської звироднілости і тупа зарозумілість окупанта раз-у-раз визирають з його манери ходити,з його жестів та мови.

Найбільшою "перлиною" духового Ворвікового обличчя є його твердження,що на території,зайнятій англійським військом,може бути тільки патріотизм англійський і ніякий інший!

В одному моменті голова суду єп.Кошен опонує графові Ворвікові - і глядач не відразу може збагнути,що перед ним не "слуга Божий",а "слуга мамони",наскрізь фальшивий і користолюбний тип.

Спритно маскуючись у доброчинця і праведника,цей "льояльно-культурний хрунь" більш відворотний/бо небезпечніший/ для нас,ніж одвертий хрунь-яничар,що його представляє в

п"єсі інший член суду - Промотор.Напади на Жанну д"Арк цього останнього настільки недоречні й дурнуваті,наскільки зухвалі.Загалом уся поведінка Промотора яскраво свідчить за те,що перед нами людина запоморочена,"індоктринована",ладна для чужого пана розіп"яти рідну матір.Цих "національних самогубців"-яничарів,що служать ворогові навіть не з розрахунку,а "за совість",ми також уже бачили на шляху наших визвольних змагань.

Ролю статечного голови суду - єпископа Кошона добре провадив артист А.Ільків,досягаючи особливої виразности в кінцевій стадії суду,коли цей високопоставлений хрунь ніби щиро "рятує від гріха і смерти" підсудну й осягає її згоду визнати свою провину.

Роля Промотора,очевидно,набагато простіша,і артистові З. Мазуркевичеві легше донести її до авдиторії.Нам,однак,хотілося б,щоб отой скісний погляд Промотора,кинений убік Ворвіка після особливо злющої атаки на Жанну,був виразнішим і неоднократним:це ж бо так прикметно для "щирого раба" - шукати схвалення від пана-чужинця!В свою чергу граф Ворвік у цих моментах мав би на своїм обличчі до виразу зневаги і снобістської нудьги додати ще злорадність./Мовляв,чудесно:дурний француз сам нищить "жайворонка Франції"/

Моторошний струм війнув на глядача із сцени,коли підсудну став допитувати Інквізитор.Чорний слуга фанатизму,що гасив і намагався пожерти ясну ідею Христа,насамперед ударив по свідомості підсудної,показуючи свою всевидющість і всеконтрольованість:свята інквізиція знає про кожного абсолютно все!Жива людина - сосуд диявола/очевидно,крім самих орденців-інквізиторів/ - і тому живу людину,що вірить у живого,діяльного і милосердного Бога,- треба нещадно нищити.Чи не жах?!

Це кошмарне "кредо" чорного фанатика,голошене з такою силою переконливости,становило щось нечуване і блюзнірське до того ступня,що глядач занепокоївся - чи не вб"ють ці людоненависницькі атаки,ці важкі брили,кидані Інквізитором на голову бідної Жанни,- чи не вб"ють вони її ще перед формальним засудом?...

Жанна спершу справді була приголомшена:чому цього Інвізи-

тора всі так побожно слухають,хоч він верзе очевидну нісенітницю:як може бог ненависти бути вищим за Бога любови, бог тиранства і рабства - бути вищим за її,Жанниного Бога, що якраз цього не зносить,що не любить оспалих рабів,а любить людей сміливих і діяльних,правдивих оборонців волі!

І мав рацію Інквізитор,коли майже після кожної чергової репліки-відповіді підсудної він з чорною злорадістю і погрозою вигукував:"Чуєте?Чуєте?Це промовляє людина!"Ну,а з усього Інквізиторового розумування виходило,що живу людину,не індоктриновану інквізицією,треба знищити."Переат мундус,фіят юстіція!"

Ролю інквізитора грав арт.Ю.Бельський.Нам доводилось раніше бачити його в ролях іншого жанру,і ми схильні думати, що для його живого темпераменту роля Інквізитора не цілком надавалася.І якщо,одначе,сцена його допиту Жанни справляє на глядача незабутнє враження,то це дякуючи авторському текстові:саме тут Жан Ануї увипуклив центральну загрозу людського розвитку всіх віків:загрозу пожертя ідеєю самої людини.

- Бійтеся фанатиків!- каже в цім місці Жан Ануї:- Не допустіть,щоб ідея/як би прекрасно вона не виглядала!/ не перетворилася на всепоглинаючого Молоха,що жирує і міцніє на людській крові та стражданнях.Не сміє бути ідеї,що нищить людину,нищить її індивідуальність!

Між облудним суддійським персоналом була одна біла овечка - брат Лявеню/арт.Д.Романик/.Порівняно скупа його роля творила проте вельми істотне й потрібне доповнення,як живий доказ того,що де є більше десятка людей,там вже є бодай один праведник.Брат Лявеню неспроможний вплинути на ціле збіговисько суддів-драконів,хоч і старається,вичуваючи невинність Жанни.І тут його образ і поведінка слушні. Але коли він дає себе,як справжню овечку,вжити для читання Жанні "покаянної заяви",та ще водить її рукою,підписуючи під заявою Жаннине ім"я,- то це,мабуть,таки помилка автора.Бож цією активною/і навіть зовні добровільною/участю в підписанні "покаянної заяви" брат Лявеню цілком деґрадує себе.Цим здеґрадовано і єдиного позитивного персонажа з-поміж католицького духовенства.А це зменшує переконливість ідейно-мистецького звучання цілої п"єси.

Дуже багато мистецького навантаження несе на собі головний/поза самою Жанною д"Арк/світський персонаж - Карл-Дофен.Оте "тонке філософічне мереживо думок і міркувань автора"/про яке свого часу писала українська преса в Торонто/найбільше,власне,і доносить до авдиторії цей сибарит із незвичайно розвиненим самокритицизмом і гостро-проникливою обсервацією свого жалюгідного оточення і взагалі суспільства.Нам не доводилось бачити на сцені іншої креації Карла-Дофена,але ми певні,що цей персонаж відтворений арт. Лялькою бездоганно.

Цей ніби наївний,невинно-чистий погляд блакитних очей, ці делікатні,м"які жести,зовні несмілива,хлоп"ячого тембру мова,яка це незвична,оригінальна "рамка" для повних тонкої спостережливости і глибокої іронії незвичайно дотепних завваг і сентенцій цього "дорослого хлоп"яти" та безпретенсійного двірського філософа!Він сам дивується - чому саме з нього конче хочуть "зробити короля".

І лише,коли за цю справу взялася Жанна д"Арк,а французьке військо,з нею на чолі,почало раз-у-раз перемагати англійців,Карл-Дофен з цікавістю життєлюба увійшов у свою королівську ролю,не перестаючи в душі бути циніком і сибаритом.І коли Жанна д"Арк потрапила в полон,і воєнне щастя відразу від французів одвернулося,Карл-Дофен негайно вирікається свого коронування,вчиненого заходами Жанни д"Арк. Бо він згоден лише "гратися в короля",але не боротися за королівство і Францію.

Здається,трудно знайти дальші собі внутрішньо,взаємно більше протилежні персонажі,як Інквізитор і Карл-Дофен.Але напевно в авторському задумі вони з"явилися паралельно і водночас - як екстремні образи,що з них кожен по-своєму - лише,сказати б так,з протилежних кінців - переконливо ілюструють либонь давно виплекану,дуже важливу в творчості Ануї тезу.Її можна зформулювати так:ніщо не забрало стільки людських жертв,як великі ідеї великих реформаторів,"ущасливлювачів людства".

Про героїню п"єси,її живе втілення на сцені - Валю Орловську скажемо наостанку.Тепер же подамо про двох "позасудових" персонажів,з якими пов"язана діяльність героїні,ще

коли вона була на волі.

Це - зальотник Роберт де Бодрікур/арт.В.Довганюк/і "чудовий велетень"-вояк Ля Гір/арт.Т.Парченко/.

Виконуючи своє покликання - визволити Францію з чужинецької неволі,Жанна д"Арк мусіла дістатися до міста Шінон,де перебував з невеликою,зневіреною в своїх силах армією такий же зневірений Карл-Дофен,наслідник французької корони.

Доступ до нього міг уможливити власне отой згаданий зальотник де Бодрікур.Сцена зустрічі Жанни з де Бодрікуром належить чи не до найкращих у п"єсі - така вона невимушено грайлива,розцвічена,лякуючи блискучій грі партнерів. Спостерігати за перипетіями цього своєрідного "змагання на вершинах" двох талановитих акторів - справжня насолода для глядача.А ще ж яку сатисфакцію має глядач,коли бачить, що перемогла сільська дівчина,надхнена вірою в своє післанництво!Патентований зальотник де Бодрікур крок за кроком улягає силі незвичайної віри та хистові Жанни д"Арк і вкінці згоджується сприяти їй без усяких попередніх умов.

Зовсім інакша - вже не в пляні "взаєморозвідки" чи взаємовивчення під плащиком звичного флірту,а в пляні чистої любови та ентузіястичної віри в обов"язковість і святість спільної справи - відбувається зустріч Жанни з вояком Ля Гір.

Бурхлива поява Ля Гіра на сцені в першу мить нагадує появу Перелесника з "Лісової пісні" Л.Українки.Але не хизування і облудні лестощі прозирають з кожного його жесту і слова:він безмежно щасливий,що може пліч-о-пліч супроводити Жанну в наступі на ворога.Досконало відтворено/враховуючі мінімальні сценічні засоби/момент полонення Жанни.

До речі:хоч назагал усі актори-учасники імпрези говорили поправною українською мовою/маю на увазі головно вимову слів і звуків,бо чистоту лексики забезпечив автор перекладу - А.Мирош/,то в устах Парченка-Ля Гіра українська мова явила свою красу в повнім блиску:від найніжніших нюансів мови закоханого мрійника до невинно-безпосередніх /ніби"панібратських"/дотепів-зауваг на адресу Церкви та її святощів - аж до буревійної "громовержної" мови одчайдуха-

-вояка на адресу ворога.

Щоб не забирати надто багато місця,ми змушені про низку другорядних та епізодичних персонажів обмежитися загальною заввагою,що - чи творячи тло/ось як обидві королеви та коханка Сорель для Карла-Дофена,а вартові вояки та кат - тло в"язниці й суду/,чи характеризуючи "передісторію" героїні /Батько,Мати,Брат/,вони/то пак,відповідні актори/досить сумлінно виконували своє завдання і сприяли увипукленню і якнайповнішому звучанню головних мистецьких образів п"єси. Натомість мусимо до попереду сказаного про героїню п"єси ще дещо додати,щоб заокруглити живий портрет.

Уже в першій половині дійства у нас створилось враження, що арт.В.Орловська явила нам "авторську" Жанну д"Арк,тобто зуміла подати адекватну сценічну креацію цього невмирущого витвору мистецького генія драматурга.І таке враження залишилося і по скінченні вистави.А треба сказати,що взагалі роля Жанни д"Арк - хоч і дуже принадна і вдячна для талановитої артистки/безталанній нічого про цю ролю й мріяти!/, то водночас і вельми трудна.За цю трудність свідчить вже широченний діяпазон образу:селянська дівчина,без жадної освіти і ширшого життьового досвіду,а проте - знавець людських душ,"майстер психології" та незрівнянний дипломат,що навчає "дипломатичних кроків" самого Карла-Дофена;ентузіястичний і вольовий командир,безстрашний воїн на полі бою /хоч і плаче пізніше на вид крови і людських трупів/;нарешті - єдина справжня християнка/якщо не рахувати Брата Лявеню,що вкінці схибив своїм сліпим послухом/,бо прощає своїм несправедливим суддям та приймає мученицьку смерть, остаючись вірною своєму покликанню й ідеї спротиву тиранам.

Мистецтво "залишитись собі вірною" в усіх цих ситуаціях -етапах ролі,- не полегшене,а,навпаки,утруднене тим,що Жанна ввесь час дійства переходить в тому самому одязі полоненого вояка.Ми розуміємо,що без впровадження фільмового екрану технічно неможливо представити глядачам увесь складний сюжет п"єси якось інакше,ніж це зробив кмітливий автор, а саме:способом подвійної театральної дії на тій самій сцені/тобто в незмінних рамках декорацій/,вплітаючи фраґменти діяльности Жанни - вже як її свідчення перед судовим три-

буналом.І треба дійсно великого хисту і акторської вмілости,щоб своєю грою творити ілюзію,переносити щоразу глядача в ці "фраґменти минулого Жанни д"Арк",маючи на собі той самий одяг.Адже він/одяг/ - чималий компонент зовнішнього образу персонажа,і куди легше творити з себе на сцені сільську дівчину,маючи на собі платтячко сільської дівчини,а не вояцьку уніформу.

А проте,Валя Орловська одними лише засобами міміки і голосу зуміла дати повну ілюзію глядачам у кожноразовій ситуації-фраґменті.

Театр "Заграва" не йде лінією найменшого спротиву - як це,на жаль,робить більшість наших театральних колективів у ЗДА і Канаді,ставлячи або давні побутові п"єси,або нашвидкуруч скомпоновані вокально-сценічні "кавалки".Відрадно ствердити,що торонтська "Заграва" має амбіцію дати нашій громаді засобами театрального мистецтва щось до надуми,щось із царини тих вічних проблем людського гону до правди і краси,що його збуджувати й стимулювати - найперше завдання дійсного мистецтва.

І за це всьому акторському складові "Заграви",а зокрема режисерові С.Теліжинові та адміністраторові В.Довганюкові, належить щира подяка і підтримка в їх дальшій творчій праці.

НОСТАЛГІЧНА ЛІРИКА ПОЕТІВ НОВОЇ ЕМІҐРАЦІЇ

НОСТАЛГІЯ - слово грецького походження і означає ТУГУ ЗА БАТЬКІВЩИНОЮ. Носталгічні поезії вже були відомі в Стародавній Греції, бо й тоді були поети, які з певних причин /головно, політичних/ мусіли перебувати на чужині, тужачи за Рідним Краєм.

Та найбільш відомі з античної доби носталгічні поезії римського поета Овідія Назона, що його імператор Авґуст наприкінці 8-го року н.ери заслав аж на край Римської імперії, в м.Томи/нинішня Констанца, провінція Добруджа/ на березі Чорного моря. Тут, у незвичному для себе "варварському" оточенні, поет незмірно сумував, з тугою згадуючи сонячну Італію і дозвілля римського столичного життя. Наслідком цього були аж п"ять збірників його "Скорботних поезій"/латин.мовою Tristia/.

Наш найславніший поет - Т.Шевченко, як знаємо, також примушений був довгі роки перебувати поза Батьківщиною, бувши в 10-літньому засланні в безлюдних і вбогих природою азійських степах за Каспійським морем. І серед написаних ним тоді "захалявних поезій" зустрічаємо низку тужливих, носталгічних творів, напр. "ЛІЧУ В НЕВОЛІ ДНІ І НОЧІ", де поет мріє про те, як би ще хоч побувати в рідному краї.

"...Може, ще я подивлюся
На мою Украйну...
Може, ще я поділюся
Словами-сльозами
З дібровами зеленими,
З темними лугами.
Бо немає в мене роду
На всій Україні.
Та все таки не ті люди,
Що на цій чужині..."

Тугою за Батьківщиною надихано чимало поезій Павла Грабовського, який був засланий царським урядом на Сибір; нею надихано не один ліричний твір Лесі Українки, Ол.Олеся, Є. Маланюка - аж до поетів сучасної "нової" еміґрації - властивого предмета сьогоднішньої нашої статті.

Було б неекономно і навіть зайво говорити про всі прояви чи всі випадки носталгії в поезіях новоеміґрантських поетів.Вистачить зупинитися на постатях найбільш під цим оглядом маркантних,на поетах,у творчості яких носталгічні поезії посідають не другорядне чи третьорядне,а навпаки - головне місце,а для декого абсолютно визначальне. Такими поетами ми вважаємо покійного вже Михайла Ситника, Петра Карпенка-Криницю,Василя Онуфрієнка і Бориса Олександрова.Для цієї талановитої чвірки поетів носталгічна "нута" не є "еміґраційною модою" - вони бо взагалі на моду не падкі,а є спонтанним виявом їх мистецької душі./До речі,всі вони надніпрянці і майже ровесники,в еміґрацію пішли,мавши по двадцятці віку з маленьким хвостиком/.

I. МИХАЙЛО СИТНИК - поет-лірик з Божої ласки - закінчив життя трагічно в молодому віці 1959 року в м.Чікаґо,так і не встигши видати готову вже в машинопису збірку своїх ліричних поезій.Поет вельми обдарований і водночас "лімітований",обмежений виключно носталгічними мотивами в їх скрайньому вияві-чорній безнадії.

"Вирвавсь з дому - і усе пропало,
І уже немає вороття,
Мов на східцях пишного вокзалу
Я переночовую життя.

Все здається:не сьогодні-завтра
Збудить хтось.В душі розтане лід.
Прийде потяг,пароплав чи авто
Із маршрутом виразним на схід.

Буду мчати рідною землею,
Буду дихать повними грудьми
І у хаті матінки моєї,
Мов дитина,вмиюся слізьми.

.....

.....

Краю мій,незбагнений,великий,
Забери скоріш мене назад!

Забери,бо вже немає сили,
І неси на голубім крилі -
В теплу хату,в льодову могилу,
Тільки щоб до рідної землі...

Ось ще зразок.

"Вже пам"ять зароста все більше й більше
Нудьгою марних на чужині літ.
Лиш тільки й того щастя,що у віршах
Ще не зів"яв Вітчизни рідний цвіт.

І я вже йду на схилах Придніпров"я,
А тінь моя на урвищах звиса.
Я бачу,як немов моєю кров"ю
Облиті,догорають небеса.

І молодість моя неповторима
Ось-ось ступне на батьківський поріг,
Відкриє хату,рипнувши дверима,
І там розтане від тепла,мов сніг.

І будуть пахнуть чоботи у дьогті,
Одноманітна пісня цвіркуна;
І матінка у виношеній кохті
Сидітиме за прядивом одна.

Струмітиме з лампадки позолота,
Як сум тремтячий,на її лице,
На вицвіле сімейне наше фото,
Нев"янучим обвите чебрецем.

Шепну я:"Мамо!" І вона здригнеться,
Сльоза закам"яніє на лиці,-
І я побачу материнське серце
В її простягнутій руці".

Поезія "ЖУРАВЛІ" починається запитом поета:

"А звідки ви взялися,журавлі?
Курличите мені із високості.
Чи не з моєї,часом,ви землі
Сюди,до мене прилетіли в гості?"

А кінчає поет пристрасною порадою журавлям:

"...Назад,назад вертайтесь,журавлі!
Вже незабаром там воскресне літо;
Летіть,летіть до плідної землі,
З моїм зідханням і моїм привітом".

Рідна хата,горем прибита рідна мати,Славута Дніпро і взагалі Подніпров"я - ось де джерело поетового надхнення і образи-об"єкти величезної більшости/можна ризикнути твердженням,що 90%/Ситникових поезій.Не тільки люди Подніпров"я,але й тварини і рослини кличуть поета вернутися з чужини в рідний край,і поет розмовля з ними завжди і скрізь на тему безплідности перебування на чужині.Ось перед нами Ситникова поезія "СОНЯШНИК":

"Його я стрів,мов родича,за містом,
Стояв один у сажі і пилу,

Однак до сонця повертав врочисто
Свою голівку змучену малу".

І поет переноситься думкою

"В передгрозові дні над рідним Пслом,-
Ти цвів тоді,як лицар у коханні,
Вклоняючися райдужним чолом."

Невелика річка Псло/на мапах УРСР - як і в давніх царськорежимних - Псьол/впадає в Дніпро з лівого,полтавського боку - отже це те саме поетові близьке Подніпров"я.Ні Волинь,ні Поділля,ні Галичина - через які стелився поетові шлях у Західню Европу,не полишили сліду в ліриці Мих. Ситника.Взагалі для його творчости прикметна вузька обмеженість:насамперед жанрова/поза ліричними поезіями нам відома лише одна його спроба ліро-епічної поеми/;далі - обмеженість тематики часом ближчих повоєнних років та еміґраційного нидіння в таборах;нарешті/і це найголовніше/сугуба домінація образу пенатів і ширше - рідного Подніпров"я.Дотичні поезії/а їх переважна більшість/написані автором від першої особи,то пак ВІД СЕБЕ і мають характер КАЯТТЯ БЛУДНОГО СИНА.Ось цими очима "блудного сина" автор сприймає навколишній світ - чужину,тотально її відкидаючи геть,натомість усім єством прагнучи нездійсненного:повернення до рідної хати і рідної матері - щоб покаятись і дістати прощення.Неможливість учинити це - незагойна рана в свідомості поета,джерело невичерпне його душевних мук.

Вище ми сказали про обмеженість тем і образів Ситникової лірики,яка по суті становить нескінчені варіяції поетової с п о в і д і ,сповіді "блудного сина".Автор не претендує на співця громадянських,національних мотивів,не говорить про трагедію Матері-України,а про трагедію свою особисту і своєї фізичної матері.Словом,до своєї с п о в і д і поет-лірик не підмішує елементів п р о п о в і д і - щодо цього Мих.Ситник,здається,єдиний,отже УНІКАЛЬНИЙ поет-лірик нашої еміґрації.І може саме тому еміґраційна громада не вжила достатніх заходів,щоб якось нормалізувати його побут і відвернути невчасну загибель.

2. Другим видатним представником носталгічної лірики в письменстві нашої еміґрації слід вважати ПЕТРА КАРПЕНКА - КРИНИЦЮ.

Поправда,в своєму поетичному доробкові Криниця має й збірки лірики громадянських мотивів,як ось "Солдати мого леґіону" та ін.,має поеми "Прощання з другом","Повернення друга","Конотопська битва",збірку "Індіянські баляди", - отже поетичний діяпазон П.Карпенка-Криниці набагато ширший,ніж у Мих.Ситника.Але його носталгічні поезії,зокрема періоду 1958-1968,друковані головно в журн."Нові Дні"/збіркою досі не видані/,своїм бездонним песимізмом і розпукою ледве чи мають собі рівних на еміґрації.Ось візьмемо його поезію "МУЗА" - своєрідне к р е д о нашого поета.

"Я дуже довго сам від себе утікаю,
Згубивши все,окрім,здається,голови...
Прости за гріх.Прости й над урвищем відчаю
Втамуй мій бунт,сумирний вірш благослови.

Назвім отруйну ніч аркадією світла,
Злочинців,шельм і вбивць - джентльменами назвім.
Зідхне холодна тиша,зорями розквітла,
І буде наш причал,як вимріяний дім...

Загостить шана й гріш...Од вимучення хвору
Не будуть душу рвать знеможливі жалі...
В руках перо,у кров умочене - і поруч
Стоїть вона з вінцем терновим на чолі."

/"Нові Дні",червень,56/

Як і Мих.Ситник,поет Карпенко-Криниця цілковито неґує американський світ,його суспільство і культуру.В ньому поет бачить лише "бізнесменів,аґентів,матресс півп"яних,біржових комбінаторів,брокерів цвіт"/вірш "КНЯГИНЯ"/.В американських містах

"Вулиці свищуть і хрипко ричать,мов горлянки пантер";

вони/вулиці.- А.Ю./ "ніби в гарячці...приспішеним рухом живуть:
Швидче б цей час обігнать,від кошмару життя утікти!"

/Вірш "ВУЛИЦІ" - там же/

Тотально засуджуючи огидний йому світ індустріяльної Америки,Карпенко-Криниця прагне вирватися з нього,щоб повернутися в рідне оточення,до близьких по крові і духу людей-земляків.Але саме до загалу,до рідного суспільства Вітчизни,а не лише до БАТЬКА-МАТЕРІ,до рідної хати в дослівному сенсі - і тут велика відстань "зафарбленої ідеологією" носталгічної поезії П.Карпенка-Криниці від біологіч-

но-побутової своїм домінантним звучанням носталгічної лірики М.Ситника.Протиставлячи виразно американському суспільству підсовєтське суспільство Вітчизни,Карпенко-Криниця поглиблює свою душевну муку.Кваліфікуючи в суб"єктивній свідомості своє перебування в еміґрації як помилку і злочин супроти самого себе,Карпенко-Криниця цю свою "помилку"/в лапках,для підкреслення сугубої суб"єктивности. - А.Ю./обтяжує додатковим - до особисто-побутового - пляном СУСПІЛЬНО-НАЦІОНАЛЬНИМ,чи пак ІДЕОЛОГІЧНИМ.Мовляв,там - на Батьківщині - люди БУДУЮТЬ,ТВОРЯТЬ своє життя,а тут - прірва,духова смерть.

Дуже вимовно свідчить про цю поетову трагедію невелика розміром поезія "БІЛЯ РАДІОПРИЙМАЧА".Подамо її тут цілком.

Проллялося звуків срібло - і завмерло дихання...
Моєю повіяло юністю...Шелестом днів...
І навіть Хрещатик,умившись погожим світанням,
Ґрбою містян і шерегами авт зашумів...

Столиця!/...Впірнаю в потік молодих пішоходів,
А серце гримить солов"єм,як і кроки лункі...
Життям загораються очі...Гудок на заволі...
Колише Дніпро пароплави - й гудки і гудки.../

Це ти.Це - столиця народу мого і країни,
Для серів та герів західніх - як в оці більмо.
/..Вирує потік моїх друзів й - о щастя хвилини!
- Не я лиш,а всі ми отчизняне сонце п"ємо.../

Мій Київ і сонце!..І раптом урвалися звуки...
Самотність...Пітьма...Вітер дме в сто сопілок і труб...
І шлях до столиці моєї з блуканської муки
Імліє й проходить якраз через власний мій труп.

/"Нові Дні",червень,1958/

Як читач бачить,це було написано давненько.З того часу наш поет видав збірку "ІНДІЯНСЬКІ БАЛЯДИ"/рецензія в цій же книзі/і підготував нову книгу поезій;зміст їх однак показує,що автор остаточно не переборов своєї кризи.Її бо джерело - в абсолютному несприйманні атмосфери Західнього світу,позначеної насамперед духом вільної конкуренції й девізою "Кожен інливід - сам коваль свого щастя".

3. ВАСИЛЬ ОНУФРІЄНКО живе і творить в Австралії.Від обох попередніх поетів його відрізняє душевна зрівноваженість, творче здоров"я.Поза лірикою В.Онуфрієнко вправляється в

жанрі поеми/сатирична поема про Сталіна/,в жанрі нарису. Та - як досі - безумовно лірична поезія займає в його творчості чільне місце,а серед того чи не на першому пляні лірика НОСТАЛГІЧНА,що й становить предмет нашого розгляду.

Щоб улегшити собі дальший виклад,подамо тут одну з носталгічних поезій автора,а саме "З ДОМУ",трошки вкоротивши її.

"Йшли повільно коні,так,наче знали,
Що везуть тепер нас з дому назавжди,
Йшли з горбів поволі,наче нам давали
Подивитись довше на поля й сади.

Вже бродила осінь неглибоким бродом,
Сіяли туманом плеса й береги.
А громи гриміли над червоним сходом,
Наче розривали мури й ланцюги.

Сумували хлопці,плакали дівчата,
Довго вслід махали білі хусточки.
Йшла вперед дорога,тугою почата,
Сумом брата й сина,і слізьми дочки.

Станція розбита,ламані вагони,
Поржавілі рейки на старій путі...
Листям пожовтіли встелені перони,
Мов лице пустині - тихі і пусті.

Тут почав я мандри з тихої оселі,
Де війна війнула димом і вогнем,
Тільки я не думав,що в моря й пустелі
З станції цієї їхати почнем".

.....

Спостерігаючи,як швидко багато з еміґрантів забули своє "політично-еміґрантське обличчя",пірнувши з головою в гонитву за доляром,в добробут доробкевичів,В.Онуфрієнко в поезії "ЯК НЕНАВИДЖУ ТИХ Я..." так малює їх "портрет":

"Обростають жирком,на весіллях співають,
Подарунки одержують в день іменин,
І їдять ще та сплять та часами спитають,
Чи немає якихось дрібненьких новин...

Що ж ви - будете жити,мов вимокла глина,
Непорушна,безформна,важка і німа?..
А далеко лежить та земля - Україна,
На якій ви терпіли біду з усіма".

Від цих гнітючих спостережень духового спустошення значної частини земляків,від болю розлуки з Батьківщиною поет шукає для себе розради в творчості,в ній знаходить душев-

ний лік.Одна поезія В.Онуфрієнка так і починається:"В ПОЕЗІЇ Є ЛІК,ЯК В МУДРОМУ НАСТОЇ..." У ній далі він пише:

"Як радістю тобі обілюють серце рими,
Як музикою слів тебе всього зогріє,
І спогад прилетить,і схилами крутими
Ти йдеш уже вперед,побачивши надію.

Забудуться дрібні і непотрібні справи,
Недавній вщухне біль,і з радістю новою
Ти любиш неба синь,і райдугу,і трави,
І тихий сон землі під тінню сніговою".

Проте поет добре усвідомлює,що поезія,мистецький спів - це не тільки розрада і наснага мистця для себе,а й наснага оточення,громади,поклик до борні.Отож вона/поезія/не повинна бути тільки "тихим співом" і "барвистими звуками".

"Про біль не скажем тільки тихим співом...
На крилах кров в нас,подорожний пил,
І встелені прокляттям,чорним гнівом
Горби і площі зрівняних могил.

Хай в ніжний спів же ввійде крик орлиний!
Хай розповість усім чужим про те,
Що жаль - це гнів наш,попіл старовинний,
Що жаль цей гнівом цвів і зацвіте".
/"Пісня"/

Ось так від мотиву ТУГИ Вас.Онуфрієнко переходить до мотиву ПОТУГИ мистецької творчости,до поезії суспільно-національних мотивів.Взагалі треба сказати,що коли носталгічна лірика цілком,сказати б так,вичерпує лірику Мих.Ситника,то у В.Онуфрієнка вона займає тільки певне місце в його творчості.І тематично,і жанрово В.Онуфрієнко - поет різносторонній,до того ж з доброю віршованою формою.Не від речі буде згадати,що цей молодий поет дав низку гарних перекладів поезій Байрона/"Прощання Чайлд-Гаролда","Знову чарку налий"/,Оскара Вайлда/уривки "Баляди про Рідінґську в"язницю"/і сучасних австралійських поетів.Шкода,що на книжковому ринку ми й досі не бачимо збірки поезій В.Онуфрієнка.

4. БОРИС ОЛЕКСАНДРІВ живе в Канаді.Першу збірку своїх поезій,під назвою "Мої дні",видав на еміґрації ще в Европі/Австрії/,1946 р.Є в тій збірці дуже прикметна для його ліричної творчости того періоду поезія "Їй",що починається словами:"Далека ти,далека." Наведемо її тут цілком.

Далека Ти,далека,овіяна грозою,
За синіми лісами,за горами у млі.
Ось так проходять роки нечутною стопою
І кожен рік - утому карбує на чолі.

Далека Ти,далека.А все ж і досі сниться,
І манить за собою Твоя рахманна тінь.
Бо тут - лише каміння.А там - ясна пшениця
І небо - неозора і мрійна голубінь...

А думка,думка шепче:тут ґотика й барокко,
Собори і музеї,і скарби давнини!
Я знаю.Тільки все це моє не тішить око,
Бо серце - ой ти,серце! - летіло б з чужини!

Далека Ти,далека,овіяна грозою,
За синіми лісами,за горами у млі...
Ось так проходять роки нечутною стопою
І кожен рік утому - карбує на чолі.

Як читач може ствердити сам - у цій поезії,на відміну від ліричної творчости про Батьківщину Вас.Онуфрієнка і особливо Мих.Ситника,- нема моментів,сказати б так,"конкретно-побутових";навіть ім"я "Україна" заступлено займенником/"Її"/.Натомість яскраво виступають ЧАС і ВІДДАЛЬ /територіяльна/,що невблаганно відсунули в далечінь рідну землю і "карбують на чолі" поета ПЕРЕДЧАСНУ/бож поет ще молодий!/ВТОМУ.

На щастя,Борис Олександрів уміє душевну втому перемагати,і його туга за втраченим - це майже обов"язкова данина еміґраційних поетів матірній землі своєї юности - не абсорбувала його цілком/як це ми бачимо,напр.,у творчості Мих.Ситника/.Недарма в своїх поезіях Б.Олександрів так часто згадує і покликається на ДУМКУ,на РОЗУМ:там,де серце плаче,розум має підказати вихід "на чужих невідомих шляхах" поета,олірваного від рідної землі:"чорні крила жалю" треба віднести до минулого і в плеканні рідної культури на чужині знаходити снагу жити і творити.Таке "зрівноваження серця розумом" ми вичуваємо навіть у такому,зовні ніби цілком песимістичному поетичному творі,як "ВНОЧІ"/із збірки "Мої дні"/.

"Меркне пломінь сузір...Ніч Каринтії хмура і темна.
Над вершинами скель нависає холодний туман.
Я не можу заснуть...Точить мозок мій думка таємна,
Чорні крила жалю до минулих торкаються ран...

Десь покинутий степ.Там душа моя чайкою плаче,
Половіють жита,наче світлого моря прибій.

У безсонні ночей знову мариться давнє,дитяче,
Сірі пасма доріг виростають в пітьмі голубій..."

.....

Душа,серце поета "чайкою плаче".Та по кількох лірично-тужливих строфах у свої права вступає розум.І поет сам себе питає:

"А коли я вернусь,і на місці дідівської хати
Буде тільки бур"ян,тільки згарища чорні сліди?
Чи поможе мій жаль,і чи серце запрагне відплати?
Мабуть,знову піду,хоч не знатиму певно куди..."

Вже з наведених тут зразків читач бачить добру віршовану форму поезій Б.Олександрова,бачить дбайливе опрацювання кожного рядка за всіми приписами звукомелодики і може ствердити разом з нами ЧИМАЛУ культуру поета.Такі рядки, як ось хоч би перший рядок щойно цитованої поезії:

"Меркне пломінь сузір...Ніч Каринтії хмура і темна"

з алітерацією Р - це не тільки ХИСТ,а й наслідок ДБАЙЛИВОЇ ПРАЦІ поета,свідомого ваги і відповідальности друкованого слова мистця.

Треба сказати,що носталгічні мотиви в їх прямому,властивому розумінні - як мотиви ТУГИ ЗА БАТЬКІВЩИНОЮ,за Рідним краєм з його людьми і природою - домінують лише в першій збірці поезій Б.Олександрова.Друга збірка його ліричних поезій "ТУГА ЗА СОНЦЕМ"/Торонто,1967/,а ще більшою мірою третя - "КОЛОКРУГ"/Торонто,1972/хоч і повні ТУГИ,але не носталгічної:поет тужить за синім птахом щастя/особистого,для себе і загального,для суспільства і народу/;тужить за неповторними днями дитинства і юности,коли все здавалося таким зичливим і досяжним;за яскравими героями і злетом д"горі,в прекрасний світ творчости...

ТАК ТУЖИТИ - значить бути ПОЕТОМ!

На закінчення варто сказати,що всі чотири згадані тут поети високо ставлять поетичне слово і дбайливо працюють над тим,щоб було чепурне,змістовне і переконливе.Шануючи досвід і надбання попередників,названа чвірка поетів не ходить манівцями т.зв."модерністів",а взорується на Лесю Українку,Ол.Олеся,Ів.Франка та інших клясиків нашого письменства.

І це нас особливо тішить,як запорука їх дальшого нехибного росту.

Чікаґо-Лос Анджелес/1962-1972/

НЕВМИРУЩА "НАТАЛКА-ПОЛТАВКА" НА СЦЕНІ В ЛОС АНДЖЕЛЕСІ

Затужила місцева українська громада за рідною сценою. Бо хоч існує у нас т.зв.ТАУС/Товариство акторів української сцени/,з чималим членством,директором і Управою,- проте вистав театральних нема.

Не могли стерпіти цього справжні любителі театрального мистецтва і вирішили діяти поза рамками ТАУСу.Очолила цих ентузіястів п-ні Зіна Шмалій - в минулому знана співачка і акторка українських вистав у Парижі і Буенос Айресі.

Знаючи добре,як трудно без сталого театрального колективу обсадити ролі,п-ні Шмалій узяла до постави "Наталку -Полтавку",де лише 6 дійових осіб.Опріч того,організаторка знала,що чудові пісні "Наталки-Полтавки" радо послухає кожен,аби лише добре їх виконати.Отож вона запросила на головну ролю солістку-сопрано Капітоліну Задорожну-Моше, а собі взяла ролю Терпелихи та обов"язки режисера.Це було зовсім слушно,бо з усіх ентузіястів,які наважились "проламати мур мовчанки" в театральній ділянці нашої громади, п-ні Зіна Шмалій мала таки найбільший досвід у поставі цієї п"єси,бо неодноразово грала в ній/у минулому/головну ролю.

Але трудно було знайти Возного.Це бо справді специфічна роля,з особливою канцелярною мовою давніх часів.Невреґульованість "Возного питання" гальмувала підготову вистави.Але п-ні Шмалій була наполеглива і по якомусь часі знайшла Возного поза Лос Анджелесом - у Санта Барбара - в особі Андрія Тритяка.З обсадою інших чоловічих ролей труднощів не було:грати Петра зголосився соліст-тенор хору "Кобзар" Петро Марцінів,Миколу - актор Кость Матвіїв,а ролю Виборного - Гліб Старовійт.

Вже перші проби показали,що названі особи не тільки сцену люблять,але й мають певні сценічні збідності.А Гліб Старовійт ще вельми прислужився своїми малярськими здібностями,виготовивши гарні декорації.

Настала неділя 28 жовтня.Початок вистави заповіджено на

4 год.по пол.у залі Українського Культурного Осередку. Публіки було ледве півтори сотні,і довелося почати майже на 40 хв.пізніше,коли в залі вже було триста осіб.

Ось розсунулась заслона - й очі глядачів милує вулиця українського села з причілком хати та криницею на передньому пляні.Ще мить - і з"являється Наталка,йдучи по воду.

Не будемо переказувати всього дійства - воно читачам відоме.Скажемо про гру героїні - при чім не як фаховий театральний критик/бо таким себе не вважаємо/,а як глядач-любитель.

Отже:голосово п-ні Задорожна була цілком добра і на сцені почувалася "як у себе вдома";загалом гра невимушена,імпонуюча.У перерві висловлюємо своє вдоволення сусідові.Та він,виявляється,з моєю оцінкою гри героїні не згоден."Забагато,- каже,- у грі п-ні Задорожної оперної афектації:і в жестах,і в руках,в інтонаціях голосу.Знову ж подекуди занадто "бойовий" тон.Це руйнує ілюзію,що перед вами слухняна,скромна сільська дівчина".

Трохи ніби й рація,коли оглядатись на традицію.

Але чи саме в слухняності та скромності полягає ядро - чи,скажемо так,- домінантна образу Наталки?Наталки як героїні,що дала своє ім"я цілій п"єсі?Адже в дальшому розвитку сюжету - в 3-ій дії - бачимо Наталку іншу:вольову, рішучу,яка прилюдно "уневажнює рушники",то пак вимушені заручини з Возним.При цім Наталка явно-славно арґументує: вона погодилась була вволити волю матері й обіцяла вийти заміж за Возного лише тому,що ні вона,ні мати не знали й не відали - чи Петро ще живе на світі?А що тепер Петро явився і її любить,то ніхто не вправі примусити її йти заміж за нелюбого.Та й матері,мовляв,тепер нічого журитися,бо трудолюбивий Петро дасть раду злидням і догляне її в старості.

Ця слушна і становча позиція Наталки навернула "на путь істини" насамперед Виборного:він тепер захоплено вітає сміливу повелінку Наталки,кваліфікуючи її як справжню "поведінку полтавки".А далі завагалась і Терпелиха,особливо з того моменту,коли Петро продемонстрував,що він таки на заробітках дещо заощадив для бідної Наталки.Тоді п.Возний,

збагнувши,що його женихання цілком безнадійне,зважився і собі на "полтавський поступок",а іменно:відмовився від усяких прав і претенсій щодо Наталки в користь доброчесного Петра.

Ось так розумна,волелюбна дівчина Наталка виводить усіх ближніх на "правдиву і щасливу путь".

Ясно,що саме тут перед глядачем станула та Наталка,що її виносив творчий задум драматурга.В добі Котляревського це був у значній мірі образ "передчуваного завтра", образ дівчини/і взагалі жінки/,що протестує проти насильства над її людською волею і прагненням;образ дівчини,яка бореться за людську гідність і не хоче бути знаряддям чи засобом чийогось щастя - хоч би це й була рідна матір.Вона бо хоче - і певна,що має на це повне право - власного щастя.Така Наталка дійсно гідна бути героїнею твору,названого її іменем.

Та Іван Котляревський все таки був людиною свого суспільства тодішньої доби.В літературах народів Сходу Европи тоді ще жива була - і навіть певною мірою обов"язуюча для творів із сільським сюжетом - течія т.зв.сантименталізму з його замилуванням до патріярхальних чеснот:скромности та чулости/"сердешности"/,слухняности щодо старших /віком чи суспільним становищем/,побожности та покірности своїй долі - "Божій волі".Звідси й помітні зиґзаґи в Наталчиному образі у самого автора.А народницькі симпатії більшости наших театралів XIX століття "бойову" Наталку всіляко применшували,виявкравлюючи натомість риси "унісонні" сантиментальному стилеві.

Нам було цікаво дізнатися - як сприймає п"єсу наша молодь?На жаль,справжньої,"молодої молоді" в залі майже не було.Тож довелося задовольнитися відгуком "молоді старшої" - віку на межі тридцятки.

- "Аж шкода було дивитися,як Петро своєю нерішучістю та "покірністю долі" ледве не зіпсував "гепі-енду",- почули ми від одної співрозмовниці.- Уіба ж такий повинен бути "вірний" парубок?Не коритися й плакати,а боротися за кохану дівчину і за себе повинен був Петро!"

- Ну,а як вам Наталка?Вона ж також плакала і покорялась?

- Так,алеж тільки доки не було Петра.Та й то,видать,більше"для маневру",щоб протягти час...та ще щоб мати - стара Терпелиха - не дуже натискала.Взагалі,Наталка - окей!Утер-

ла носа Возному й Виборному.

- А що ви скажете про гру Терпелихи?Адже й тут сльози...

- О,не зовсім інша річ:тут сльози на місці!Ви ж тільки полумайте:стара жінка,вдова,звідусіль злидні...Алеж і добре заграла цю ролю п-ні Шмалій - аж мені сльози до очей тиснулися!

- То правда,- втрутився в розмову мимохідь якийсь мужчина,- гра п-ні Шмалій і мене зворушила - правдива акторська гра!І голос,і дикція - усе як слід./Стишено/.Чи це правда,що їй вже понад сімдесятку?Аж не віриться...

Певна річ,не всі в залі сприймали й оцінювали сценічні креації однозгідно.Так само нормальною була й наявність певних розбіжностей у тлумаченні п"єси в цілості.Але увага всіх присутніх була зосереджена на сценічному "лицедійстві",що відбувалось у них перед очима;у всіх воно будило живу думку й емоції.І в цім,власне,секрет невмирущости "Наталки-Полтавки"на сцені:її образи-персонажі - як плід справжнього мистця - багатозначні,місткі,"перспективні".Творячи їх,письменник сприймав навколишню дійсність ісуспільне життя не поверхово,не "бігцем",а посутньо,з глибинною застановою,прозираючи в далину простору і часу. Творам з такими образами справді забезпечене довготривале життя.

І навпаки:твір з образами "на дистанцію носа",що не виходять за рамки квартальної/чи хай навіть річної!/моди - легко однозгідно тлумачити,але й ще легше забути.

Виставою "Наталки-Полтавки" 28-го жовтня ц.р.в залі УКО авдиторія була цілком задоволена.Про це свідчили тривалі оплески під час усіх дій,а в фіналі - справжня овація та букети квітів у такій кількості,що "Терпелиха" і "Наталка" вже не знали,куди їх класти.

Та й було за що пошанувати організаторку й усіх виконавців,включно з проф.Лесею Куриленко,музичному супроводі якої вистава багато завдячує своїм успіхом.

Каліфорнія,Листопад 1973

II. Публіцистика

(школа - преса - еміґраційна громада - нація)

С Л О В О Ю В І Л Я Т А

Від Упорядника: 10-го грудня 1972 р. в залі УКО/Український Культурний Осередок/в Лос Анджелесі відбулася ювілейна імпреза з нагоди 70-ліття народження і 50-ліття літературної діяльности письменника і журналіста Анатолія Юриняка.Вся мистецька програма/за винятком деяких точок понад нею/складалася з творів ювілята:співаних,деклямованих,читаних.Огляд творчого шляху А.Юриняка подав письменник Ол.Шпилька з Сан Дієго.Наприкінці УКО нагородив А.Юриняка грамотою "на знак пошани і вдячности за невтомну плідну працю на ниві української культури",як написано в тексті грамоти.Також А.Юриняк виголосив "Слово ювілята", текст якого подаємо.

ДОРОГІ ДРУЗІ,ЗЕМЛЯКИ,ДОСТОЙНА ГРОМАДО!

Відомо,що ми,працівники пера,краще пишемо,ніж промовляємо.Але сьогодні мені як ювілятові можна пробачити некрасномовність,фіксуючи увагу на самому змісті.

МИ - І МОЛОДЬ.Ми - це,розуміється,старші громадяни української колонії великого Лос Анджелесу.Молодь - це наші діти,наше майбутнє.Вони сьогодні танцюють/якраз цієї самої години/українські танки в телевізійній програмі:це здається нашій молоді набагато актуальнішим і атрактивнішим,ніж ушанування українського письменника з його мистецькою програмою.

Мимоволі в пам"яті зринає образ "Останнього могікана" з давно читаного твору Фенімора Купера.Він бо,цей образ,добре "прикладається" до даної ситуації./Маю на увазі не тільки себе,а взагалі старших діячів культури й мистецтва в еміґрації/.

А проте...а проте на чолі сьогоднішньої програми я свідомо поставив мажорний "Заспів":"СПІВАЙМО СЬОГОДНІ БАДЬОРІ ПІСНІ!"

Чому?Бо закон суспільного розвитку,закон життя всього сущого на землі - це змагання,боротьба за збереження і утвердження себе - як індивіда,потім як роду-плем"я,далі як народу-нації.Хай роджені вже тут,на цій землі,наші діти почувають себе більше американцями,ніж українцями.Але це зовсім не змушує нас,старших громадян,здавати без бою свої позиції як українців-носіїв своєрідної духової і матеріяльної культури.

Щобільше:народжені на українській землі,нею вирощені й виплекані,ми зобов"язані своє українське обличчя зберігати й за нього скрізь і завжди змагатися - скільки нашої снаги!

Його бо ніхто,крім нас,не понесе в світ,не заступить.Розкіш денаціоналізації - якщо так висловитись - ще можуть собі тут дозволити німці,бо вони мають в Европі вільну Німеччину;італійці,бо вони мають вільну Італію;навіть румуни,мадяри,поляки та чехи,бо всі вони мають в Европі свої національні держави,хоч і з накиненим Москвою соціяльно-політичним режимом.Їх ще НЕ ПІДТЯГУЮТЬ ПІД ПОНЯТТЯ "СОВЄТСЬКА ЛЮДИНА","СОВЄТСЬКИЙ НАРОД" - як це вже кілька десятиліть Москва практикує щодо українців,білорусів,узбеків,грузинів - ба навіть лише в сорокових роках "воз-з"єднаних" латвійців,литовців,естонців і молдаванів,- взагалі щодо всієї людности Совєтського Союзу.Тут бачимо явне зазіхання на САМУ ДУШУ,похід проти окремішности,своєрідного обличчя кожного з неросійських народів СССР.

Цей похід є,мабуть,найбільшим злочином з-поміж багатьох великих злочинів комуністичного проводу Совєтського Союзу.Бо хоч яку смертельну нудьгу і злидні несе для людности соціяльно-економічна догма комунізму,але випотрошення з індивіда його Я,його національної душі й заміна її рупором "совєтської людини",- це таки вже щось несамовите. Це дійсно програма Сатани,що завзявся нищити КРАСУ СВІТУ, яка полягає саме в многоманітності й специфікації,в нюансуванні життя на нашій плянеті:рослин,тварин,людей.Пригадується мені одна анекдотична розповідь туриста,що їздив до СССР і в Москві розмовляв із своїм братом - високим совєтським урядовцем.Турист нібито його запитав:-"Де ваша хвалена пильність - адже у вас під самим носом виходить Самвидав?" А той туристові відповідає:"Таж ми сами його започаткували!Бо читаючи офіційну нашу пресу,можна сказитися від нудьги".

Українська молодь тут,в Америці,подекуди захоплюється МОДОЮ ЛІВАЦТВА:соціяльно-політичного і,сказати б,побутового - гіппі.Цю моду лівацтва завзято пропаґує певна частина викладачів американських високих шкіл.З обов"язку публіциста я два-три рази гостро засудив цю нездорову моду.Я твердив,що неохайність,розперезаність і розхристаність одягу,зачіски,"розґвинчена" манера ходити,сидіти,поводитися в товаристві,- відразлива,антиестетична.А намагання затерти,стушувати специфічні відмінності/у зовнішньому вигляді/хлопців і дівчат - цілком протиприродне, бридке,як кожен психічний виверт,чи збочення.Яка,скажіть, будь ласка,краса в тім,що дівчину робиться подібною до хлопця,а хлопця - до дівчини?!А це ж "генеральна лінія" американських і всяких інших гіппі.Про що інше може свідчити кострубатість і "полатаність" зовнішнього вигляду гіппі - як не про страшенну духову вбогість,цілковиту внутрішню порожнечу,в якій лише й можуть квітнути сексуальні збочення і наркоманство!

І нічого безпорадно розволити руками/кажу про наших таки,українських батьків-матерів/:мовляв,"тут Америка - нічого не вдієш!" Абсолютно неправда!Якраз Америка тим і добра,що дає МІСЦЕ і ШАНС усім:лиш май свій розум і тверду волю.І великого допускають злочину ті із нас,старших громадян,які потурають молоді в її свавільстві та проповіді "все дозволене".Не слід забувати,що нинішнє лівацтво моло-

ді щораз більше й частіше потрапляє на службу різних збоченців,кримінальників та демагогів,яким зовсім байдуже фізичне й моральне здоров"я молоді.Навіть більше:розхитана,деморалізована молодь - справжній скарб для злочинного елементу,вельми "зручний матеріял" для кримінальних "операцій".

Хочу ще звернути увагу батьків на прикру ПОЗИЦІЮ МЕНШЕВАРТОСТИ,в яку вони ставлять себе супроти своїх дітей,коли на догоду їм "калічать по-англійському"/розмовляючи з ними у власній хаті/,замість того,щоб самим говорити і від дітей вимагати удома розмовляти лише по-українському.Діти інтуїтивно схоплюють,що в цім випадку батько чи мати "не мають хребта",не тримаються свого,прадідного.Тож,зрозуміла річ,діти втрачають пошану до таких батька-матері.

Я мав намір сказати ще про хибне розуміння патріотизму, що побутує в деякій частині нашої громади.Та час для мого слова вже використаний;отож на цю тему поговоримо іншим разом.Тим часом - КРАСНО ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

ФУНДАМЕНТ СУСПІЛЬСТВА - ШКОЛА

/З нагоди шкільного року в школах українознавства/

Стара це,а проте вічно нова і дієва істина:школа - фундамент суспільства.Очевидно,школа взагалі,її різні ступені - від початкової аж до університету.В ній бо,в школі, формується духовий світ молоді - майбутніх дорослих кадрів нації,пізніших батьків і керівників,відповідальних за долю свого суспільства.

Та все таки,як шукатимемо основу фундаменту,то знайдемо її в ПОЧАТКОВІЙ МАСОВІЙ ОСВІТІ,масовій школі.Саме тут говориться те правильне/чи неправильне/А,що зумовлює в дальшому правильне/чи неправильне/Б інтелектуального і психічного розвитку юної людини.

Здається,першою державою в новочасній історії культурного світу,яка належно оцінила вагу і значення масової,чи пак народньої школи для поступу країни - була Прусія,і саме цим історики з"ясовують швидкий зріст пруської могутности в 60-х та 70-х роках минулого століття.

"Імперію/французьку/Наполеона 3-го переміг пруський народній учитель"- це прислів"я стрічаємо майже в кожному підручнику історії XIX століття.А хіба швидке піднесення всього господарського і громадсько-політичного життя в Туреччині 1920-1930 рр./доба Ататюрка/не зумовлене в першу чергу рішучою реформою турецької школи?

У світлі цих пам"ятних,незаперечних фактів якось аж ніяково нагадувати про величезне значення школи нашим землякам тут,у вільних країнах Заходу,зокрема в Америці.Очевидно,ми тут маємо на увазі не державну американську школу - її ігнорувати людність,в тому й українська,не може,бо переступила б конституційні приписи.Ми маємо на увазі украї-

номовні суботні школи,що існують в кожному більшому скупченні нашої людности,утримувані коштом батьків.

Прикро признатись:ці школи охоплюють не більше 15-20% українського походження дітей шкільного віку.Решта -80-85 відсотків української школи не відвідують.Чому?Може їх батьки такі бідні,що неспроможні з свого бюджету дати на школу 5 чи 10 долярів місячно?Ні,на континенті Америки такі бідні можуть трапитися лише винятково - в наслідок хвороби або тривалого безробіття.Говоримо ж не про винятки,а про 80% наших батьків та матерів.Вони - ця величезна більшість - НЕ ВВАЖАЮТЬ ЗА ПОТРІБНЕ посилати дітей до суботньої української школи.Мовляв,"з української школи діти хліба не їстимуть",- то навіщо вона їм?Тільки забиратиме час,потрібний для занять в американській школі!

На перший,поверховий погляд такі заяви можуть видатися навіть слушними.Але то тільки на перший і справді дуже поверховий погляд.В суті ж,беручи глибше,це просто злочинне легковаження батьками майбутности своїх дітей,а відтак і зневаження самих себе.Справді бо:яке право мають батьки та матері,бувши самі українцями фізично і духово, ВІДБИРАТИ УКРАЇНСТВО СВОЇМ ДІТЯМ?/Бо позбавляючи своїх дітей української школи,такі батьки позбавляють їх найзаконнішого права плекати духа й культуру своїх батьків,їх кращі й своєрідні притаманності/.Чи ж ми не знаємо фактів /зокрема тут,в Америці/,коли діти мають жаль до своїх батьків - з тої власне причини,що батьки не вчили їх української мови та історії змолоду,коли кожне навчання дається легко.

Попереду,ще на початку цієї статті,ми сказали про А правильне і А неправильне.Річ ясна - неправильного А не мусить бути в школі:інакше кажучи,навчання в суботніх українських школах мусить відзначатися високою якістю і дисципліною/насамперед,дисциплінованою поведінкою учнів/.Одне з другим,як відомо,тісно пов"язане і взаємозалежне:що з більшим умінням і посвятою провадить клясу педагог,то краща поведінка учнів - їх поглинає,захоплює педагогічний процес.З другого ж боку - що краще учні поводять себе в клясі,то більше і краще подає знання педагог,стимульований і окрилений належною клясною атмосферою,чи пак гарною поведінкою учнів.

Говорячи про якість,про належний рівень навчання в наших суботніх школах,мусимо спеціяльну увагу звернути на викладову мову:це мусить бути сучасна українська літературна мова - як щодо лексики та приписів граматики і фразеології, так і щодо ортоепії/вимови/і правопису.Педагогічний персонал мусить бути щодо цього дуже принциповим і не ставати на опортуністичний шлях потурання засміченій мові учнів,а вже тим більше зобов"язаний слідкувати за своїм власним мововжитком у школі.Ми знаємо,що в багатьох випадках для цього потрібне спеціяльне зусилля самим учителям,/бож і на них тисне мовна розхитаність еміґраційного суспільства/. Проте будь-який відступ у цій справі абсолютно недопущений:мова - це інструмент педагога,а інструмент мусить бути завжди чистий і точний.

Детройт,1954

ШКОЛА І ВЧИТЕЛЬ

Минуло понад два роки нашого скупченого в таборах УНРРА - ІРО перебування в Німеччині і разом з цим два навчальних/1945-46 і 1946-47/роки в еміґраційних умовах:в імпровізованих клясних кімнатах,без потрібного навчального приладдя - особливо мап,різних таблиць,фізико-хемічних приладів,часто навіть без підручників.

Багато зашкодила,зокрема щодо підручників та різного роду методичних посібників,та обставина,що наше громадянство пепервах не числилося з можливістю довшого перебування еміґраційної маси в Німеччині:всі чомусь думали,що коли ми не виберемося з Німеччини протягом першого року,то наступного,тобто 1946 року,вже обов"язково виїдемо десь за океан.Тому актив нашого громадянства творив часописи,журнали - те,що мало задоволити потреби даного і найближчого дня,що не потребувало більшого розгону й підготовки і давало певний ефект зразу,а не десь там у перспективі,у майбутньому.

Звідси,а також із захоплення/з тих самих причин/різними короткотерміновими курсами,випливало недоцінювання нашим суспільством народніх шкіл і гімназій - річ,безумовно,помилкова і шкідлива.Бо нема сумніву,що в справах освіти і культури стратегія і тактика "далекого прицілу" - найбільш доцільна і правильна.

Нині ми починаємо наш третій навчальний рік на еміґрації. Всі зовнішньо-матеріяльні/їх часто чомусь звуть "об"єктивними"/умовини,як от:брак відповідних приміщень,навчальних наочних приладів,підручників та пристосованих програм - хоча трохи в меншій мірі,загально існують і далі.Вони дуже обмежують навчальні можливості нашої школи.Але тим з більшою силою і значенням виступає суб"єктивний чинник - людина-педагог.Ось на це ми й хочемо звернути якнайбільшу увагу і самих учителів і цілого нашого громадянства.

В еміґраційних обставинах,де ми не маємо якихось обов"язуючих державно-правних норм і приписів,що реґулювали б ціле наше суспільне життя,в тому й діяльність школи,на перший плян висувається відповідальність кожного працівника за свої вчинки перед самим собою,принцип суспільної праці "на совість".Зрозуміло,що це не тільки не касує значення морального тиску на індивіда громадської думки,громадської оцінки,а навпаки,кількакратно збільшує його.І ось навколо працівників школи - директорів і вчителів - конче потрібно створити атмосферу висого гарту - непослабної громадської уваги і контролю.До цього нас зобов"язує саме те,що державного контролю діяльности наших шкіл нема і в даних умовах бути не може.

Ми кажемо:ТРЕБА СТВОРИТИ,підкреслюючи цим,що досі насиченої увагою й вимогливістю атмосфери навколо наших шкіл і їх працівників - не було.Тільки цим пояснюється факти,що в деяких народніх школах,напр.у Бад-Верісгофені,учителі не направляють,а псують мову учнів,пришіплюючи їм нелітератур-

ну,діялектичну мову й письмо,як ось:"двайцять","коби"," "жеби","біччи","лягчи","шьвіт","шьміх"/замість правильної вимови СВІТ,СМІХ/;навіть,"куди си дивиш?" і т.ін.А знов у іншій школі почуєте "канєшно","доброго утра","обратно","нада понімать","всьо равно" тощо.

Сором і ганьба таким учителям!Але не менший сором і нам усім,українському громадянству,бо ми мусіли досі таких учителів з наших шкіл видалити!Ми від кожного українця на громадському становищі повинні вимагати правильної,літературної української мови,а від учителя- і поготів.Він бо мусить пам"ятати,що на мову і цілу поведінку вчителя учні взоруються як на авторитетний приклад.

Трапляються в наших народніх школах подекуди випадки "рукоприкладства".Гадаємо,що від будь-якого найменшого биття учнів слід рішучо відмовитися.Нічого тут покликатися на баварських німців,які нібито дозволили це навіть спеціяльним законом.Не треба забувати,що велика частина наших учнів і батьків не знала практики "рукоприкладства" в школі і сприймає це як важке пониження людської гідности. У всякому разі нам відомі дуже неприємні непорозуміння на цьому ґрунті.В принципі ж педагогіка давно засудила фізичні кари в школі,бо це призводить до тяжких травм на дитячій психіці.

Не легка праця педагога.Вимагає вона від працівника повсякчасного слідкування за самим собою,великого напруження нервів і волі.Люди,які не можуть над собою так панувати,які не мають внутрішнього покликання до педагогічної діяльности,не повинні б іти працювати в школу.

Але ті,що з покликання присвятили себе цій важливій праці,мусять усвідомити всю її відповідальність,важливість і зробити її також вдячною - для суспільства і для самих себе.Це бо робота не з безживним матеріялом,а з людьми,формування людських душ майбутніх дорослих громадян.І першою платою,першою винагородою за таку працю має бути МОРАЛЬНЕ ВДОВОЛЕННЯ.Вирішальне значення цього для культурної людини незаперечне.

Однак суспільство повинно подбати і про матеріяльне забезпечення шкільних працівників.Хоч як скромні наші можливості в таборах ІРО,але ми можемо дати учителям у першу чергу/а не останню,як це у нас буває/житло,додатковий приділ,одяг і т.д.,оточити їх увагою і піклуванням,як наших найкращих довірених людей.Ми бо доручили їм найдорожчий скарб нації - наше молоде покоління.

Новий Ульм,1947

НЕ В САМИХ СТУДЕНТАХ СПРАВА

/Думки після"Зустрічі студентства з громадянством" у Детройті в квітні 1957 р./

- Більшість студентів не бере участи в культурно-громадському житті,і це становить під загрозу майбутню діяльність українських громад в Америці,бо ніким буде заступити вибулих.

Цим турбувався доповідач від студентства,п.Филипів,про це говорили в дискусії;це,нарешті,було спонукою зорганізувати таку зустріч.Вона,зустріч,мала з"ясувати - ЩО і ЯК чинити,щоб здобути й розвинути громадську активність студента в українській громаді.

Говорили чимало,не вкладаючись навіть у "п"ять хвилин з гаком".Говорив і автор цих рядків.

Є три чинники,що формують людину,роблять її "дорослою": I.знання/головно теорія/,2.життьовий власний досвід,3. принципи життьової поведінки.

Знання мусить давати і дає школа,роля батьків тут допоміжна.

Життьовий практичний досвід набувається в грі та праці замолоду і,так само як шкільне навчання,в сучасних американських умовах життя в місті - фактично поза безпосереднім контролем батьків.Шільний зв"язок,консультація і передача досвіду можливі лише в умовах спільної трудової діяльности,тобто коли діти змалку привчаються до професії своїх батьків.Поза фармерським середовищем це спостерігається в Америці рідко.

Залишаються,отже,принципи поведінки,організація взаємин з іншими і "організація себе" - як те головне і єдине,де батьки і взагалі старші можуть без спеціяльних зусиль вщепити молоді те,що вони вважають за гідне і потрібне.

Але вщепити не інак,як тільки власним щоденним прикладом,гідним наслідування зразком!

І ось тут починається "недопис" батьків і взагалі старшого українського громадянства.

Перед нами,зокрема буншими "діпі",що приїхали в Америку на постійне перебування,відразу стала проблема американізації, вростання в ґрунт країни.І ту далося помітити форсовані темпи американізації новоприбулих,темпи,що їх можна з"ясувати тільки занехаянням головної науки Кобзаря:"І чужому научайтесь,свого не цурайтесь!"

Безумовно - як хтось висловився - "України в Америці не виплекаєш і не збудуєш!" Але УКРАЇНСТВО в Америці плекати можна і треба,доповнюючи таким чином і кориґуючи однобічний,під большевицьким пресом розвиток українства на Батьківщині.

Якась частина американських українців так справу й оцінює і стурбована байдужістю молоді,зокрема студентської молоді,до українського культурно-громадського життя.

На жаль,ця частина відносно мала на фоні масиву української людности в Америці і складається вона переважно з людей старшого віку,які до того ж або ніколи не мали дітей, або їх діти вже стали дорослими людьми,що живуть окремим від батьків життям.

Найчисленніша група батьків - середнього віку,від 30 до 50 років.Ці мають у себе дитячий доріст і юнацтво/в тому числі й студентів/,і на них,власне,лежить найбільша відповідальність за долю українства в Америці.Це,власне,їх мали

ми на увазі,кажучи про занехаяння науки Кобзаря.

Справді,значна частина цих прозелітів землі Вашінґтона своїм щоденним поступованням ніби хочуть сказати,що поза долярами їх малошо цікавить.Інші вважають,що "з України їх діти хліба не їстимуть" і тому нема,мовляв,жадної потреби вчити дітей про Україну та її культуру.

Молодь,як відомо,дуже чуйна,а лихе,кажуть,завжди наслідується легше,ніж добре.Отож,коли вдома хлопець чи дівчина чує таку "мудрість" старших,то можна бути певним,що такий підліток,ставши студентом,буде байдужим до українства.

Ось вам і корінь зла.Бо як можна вимагати активного українства від дітей,коли вони не бачать його у своїх батьків? Придивіться - скільки в українській громаді вашого міста таких батьків,що не тільки передплачують,а й читають українську пресу,купують і читають українську книжку? Напевно,зникальна меншість - може яких 10-15 відсотків!

Але ми хочемо підійти до справи ще й з іншою - сказати б - гедоністичною міркою.Ми бо знаємо,що в умовах сталого перебування поза Батьківщиною вірність своєму національному походженню,зберігання власного національного обличчя - це лінія найбільшого спротиву.Очевидно,не всі можуть нею йти,керуючись лише сантиментом до днів дитинства або суто жертвеними мотивами.

І для них,для людей з гедоністичним "кредо",ми нагадуємо таке:

Не належить до приємностей розчаровуватись і зневірюватись у тім,що ми колись шанували і в що вірили,а особливо якщо ми для нього принесли в минулому певні жертви.Людині взагалі приємно набувати,і завжди неприємно будь-що втрачати.Це - один момент.

Другий:закон усього живосущого каже,що неможливо змінити цілком організм уже зформований;його духові і фізичні властивості можна лише далі вдосконалювати належними вправами або,навпаки,повною бездіяльністю приректи на повільну деградацію і занепад.Защеплювання якихось інших властивостей на місце властивостей попередніх призводить до тривалої травми організму,загальмування його розвитку взагалі.

Правильна розв"язка проблеми - не в протиставленні американізації українству,не в плеканні першого коштом другого, а у взаємодоповненні одного другим,очевидно,на базі свого, успадкованого від батьків.У випадку насаджування чужого,новонабутого на руїнах батько-материнських елементів індивід духово не збагачується,а бідніє.

Американському суспільству і культурі найменше потрібні некритично мавпуючі все тутешнє скороспілі прозеліти.Натомість кожному суспільству потрібні люди серця й совісти,люди стійкої індивідуальности,які "чужого навчаються,але й свого не цураються".

"РІДНА ОКОЛИЦЯ"
І УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ПРОЦЕС

На конференції СУСТА в Чікаґо,що відбувалася під гаслом "Українська мова -євшан-зілля українських студентів в Америці",не бракувало сумно-повчальних моментів.Найбільшим з-поміж них був разючий мовний/лексичний/огріх,а саме:невластиве вживання в залі конференції слів "затримання" і "задержання".Мовці мали на думці ЗБЕРЕЖЕННЯ української мови,рідної культури,свого національного обличчя тощо - а позначали,окреслювали ці поняття словами "затримання" і "задержання"!Тим часом це навіть не синоніми,а слова зовсім різного значення.

Справді: можна ЗАТРИМАТИ ВУЛИЧНИЙ РУХ/авт чи й пішоходів/,можна ЗАТРИМАТИ АБО ЗАДЕРЖАТИ ЛЮДЕЙ У ЗАЛІ/після імпрези чи якоїсь наради/;можна,врешті,ЗАТРИМАТИ ЧИЮСЬ РУКУ В СВОЇЙ РУЦІ/під час вітання чи прощання/і т.п.Словом ЗАТРИМАТИ як і ЗАДЕРЖАТИ в українській літературній мові рівнозначні з словами "не пускати,не випускати,спинити/зупинити/".Таким чином фраза,що її можна було раз-у-раз чути на конференції:"Затримаймо нашу рідну українську мову", насправді означала:СПИНІМО,НЕ ПУСКАЙМО ДАЛІ нашу рідну українську мову.

Чи ж це не абсурд?!

Признаємось:нас,декількох літераторів-мовознавців,це мовне недбальство/на мовній конференції!/так пригнітило,що ми не знайшли в собі сили тут же затаврувати його,прилюдно скориґувати мовців.Бо не могли б стримати свого обурення,а це внесло б дисонанс,спричинило б констернацію в залі.

Але тепер ми хочемо сказати ще дещо у зв"язку з цим,поділитися думками,що зродилися тоді ж таки,в залі конференції.

Життя йде вперед,розвивається.Не може цілком вільно розвиватися українська культура на Батьківщині,в рамках УССР, залежної від політичного,економічного і культурного диктату Москви.Живучи у вільних країнах Заходу,ми,"діяспорні" українці,можемо і зобов"язані обкарнаний і затримуваний окупантом розвиток нашої культури посильно доповнювати.У багатьох ділянках і особливо в ділянці наук історичних,в ділянці літератури і взагалі мистецтв - це доповнення поєднуватиметься з кориґуванням,виправленням культурних позицій України,представлюваних на Батьківщині хибно,бо на догоду "старшому братові",боячись його репресій.

Але хіба можна щось у ділянці нашої культури скориґувати та доповнити новими здобутками,якщо ми будемо повсякчас наголошувати наші обласні,провінціяльні традиції,хуторянські святощі?

Бо що,власне,являє собою оте вперте вживання частиною наших інтеліґентів "затримання" замість ЗБЕРЕЖЕННЯ,"лучити;

лучитися" замість ЄДНАТИ,ЄДНАТИСЯ,отих "заперестати,заіснувати,зраджуватися",отих провінціональних наголосів, як "просУвання,існУвання,пИтання,свободА,перевозИла,переносИла" - не у властивому сенсі цих дієслівних форм? /А пора кожному українському інтеліґентові знати,що наша народна і літературна мова виразно розрізняють семантику /значенньовість/дієслів:"перевОзити і перевозИти","переносити і переносИти"/.Ось нормативні приклади:"За два дні він перевозИв усе жито з поля на тік"."Вона легко переносила злидні й недогоди еміґрантського життя".Але:"Вона до вечора переносИла все своє дрібне майно до сусідки".

З повним переконанням твердимо:всі наведені тут і до них подібні "квіточки" мовного нехлюйства мають своїм ґрунтом войовниче обстоювання і плекання власного хуторянства,"святощів рідних околиць"- всупереч нормальному мовожиткові,всупереч єдиній літературній мові,цій найпершій ознаці дозрілої нації,що претендує на власну національну державність.

/Прим. Те,що сталося останніх декількох років в Африці,не може бути переконливим для Европи.Та й чи до лиця нам,1000-літній нації,шукати арґументів аж в Африці,спускаючись/шоб виправдати свою недбалість і нелисциплінованість/до рівня народів,які щойно почали виробляти свою абетку./

Ми говоримо тут про мову,про вагу і значення ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ,бо вона - дзеркало культури народу і потужний засіб її розвитку.Полруге,саме українська мова була темою згаданої напочатку студентської конференції,що дала безпосередній поштовх до наших оцих міркувань.Проте,річ ясна, що справа не в самій тільки мові,а в усьому нашому культурному і політичному процесі в діяспорі.Інертне навертання його назад,оте "затримання",прикладання до нього рамок лише "рідної околиці",- це все ціхує діяспорне українство не лише у мововжитку/усному і писемному/,не лише в гуляйпільських мовних "проєктах",а й у мистецтві/згадаймо "війну" проти моделі пам"ятника Т.Шевченка у Вашінґтоні/, в паралелізмі наукової діяльности/ніби ми справді аж такі багаті на наукові сили!/і в карикатурному плюралізмі в політиці.Хіба наші політичні угруповання ділить справді ідеологія,якісь дійсно різні програмово-ідейні постуляти?Зовсім ні!Ділить культ "рідних околиць",небажання піднестися вище хуторянських сантиментів.

А тим часом...А тим часом має бути ясне:добре плекати окремішні особливості своїх закутків,своїх "вужчих батьківщин",коли вони охоплені нормальним культурно-політичним процесом розвитку у власній державі,отже синтезуються в ньому,збагачуючи його пагінковими формами,розгалуженими своєрідностями/що ними,однак,ніхто не наважується розхитувати к і с т я к, о с н о в у національної культури/.Але тут,у чужій "фрі кантрі" багато наших земляків н е х о ч у т ь в и з н а в а т и н і я к о г о к і с т я к а, хочуть "починати все від себе"/ніби раніш,до них нічого не було/;тут "своя околиця","своя парафія" правлять за альфу і омегу українства.А це вже вельми кепсько.Бо таким посту-

пованням ми й далі демонструємо перед світом свою подрібненість,виказуємо реґіональне,"хуторянське" українство. А воно ж таки жалюгідне,архаїчне і голі з ним протиставитися декларованому українству маріонеткової УССР.

Хтось може все таки сказати,що ми занадто напосілися на "культ рідних околиць" - адже,мовляв,кожна людина вправі мати свої сантименти:це бо людям притаманне.

Слушно.Але дивлячись де,коли і як.Бож у чому "сук справи"? У тому,що "свій хутір"/ота горезвісна "українська піч-фортеця",про яку наш сатирик писав понад півсотні років тому/,"своя околиця",вкінці "вужча батьківщина" були і є нашим найбільшим гальмом,найбільшою колодою,що її ми самі собі кидаємо під ноги,захаращуючи шлях до розвитку, до дальшого поступу.Коли б у часі Визвольних Змагань 1917 - 1921 рр.скласти було всі наші повстанські загони,що діяли толі в Україні,та підпорядкувати їх армії УНР/яка після акту Злуки в січні 1919 року мала б бути єдина,тобто включаючи в себе УГА - Українську Галицьку Армію/,то ми з успіхом дали були б ВІДСІЧ ОБОМ ОКУПАНТАМ - МОСКОВСЬКОМУ ТА ПОЛЬСЬКОМУ разом.Та ба!Кожен загін "бився до загину" тільки в "рідній околиці",нічого й нікого поза собою не визнаючи.А УГА,задля "вужчої батьківщини",пішла на угоду з Денікіном...

Сто шістнадцять років минуло з того часу,коли "Головна Руська Рада" у Львові 1848 року без кінця-краю товклася над мовно-правописною проблемою.І ось тепер,року Божого 1964-го,знаходяться люди з високошкільними дипломами,які зважуються прилюдно заявляти,що "ми не маємо єдиної літературної мови,не маємо словників,не маємо обов"язкових правописних норм" і т.д.Чи ці люди не чули про "Український правопис" 1928 р.,не чули про словник Голоскевича?Ні, вони про них чули,а багато дехто й бачив.Напевно їм відомо також,що словник Голоскевича рекомендувала до вжитку наша наукова Централя в ЗДА - УВАН,що з ним солідаризувалась і друга наукова Централя - НТШ.Що ж виходить?Виходить знову наяв "рідна околиця":у нас,мовляв,так не писали й не говорили,а тому це для мене не авторитетне!

На конференції,в дискусії по доповідях,хтось був висловив думку,що,мовляв,може аж тепер матимемо вже єдині мовно-правописні норми,бо в Торонто над цим працює відповідна комісія чи комітет.Яка свята наївність,а при тім і незнання дійсних фактів!Бож Об"єднання українських педагогів Канади,що два роки тому започаткувало "мовно-правописну акцію",і в думці не мало в и р о б л я т и н о р м и української літературної мови/адже вони давно вироблені!/. Не ставить собі такого завдання і Організаційний комітет, створений цим Об"єднанням.Про це свідчить сама його назва: "Організаційний комітет для впорядкування мовно-правописної практики".

І зовсім слушно:пощо будувати хату,коли її вже збудовано! І то давненько,- отже потрібен РЕМОНТ,направа і заміна деяких застарілих частинок-деталів.А головне - "доповнити устаткування",бож культура не стоїть на місці,а впарі з тим НЕОБХІДНО ВДОСКОНАЛЮВАТИ І ЗНАРЯДДЯ КУЛЬТУРИ - ЛІТЕРАТУРНУ МОВУ.

Отже ВДОСКОНАЛЮВАТИ,а не починати заново.Не ставати щоразу в позицію безбатченків і починати "творити державу від сьогодні,від себе"! Усе це дуже елементарні речі,сказати б так,КУЛЬТУРНО-ПОЛІТИЧНА АБЕТКА.Але чомусь вона й досі не дійшла до свідомости значної частини нашого еміґраційного суспільства.Тому й необхідно ще раз і ще раз її наголошувати.

ТРЕБА ДОБРОГО ЩОДЕННИКА

/Про українську пресу в США/

Відомо,що поза рідними землями українська людність найчисленніше представляється в США - десь близько I,3 млн. осіб/точних відомостей статистичних нема з огляду на слабку національну свідомість - особливо давнішої,"заробіткової" еміґрації.На другому місці щодо кількости українців стоїть Канада,де справа з національною свідомістю виглядає краще.Сюди ж - у США і Канаду - влився найбільший струм нової нашої еміґрації,т.зв.ДП.Це мало б дати підстави для ширшого розгортання нашого громадсько-політичного життя в Америці,бо як-не-як,а українська справа з року в рік набуває більшої і гострішої актуальности.

Проте це громадсько-політичне життя ніяк не стоїть у належній пропорції ні до кількости української людностевої маси,ні до зрослої актуальности української справи в світі.Щоправда,різних українських організацій і об"єднань в США і Канаді є аж надто багато - від УКК/США/ і КУК-у/Канада/ бо "Організації оборони Лемківщини" і "Карпатського Союзу".Але кількість активного членства в них зникально мала,а діяльність "крутиться" навколо пікніків і нагадування про членську вкладку.

Впарі з такою кволістю громадсько-політичних,професійних і культурно-освітніх організацій стоїть і укр.преса в Америці.І вона - за кількістю назв різних видань/надто тепер,після "діпістського" допливу/- не бідна,але тираж більшости до смішного мізерний,а зміст і технічне оформлення явно убогі./Мусимо сказати,що понад десяток видань,що їх видають таки українці,але національно несвідомі,які звуть себе "русинами","руськими" і "карпаторосами",- взагалі випадає з фарватеру української національної преси;сюди долучаються ще,за своєю політичною орієнтацією на большевицьку Москву,видання комуністичні і комунізуючі/.Якщо говорити про США - а в дальшому ми обмежимося саме до них - то відразу впадає в очі,що з двох українських щоденників - "Свободи" і "Америки"- навіть перший - старіший і поширеніший - не підноситься понад 20000 тиражу,в той час,коли "Новоє Русскоє Слово" має 30000.А росіян у США принаймні в три рази менше,ніж українців!

Новоприбулі до США - українці з учорашніх ДП - в основі не змінили покищо цього невідрадного стану тутешньої української преси.Щоправда,вони дещо збільшили кольпортаж і кількість передплатників "Свободи" та створили шість нових видань:два тижневики - "Національну Трибуну" й "7 минулих

днів",один двотижневик - "Новий Світ" - орган "Самопомочі" і 2 журнали:"Київ"/виходить у Філядельфії раз на два місяці/і "Крила"/місячний журнал для молоді,видає СУМА/. Ми не говоримо тут про видання спеціяльні:церковні,жіночі і дитячі,бо поруч з виданнями спортовими та професійно - технічними,вони загальною проблематикою не займаються,і їхнє місце та роля,так би мовити,часткові.

Колись казали:"Преса - це шоста велика держава"/це коли великими державами вважалися п"ять европейських:Австрія, Англія,Німеччина,Росія і Франція/.З того часу кількість великих держав збільшилась,бо прийшли до голосу США,Японія,Китай,Індія тощо,але зросла також і вага преси.Тож такий непривабливий стан української національної преси в США,де,висловлюючись фіґурально,кується сьогодні доля світу,мусить нас дуже непокоїти.Але як його змінити на кращий?

Мабуть,існує для цього не один шлях,бо в гру входять у даному разі багато чинників.Проте мусимо скупчити зусилля на тому,що найшвидше і найдоступнішим та найреальнішим способом може поліпшити стан нашої преси.

Насамперед треба відмовитися від творення щоразу нових одиниць,нових пресових видань/за принципом "А ось і наша шопка має свій орган!"/.Це бо призводить до множення ефемерид,матеріяльно не забезпечених і з убогим змістом.Бож, як правило,кожна така "шопка" не має "своїх" кваліфікованих редакторів і журналістів,а "чужі" до неї не йдуть або вона сама їх до себе не пускає,з огляду на групову "ідеологію".

"Спонсорування"всієї без винятку української преси в США не приватними бизнесменами чи меценатами,а тими чи тими угрупуваннями та асекураційними союзами сьогодні абсолютно себе пережило,бо така "підопічна" преса не стільки обстоює інтереси загалу,скільки інтереси свого угрупування чи союзу й має сякий-такий резонанс лише в своєму середовищі. Через це вона нездатна на повну широчінь і потужність обслуговувати українську проблематику на рівні сучасних завдань,в її виразному національному та міжнародному звучанні.А це,з свого боку,зумовлює те,що в цій пресі бере слабку участь/тобто мало пише/цілий ряд кваліфікованих журналістів,ще в Европі дуже активних.А якщо вони і пишуть,то "втинаючи себе" до вузького діяпазону тутешніх видань,- отже нижче своїх дійсних спроможностей.

Річ ясна,що в таких умовах тутешні наші часописи тільки й можуть бути такими,якими вони є:однобічні,сірі і бліді, без яскравої і сміливої постави питань,без дискусійних статтей і глибшої реакції читачів.Порівняти хоча б наші щоденники "Свободу" і "Америку" з російським нью-йорським щоденником "Новоє Русскоє Слово".Читаючи останнє,ви довідаєтесь,що робиться в різних колах російської еміґрації - як у США,так і в Европі чи інших частинах світу,- довідаєтесь про їхні погляди на різні проблеми совєтсько-російського комплексу,стрінете навіть вістки з життя української,білоруської,козацької еміґрації тощо.Ба,ще більше:ви натрапите навіть на вілгуки українських читачів "НРС"/головно в формі

листів до редакції/щодо питань,дотичних української справи!

Якщо до цього додати,що "Свободи" і взагалі українських часописів/крім комуністичних "Українських Щоденних Вістей"/ви не побачите в газетних кіосках,отже не можете купити вранці,їдучи на свій "джаб",то нічого дивуватися,що ті українці,які звикли щодня вранці читати свіжий часопис,а ще не опанували англійської мови,змушені купувати російські чи польські щоденники,відповідно збільшуючи їм тираж.

Отже,завдання української громади в США - це створити порядний український щоденник - незалежний громадсько-політичний часопис,що висвітлював би питання політичного українства і висував би його постуляти на рівні завдань дня.Такий часопис насамперед мусів би давати читачам широку,речеву і об"єктивну інформацію з усіх ділянок нашого громадсько-політичного і культурного життя - як в Америці, так і в Европі та інших частинах світу.

Подруге,прищеплювати читацьким масам державницьку орієнтацію,насвітлюючи проблеми з точки зору не якогось одного угруповання,а політичної цілости сучасного українства,що протиставить себе окупантській Москві.Цю цілість,з моменту утворення УНРали,репрезентує Державний Центр УНР,хоч як би заперечували це і боролися проти цього його супротивники - прихильники гетьманату чи УГВР.Потретє,такий часопис мусить бути трибуною широкої виміни думок на різні теми нашого громадсько-політичного і національно-культурного життя,а передусім на теми способів і метод дальшого провадження нашої державницької акції і визвольної боротьби. Тут же приходить дискусія на теми наших взаємин із нашими сусідами,на теми найдоцільнішої розв"язки існуючих у цій сфері непорозумінь і претенсій.

Немало важить і те,щоб часопис був редаґований жваво і дотепно,без надміру плачу і суму/"світ нас не бачить","доля наша безталанна" і т.подібні дефетистичні теревені/,без шовіністичних вихваток і дурного задавацтва/"Україна покликана рятувати Европу",має "нове слово сказати світові"/, тримаючись у рамках доброї культури:достатньо скромно,але й цілком гідно.Абсолютно треба уникати витягання на шпальти часопису уроєних у нездорових головах,з пальця виссаних "проблем" на кшталт "східняк-західняк","підсовєтський-позасовєтський":життя над нами перейшло,не спиняючись,і "специ" цих питань можуть вважати себе безробітними без жадної перспективи.

Мова часопису має бути сучасна літературна,без лексичних та фразеологічних дивоглядів,милих серцю різних "ревнителів" мовно-правописного загумінку.

Такий часопис/аби лише йому пощастило стартувати!/мав би всі дані переманити до себе тисячі читачів-українців,які споживають російські або польські.Дуже шкода,що не можна такий часопис розбудувати на базі котрогось з уже існуючих видань/бо всі вони,як уже сказано,залежать від асекураційних союзів або одного якогось угруповання/.Політична роля США в сучасному світі така велика й міродайна,що мати тут належну трибуну українства - абсолютно потрібно.

Нью-Йорк,1950

НАША ПРЕСА:СТАТТІ "З ПЕРЦЕМ" І "ЛОЖКА ДЬОГТЮ"

Часописи української еміґрації в Німеччині і взагалі в Европі переповнені страшними винуваченнями і закидами одних середовищ і груп проти інших. Стало немов якимсь неписаним законом,правилом чи ознакою доброго тону для публіциста,що,пишучи статтю на громадсько-політичну тему,він конче мусить когось "добре вдарити".Автор цих рядків на протязі 4-5 еміґраційних років мав нагоду ближче пізнати редакційну кухню більшости часописів і не раз бував просто заскочений такою настановою їх проводу:пишіть,але щоб було "з перцем","треба добре вдарити" і щось подібне.

КОГО"вдарити"? - це була річ другорядна:аби не "свого хлопа"/інші висловлювались:"свого брата"/.При цім під "своїм хлопом" розумілося своє вузько-групове середовище,що його погляди висловлював даний часопис.Чіпати "свого" не дозволяла групова мораль/а така,на превеликий жаль,розпаношилась як домінуюча за ці 4-5 років нашої еміґрації - замість загальнолюдської й національної моралі/.

ЗА ЩО вдарити? - це,здавалося б,найістотніше питання вирішувалось найпростіше:ім"я рек тоді ось і там "дозволив собі" написати чи сказати про нас таке.Тож треба конче "роздраконити" його,"рознести в пух і прах".А для більшого розгону й переконливости пригадати тому нечемі його минуле,підозрілих приятелів,тітку та бабуню тощо.

Отже бито й паплюжено противника з мотивів персональної чи групової амбіції,а зовсім не з внутрішнього покликання боронити правду,,інтереси суспільства і т.ін.Без жадного страху впасти в перебільшення твердимо,що походження багатьох темпераментних провідних - /тобто навіть передових/ статтей у наших часописах у Німеччині - саме таке.Це тяжка в своїх наслідках хиба нашої публіцистики,яка після довгих років змушеного мовчання під окупаційними режимами змогла заговорити вільно на терені західної Европи.

Ідучи цим шляхом,наша періодична преса читачів не виховувала суспільно-політично/а саме в цім була величезна потреба,з огляду на наше попереднє національно-політичне безправ"я і гніт/,а розв"язувала в їх душах нахили й настрої степового гуляйпілля,затирала межі дозволеного й недозволеного,корисного і шкідливого з погляду національно-державної рації.

Невироблений політично,наш загал дуже швидко "ввійшов у смак" "приперченої" газетно-брошурної лектури,охоче споживав її,реаґував на неї численними дописами з місць з обов"язково густими "квасами".І так утворювалося ніби зачароване коло:якщо часопис починав потрохи відкидати "кваси", він тратив прихильність значного кола своїх читачів-любителів "квасів"/що їх,можна сказати,сам же часопис виплекав,і вони тепер резонно обурювались,що їм не дають звичних наркотиків,а якусь,мовляв,беззубу і безбарвну лектуру/;йдучи ж за нездоровим "перцеквасовим" смаком і вподобанням читача-масовика,часопис ризикував остаточно втратити кредит у

більш виробленої і тверезої частини нашого суспільства,у людей,не отруєних низькопробним політиканством.На деяких часописах помітно було це балянсування їх редакцій між приподобанням,пристосуванням до смаків своєї читацької "більшости"/яка вимагала "сікти на капусту" "противників"/ і потребою,хоч не систематично,додержати пристойности публіцистичного тону і припиняти повінь "квасів".В наслідку дуже часто ці часописи мали докори й закиди з двох сторін і програвали супроти таких часописів,які "послідовно" заступали смак певних таборів "своєї публіки".

Як би там не було,а тепер можна цілком певно констатувати,що еміґраційному читачеві "en masse " часопис без "квасів" і пікантних здогадів власкора,без всесокрушальної погромної передовиці видається яловим,беззубим і нудним.Хто найбільше і найперше в цім завинив - із сказаного вище випливає,думаємо,цілком ясно.

І ще до цього два штрихи.Скільки разів кожному з нас доводилося читати поважні й ґрунтовні статті,не раз написані навіть талановито,повні цікавих і слушних думок;і в кінці/а може і в середині/ви наткнулись на "квасок" персональної натури або невиправдане,зумовлене непогамованим полемічним запалом,"перетягнення шнура" - перебільшення чи хибне узагальнення.І стаття пропала.Бо наша читацька маса вже так вихована,що в таких випадках бачитиме тільки отой "квасок",ту "ложку дьогтю",яка,як здавна відомо,здатна зіпсувати всю "бочку меду" - весь позитивний зміст статті.

Скільки разів непересічний,вдумливий читач мав оправданий жаль до такої публікації,точніше - до її автора за змарнований задум!У тій атмосфері,що витворилась серед нашої еміґрації в ділянці громадсько-політичного життя і преси,таке перетягання через край,невміння чи небажання вчасно спинитись,додержати міри й такту - це сущий бич нашої публіцистики на внутрішні теми.Чомусь кожного з наших публіцистів кортить бути памфлетистом,а кожний другий пресовий відгук з місць,допис власкора - якщо не алилуйщина,то пасквіль!

Ось над чим треба застановитись редакціям наших часописів і чоловим публіцистам,якщо їх турбує дріб"язкова розсвареність нашої еміґрації і завелика кількість хуторянства і базарного дьогтю в наших пресових публікаціях.Шлях до направи цього,сумного і всіх нас принижуючого,стану дуже простий:почати треба кожному з себе - всій пишучій братії і суспільно-політичним діячам.

Ми не закликаємо - боронь Боже - до замовчування конкретних проявів зла,антигромадських вчинків і оминання/за принципом "моя хата скраю - нічого не знаю"/прізвищ конкретних винуватців.Навпаки,ми за безжальний справедливий удар по шкідливих явищах,фактах і по їх спричинниках та носіях.Але саме для того,щоб удар дійсно досягав своєї мети -виховувати суспільність,мати нехибний громадський резонанс,він мусить бути не обтяжений ніякими іншими інтенціями,крім покарання винних і видалення шкоди.Отже,саме в ім"я високих завдань і ролі преси в суспільстві,в ім"я ЯКНАЙДОЦІЛЬНІШОГО ВЖИВАННЯ цієї визнаної громадської зброї - ми проти так часто практикованого в нас НАДУЖИВАННЯ ПРЕСИ.

Ще про дискусію.Здається,всі згідні,що шлях до істини в суспільно-політичних питаннях - дискусія.Але при цім якось забувають,що НЕ ВСЯКА дискусія,а лише дискусія компетентна і речова і вже,безумовно,така,що вільна від "перетягання шнура" й вільна від інтенції "залити противникові сала за шкіру".Справді бо:кожне таке "перетягання" - вже надужиття,що здатне звести дискусію з її нормального шляху і завести на манівці персональних і групових порахунків.Воно спричиняє те,що дискутанти реаґують не на основні думки чи тези противника,а саме на ці перетягання,на нетактовності,і тоді дискусія,кінець-кінцем,точиться вже лише з приводу і навколо них,а про сам "кістяк" - провідні ідеї статті чи брошури - ніхто з дискутантів вже й не обзивається.

Новий Ульм/Німеччина/,1949

ГРОМАДСЬКА ПРАЦЯ ТА її СТИЛЬ

Кожному відомо,що громадська праця - це не "джаб",за який людина має матеріяльну винагороду,отже дістає засоби до існування,засоби щоденного прожитку.Громадська праця зправила може дати людині тільки духове,моральне задоволення,яке походить із свідомости виконаного обов"язку перед своєю громадскістю,свідомости принесеної для громади певної користи.

Але дуже часто ми спостерігаємо,що люди розчаровуються в громадській діяльності,нарікають і відходять від неї.На цьому,очевидно,громада багато терпить.Які ж причини цього явища і чи не можна запобігти частому розчаруванню наших людей,що вкладають свою енерґію в громадську діяльність?

Ми не беремося в одній короткій статті вияснити ВСІ причини.Але пару важливих причин ми таки подамо,бо від них доводиться терпіти кожному,хто бере діяльну участь в громадському житті.Ці причини:зайва балаканина і змішування громадського з особистим.

Насамперед,про перше.Громадська діяльність немислима без цілого ряду засідань,нарад,загальних зборів тощо.І ось тут ми бачимо,як учасники нарад та зборів часто-густо мучать себе/і то зовсім без потреби!/зайвим,порожнім говорінням.Зайвим тому,що наступні промовці повторюють - тільки в дещо іншій формі,іншими словами - те,що вже сказано попередніми промовцями.Президія,з побоювання "скривдити" промовця,не спиняє його,хоч і бачить,що він по суті не вносить нічого нового,а пережовує вже сказане.Існує в нас

якесь неписане правило,що "виговоритися мають усі",хоч для діла,для суті справи - це не лише зайве,а навіть шкідливе,бо пізніше бракує часу на обговорення справді істотних справ.Можна з певністю сказати,що кожну нашу нараду, засідання і т.д. можна сміло і без шкоди скоротити в часі наполовину,отже замість звичайних у нас 3-4 годин кінчати за півтори-дві години!Матимемо величезний виграш часу,особливо якщо мова про Заг.Збори,де учасниками бувають не лише десятки,а то й сотні людей.

Тепер про ЗМІШУВАННЯ ГРОМАДСЬКОГО З ОСОБИСТИМ.Це вже не стосується самих лише засідань і нарад,а охоплює громадську діяльність в цілості.Мусимо пам"ятати,що переносити на громадський форум нашу особисту антипатію/чи навіть і симпатію/до тої чи іншої людини - абсолютно неетично.Наша особиста антипатія до того чи іншого громадського діяча аж ніяк не повинна заслоняти в наших очах його заслуг і позитивних якостей,- взагалі не повинна впливати на нашу оцінку його громадської діяльности.Остання повинна мірятися й оцінюватися виключно з погляду користи її для громади.Може бути дуже мила в товариському житті людина,яка, одначе,з погляду громадської діяльности мало або й зовсім безвартісна.Неузгляднювання цього раз-у-раз призводить до непотрібних комплікацій і отого розчарування,про яке ми говорили на початку статті.

Оздоровлюймо і підносьмо на вищий щабель наше громадське життя,усуваймо його тіньові сторони - і цим зведемо до мінімуму випадки розчарування,а натомість заохотимо присвятитись громаді якнайбільше число людей.

Детройт,1957

З ЧУТТЯМ МІРИ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТИ

Останнім часом помітно зростає інтерес політиків і державних мужів західнього світу,зокрема ЗДА,до східньоевропейських проблем.А що східня Европа нині вся під совєтами, то звідси й зрозумілий інтерес до пильнішого вивчання так самого совєтського загарбника/тобто,державного апарату Кремлю - його стану і можливостей,його сильних і слабих місць/,як і його "опікою" скованої людности.Коло державно-політичного апарату совєтів,то Захід за останні роки пізнав багато - тут,м.ін.,багато допомогли постійні совєтські крутійства та нахабна брехня на форумі ОН,як і взагалі весь, що так скажемо,стиль поведінки совєтських достойників закордоном.Тому на чергу дня приходить - пізнати дійсну практику щоденного життя-буття основної маси підсовєтської людности - робітників і колгоспного селянства.

І ми справді чуємо,як,приміром,в Америці ряд інституцій шукає контакту з живими людьми - недавніми громадянами совєтського "раю",щоб довідатися від них не так про держ. -політ.систему совєтської імперії,її методи урядування і пропаґанди,як саме про звичні/тобто переважні/настрої,почування і думки рядової маси колгоспників,робітників і непартійної трудової інтеліґенції.

І це цілком зрозуміло.В обличчі рішальної розгри з большевицьким аґресором західньому світові особливо важно знайти ключ до розумів і сердець основних людських мас совєтської потуги.І тут голос "сіряка" має більшу об"єктивну вартість в очах практичних політиків Заходу,ніж свідчення вчорашнього партійного функціонера чи діяча "совапарату".Поперше,останні - це люди совєтських "верхів" - вони втаємничені в політичні секрети й "прийоми" складної апаратури "совлали",але від життя "низів" були відірвані;подруге,такі колишні "апаратники" - нинішні перекинчики - здебільшого не позбавлені позування,атракції і взагалі "особистих моментів".

І хоч серед наших людей панують думки,що американці ще й досі байдужі до проблем підсовєтського Сходу,що вони ще й досі цілком недоцінюють ваги пропаґандивних моментів, проте ці думки вже трохи спізнені,відбивають радше вчорашній день.Ми сьогодні вже маємо незаперечні факти,коли ряд впливових осіб - політичних діячів,публіцистів,конґресменів і навіть цілі установи й організації ретельно досліджують у різних аспектах становище в Совєтському Союзі і намацують правильний шлях досліджень.

І ось тут ми хочемо висловити декілька міркувань щодо того,як саме слід нашим людям інформувати тутешні чинники про підсовєтське життя і порядки,щоб полегшити західньому світові скласти правильний образ про тамтешню дійсність. Метолологічно,однак,може,краще вказати попереду,як НЕ СЛІД інформувати чужинців про підсовєтське життя.

Насамперед,не слід говорити дуже "зособиста",покликатися весь час на перипетії власної долі,щоб не дати підстави співбесідникові думати,що ви керуєтеся більше власними емоціями,а не стоїте на ґрунті загальних фактів.З тої ж причини не треба перебільшувати і допускатися невиправданих узагальнень.Непотрібно,приміром,говорити так:"У Сов. Союзі звичайний робітник та колгоспник протягом року ні разу не наїдається хліба"/а таке"узагальнення" нам доводиться чути!/;чи 90% людности СССР ходить у подертому одязі та взутті";або "Із заробітної плати робітника чи нижчого службовця стягають у формі податків,позик державі та різних "добровільних" членських внесків - 50% зароблених грошей".Непотрібно і шкідливо,бо така пересада/повстає бо питання - як такий робітник живе,коли відомо,що цілої зарплати йому ледве вистачає на прожиток!/відразу впадає ввічі і насторожує інформованого так,що він уже не схильний вірити і правдивим фактам.Слід говорити лише про ті ділянки совєтської дійсности,які ви добре знаєте,і говорити правду,не минаючи і того позитивного/скажімо,в ділянці шкільництва чи охорони здоров"я/,що його подекуди має совєтська дійсність.Однаково те позитивне тоне без остачі в

морі злиднів і страхіть большевицького "раю"./Вміючи читати большевицьку пресу,нетрудно знайти тут і там сліди і пригадки цих страхіть;їх так багато,що уніфікована совєтська преса давно придумала для них спеціяльну назву-штамп:"ТРУДНОЩІ РОСТУ" і "ХВОРОБИ РОСТУ".Отже "трудно", простіше сказавши,злидні - але тому,що "ЖІЗНЬ СТАЛА ВЕСЄЛЕЙ!" "Хворіємо" - але тому,що "РОСТЕМО Ж МИ,ГЕЙ!" Ні,таки нема нічого спритнішого за большевицьку "діялектику"!/

Наполягаючи,що слід говорити лише правду,ми маємо на увазі,що це не тільки наш моральний постулят,а й найкращий пропаґандивний засіб,коли мова йде про совєтів.Бо совєтська дійсність така,що нормальну неупереджену людину Заходу вона вражає без будь-яких "натягувань" і згущувань фарб.Коли сказати,що за винятком пари років НЕП"у,громадяни совєтського "раю" весь час змушені були по 10-12 годин стояти в черзі за шматком мила чи фунтом масла,а за костюмом чи пальтом "вартувати" цілу ніч і ранок,щоб десь о годині 11-12 дня серед страшної штовханини пропхатися до нутра крамниці і там не раз почути,що потрібного розміру вже нема,- то це хоч виглядає фантастично й дико,але це суща правда.Напевно,іноземців,що приїздили до Сов.Союзу в складі різних делеґацій чи навіть одинцем/як ось Мішель Ґорде/,совєтські ґіди не водили тими вулицями,де стояли такі черги,і ці іноземці не могли бачити і знати,що в згаданих чергах люди слабші не раз падали непритомні,а дика лайка і навіть бійка в чергах була звичайним явищем.

Є ще один дуже важливий момент,з яким доволиться стикатися при інформуванні західньої людини про совєтську дійсність.Ми маємо на увазі оте сакраментальне питання,що його,правда,в меншій мірі,ніж раніше,але ставить перед нами ще й тепер пересічний західній співрозмовець:"Чому підсовєтська людність протягом тридцяти років терпить такий ненависний для неї режим,чому не повалить його,не замінить іншим?"

Тут не оминути ширшого вияснення про страшний духовий терор,стосований до всієї людности правлячою большевицькою партією ось вже понад тридцять років.Большевицька система терору монтувалася і вдосконалювалася з року в рік,аж поки дійшла нинішнього вершка досконалости.Вона відзначається від усіх практикованих дотепер терористичних систем своєю універсальністю і майстерною спекуляцією на людських слабостях,спритно пов"язуючи і переплітаючи одвертий примус і залякування з гіпнозом месіянства і візією всесвітнього панування,цинічно використовуючи тваринний страх перед "ліквідацією" і,з другого боку,властивий більшості людей гін до суспільного діяння,до активного себевияву і творчости.

Для реалізації цієї чортівської системи протягом довгих років створено,шляхом ретельного добору,слухняний і гнучкий,розгалужений і з всюдисущими щупальцями АПАРАТ ГНОБЛЕННЯ.Обплутана невідчіпною "опікою" цього апарату,його платних і безплатних/піонерзагін,комсомол,профспілка/клітин, підсовєтська людина дослівно БОЇТЬСЯ ВЛАСНОЇ ТІНІ,боїться сказати щось СВОЄ на суспільно-політичні чи взагалі "ідео-

логічні" теми навіть у власній квартирі,навіть перед своєю дружиною чи дітьми.Це,власне,й становить НАЙБІЛЬШИЙ ЖАХ совєтської дійсности,жах,що вже сам один,поминаючи матеріяльну нужду й злидні,є справжнім народовбивством на величезну скалю.Але саме його якраз найтрудніше,з одного боку,витлумачити,а з другого боку,зрозуміти,збагнути людям,які не жили в цьому кошмарі.Проте,як здається,протверезіння вільної ще частини людства вже почалося.

Нью-Йорк,1950

БЕЗ ПРЕТЕНСІЙ НА ОРИҐІНАЛЬНІСТЬ

/"Позаджабові" думки в країні Вашінґтона/

Я сумніваюсь,щоб у проглядніим часі слов"янський елемент населення США,отже в тім числі й українці,міг видати з себе щось помітне в духовій ділянці і щоб воно було справді американське.Бо що не кажіть,а справді американське,національно американське - це таки англосакське,далеке й чуже українській душі.Є в нім,в цім специфічно американськім,велика позитивна риса - широка толеранція,яка,власне, й зумовлює зовні гладеньке,безсутичкове і не шкарубне співжиття різнострумової - щодо національного походження - 180-мільйонової людности США,даючи можливість говорити про неї/людність/як про щось цілоєдине.

Основа цієї толеранції,на мій погляд,у свідомості вищости своєї культури й усього життєвого укладу з боку провідного англосаксього елементу,у глибокій певності його в тім,що всі інші національні групи - без жодного спеціяльного примусу чи натиску - орієнтуватимуться й рівнятимуться на них,англосаксів.І так воно й було в минулому,так є тепер/вже в рівняння на "американське"/ і про ревізію такого стану ніхто,очевидно,вже думати поважно не може.

"Америки не переробиш:шкода ваших мрій і плянів,всієї отої "розбудови" національно-українського життя! - говорив мені в ньюйоркському "українсько-американському" клюбі місцевий інтеліґентний українець після взаємного ближчого знайомства,коли він,представник давнішої еміґрації, почув і побачив "розбудовані" пляни й метушню нас,новоприбулих. - Все то "великих слів велика сила" й більш нічого. Ось пошумите два-три роки - та й заспокоїтесь,ще швидше, ніж ми свого часу.Бо й ми попервах носилися з такими мріями і плянами:як тут,за океаном,"Україну будувати",метушилися і сперечалися до хрипоти.Але вляглося це все - і добре,що хоч парафії лишилися.Бо ви,новоприбулі,все бавитесь у політику,тож і такого сліду не полишите.Вел,Америки посвоєму не переробите."

Відкиньмо в сказаному полемічні "силові прикраси" - оте підкреслення власних парафіяльних заслуг і безхосенности бавлення в політику новоприбульців.Що лишиться?А лишиться ствердження того сумного,проте незаперечного факту,що в США новоприбула іміґрація в своїх національно-культурних

аспіраціях фактично може спертися...ЛИШЕ САМА НА СЕБЕ.Бо поза згадуваними вже парафіями та ще асекураційними союзами - жодних інших організованих форм і ділянок українського національного життя ми не застали.Мільйонна людність українського походження в США - перестала бути українцями./Щоправда,велика частина її активно українською ніколи й не була/.

Ми не підкреслювали б цього спеціяльно,коли б ми,подібно до представників інших тутешніх національних груп,мали свою національну державу в метрополії,на Батьківщині.Але ми її НЕ МАЄМО!Ми за неї лише боремося.І тут аморфність, безобличність нашого найбільшого відщепу поза кордонами Батьківщини,у вільному західньому світі,де фактично й можна лише певною мірою надолужити діяльність українського духа,скутого на рідній землі жорстоким окупантом,- становить не абияку трагедію.

Це в пляні основному,загальнонаціональному.В пляні вужчому - в рамках новоприбулої української іміґрації до США, маємо вже особисті "троблі"/турботи,невигоди/,пов"язані з вище характеризованим станом.У складі нової нашої іміґрації до США - великий відсоток становить інтеліґенція:колишні лікарі,інженери й техніки,аґрономи,вчителі,адвокати, журналісти,різного роду мистці й науковці.Якщо перші дві-три групи ще знаходять для себе сяк-так - одні раніш,інші пізніш - працю за фахом або бодай споріднену з фахом,то всі інші групи можуть про це лише мріяти.Й вони то якраз, ці представники духової культури,що найтісніше пов"язана з своєрідними особливостями кожної окремої етнічної одиниці,- найтрудніше "вживаються" в нову для них ситуацію,найважче "американізуються".

Це дотичить,річ ясна,не лише спеціяльно українців,а й усіх не англосаксів та ще,деякою мірою,жидів.Бо якщо прибувають сюди англосакси - так раніш,як і тепер -мають змогу далі розвивати й поглиблювати на землі Вашінґтона діяльність свого духа,лише з узглядненням нових геофізичних і геополітичних умов,- то наша людність,прибувши сюди,такої змоги не має:вона мусить цілком "перебудуватись",що в ділянці духової культури зовсім не так легко.

Звідси й те явище навмисного,що так скажемо,намагання швидше вимкнутися з духово-культурної сфери українства,яке /намагання/дається зауважити в багатьох тутешніх українців, а того й у порівняно недавно прибулих.Українство/активне/, на їх думку,відтягує вбік,перешкоджає швидко й достатньою мірою американізуватися.

Трохи брутальний,але ядерний вислів такої тенденції становить хоч би така фраза,що мені її довелося почути від одного "американця українського походження":"Що мені з вашої України?Я з неї в Америці хліба не їстиму!"А інший,що прибув до Америки лише 10 років тому,те саме висловив у трохи делікатнішій формі:"Голі вже про ту Україну!Ліпше ось випємо холодного пива!"

В обох випадках маємо одне й те саме:духово-культурний комплекс сучасного українства моїм співрозмовцям - чужий і далекий.Вони навіть не хочуть про нього чути,щоб він не

вдирався намарно в їх душі і не виводив їх з рівноваги, порушуючи звичний триб життя.

Такий дійсний стан,що його треба бачити і знати.Чи мусимо цьому улягти - про це іншим разом.

Нью-Йорк,1950

ТРИ "ЗАЦІЇ"

/Дещо про культуру Европи,американський стандарт і наші думи-мрії/

Европейська культура,що її колискою була стародавня Греція з її культурою насамперед ІНДИВІДА - духової і тілесної особи-одиниці,розвивалась протягом віків і досягла надзвичайних успіхів саме на шляхах ствердження окремішности,індивідуальних проєкцій духового і матеріяльного життя,в боротьбі за многоманітність,за "УХИЛИ" ПРОТИ СТАНДАРТУ,проти кожночасної "генеральної лінії".В той час,як на розлогих рівнинах Сходу Европи й Азії/Америка й Африка ще не йшли в рахубу/на довгі періоди запановував той чи інший стандарт духової й матеріяльної культури орд і великопростірних держав-деспотій,Західня Европа,перетята вздовж і впоперек через кожних кількадесять кілометрів річками, озерами,затоками і пасмами гір,зберігала неповторну своєрідність,оригінальність своїх кутиків і відмежованих смужок,зберігала многоманітність свого обличчя.

Це мало назовні свій вияв у тім,що тут повсякчас,за дуже короткими часовими винятками,існувала строката мозаїка національно-державних організмів.Західня Европа органічно не стравлювала одноманітности,не корилась стандартові.

В середині XIX століття в голові Маркса визріла нова універсалістична доктрина-вчення про клясову боротьбу і диктатуру пролетаріяту.Це вчення названо пізніше по імені його основника МАРКСИЗМОМ;воно було абсолютно неприйнятне для европейської духовости,як вона формувалась і окреслилась протягом усієї дотеперішньої історії.Тому дуже швидко появилися марксові ухильники,або як їх звичайно називали - ревізіоністи,які одне з Маркса приймали як слушне,інше відкидали,ще інше додавали.Европа й далі простувала своїм звичним шляхом невтомного шукання істини в многоманітності і релятивізмі.

Та прийшла І-ша світова війна з її гігантичними розмірами руйнації та людських жертв.Данина,принесена богові війни культурним людством,насамперед европейським,була така жахлива,що не знаходила виправдання в очах не лише широких мас,а й духової еліти европейської людности - і Европа духово заломилась.Всі бо бачили,що війна і наступний мир не принесли справедливої розв"язки жадної з головних проблем передвоєнної Европи - ні в пляні соціяльному,ні національно-політичному.Всі бо бачили,що гасла,голошені в час війни так одним,як і другим бльоком держав,були не "всерйоз",а

щоб тільки осягти перемогу,отже були фальшиві.

І тоді зійшла зоря большевизму - успадкованої від Маркса і зреалізованої в практиці Леніном славнозвісної диктатури пролетаріяту.Зоря большевизму фізично сяяла нібито лише в східній Европі,точніше в б.царській Росії.Але духово вона світила значно далі,навіть на весь цивілізований світ.Саме тому її реальна оболонка - совєтсько-московська влада втрималась майже на всім просторі кол.Російської імперії.Саме тому - бо Західня Европа лише патякала подекуди про поборювання большевизму,фактично ж або відчувала хворобливо-снобістичний інтерес - що то з нього вийде,або лежала в глибокій прострації після страшного напруження минулої війни і була схильна чекати чуда.

Пішла пошесть "переоцінки цінноців" - поголовно зрікання старих давніших ідеалів моральних,етичних,суспільно-політичних.Все це майже поспіль таврувалося зневажливою наліпкою:"старе","безсиле","гниле" і відкидалось.Натомість шукано чогось "нового","міцного","монолітного",а найрадше якоїсь панацеї на всі лиха і якогось пророка-обновителя дряхліючого людства.

Це було гріхопадіння Европи,европейської ментальности і духовости.Пророки,панацеї-чудеса,фанатизм натовпу - це цілковите перекреслення славної европейської ціхи й лінії розвитку - лінії Ґалілео,Ґалілея,Лютера і Вольтера.Дотепер Европі імпонували лише фанатики наукового досліду і праці. Тепер вона ладна йти за недовченими маніяками,фанатиками соціяльно-політичних фантасмагорій.Про духове спустошення европейської людини добре свідчить література безпосередньо повоєнного часу - вистачить почитати хоча б твір Еріха Ремарка "На західньому фронті без змін".Про цей твір хтось висловився,що це - плювок европейця самому собі в обличчя.Безперечно такі плювки торували і торують досі шлях тоталітаризмам різних мастей.

Отже,Европа/західня/втратила своє духово-культурне первородство і провід ще на побоєвищах першої світової війни, бо в боротьбі проти німецького мілітаризму не знайшла іншої ради,як спертися на допомогу заокеанської Америки,що її культурний розвиток улягає вже іншим законам:не европейським законам індивідуалізації і зрізничкування,а серійности й стандартизації.На перше місце в широкопростірній Америці стає/не лише в матеріяльному виробництві,а й в ділянці духової культури/МАСА,НІВЕЛЯЦІЯ,СТАНДАРТ.

Якщо ми співставимо три "зації"/ЕВРОПЕЇЗАЦІЯ,АМЕРИКАНІЗАЦІЯ,СОВЄТИЗАЦІЯ/як позначення певних стилів суспільно-державного життя в усьому його обсязі,то мусимо признати,що американізація і совєтизація мають таки багато дечого спільного,разом заперечуючи і відбігаючи від европеїзації.Це спільне є:наголос на техніцизм,матеріяльний розмах,темпи і стандарт - надолуження якости кількісною масою.В спеціяльно людській сфері в обох них бачимо виразну орієнтацію на СТОП,на одержання з мішанини різних національностевих,соціяльно-професійних і культурно-етнічних різностатей - відмін якогось АРИТМЕТИЧНО-СЕРЕДНЬОГО,пересічного типу "американської" чи там "совєтської" людини.І коли говорять:

"американська культура" чи "совєтська культура",то мають на увазі щось сугубо нестале,плинне,щось таке,де виразною є лише ота згадана тенденція до стопу,до уніфікації.Лише в СССР це пляново-примусова/диктатура!/настанова,"директива з центру",а в ЗДА це йде "передбаченим самопливом".

Що інше - европеїзація.З цим поняттям не пов"язано жадного нівеляційного посмаку.Европа бо завжди була речником індивідуалізації всіх проявів людського життя й діяльности,творцем мережива специфічности.Почати хоча б з того, що це багатомовна і навіть багаторасова культура дозрілих націй.В той час,коли совєтизація свіжо втягнутих в совєтську орбіту народів означає просто механічне перенесення до них совєтських форм і методів, совєтського"стилю" життя/хто не приймає - ворог і підлягає знищенню/,европеїзація,скажімо,турків,індусів чи японців означала піднесення своєї національної культури до рівня европейських культур,означала засвоєння здобутків европейського генія в своїх/турецьких,індуських чи японських/питомих національних формах.Тому й звучать нормально й звично такі вислови як "людина европейського мислення",людина "европейського формату" чи навіть "европейської культури" в застосованні до конкретних осіб не-европейського походження і місця діяльности - скажімо,якогось індуського,перського чи арабського діяча.

Чому ми трохи довше на цім зупинилися,навіть на шкоду архітектоніці первісно задуманої статті?

А тому,що сьогодні поневолені Москвою народи,а серед них і українці,покладають дещо перебільшені надії на ЗДА,чекаючи від них порятунку з совєтських кайданів.Вказують при цім на деякі останні роки в державнім житті ЗДА,як припинення зносин з Болгарією,переслухання в сенаті справи про совєтське народовбивство тощо.Проте це жаден "казус беллі", жадна причина для війни ЗДА проти Совєтського Союзу - в очах пересічного американця,отже маси американських виборців,які власне тільки й можуть вирішити питання конфлікту з СССР.Цій масі виборців абсолютно далекі й незрозумілі /вірніше,нецікаві/визвольні рухи численних підсовєтських народів,що мають на меті відрив своїх національних територій і співдіяння цілого ряду окремих державних організмів. Американське думання йде в річищі великомаштабности і знівелювання - це бо ті чинники,під знаком яких творилася державна потуга ЗДА.Окремі голоси на користь розподілу совєтської імперії,чуті подекуди зі шпальт американської преси,зовсім не свідчать про якийсь поворот чи зміну американської політики на сході Европи,а є,так мовити,нормальним звучанням пресової оркестри в демократичних суспільствах. Було б ненормальним,власне,якби в користь такої концепції /розподілу нинішнього СССР/не було жадного голосу.

Річ,проте,зрозуміла,що твереза констатація і оцінка фактичного становища на даному "великопотужному" відтинку не повинна вганяти нас в депресію і песимізм.Хоча б вже з огляду на те,що розвиток подій у світі не завжди йде так,як його плянують і домовляються великі потуги.

Нью-Йорк,1950

НЕ СОТВОРИ СОБІ КУМИРА!

Стаття Юрія Соловія в "Новому Шляху" чч.40,41,1969 р. під виразним наголовком "БУТИ СУЧАСНИМ - ЩОСЬ ОЗНАЧАЄ" трактує проблеми мистецтва,зокрема літератури.Ми завжди були тої думки,що на формування духового обличчя - так окремої людини,як і цілого суспільства - найбільший вплив з-поміж усіх мистецьких галузей має саме література,красне письменство.Тим то можна лише радіти,що в обговоренні проблем літератури беруть участь не тільки літератори, а й мистці інших галузей,а то й звичайні громадяни.Щоправда,чемність і скромність обов"язують у цім випадку/тобто коли пише не фахівець даної галузі/не ставати в позу ментора,бо така поза увипуклює авторський дилетантизм.

Юрій Соловій - автор відважний:він зовсім не подбав про те,щоб бодай головні твердження його статті "мали голову і ноги",тобто були як слід спрецизовані.Він,напр.,раз-у-раз наголошує,що мистець мусить бути сучасним.А що це означає?Хіба СУЧАСНІСТЬ у мистецькому - та й взагалі в культурному - житті можна звести до якогось одного ідейно-мистецького знаменника,одного напряму чи стилю?Ясно,що ні. Завжди були і є нині традиціоналісти і новатори/а серед них і чимало "новаторів" у лапках/,визнавці й послідовники реалізму і,навпаки,романтизму;нарешті сюрреалісти,абстракціоністи тощо.

Правда,прочитавши статтю Юрія Соловія,бачимо,що СУЧАСНИМИ він вважає тільки мистців-новаторів,а іншим місця в сучасності не дає.Але це має точнісінько стільки рації, скільки її має імперативний поклик Шедрінського героя:"Закрить Америку!"

Стовпами "новаторства" в українській еміґраційній літературі Ю.Соловій вважає двох авторів "оригінальної поезії і прози,що твориться на базі справжньої творчої філософії", а саме: Юрія Тарнавського і Емму Андієвську.Дуже шкода,що Ю.Соловій тут же не вияснює ближче - що це за "справжня творча філософія",зокрема - як її знайти і зформулювати на основі такого капітального безглуздя,як "Крива базарів Страшного суду" Андієвської та "Еспанія без Еспанії" Ю. Тарнавського.Ю.Соловієві вільно безглуздість вважати новаторством,але цим він робить справжнім мистцям-новаторам дуже кепську прислугу.

А взагалі "новаторський","модерний" - це ж ніяке дійсне поцінування справді мистецьких творів.Якби слова могли без волі мовлянина заговорити,то ці слова-терміни неодмінно протестували б проти такого частого надуживання ними.

Опонуючи нам/див.нашу статтю "Від бочки Діогена до творчости "Ньюйоркської Групи"/"НШ" ч.26 і ч.28 ц.р./,Юрій Соловій і до проблеми "БАТЬКИ Й ДІТИ",СТАРШІ І МОЛОДЬ підходить з "новаторською відвагою",стаючи рішуче по боці "дітей".Чому?Де підстава?Юрій Соловій її подає:батьки і взагалі старші є "власниками збанкрутованої мудрости",які,мовляв,вдодатку ще й не виявляють зрозуміння і охоти себе "під-

ремонтувати".Отож годі від них чогось путнього сподіватись.

Натомість молодь - не обтяжена пересудами та забобонами,до того ж куди більш ідеалістична за своїх батьків,здебільша замотеличених візією "зелених".Звідси,мовляв,ясно, що шлях суспільного розвитку - в руках молоді,вона його визначає і унапрямлює.Жереб старших - слухняно плентатися за молоддю,респектуючи її нахили й забаганки.У всякому разі старші мусять повсякчас достосовуватися до жадань молоді,бо тільки таким чином можна зліквідувати чи бодай зменшити ПРОВАЛЛЯ,що є сьогодні поміж батьками і дітьми. І впарі з цим здобудеться як не респект,то бодай толеранцію "дітей",молоді до старших,щоб - як пише п.Соловій - "молодь не мусіла своїх батьків встидатися..."

Цю,з дозволу сказавши,"філософію" наш опонент,очевидно, вважає "незбанкрутованою мудрістю".А по-нашому - це просто звичайнісіньке підлабузництво до молоді.А чи ж хто заперечить,що підлабузництво є одна з найбрудніших і розкладницьких категорій людської поведінки?Проповідь якоїсь "безпомильности молоді" - на противагу "пойнятого пересудами і забобонами" старшого громадянства - це хоч і не дуже "нове новаторство",а проте в такій оголено-цинічній формі на українському ґрунті виступає чи не вперше.

Багату і многогранну сучасність мистецької діяльности Ю.Соловій намагається втиснути в Прокрустове ложе специфічного "новаторства",наставленого діяти на людину "методом шоку,психологічного струсу"/вислів із статті Ю.Соловія/.Метод також не новенький,бо практикований футуристами на Заході і в Росії вже яких 70-80 років тому і відомий як "епатація буржуазно-міщанської естетики і моралі".

Розпатлані й неголені,в чулернацьких жовтих кофтах або коцах-"накидках" з начепленими на себе придорожними будяками замість квітів,футуристи гасали вулицями міст,намагаючись перешкоджати нормальному рухові і спричиняти тут і там скандали і замішання.Така була їх звичайна практика.А в теорії футуристи вважали себе "лівими з лівих","новаторами з п"ят до голови",носіями мистецтва і взагалі культури майбутнього/звідси походить,від латинського слова ФУТУРУМ - "МАЙБУТНІСТЬ" сама їхня назва/.Саме для них - мистецтва й культури майбутнього - футуристи/за їх словами/"розчищали путь",відкидаючи геть усі дотеперішні мистецькі надбання.

Треба сказати,що комуністи/вони толі ще не були при владі,а лише готувалися її захопити/перші зорієнтувалися - яку велику користь для себе можна витиснути з футуристів, як із фанатиків заперечення і розкладу суспільно-державного ладу.Зате діпнявши свого,комуністи без жадних церемоній розправилися з футуристами і анархістами.

Те саме бачимо й сьогодні:щоб розхитати й зруйнувати суспільний лад у ще вільних країнах Заходу і цим самим промостити собі шлях до власної диктатури,комуністи/однаково - чи з-під стягу Москви чи Мао Цзе-дуна/повною парою - і в пресі і грішми підтримують усіх заколотників,руїнників існуючого ладу,- аж доки не вхоплять кермо влади в свої руки.

А тоді кожен інакодумець - "ворог народу" і підлягає знищенню!

І треба бути дуже наївним,щоб не бачити,що дійсна небезпека для вільної творчости скрізь - і в Америці зокрема й особливо - суне сьогодні від різних "найлівіших" і "найгуманніших" "демократичних акцій" та трубадурів пацифізму/які,розуміється,всі великі новатори й апологети молоді!/.

Хтось може сказати:ну,це вже заїхав далеко!А ми скажемо: Ні,бо якби наша інтеліґенція в 1917-19 рр.менше була респектувала носіїв "найлівіших" та "найгуманніших" гасел та закликів,а більше авторитет і дисципліну,то могла б урятувати наш край від руїни і рабства.

З препарованої під "лівим кутом бачення" "СУЧАСНОСТИ" і КУЦОГО НОВАТОРСТВА НАШИХ "МОДЕРНІСТІВ" ЮРІЙ СОЛОВІЙ ЗРОБИВ СОБІ КУМИРА.Вважаючи/до речі,зовсім безпідставно,чого доказом є хоч би "Зозулька"/,що вся наша молодь тужить за "новаторами-модерністами",п.Соловій закликає також батьків "усучаснитися",орієнтуючись на молодь.

Само собою,щоб полегшити собі процес "усучаснення",ми мусимо читати й перечитувати "твори" Е.Андієвської і Ю. Тарнавського:в них бо Юрій Соловій знайшов "ідеї,що можуть стати наріжним каменем нової сторінки в нашій культурі".

Ми,однак,певні,що Боже милосердя не захоче нас погубити і своєю силою відверне цю явну загрозу.

"НОВІ ДНІ",листопад,1969

ВІД ПЕЧЕРНИХ ДИКУНІВ І ДІОГЕНА - ДО ГІППІ-БІТНИКІВ І Т.ЗВ."НЬЮЙОРКСЬКОЇ ГРУПИ"

І.ДВА ПРОФІЛІ ЛЮДСЬКОГО ОБЛИЧЧЯ

Колиска европейської культури - Стародавня Греція - в добу виходу на арену розвитку вже не мала печерних людей. Шоправда,греки про них знали,як про первісний дикунський етап людської історії,коли ще не було жодної організації співжиття,а лише випадкове сусідство в темряві,примітивності і взаємній підозрі.

Греки темряви не любили,вони любили сонце й світло дня, бадьорий усміх і красу.Можна здогадуватись,що природа Стародавньої Греції на красу і розмаїтість була небагата. У всякому разі греки нею не вдовольнялися,а плекали різного роду мистецтва,прагнучи їхніми досягненнями доповнити,чи пак компенсувати порівняну вбогість свого природнього оточення.Красу ж творів мистецтва античні греки розуміли як гармонію ідеї-задуму і її реалізації в ОБРАЗІ:

малярському,літературному,чи скульптурному і т.д.Це розуміння мистецької краси,вперше зформульоване античними греками,міродайне і донині.

Чи не перші звернули увагу греки також на фізичне виховання - очевидно,в першу чергу молоді,а потім і дорослих, створивши тим не знаний до них культ людського тіла - здорового,гармонійно розвиненого,з дотриманням пропорцій росту і форм.Таке тіло греки не любили ховати від людського ока,і тому більш-менш повний одяг носили тільки люди старші;решта вдовольнялася мінімальним одягом,тепле підсоння в рідній Греції більшого вбрання не вимагало.

Наслідком фізичного виховання грецького юнацтва був у загальному надзвичайний успіх малочисельного/порівняно з ворогом/грецького війська в боротьбі проти величезної навали персів.

Бували,щоправда,і тоді окремі диваки,що любили не сонце і пахощі дня,а темряву і бруд,ідучи слідами Діогена в бочці.Але чи хтось із нормальних греків спішив Діогена наслідувати?Чи не глузувала тодішня молодь з "голосу бочки", коли Діоген,бува,звідти озивався?

Ми вже сказали,що - за винятком хіба прославленої Аркадії - грецька земля не була дуже щедра до своєї людности, не текла,як то кажуть,молоком і медом.Тому греки рано заходилися компенсувати себе ДОВОЗОМ З ІНШИХ КРАЇН,пропонуючи чужинцям свої мистецькі вироби і зброю.А до мистецтва різного роду:малярства,скульптури,архітектури,сценічного та поезії греки виявили надзвичайне замилування і хист. Можливо/як ми вже згадували/,буйний розквіт образотворчого мистецтва був виявом прагнення греків заступити мистецькою,"витвореною" красою одноманітність своїх краєвидів, прагнення причепурити шляхи та площі міст,що з природи були досить "сухі".Взагалі прагнення краси було дуже маркантною рисою античних греків,при чому краси не лише видимої, фізичної,але й духової краси індивіда і громади,її організованого життя.

Греки були універсальними шанувальниками і цінителями гарного і величного,тож не могли оминути духової краси людської поведінки і діяльности.Відомо,що грецьким ідеалом була вільна громада і вільний індивід - з рівнянням не вниз, а вгору,не на пересічних,а на кращих.І доки ця ВИСХІДНА ОРІЄНТАЦІЯ переважала в житті стародавніх греків,доти їх не могли подолати найбільші ворожі потуги.Бо грецький воїн - всебічно розвинений і вільний захисник батьківщини - патріот умів протистояти десяткам ворогів,гнаних рабським страхом.Фізична загартованість,спритність і здоров"я в розумінні стародавніх греків були невід"ємним елементом краси,відповідником до духової краси патріота.Яскравою пам"яткою/що ожила в наших часах/грецького психофізичного змагу д"горі були славні Олімпійські ігри-змагання.

Ось така була ВИСХІДНА ЛІНІЯ розвитку культурного людства, впоперек якої час до часу на кін людської історії вдиралися дикуни:чи то вкриті шкурами кошлаті бородані-печерники та лісовики,чи то бридкі голяки диких азійських пустель. Все таки після Аттіли й Чінґісхана дикунські оргії нищення

здобутків людської культури не охоплювали всього европейського континенту,обмежуючись тими чи іншими окремими країнами.Так тривало до безглуздої світової війни 1914-18 р.р. Кажемо безглуздої,бо як же інакше можна назвати чотирирічне взаємонищення европейських народів?!Не диво,що одне безглуздя потягло за собою низку дальших:ленінізм,сталінізм,гітлеризм.Справжній батько названих рецидивів дикунського людонищення - І світова війна з її 4-річним гноїнням мільйонів людей в окопах.

Тут,нам здається,що перший розділ нашого есею наблизився кінця.Можна лише наголосити й спрецизувати:а/булівничий,творець щораз більших матеріяльних і духових вартостей - один профіль людського обличчя;руїнник,нищитель цих вартостей - другий профіль людського обличчя.І якби обидва ці профілі були однакової сили,то людський проґрес був би неможливий.На щастя,отой перший,творчий профіль,має силу хоч не викоренити свого двійника,то більше або менше приборкати його.Бо,власне,БУДІВНИК і ТВОРЕЦЬ - це є дійсна притаманність людини,її специфікум.Тілесна,чи пак фізична природа людини,суттєво не різнить її від тварини.Отож дуалізм людини,наявність "душі" і "тіла" зовсім не означає їх паритету,бо БЕЗ "ДУШІ" НЕМА ЩЕ ЛЮДИНИ,А ЛИШЕ ТВАРИНА.

II.ГІППІ - ЖИВА АНТИТЕЗА КРАСИ І ЗДОРОВ"Я

Злющий вітер ганяв вулицями давнтавну хмародерного міста.У повітрі кружляли якісь тріски,шматки паперу,бляхи та дроту і ще якогось паскудства з перекинутих сміттярок.Згорблені,посинілі від холоду дівчата марно намагалися натягти свої хустки так,щоб і голову ними вкрити,і свої міні-міні доточити.Раптом вони загукали:із-за рогу вулиці,змагаючись з вітром,показалось декілька схожих на патики хлопців.Вітер відтягав убік їх дешеві рядна чи коци,що мали імітувати романтичні плащі середньовічних кавалерів,але в даному разі вони бодай трохи рятували хлопців від холодюки-вітру.Дівчата з розгону бухнулися хлопцям у животи і кожна пара,загорнута романтичним коцом/підтримувана тепер і рукою партнерки/- чулося - цокотіла зубами щораз тихше. Була це дуже зелена молодь,десь віку 15-17 років,мабуть, середньошкільники.

За пару хвилин з бічної вулиці вийшов новий гурт хлопців і дівчат і попростував у тому самому напрямі,що й перший. Ці були трохи старшого,"студентського" віку,вітер не так нахабно зривав з них романтичні коци,і скрегіт,чи пак цокання,зубів було непомітне;зате обійми були незвичайно промовисті.

Виявилось,що вся ця братія розкошланих чуприн і мінімальних спідничок простує до одного напівпідвального приміщення,звідки вже чулися вигуки та обриваний спів,а половини вікон/ті,що виходили на поверхню/дозволяли дещо й побачити, ще поки їх не встигли цілком заслонити.Це була вільна від рур і всілякого причандалля та "бакс" половина "бейсменту", з подобою якогось тапчана та пари стільців.Долівка була встелена газетами,а частинно коцами та старим одягом і на ній сиділи та лежали впереміжку новочасні печерники,немило-

сердно курячи цигарки/може з маріхуаною - хто зна/і поглядаючи на двох зарослих,із довжелезними баками і бородою гітаристів,що сиділи на тапчані і стиха награвали,ніби тренуючись до пізнішого справжнього виступу.Нам пощастило побачити дуже характерну "прелюдію",чи вступ до бейзментової розваги гіппізованої молоді.З вулиці входили пари під романтичними коцами,і кожна пара це повторяла:"кавалер" хвацьким рухом жбурляв свою панну на долівку до гурту,а хлопці,випереджуючи дівчат,хапали "новеньку змерзлючку" і ретельно її розтирали "щоб швидше зігрілась".

Гадаємо,що багатьом читачам поданий "реалістичний образок" досить знайомий,бо гіппі - цей карикатурний рецидив печерної людини - сьогодні можна стрінути в кожному більшому місті Америки і навіть Европи.Річ ясна,що коли б провід Америки менше пильнував перегонів навколо місяця,а більше дбав про гігієну і порядок у своїх містах,то напевно не було б стільки цієї фізично і духово звихненої молоді,що пізніше масово заповнює лікарні для невротиків і умовохворих,цим самим обтяжуючи державний бюджет.

Чому,справді,нікому з наших законодавців - конґресменів та сенаторів - не прийде в голову зовсім проста думка,що кожен індивід зобов"язаний на людях МАТИ ЛЮДСЬКИЙ ВИГЛЯД І ПОВОДИТИ СЕБЕ ПО-ЛЮДСЬКИ?Усі більші міста мають спеціяльні архітектурно-плянувальні комісії,що дбають про архітектурні ансамблі,вигляд площ та парків тощо.А того не беруть під увагу,що в найкращому парку статечні люди не хочуть тепер навіть удень проходжуватися,щоб не стрічатися з розкошланими кривобокими гіппі та їх істеричними подругами.Ми сказали НЕ ХОЧУТЬ,наголошуючи не боязкість/хоч є й такі,що бояться/,а огиду,відворотність нормальної людини перед фізичним і моральним брудом,збоченням,каліцтвом.

Або знову ж дуже важливий момент:чи держава не зобов"язана дбати про здоров"я молоді і то найбільш надійним способом,всіляко пропаґуючи в школі,через телевізію,пресу,кіно і т.д.добрий фізичний стан і поставу як елемент КРАСИ-як чоловічої,так і жіночої?

Бо що ми бачимо сьогодні серед американської молоді/там же й наша,новоприбульців/?Який у неї орієнтир чи взірець хоч би тільки зовнішнього,фізичного образу юнака і мужчини взагалі?Саме отой зарослий по самі вуха,брудний і кривобокий гіппі і є міродайним взірцем,сказати б,ідеалом юнака. До нього липнуть дівчата,перед ним у гайскулі,в каледжі запобігають учителі та професори/почасти із страху,почасти шукаючи популярности "найпередовішої молоді"/;його,врешті, респектують "блекповерники","чорні пантери" і взагалі екстремісти з ножами та кастетами.

Знову ж більшість американських дівчат сьогодні така,що коли б старогрецький Фідій воскрес,то ледве чи знайшов би модель для скульптури дівчини чи жінки.Головне,що нинішні дівчата не тільки не поліпшують/фізичними вправами та ін./ природою дану їм тілесну будову,а ще й псують її,вигинаючи стан "вісімкою",нівелюючи бюст до того,що він стає плескатий як гладильна дошка.А чого вартий суперечний з вимогами гігієни одяг?Улітку,коли спека - обов"язково довгі штани. Натомість узимку "міні-міні",так що майже кожна перестудже-

на і не розстається з піґулками від кашлю.

Тут нам можуть зауважити,що американська державна влада,на відміну від держав тоталітарного типу,зовсім не має претенсій реґулювати духове життя своїх громадян,втручатися в їх уподобання,смаки,ідеали моральної,естетичної та мистецької натури.

Це справді так:в США навіть справа навчання і виховання дітей децентралізована,перебуває в руках місцевих громад, а державний контроль стосується лише зовнішньо-технічних та бюджетових приписів.І це згідне з духом американської конституції:ВЛАДА З НАРОДУ,ЧЕРЕЗ НАРОД І ДЛЯ НАРОДУ.Але що америк.народ поголовно занурений в "мистецтво робити гроші",то звідси і ростуть усі нездорові явища і ексцеси нинішнього американського суспільного життя,про які вже сказано попереду.Боротьба з ними нелегка,непопулярна - бо підтинає люблену загалом і вже традиційну девізу "фрі кантрі"/"вільна країна"/.Але необхідність розмежувати - в ім"я безпеки громадян - волю від свавілля,законний вияв протесту від бешкетництва і терору - на сьогодні стала очевидною для громадських і державних установ.

Але вернімося до хлопців - це ж військові континґенти, майбутні захисники Америки.Вже тепер під час чергового призову рекрутів та добровільних зголошень читаємо про величезний процент відсіву,тобто непридатних фізично чи розумово молодих хлопців.А що буде далі,коли ця ідіотська гіппі-мода ще більше пошириться?

Ми бажаємо якнайбільших успіхів і добра Америці,бо це наша друга/прибрана/батьківщина.І нам дуже шкода наших хлопців та дівчат,ми прагнемо остерегти їх перед гіппі-модою.Ми гаряче суґеруємо нашій молоді,що гіппі - це шумовиння,це рецедив печерного дикунства,з яким треба безпощадно боротися.

І ось тепер,коли ми вже при нашій,українській молоді і мусимо вживати найенерґійніших заходів,щоб якнайменший відсоток її дав себе заманити безглуздій гіппі-моді,мусимо сказати про наших гіппі-звеличників,гіппі-підлабузників,що перешкоджають нашим молодечим організаціям:Пластові,СУМові,ОДУМові,СУМКові та ін.в їх діяльності,скерованій на виховання фізично і духово здорових,гармонійно розвинених членів суспільства.

III.ГІППІ-БІТНИКИ ТА ЇХ ЗВЕЛИЧНИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКІЙ ГРОМАДІ

Що пошесть гіппі-бітниківства захопила й частину нашої літературної молоді - це не диво.Але що серед наших старших літераторів знайшлися палкі звеличники й протектори цього неподобства,- це справді дивно.Маємо тут на увазі насамперед ред.Юрія Дивнича в Нью-Йорку і ред.Івана Кошелівця в Мюнхені.

Юрій Дивнич від самого початку заснування в Нью-Йорку письменницького об"єднання "Слово" є активним членом його

управи і редактором неперіодичних збірників "Слова".З цієї своєї позиції він всіляко протеґує твори молодих поетів/дехто з них пише і прозою/,що декларують себе досить невиразно,за чисто територіяльним принципом,як "Ньюйоркська Група".Але в Нью-Йорку група має тільки свій видавничий осередок,тут вона декілька років підряд видавала свої збірники,затитульовані давновідомим стандартом "Поезії";живуть же ці "груповці" в різних містах,а їх промінентна зірка - Емма Андієвська переважно в Европі.Не знати,чому власне повелося всю"Групу"називати МОДЕРНІСТАМИ,хоч їх промотор і видавничий імпресаріо Богдан Рубчак виразно і не раз заявляв,що члени Групи пов"язані видавничими інтересами,а зовсім не якоюсь ідейно-мистецькою плятформою./А врешті - хіба терміни "модернізм","модерністи" будьколи визначали чи окреслювали ближче якусь мистецьку течію чи напрям?Від самої своєї появи ці терміни в літературно-мистецькому житті були виявом/головно у молодиків/будь-що-будь здаватися оригінальним,не подібним до попередників і на загал сучасників.Між іншим "плащик оригінальности" бував частенько і сьогодні буває зручним прикриттям стовідсоткової халтури,цілковитого творчого безсилля/.

І щодо цього можна Рубчакові повірити.Бо що,справді, можуть мати спільного/в ідейно-мистецькому розумінні/Василь Барка і Емма Андієвська?Або Віра Вовк і Юрій Тарнавський? Самий лише конфуз і компромітація.Але хто в еміґрації боїться себе скомпромітувати?Отож задивлений в небеса і потойбіччя В.Барка спокійнесенько моститься поруч надхненного співця педерастії - Емми Андієвської.Справді бо:не бояться ж компромітації,щедро вихваляючи і підносячи Емму Андієвську такі "майже стовпи" літературної еміґрації,як Ю.Дивнич та І.Кошелівець,то чому мав би сторонитися її Василь Барка,якому "Група" може допомогти у видавничих клопотах!

Американська настанова на найширшу особисту свободу громадян і невтручання в чужу хату і чужу справу/уславлена девіза "фрі кантрі"/з бігом часу виявила - поза всіма позитивами - одну дуже неґативну сторону:вона виправдує байдужість до всього,що робиться поза стінами вашого мешкання і не чіпає безпосередньо вашої кишені.Сусіда грабують,когось ґвалтують? Ну й нехай сам дає раду!Зрештою,на те є поліція.

Це не анекдота,а прикрі факти:бандити можуть удень орудувати в сусідній квартирі або в коридорі,звідти чутимуться розпачливі зойки і стогін їхніх жертв - і родовитий американець/тобто не якийсь турист чи втікач з "Юроп",що просить азилю/навіть носа не покаже із свого мешкання.Найбільша акція,на яку він може зважитися - це взяти з нічного столика телефонну рурку і повідомити поліційну станицю,що в домі бандити.Але при цьому обов"язково додасть,що сам він "нічого не бачив і не знає,отже ніяким свідком бути не може".Розуміється,що поки з"явиться поліція,бандити встигнуть пограбувати,вбити і навіть забрати жертву з собою - якщо в їх плянах є вимагати за схопленого чи схоплену кругленьку суму долярів.

Трапляється,що бандити нападають на когось у підземці чи на людній вулиці - і знов же таки ніхто з пасажирів та перехожих не відважується боронити жертву,а відвертається,ні-

би нічого не бачить,або/коли це на вулиці/швидше втікає. Найголовніше - кожен боїться проти бандита свідчити,бо поки його засудять/щодо цього також нема певности/,то він і його спільники можуть п"ятьох свідків зарізати.Тут американська практика пускати грабіжників і бандитів гуляти по волі до дня судової розправи - явно шкідлива,є цинічним /бо за гроші!/толеруванням злочину.

Ми трохи довше зупинилися на бандитизмі фізичному,бо він у значній мірі є похідним від бандитизму духового,який творить для першого догідну атмосферу і,так би мовити,ідеологічне підложжя.Коли ламання меблів,биття вікон та тероризування педагогічного персоналу в навчальних закладах розписується в пресі як боротьбу проти реакції,а постріли в полісменів і навіть забиття їх - як "оборону американських вольностей",- то це безумовний духовий бандитизм.Коли,не дивлячись на те,що "камікси" давно засуджені кращими педагогами як свого роду "духову маріхуану",як цілковито шкідливу,розкладницьку лектуру,їх все таки й далі продукують мільйонними тиражами,- то це також духовий бандитизм,так само як багато фільмів,увесь зміст яких - постріли,бійка,секс.

Толерування зазначених збочень у духовості американського суспільства провадить його/суспільство/до виродження, до появи на форумі американського життя атавістичного дикунства гіппі-бітників.Але хто,де і коли постановив,що українська громада,зокрема молодь українська,мусить і собі йти шляхом виродження?Ми певні,що в ухвалах письменницького Об"єднання "Слово" такого нема,хоч там і орудує Ю. Ливнич.Не думаємо,щоб подібна ухвала могла мати місце і в редколегії "Сучасности",хоч там був і є досі І.Кошелівець. А раз ухвал не було,то лінія восхвалення монстуральних писань Е.Андієвської і Ю.Тарнавського могла запанувати в "Слові" і "Сучасності" лише через оту байдужість до всякого неподобства,яка просякла "родовитих" американців і вже захоплює "неродовитих".

От із цією байдужістю,з духовим отупінням,яке насувається на нас мірою нашого "загосподарення в країні добробуту" - треба рішуче боротися.

Хтось може закинути нам надмірне "згущення фарб";чимало знайдеться читачів,що не читали писань ні Е.Андієвської, ні Ю.Тарнавського,і їм може здаватися дивним наше пов"язування їх із духовим бандитизмом і атавістичним ликунством гіппі-бітників.Для тих ми дозволимо собі навести уривки з "поеми" Е.Андієвської "КРИЗА З БАЗАРІВ СТРАШНОГО СУДУ"/ вміщено в ч.І "Сучасности" за 1966 р./і уривки з прозового опусу "БЕЗ ЕСПАНІЇ" Юрія Тарнавського/вміщено в чч.5,6,10, II "Сучасности" за 1968 р./

/Прим.Для ілюстрацій наших тверджень про творчість "промінентів" Ньюйоркської Групи - Емми Андієвської і Юрія Тарнавського - ми беремо їх останні "творива",друковані в журналі "СУЧАСНІСТЬ",ще до появи їх книжковим виданням.Ми цим наголошуємо також деструктивну ролю "Сучасности",її редколегії,яка,виключивши формально з свого складу Івана Кошелівця,провадить далі його лінію звеличення літературних вибри-

ків Емми Андієвської та Юрія Тарнавського./Читай статтю Богдана Рубчака "Поезія антипоезії" в ч.4 за 1968 р. і статтю Кирила Митровича "Поезія Емми Андієвської:міт і містика" в ч.7 за 1968 р./.У журналі "Листи до приятелів"/перестав виходити/за 1966 р.є стаття Юрія Дивнича "Дві книжки Юрія Тарнавського",повна суперлятивів на адресу автора.Не диво,що "окрилений" такою опінією "метра" "Слова", Ю.Тарнавський в своєму опусі "Без Еспанії" цілком "пустився берега"./

Обидві речі - найвищий вияв неповаги до читача і глузування з нього.Тому ми вважаємо себе вправі кваліфікувати їх як банлитизм пера.

Ось,прошу ласкаво - початок "Кривої з базарів..."

"Все верещало,в дудки дмухало,
Вздовж помислів клубками їхало -
Крізь люстри нюху мчали віхоли:
Являли суть речей уперше -
Свідомість - глибше,зором ширше.
Підперши небо,коні в лялечках
Глухих віків на слух віддалені
/Щоб відстанню,щоб нероздільно/.
Крізь ребра дріжджі гнало дошками
/Вганяло й краєвид в задишку/-
І тільки де-не-де,мов спалах."

Абзаців у "поемі" нема,але ми тут зупинимось,бо ще хочемо подати купюру тексту з середини "поеми".

"Червоне ллють.Усюдисуще
Бородавками грому в пущу
Спускається,де всі трепещуть,
Чекаючи земних очищень.
Скрізь тілки шелести:"Невчасно!"
Та часом шугоне удод:
"Вогнених пархавок ведуть
Гієратичні зяви-числа.
Рятуйтеся! " - І духа паща
В каменоломнях серця свище -
Підважує жувальне диво,
Що спиною,як ротом,дивиться
І кінські лялечки видовжує,
Усіх речей кінці віддавши.
Вздовж слуху тельбухи лежать,-
Крізь Суд Страшний іде межа."

Ми завжди були тієї думки,що маячіння людини в гарячці чи збожеволілої і навіть вигуки та шемрання дельфійської пітії,вчаділої від отруйних випарів,- до поезії не належать.А чим від них відрізняється писання Андієвської?

Поезія/поминаємо тут "поезію службову" - вірші "на злобу дня" і взагалі націлені на якийсь практичний ужиток/ - це вияв,насамперед у собі самому,пристрасного прагнення гарного і величного; це туга і жаль,що злети вгору нашого духу слабкі і нетривалі.А водночас і поруч з цим поезія -

це солодкий напій подяки Творцеві за збагнену красу і гармонію всього живущого творіння, збагнену бодай в оті швидкоминаючі злети д"горі.

Що з тут названого знайде читач у "Кривій з базару.."? І кому авторка хоче заімпонувати такими "затуляй носа" зворотами як ось: "Спиною, як ротом дивиться і кінські лялечки видовжує", "вздовж слуху тельбухи лежать", "кістяк двигтить і не зника, - весь в слимаках, що простір сіють" і т.д. і т. ін. Яке ж це справді недотепне й бридке, і скільки треба цинізму з боку редактора, щоб умістити це "невговтне дмухало з тельбухами" на перших сторінках журнала!

Юрій Тарнавський - гідний побратим Емми Андієвської на літературному її полі. Завдяки невсипущому піклуванню Юрія Дивнича та Івана Кошелівця посів одну з найчільніших позицій в "Групі" і на сторінках "Сучасности". На протязі минулого року "Сучасність" умістила його невизначеного жанру довге твориво аж у 4 числах! І частину надруковано в чч. 5,6, а II в чч. I0, II. Назва цього направду вершинного щодо безглуздя опусу "Без Еспанії" ще може найрозумніша. Поза цим це суцільне крикливське ремиґання, зліплене в кожному розділі/автор їх називає то "Звернення", то "Тиша" - як йому заманеться/ з десятка слів, що повторюються в десятках граматичних варіяцій/очевидячки, цілком безсенсових/і закінчується обов"язково знаком оклику.

Ось початок ЗВЕРНЕННЯ X:

"О, моя крове, яку я тримав у пальцях перед прибуттям гітар, думаючи, що вона гвоздика, о, щілини в моїй крові, які я старався вирвати моїми пальцями, думаючи, що вони гвоздика, о, моя крове й пальці біля вікна, квадрат якого я вважав за струни гвоздики до прибуття гітар, о, літери листа, які заслонили струни гітар, що переступали поріг, о, мої долоні, білий колір і форму яких заслонили струни гітар, що переступали поріг..." і т.д.

ще більше половини рядків такого крикливсько-шаманського морочення читача.

Візьмемо ще кінцевий абзац розділу ТИША V:

"Неповний, я повертаюся до ліжка, що має форму первісної матері, і сню про краєвиди, на яких сплять жінки на своїм правім боці, до яких приходять профілі гієн, щоб робити воду на зелений/мабуть, треба зелений - А.Ю./місяць у їхніх ребрах".

І наостанку ризикнемо подати ще початок ЗВЕРНЕННЯ XVI, яким, власне, закінчується це безглузде накопичення "крови, слини, чорнила, пальців, уст, ротів і літер". Звернення XVI має в дужках підзаголовок: Лісбона, 2I липня I967.

"О, дато, повна літаків, о, дато повна летючих квадратів, о, дато, повна наших уст, о, наші уста, повні летючої дати, о, наші уста, повні летючої слини, о, наша слино, повна літаків, о, наша слино, повна летючих квадратів, о, квадрате, на місці наших ротів..."

Нема терпіння продовжувати цитату, та й напевно нема потреби - читачі вже достатньо зорієнтовані.

Очевидно,що такі МАЯЧІННЯ СНОВИДИ можна "продукувати" буквально "паперофунтами" за добу.І хай би собі Ю.Тарнавський "продукував" і на продукції своїй спав - це ледве чи комусь зашкодило.Але коли це крикливе кривляння приймає до друку "передовий" журнал,- то навряд чи це можна вважати жартом.Бо це таки справжнє злочинство.Саме злочинство, бо воно таїть у собі ту загрозу,що тямущий читач перестане читати,а тямущі письменники перестануть писати - і на спустошеному полі української еміґраційної літератури гасатимуть самі графомани Ньюйоркської Групи,один одного вихваляючи.

Негарні і шкідливі справи діються в українській еміґраційній громаді на літературно-мистецькому фронті.І левина частина вини за них падає на провід письменницького об"єднання "Слово".

"МОЛОДА УКРАЇНА"- ч.167
Квітень,1969

НАШІ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКІ КЛЮБИ

З кінцем 1949 року в Нью-Йорку скупчилися декілька десятків новоприбулих українських літераторів і мистців,серед яких виникла думка створити якийсь об"єднувальний центр - місце для товариських сходин з метою обміну думок у питаннях літератури і мистецтва,місце,де наші мистецькі сили могли б почути критичні завваги своїх колеґ і завваги культурних громадян - споживачів мистецької творчости і відповідно кореґувати свої творчі почини та діставати творчу наснагу.

Малося на увазі ще й те,що Клюб час від часу організуватиме для ширшого загалу свої мистецькі імпрези - очевидно, на відповідному мистецькому рівні,і в цей спосіб не тільки стимулюватиме наші культурно-мистецькі сили,а й спричинятиметься до загального піднесення рівня того роду імпрез.

Основою і ґрунтом діяльности Клюбу,як творчого осередку, мала бути внутрішня робота членства,проваджена в секціях. Цих секцій утворено 4:літературну,музично-вокальну,театральну і образотворчу.Першого року діяльности Клюбу найінтенсивніше проявила себе літературна секція - вона забирала більшість клюбових "п"ятниць",улаштовуючи читання літературних творів/переважно ще не друкованих/,у тому числі й п"єс/"Змова Катіліни" - Ю.Косача,"Чий злочин?" - В.Чапленка/ і тут же,з приводу них,дискутуючи.

Проте,дискусії велися не завжди на належному рівні - забирали голос іноді люди мало кваліфіковані в ділянці літератури.З другого боку,критикованим авторам подеколи бракувало належної толеранції до почутих завваг,в наслідок чого виникали так звані "кваси" і розгарячкованість.Після декількох таких випадків члени літературної секції втратили попередній запал,і діяльність секції пішла на спад.Голова Клюбу С.Литвиненко почав рятувати справу спровадженням сто-

ронніх доповідачів/М.Шлемкевич - цикл "Загублена людина", Ів.Кедрин - гром.-політ.теми/.Але оскільки це були доповіді людей,не зв"язаних тоді з щоденним життям Клюбу,то піднести занепалу секційну роботу вони не могли,бо не з секційної лябораторії й виходили.

Другий недолік,що давав себе відчути в діяльності нью-йоркського Л.-М. Клюбу - це брак у сходинах і взагалі в членстві нашої молоді,нашого доросту.Молодь була собі в СУМі,Пласті,ОДУМі,в студентських товариствах,якась частина взагалі "ходила самопас",а до Л.-М. Клюбу вчащали одиниці.

Л.-М.Клюб у Детройті заснувався навесні 1952 року.Оскільки наших мистців і літераторів тут незрівняно менше,ніж у Нью-Йорку,і на створення життєзлатних секцій відразу не заносилося,то Клюб плянувався не стільки як місце творчої наснаги,як місце культурно-мистецької духової поживи ширшого загалу симпатиків рідної культури з-поміж місцевої інтеліґенції/новоприбулої й давнішої/:учителів,лікарів,інженерів,аґрономів,адвокатів тощо,які майже поспіль зайняті на переважно фізичній праці.Чулися розмови про те,що інтеліґентна людина,коли вона матеріяльно вже трохи "стала на ноги",не може жити самим лише "джабом" та партійно-груповою домівкою,а потребує"чогось для душі",якоїсь "нескремпованої партійно-груповим ключем" духово-мистецької їжі.Уряджувані тою чи іншою груповою організацією споралічні імпрези такого попиту задоволити не можуть,вже хоч би з огляду на їх рідкість і низький мистецький рівень.

Так говорили інженери,лікарі,які вже мали в Детройті свої товариства.І це з їх середовищ виникла ініціятива творення Л.-М.Клюбу.Їм же належить думка,що Клюб має об"єднувати в своєму членстві не лише творців і діячів мистецтва,а й консументів/споживачів/мистецтва й літератури.

Більше того:як видно було з розісланого запрошення-декляраціі Ініціятивної групи на перші установчі збори Клюбу, великого значення надавалося витворенню в процесі клюбового життя й діяльности культурної товариської атмосфери і розваги.

Це справді було те,чого наш інтеліґентний загал тут, в Америці,майже цілком не має і брак його відчуває повсякчас, хоч і не всі і не скрізь в однаковій мірі.

Тож передбачено було,що на вечорах-сходинах Клюбу члени і гості не лише слухають ті чи інші реферати й доповіді на літературно-мистецькі теми,не лише милують свій зір і слух відповідними мистецькими точками вечора,але й "дружньо розважаються за чашкою чаю",за столиками в часі перерви.Кожен сідає,де йому наймиліше,вибирає собі партнерів "чашки чаю", провадить розмову,незв"язану жадним "порядком денним" і нічиїм "головуванням".Тут можна обмінятися думками з приводу щойно вислуханої доповіді,як також і враженнями від виконаних мистецьких точок.Але поруч з цим тут є місце і на товариські жарти,дотепи,анекдоти.

Що й казати - задум слушний.Перебування в своєму товариському гурті - це вже розвага і відпочинок після "джабу",що здебільшого/в наших тутешніх умовах/не має нічого спільного з професійним замилуванням і життьовими нахилами та звичками.

А без товариської розваги людина втрачає енерґію,смак до життя,стає дрібничковою або мізантропом,словом - деґрадує.
А проте,не зважаючи на такий світлий задум і перші початкові успіхи,Літ.-Мист.Клюб у Детройті,попри окремі "злети вгору",не став ні місцем духово-мистецької насолоди,ні товариських зв"язків і розваги місцевої інтеліґенції.Які цього причини? Про це скажемо пізніше.

Детройт,1954

ПРО РОМАНТИКУ,ПРО НАШУ МОЛОДЬ І ПРО ЇЇ ЛЕКТУРУ

Не думайте,Шановні Читачі,що мова про романтику,як універсальне,відколи світ-світом,явище й поняття.Взагалі це не буде щось дуже серйозне,з претенсіями на "всебічне дослідження та висвітлення".Це просто такий собі,як галичани кажуть,"балак" для відпруження,методою самопасних уривкових думок.Але сам намір прилюдного "балаку" на цю тему навіяний...ось тут напевно ніхто не вгадає!- навіяний переглядом декількох чисел журнала ОДУМу "Молода Україна".

Чому цей журнал для молоді такий важно-серйозний,такий "академічний" тематикою і навіть мовостилем?Адже це напевно розминається з потребами й інтересами молодих читачів. Бо "психічне зерно" молоді завжди у всіх часах і всіх народів - становлять мрії і прагнення чогось небуденного,незвичайного.Тому молодь так легко потрапляє в різного роду таємні товариства й організації,дає себе вести політичним пройдисвітам-демагогам,що обіцяють запровадити земний рай, аби лише допустити їх до влади.

Безумовно,СЛОВО - усне і друковане - здатне сильно впливати на людей,а на молодого хлопця чи дівчину особливо.Але це тоді,коли це СЛОВО "молоде",близьке чи суголосне молодечим мріям і поривам.Душа юнака чи юнки - це душа піонера,відкривача нових,незнаних ще й незвіданих просторів,душа змагуна і переможця всіляких перешкод та небезпек,освоювача нових теренів з їхніми рослинами,тваринами й людьми.

Хтось,може,скаже,що насьогодні весь земний ґльоб "сходжений-досліджений",мандрівниками-вченими описаний.Та це не буде дійсна правда - ні формально,ні тим паче в самій суті,коли маємо на увазі його проєкцію в мистецтві й літературі.Адже тут вигадка - дотепна й "правдомовна" - обмежена лиш широтою й глибиною авторської уяви.

Не зайво буде навести пару прикладів з нашого власного досвіду,прикладів,що підтверджують величезний вплив лектури на молодь шкільного віку.

Автор цих рядків мав у школі двох товаришів,рідних братів,які дуже захоплювались читанням пригодницьких оповідань Майн Ріда і Фенімора Купера.Їсь одного дня,скориставши з відсутности батька/мати ж їхня недавно перед цим померла/,що поїхав у службове відрядження і полишив опіці сестри,брати-змовники вкрали сусідський рибальний човен і поплили річкою Богом униз,до Чорного моря.Там вони плянували сісти на пароплав "зайцями" і дістатися до берегів Америки.Але вони мали з собою лише торбу сухарів і батьків

іржавий дробовик,що не хотів стріляти.Їх виявили аж третього дня,коли вони в прибережному селі просилися переночувати.Сторож сповістив учителя,а той узяв хлопців до себе,а потай повідомив про "американських мандрівників" найближчого поліційного урядника.Поштовими кіньми,під доглядом"стражника",їх привезли додому,де вже був і батько,що лав мандрівникам доброго прочухана.

Інший,відомий нам,випадок романтичної втечі з дому хлопця 12-13 років трапився вже за совєтської влади.Був це також школяр,вельми здібний,але свавільної,буйної вдачі. За черговий бешкет його умовно,на певний час виключили з школи,а він тоді покинув батьківську хату і подався до безпритульних,залишивши записку:"Йду до справжніх своїх друзів,де повна воля".

Отже знову маємо "триб за ситуаціями"/говорячи мовою Аґлаї-Феліцитас,героїні повісти О.Кобилянської/,ПРАГНЕННЯ НЕБУДЕННОГО,НЕЗВИЧАЙНОГО,СЛОВОМ,- РОМАНТИЧНОГО.

ОДУМ/так само й Пласт і СУМ/,- як молодеча виховна організація,- повинен у цей бік звернути найбільшу увагу,якнайкраще і найповніше використовуючи прагнення небуденного,романтичного у нашої молоді.Менше дріб"язкової реґляментації та надмірного "ущільнення робочого дня" в молодечому таборі.Натомість стимулювати доцільні самопочини й самодіяльність,особливо спортову і мистецьку/музичну,пісенну тощо/.Взагалі всіляко сприяти витворенню в домівках і таборах ТВОРЧОЇ АТМОСФЕРИ,з наявністю романтики і мрій.

Ніде правди діти:ми,старші,по 15-20 роках перебування в Америці,вже майже не мріємо про щось ідейне,якісь ідеали. За звичкою ми ще деклямуємо при нагоді національних свят /також "при оказіях за чаркою"/про Золотоверхий Київ,св. Софію та Лавру,які нібито нас нетерпляче ждуть.Але сами в цю деклямацію не віримо і мрії більшости з нас не сягають далі банкового конта.Та МОЛОДЬ НА ЦЕЙ ШЛЯХ ВЕСТИ МИ НЕ СМІЄМО.Ми мусимо не захаращувати,а всіляко прочищати для молоді шлях до справжніх,взнеслих ідеалів.Ідейні прагнення мрії нашої молоді ми,старші,не лише повинні підтримувати, а збуджувати,стимулювати їх.І одним із важливих засобів такої стимуляції є відповідна,молодечим духом та поривами пройнята юнацька книжка.

Річ ясна,що "Молода Україна" за таку книжку,взагалі за таку лектуру мусить пильно дбати і радо служити їй своїми шпальтами.

Було б хибним,якби досі тут подане хтось розумів так,ніби пожиточну для молоді лектуру ми бачимо лише в белетристичних творах пригодницького та фантастичного жанрів.Ні,ми далекі від такого обмеження,хоч і як схильні підносити їхню вагу і вплив.Ми знаємо добре,що молоді властиве шукання дороговказів,зразків людських характерів і поведінки - щоб могти наслідувати їх.

І ми,батьки й виховники,ці взірці мусимо нашій молоді вміти подати.Іменно - п о д а т и,бо знайти їх зовсім легко;

це,насамперед,великі постаті минулого,людської історії: знані філософи й науковці,суспільно-державні діячі,зокрема провідники національно-визвольних рухів і взагалі борці проти влади тиранії.Це/взявши як приклад/Сократ і Кант, Пастер і Рентґен,це Маццініі й Магатма Ганді,Де-Валера,Ґарібальді і Богдан Хмельницький з Павлом Полуботком.

Ми подали тим часом лише дві категорії славних,великих людей:філософів/з ними й науковців/і суспільно-державних діячів.Не кожен хлопець чи дівчина схильні захоплюватися цього роду діяльністю,отже й відповідними діячами.Зате їх напевно приваблять пригоди й переживання великих мореплавців,безстрашних і невтомних подорожників,що відкривали нові,незнані досі моря і суходоли.Тут прийдуть імена/знову ж для прикладу/Васко де Гами і Марка Поло,Маґелляна й нашого Миклухи-Маклая,Кука і Стенлі та інших.

А тепер візьмімо сузір"я великих мистців:поетів і письменників,композиторів і артистів,скульпторів і малярів - з античної доби почавши і аж до наших часів:скільки цікавого і повчального можуть дати молодим читачам їхні життєписи,написані в живій белетристичній манері!Ось тут саме й необхідно виявити те вміння подати,що його ми зазначили вище,подати ц і к а в о й п е д а г о г і ч н о.Бо якщо від історика вимагається точної подачі подій і фактів,не минаючи й від"ємних моментів діяльности історичних осіб, то до белетриста таких вимог ніхто не ставить,особливо в творах для молоді.

Так званий науковий позитивізм,то пак позитивістичний напрям у науці й філософії,позначений домінацією матеріялістичних ідей,сьогодні відійшов у своєму розвитку до крайніх меж,до грані,за якою вже прірва,світовий катаклізм і самознищення людства гідрогенною чи бактеріологічною зброєю.

Наше покоління,з його важко травматизованою психікою,явно не спроможне само відвернути небезпеку самознищення.Але це може і повинно зробити покоління,що прийде нам на зміну,тобто наші наймолодші,якщо ми зуміємо впоїти їм світлі ідеали справжнього гуманізму;якщо зуміємо відвернути їх від комуністичної теорії і практики вкорочування та рівняння душ за методою Прокруста,леґендарного "рівняльника тіла".

Найкраща і найшляхетніша на перший погляд ідея чи концепція ощасливлення людства нічого не варта,якщо її реалізується стинанням голів інаколумаючим і впровадженням уніфікованого мислення.Вияснювати це невтомно й повсякчасно,доводячи до свідомости нашої молоді перфідність комуністичних і взагалі тоталітарних рецептів ощасливлення людства - це наше велике і невідхильне завдання.

"У.Вісті" за 13-20 серпня 1967 р.

ХТО - ЯК НЕ МИ САМІ?..

Цей "визивний" наголовок має інтенцію,яку читач,мабуть, і сам розшифрував би,але йдемо йому назустріч:нам хочеться,щоб він нашу статтю таки прочитав і навіть "зайняв становище".

Це - маленький вступ.А тепер - до нашої теми.

Усі згідні з тим,що молодь - наше майбутнє.Тож мусимо подбати,щоб її втримати при українстві.Але що і як треба ліяти,щоб цю благородну мету осягти - тут постає "веселка разномислія" нашого.Як людина з суспільницьким нахилом,автор цих рядків хоче до існуючого вже спектру "веселки разномислія" додати новий відтінок,який - на нашу скромну думку - не був досі достатньо узгляднений,а проте вельми важливий.Наперед застерігаємось,що головний предмет наших турботливих роздумів - насамперед та молодь, яка з тих чи інших причин не охоплена нашими молодечими організаціями:Пластом,СУМом,чи ОДУМом і ін.Звідси й особливе наголошення аспекту:молодь у родині,діти й батьки.

/Річ ясна,що й "організована" молодь не випадає цілком з родинної сфери й атмосфери.Але виховну функцію щодо неї в значній частині перебирає на себе молодеча організація/

Почнемо з істини старої,але нестаріючої,вічно дійової, яку формулюють зовсім просто:якщо ми хочемо,щоб хтось був з нами,то ми мусимо бути з ним.То значить/континуючи й уточнюючи нашу тему/ - мусимо бути з нашими дітьми якомога частіше і довше,мусимо бути до них якомога ближче.

Джаб - чи діти?Власне кажучи,такої дилеми в нашому суспільстві не повинно бути.Адже кожному ясно,що "джабувати", чи пак працювати задля заробітку - ми всі так чи інак мусимо.Однак,наше запитання,"дилемна загостреність" тут на місці.Бо багато наших земляків так поринають у гонитву за "довгим доляром",що забувають бути з своїми дітьми,для дітей "не мають часу".Річ ясна,що в наслідку діти забувають бути з батьками;прийшовши зі школи додому,вони відразу біжать на вулицю чи в парк - взагалі зникають з хати.Що вони десь там роблять,з ким водять компанію - батько й мати не знають.Правда,члени молодечих організацій пару днів у тижні мають бути в своєму гурті - на гурткових сходинах-зайняттях./Хоч буває й таке,що хлопець чи дівчина половину зайнять "прогулює",а з дому все таки йде/.

Але припустімо,що батько й мати - чи,принаймні,одне з них - вечір удома і не пускають своїх дітей тинятися непотрібно по вулицях.Навіть пильнують "організованих",щоб не було симулянства,а для цього раз-у-раз контактуються з проводом відповідної молодечої організації.

Кажемо:припустімо,готуючи читача до того,що перебування дітей не десь на вулиці,а в хаті,під доглядом старших,само по собі ще не розв"язує проблеми належного їх виховання.Бо чи багато родителів дбають про те,щоб по виконанні дітьми так зв."гомворків"дати їм щось потрібне,корисне для

їх дальшого розвитку,а водночас настільки емоційно збудливе і цікаве,щоб літям не кортіло відразу висмикнутися на вулицю,а щоб вони охоче,з приємністю залишалися в домашній атмосфері?Адже кожному ясно,що залишені примусово, під батьківським тиском,діти відразу тратять гумор і стають джерелом нездорової моральної атмосфери,а навіть і фізичного неспокою.Буває,що батько-мати вже й нераді дитячій присутності.

На основі тривалих спостережень в українській громаді можемо сміливо твердити,що переважна більшість батьків над цим питанням не застановлялася.І в цім найбільший корінь лиха.

Виходить бо,що - як правило - наші діти,наша молодь від родителів і взагалі старших дістають для життя лише засоби матеріяльні,а духових засобів - ні.Яке ж тоді ми маємо право дивуватись і бідкатися,що наша молодь не тримається українства?!Адже того живого,активного українства ми самі - батьки,матері,старші брати й сестри - не плекаємо в родині!

Справді:як ми,старші,живемо день-у-день,поза заробітковою працею?Чи наше життя має бодай трохи отого "приємного з корисним" у власній хаті?Якісь моменти культурної розги,емоційних зрушень і злетів?Якісь факти виміни духових, інтелектуальних інтересів із собі подібними в невимушеній - без намулу офіційщини і "цілевого плянування" домашній приятельській атмосфері?

Відповідь проситься відразу:нічого подібного - за дуже рідкими вийнятками - не стрінете в нашій громаді.Навіть люди заможні,що мають порівняно гарні й просторі мешкання,обернули їх фактично лише для потреб спання.То чому ж мали б мати прив"язання до духово порожньої хати наші діти,наша молодь?

А звідси і генеральний лік стосовно наших дітей,що "втікають від українства на вулицю":кура те іпсум!То значить: найперше полікуймо самих себе!

Не кажімо,що ми неспоможні змінити стиль свого щоденного життя,бо це,мовляв,американський стиль,а ми ж також американці,лише українського походження.Не кажімо так,бо тоді взагалі "нічого город городити",нічого охати та ахати,що наша молодь українства цурається,що для нашого національного майбутнього вона - зеро,ніщо.

Та чи справді той "осоружний американський стиль"/на словах,звичайно,як зручна вимівка/такий вже всемогутній,що так швидко скорив собі "виразників та носіїв незнищенного українського духу"/а на нього ж ми залюбки покликаємось!/? Щось тут наша "амбасадорська" логіка "недописує":то ми - нескорені,то знову - не можемо самі собі раду дати!Іменно: самі собі,бо власним літям у власному приміщенні,куди ніякий "стиль" без нашої згоди не зайде.Бож Америка,хвалити Бога,таки вільна країна,де влада не цікавиться - чи ви їсте борщ,чи капусняк,і який "їзм" вам до вподоби.

Повторюємо:американська дійсність,як і кожна дійсність вільної країни - зовсім не по стороні слабодухів,визнавців

так дотепно використаного І.Франком у своїй сатирі народного прислів"я "Не тратьте,куме,сили,- спускайтеся на дно". Ні,і ще раз ні!Американська дійсність по стороні Шевченкового "І чужого научайтесь,- свого не цурайтесь!" І хто у вільній Америці примушує когобудь до такого чи такого стилю життя поза година заробітної праці?І хіба треба доводити,що тут стовідсотковий американізм не перешкоджає бути стовідсотковим українцем?

Ми хочемо,ми прагнемо,щоб наші діти "нас продовжували", щоб вони,попри американізм,канадизм чи австралізм,залишались умом і серцем українцями.Хіба це не законне прагнення?Хіба воно протилюдське чи протибоже?!Але для цього треба бути справжнім патріотом,а не фарисеєм,повчати не нотаціями та заборонами,а власним прикладом.Не дурімо себе й інших,що неможливо створити виховно-українську атмосферу в родинній хаті для наших дітей,бо це таки неправда, ледачий викрут.

Пригадаймо собі власні молоді роки на Батьківщині перед революцією,а то навіть і після,в періоді так зв.НЕПу,коли ще не було суцільної колективізації та шарпанини п"ятирічок.Як ми,тодішні діти - чи вже й студенти,були раді,коли в хаті були гості!Жвавішали обличчя і рухи наших родителів,старших братів і сестер;радісно й доброзичливо світилися обличчя гостей,хата наповнялася святочною атмосферою. Гості випивали з господарями чарку-другу вміру,здержливо жартували/бо тут же були й ми,діти/.Деколи співали гуртом пісень,до чого прилучалися нераз і ми своїми дитячими голосами.

Часами траплялися серед гостей студенти,літератори,мистці - тоді майже завжди точилися розмови на громадсько-політичні та мистецькі теми.Виявлялися різні точки зору,виникали непогодження,але все те в пристойній,культурній формі:до цього зобов"язувала атмосфера сімейного дому і правила гостинности.А ми,діти чи вже й підлітки,слухали, спостерігали і багато з того користали,- це ж бо й було справжнє суспільно-товариське виховання ще в рамах родини. Тобто якраз те,чого найбільше бракує нашій нинішній молоді.

І в цьому зв"язку пригадайте ще,Шановні Читачі,спогади вилатних людей науки і мистецтва - як багато вони,за їх власним свідченням,завдячують своїм духовим розвитком і своєю творчістю тій родинно-товариській атмосфері,що оточувала їх у родинному таки домі,в дитячих та юнацьких роках!Адже наш другий/після Т.Шевченка/мистецький Геній - Іван Франко - через усе життя проніс свій творчий вогонь, що його заронила в Франкову душу ще в дитинстві батькова кузня:тут,під акомпаньямент міхів і молота,в іскрах та блисках вогню точилися щирі задушевні розмови Франкового батька з його селянською клієнтелею.Про це Іван Франко з найвищим пієтизмом згадував у день ювілею 25-річчя своєї літературної діяльности.Про це ж,про вогонь батькової кузні, його тепло і світло поет говорить у рядках своєї прекрасної поезії.

А візьмімо ще інший приклад - Лесю Українку,цей найсвітліший взірець мужности і любови до свого народу.Чи ж ми не

знаємо з її власних свідчень та свідчень її сучасників, що,бувши ще замолоду прикута до хати важкою хворобою,- вона в цім нещасті мала те щастя,що повністю користала з висококультурного товариства,яке збиралося в домі Лесиних батьків у Києві і в с.Колодяжному на Волині.

Не будемо далі наводити приклади:кожен бо сам може пригадати їх - і не лише з українського суспільства.Натомість подамо вже деякі пропозиції та висновки.

Перше:з нашою молоддю тому негаразд,що негаразд з нами: батьками та матерями.

Друге/воно є похідне від першого/:для дійсного ефекту наших заходів плекання рідної культури потрібна максимальна увага до основної суспільної клітини - родини.Саме бо тут,у родині,діти роблять перші свідомі кроки,і тому саме тут необхідно вщеплювати їм належні поняття і навички, в тім основне:ЛЮБОВ І ПОВАГУ ДО СВОГО КОРЕНЯ - ДО МОВИ І КУЛЬТУРИ ПРЕДКІВ,прагнучи їх дальшого,вищого розвитку.

Ніхто за нас цього не зробить,тільки мусимо ми самі.І якщо досі ми робили в цій ділянці мало і зле,то це знову ж таки вина нас самих.Тож від нас самих залежить і поправа,залежить надалі робити більше і краще.

Чікаґо,1970

КУЛЬТ ПОЛЯГЛИХ І ГЕРОЇКА БУДНІВ

Щороку в травні ми справляємо поминки,згадуючи поляглих борців за волю України,почавши з найчільніших постатей: Симона Петлюри та Євгена Коновальця і кінчаючи сотнями тисяч безіменних героїв,що віддали своє життя в обороні волі свого народу.Не їх вина,що цієї волі - державної суверенности України - досі не здобуто.Ми,їх нащадки і живі ще учасники,клонимо в глибокій пошані перед ними свої голови.Це наш моральний обов"язок - щороку спільно вшановувати навесні пам"ять жертв національно-визвольної боротьби,уряджуючи відповідні академії.

Але якщо на цьому й обмежитися,якщо зміст святкових академій не матиме дійового відгуку в нашій повсякденній діяльності,то це свідчитиме про нашу яловість і лицемірство, коли то діла цілковито розходяться з словами.І власне завдання цієї статті - висунути й наголосити т в е р д ж е н н я,щ о к у л ь т г е р о ї ч н и х д і й т а о с і б м и н у л о г о к о н ч е п о т р е б у є з а в е р ш е н н я в ж и в і й а к ц і ї с ь о г о д н і,в н и н і ш н і й д і й с н о с т і. Властиво,поляглих і їх жертвенні чини ми повинні воскресити в своєму щоденному національно спрямованому діянні.Ми занадто довго зідхали та вболівали з приводу наших утрат та невдач.А тим часом - "живий про живе мусить дбати":н а м к о н ч е п о т р і б н о п л е к а т и д і й о в у г е р о ї к у н а ш о г о б у д е н н о г о СЬОГОДНІ.

Читач напевно здогадується,що мова тут не про якусь підпільну акцію,про творення і засилання в окуповану кремлівськими володарями Україну групових чи поодиноких підпільників-диверсантів.Ні,мова про "негероїчну героїку" - щоденну наполегливу акцію спротиву і самозбереження - як ТАМ, в Україні,так і ТУТ,в діяспорі.Ця героїка сіра і непомітна,бо позбавлена блиску гучних фраз,ентузіястичних вигуків і сяючих захоплення очей.А проте саме така ГЕРОЇКА БУДНІВ є підставою національної самобутности і політичної суверенности.

Давно прошуміла,прогула фронтова боротьба українського вояцтва,не здобувши Україні сподіваної волі.Головна причина та,що революція 1917 року застала нас зовсім непідготованими:кажучи індустріяльною мовою - ми тоді становили НЕ НАЦІЮ,а СИРІВЕЦЬ ДЛЯ НАЦІЇ.Вистачить вказати,що свідоме українство було представлене тоненькою плівкою дрібної інтеліґенції/переважно сільської/,яка не мала ніякого адміністративного досвіду і технічного вишколу.Українського походження адміністратори та інженери в тодішній російській імперії,розуміється,були,частина їх жила й працювала в Україні.А проте українцями вони себе не вважали,- такий був прикрий наслідок двохсотлітньої безлержавности.

Ми знаємо,що хоч Українська "Радянська" Соціялістична Республіка "за конституційним параграфом" може навіть на бажання відокремитися,вийти з Радянського Союзу,і хоч вона,УРСР,має членство в ООН/Організації Об"єднаних Націй/, то це тільки синьо-червона вивіска,що зовсім не міняє суті давньої московсько-імперської політики щодо України: як за царату "Малоросія" була невід"ємною частиною Російської імперії,так тепер Україна є невід"ємною частиною Радянського Союзу Леніна-Сталіна-Хрущова-Брежнєва.Адже кожному ясно,що керована з московського центру радянська імперія - це ніщо інше,як не зовсім зґрабно перешикована на марксо-ленінський крій та сама загребуща "матушка Рассєя".

Але треба додати,що асиміляторський хист комуністів набагато вищий,вигадливіший,ніж колишніх царських адміністраторів.Ці останні спромоглися лише на теорію "тріедіної Русі"/мовляв,три рідні сестри:Велика,Мала і Біла Русь/,а комуністичні головачі пустили в обіг справді "епохальний винахід":теорію "єдіного совєтського народа" від Балтики аж до Сахаліна і від Архангельська аж до Ялти!У цім "єдинім радянськім народі" мають розчинитися всі національності СРСР - від українців аж до чукчів Берінґової протоки - і славити "російське життя" мовою Леніна.

Ми проте знаємо,що свідома українська людність на рідній землі протиставиться асиміляторським заходам кремлівського політбюра,змагається леґальними засобами за своє українське обличчя.Оці щойно згадані ЛЕҐАЛЬНІ ЗАСОБИ в умовах радянського режиму вимагають не абиякого геройства,що - гадаємо - зрозуміле нашим читачам,і нема потреби на тому спинятися.Натомість хочемо з усім притиском наголосити нашу реакцію,нашу відповідь - українців у вільному світі сущих - на нівеляційні заходи і тиск Кремля.Цю відповідь можна коротко формулювати так:М е н ш е ф а н т а с т и к и і м а р н о т р а в с т в а.Д у м а й м о і д і й м о

т в е р е з о,р е а л ь н и м и к а т е г о р і я м и і з н а й б і л ь ш и м в і д ч у т т я м п о т р е б Б а т ь к і в щ и н и, краю предків сьогодні.

Не тратьмо марно часу і зусиль на пошуки фантастичних приятелів десь на Тайвані чи в Пекіні або Ватикані.Натомість день-у-день працюймо з нашою молоддю та дітьми,щоб зберегти їх для українства,щоб і на чужині у к р а ї н с ь к о м у р о д у н е б у л о п е р е в о д у.

Цим ми дійово покажемо,що ми можемо і хочемо бути героями-каменярами українських буднів,невпинно і завзято торуючи шлях ПРИШЕСТЮ УКРАЇНСЬКОГО СВЯТА ВОЛІ НА РІДНІЙ ЗЕМЛІ!

"НОВІ ДНІ",травень 1973

ПРО ПРАВОПИСНУ ПРАКТИКУ,СУЖА і СУЖК

СУЖА - це Спілка українських журналістів Америки/розумій США/;СУЖК - це Спілка українських журналістів Канади,що саме тепер народжується.Ну,а що таке п р а в о п и с н а п р а к т и к а в нашій еміґраційній пресі,то це вже достатньо з"ясовано і досить влучно окреслено щирим українським терміном:САЛАМАХА.

Саламаху знали і,кажуть,бальорили нею тіло і дух колись славні запорожці.А що ми традиції бережемо і плекаємо,то, відповідно змолифікована,саламаха посіла міцні позиції в нашій еміґраційні пресі,головно в "найбільш почитних" асекураційних часописах.Знайшлися,щоправда,мрійники-ідеалісти з Торонто,які вирішили подолати саламаху такою,на думку мрійників,страшною зброєю,як ОРТОГРАФІЧНА КОМІСІЯ для впорядкування української правописної практики".

Жахлива наївність!Хіба можна в нашому суспільстві воювати проти традиції?!Перекреслити саламаху,що має славне "запорізьке підложжя"?!Ні,тисячу разів НІ.Це було б щось,мовлячи словами покійного Т.Осьмачки,НЕСОСВІТЕННЕ!

І дійсно:щойно встигли "торонтонські ідеалісти" проголосити свій замір,як в українських еміґраційних часописах появилась низка статтей нових "мовознавчих фахівців":були серед них і вельми заслужені громадяни,як ось,наприклад, автор"Мозаїки квадрів в"язничних" Мих.Бажанський,були й майже нікому невідомі,але дуже "активні болільники" за нашу мову,які пропонували "почати все спочатку"- мовляв,годі триматися якихось там "большевицьких Голоскевичів"!Він /Голоскевич тобто/напевно ні в Кобеляках,ні в Коломиї не був і взагалі"скидається на совєта".П.Косаревич-Косаренко скористався з нагоди дискусії і вдесяте повторив свою генеральну тезу:ДОКИ ПІВНІЧНОГО СУСІДА МИ НЕ НАЗИВАТИМЕМО ЙОГО СПРАВЖНІМ ІМЕНЕМ М О С К А Л Ь,ДОТИ МИ НЕ МАТИМЕМО НІ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ,НІ ДЕРЖАВИ,ні навіть права вважати себе нацією.На підтвердження абсолютної слушности своєї тези п.Косаренко-Косаревич навів ряд уступів із своєї книжки "Московський сфінкс",написаної мовою,щоправда,важкуватою,трудною для сприймання,але слова в ній ніби все таки українські.

Написане досі скидалося на фейлетон.Але це,так би мовити,лише вступ.Бо справа нашого правописного розгардіяшу настільки поважна,що годі фейлетоном обмежитися.Вона боляче прикра,і джерело лиха ми бачимо ось де:на мовно-правописному фронті і досі вперто і цупко держиться,не здаючи своїх позицій,наше САМСОБІПАНСТВО,ОТАМАНІЯ.

Що вона,мовно-правописна отаманія,має зв"язок і певною мірою годується нашою суспільно-політичною розпорошеністю, відцентровими і протицентровими тенденціями в ділянці "високої політики" - це факт.Та про це ширше іншим разом.Сьогодні ж перед нами завдання спробувати подати способи переборення нефортунної практики - отого правописного розгардіяшу в наших пресових виданнях.Писатимемо коротко,бо зрештою для людей доброї волі довго розводитися на цю тему нема потреби.

ПЕРШЕ.Не впадати в паніку і водночас в задаваитво.Це значить:не творити враження,ніби до нас нічого путнього не було,не було українського правопису,нема його,мовляв,і тепер,а тому ми,українці поза Батьківщиною сущі,маємо його щойно створити.

Поминаючи фактичну безпідставність таких нігілістичних тверджень/нам аж диво,як могли деякі наші часописи давати їм місце на своїх шпальтах!/,ми хочемо наголосити величезну політичну шкоду їх для українства,для наших національно-визвольних аспірацій тут і на Батьківщині.Ми не тільки повинні твердити раз-у-раз,що ми мали і континуємо далі свою державну формацію в постаті Української Народної Республіки,що її у вільному світі репрезентує ДЦ УНР,але що ми мали і маємо свою літературну мову/отже і правопис!/. Цим правописом є той,що за ним прищепилась назва "харківського"/а дехто називає його "скрипниківським" - за прізвищем тодішнього міністра,чи пак наркома освіти Мик.Скрипника/.

Укладали його зовсім не большевицькі комісари,а українські мовознавці,і знову ж не зі стелі брали,а мали в основі ще в попередніх роках укладений правопис Української Академії Наук у Києві.Що з того часу минуло 36 років і життя висунуло ряд нових термінів,зокрема назв географічних, власних прізвищ тощо,стосовно яких ми мусимо тепер домовитися про їх транскрипцію в нашій мові,- то це ж нормальна річ у кожного живого народу.Це у всіх культурних народів називається ДОПОВНЕННЯМ,уточненням,але зовсім не СТВОРЕННЯМ нових правописних норм,ніби таких зовсім у нас досі не було.

ДРУГЕ.Не друкувати на сторінках нашої преси голосів "любителів-неуків" у цій справі.Пам"ятати слід,що суспільність звикла дивитись/бо,власне,так і має бути/на друковане слово поважно:мовляв,раз це надрукували,то воно має певну рацію.У правописній дискусії мають право висловлюватись лише кваліфіковані в цій ділянці особи - мовознавці.Їх не так багато,і кожен редактор часопису їх напевно знає/мусів би знати!/.

ТРЕТЄ.Ясно і виразно для всієї суспільности представляти справу:не СТВОРЕННЯ правопису,а впорядкування правописної

практики,ліквідація розгардіяшу,спричинюваного нашим "шопківством"/від "шапка"/,отаманією багатьох працівників преси.А звідси - до справи впорядкування правописної практики конче слід покликати редакторів і видавців нашої преси.Розуміється,далеко не всі редактори - а тим більше керівники видавництв - мають кваліфікацію мовознавців;не думаємо,що вони будуть вперто претендувати на "мовно-правописних корифеїв".Але щоб преса писала одностайно - нема в наших бездержавних умовах іншого рецепта,як тільки той, що треба спільно з ними обміркувати всі розбіжності і домовитися,осягти спільности ухвал.Велику позитивну ролю в цій справі мали б відігравати спілки українських журналістів:СУЖА в Америці і щойно створений СУЖК у Канаді.

"Укр.Життя"

МОВНО-ПРАВОПИСНА ДИСЦИПЛІНА

В одній важливій ділянці культурного життя української спільноти у вільному світі,а саме - мовно-правописній - кожну вдумливу людину мусять турбувати разючі прояви недисциплінованости,яка нас дискредитує до тієї міри,що це стає національно-політичною проблемою.Бо преса - це не тільки культурний чинник,засіб культурного взаємнення людей, але й найдійовіший чинник політичний,тобто національного життя взагалі.

На терені США і Канади скупчено не менше 5/6 всієї української людности у вільному світі,тут виходить переважаюча більшість українських газет і журналів,друкується більшість українських книжок.Звідси випливає,що культурно-політичний стан і рівень українства в обох згаданих країнах є визначальний для всієї нашої людности поза засягом кремлівської диктатури.

І ось беремо нашу періодичну пресу американського континенту,переглядаємо,почавши з щоденника "Свобода".Враження - паморочне:цілковитий мовно-правописний розгардіяш!Поминемо сьогодні лексичні та фразеологічні відхилення й огріхи супроти норм літературної мови - про це варт написати окремо,іншим разом.Зупинимося лише на правописі.

Наші мовні авторитети,наші наукові інституції - УВАН і НТШ давно визнали як норму т.зв."Харківський правопис", прийнятий на Державній правописній конференції в Харкові 1927 року,уточнений Правописною комісією на чолі з відомим лінґвістом Олексою Синявським та затверджений 1928 р. тодішнім керівником міністерства освіти в Україні Миколою Скрипником/звідси й неофіційна назва правопису "скрипниківський"/.Відомо,що то були роки найбільшого й найвищого розвою українського культурного процесу на Батьківщині,роки найбільшої - порівняльно з попередніми й пізнішими роками панування московського окупанта в Україні - можливости українській людності розвивати свою національну культуру питоменним їй шляхом.

Не має значення в цім випадку - чи то був "недогляд" з

боку Москви,чи її вимушений маневр,щоб привернути на свій бік в Україні національну інтеліґенцію,без якої важко було тоді Москві обійтися/не підросла бо ще "своя",в комуністичному дусі вихована інтеліґенція/;чи це був,як дехто схильний думати,звичайний ПІДСТУП окупанта - щоб виявити, "витягти на денне світло" кадри української національної інтеліґенції,аби легше було "взяти її на облік" і в слушнім часі поспіль знищити.Усе це можливе.Але,повторюємо, міродайним є сам факт,що українці мали тоді найбільші можливості на полі культури бути САМИМ СОБОЮ.Саме тому українська лінґвістична наука поза межами СССР апробувала "Харківський" правопис і ним користується - очевидно,до часу,коли буде змога знову на Батьківщині,вже вільній від окупанта,його переглянути і доповнити/бож суспільне життя йде вперед,і часу минуло чимало/,а де слід,то й змінити.

Зовсім ясна і єдино доцільна позиція.

Відомо,що правописні правила в нашій мові/як і в кожній іншій/реґулюють основні моменти написання слів,не можучи вичисляти абсолютно всіх поодиноких випадків виняткових, яких у кожній мові трапляється немало.Отож для орієнтації в кожному окремому випадку служить ПРАВОПИСНИЙ СЛОВНИК! Такий словник в допомогу "Харківському" правопису був укладений ще тоді ж,1929 р.в Україні відомим мовознавцем Гр. Голоскевичем;є цей словник у достатній кількості на американському континенті,перевиданий в Нью-Йорку 1952 року. Не такий він повний,щоб цілком задовольняв сьогоднішні потреби,а проте становить вельми цінний довідник для практичного користування.

Чому ж деякі часописи його не додержуються,зокрема згадана вже "Свобода"?Може існують якісь інші,відмінні і кращі правописні словники?Ні,таких нема.Просто деякі редактори орієнтуються "на самих себе",на оте уславлене "мені так подобається".Найгірше те,що такої "самсобіпанської лінії" дотримуються редактори "Свободи" - нашого найбільшого щоденника,цим самим спокушаючи до правописної "власнотворчости" наші менші пресові органи.В ділянці правопису географічних назв і чужих прізвищ "Свобода" вперто іґнорує "Харківський"правопис і словник Голоскевича,пишучи:Вашинґтон, ЗДА,Филядельфія,Питсбурґ,Мизурі,Бразилія,Альжир,Тунісія, Кипр,британський,Мишиґен,Шикаґо/навіть прикметник "шикаґовський"!/.

Припустімо на хвилину,що майбутня Конференція мовних авторитетів-науковців визнає потребу змінити де в чому правопис іншомовних слів,зокрема географічних назв,прізвищ. Але ж сьогодні - це партизанщина,правописне гуляйпілля,яке насуває думку,що деякі редактори вважають себе більшими мовними авторитетами,ніж наші наукові установи - УВАН і НТШ,більш компетентними,ніж такі видатні лінґвісти,як О. Синявський,Василь Сімович,Григорій Голоскевич та ін.,які були фактичними творцями/бож М.Скрипник тільки готове підписав!/"Харківського" правопису.

Ми не чули,щоб у якійсь культурній країні ненауковий пресовий орган брався за цілком не свою справу - реформувати правопис;думаємо,що й редакція "Свободи" не вкаже,не наведе такого прикладу./Хібащо звернеться до 40-50-их років мин.ст.

років горезвісних мовно-правописних суперечок у Галичині - але яка рація завертати історію на 100 років назад?/.

Не дотримуючись апробованого правопису,певна частина наших пресових органів цим самим відкриває двері мовно - правописним забаганкам своїх дописувачів.Бо ми таки думаємо,що такі чудернацькі "перлини" як "шикаґовський" ведуть свій початок від дописувачів з місць.Але ж ось "Українське Життя" в тому ж таки Чікаґо пише за правописом: "Чікаґо","чікаґський",і передплатники від цього не розбігаються врозтіч - отже для чого потурати неоправданим мовним примхам своїх дописувачів?

Ми на початку сказали,що мовно-правописна розхристаність виросла для нас,українців поза совєтами сущих,до ступня національно-політичної проблеми,яка нас деґрадує і деквалїфікує,позбавляє обличчя зрілої нації!Це виключно через нашу незгідливість і лінощі заглянути в словник.БОЖ ПРАВОПИС МИ МАЄМО! Ніхто не скаже,мабуть,що він - ідеальний.Але де в світі і коли був чи є ідеальний правопис?Може назвете ідеальним правопис англійський,де кожне друге слово вимовляється зовсім не так,як пишеться?Скажете:наш правопис фонетичний!Так,але ж фонетика також не мусить бути ідолом,щоб їй поклонятися до безтями!Ми ж не пишемо "сміється",хоч так вимовляємо.То чому ми маємо намагатися за всяку ціну "вловити" англійську вимову там,де зручніше й легше піти за графікою/написанням/ слова?І взагалі щодо передачі на письмі/нашому/англійської чи пак американської вимови ми б залізли в непролазні хащі,якби орієнтувалися виключно на звукову сторону.Бо,напр.,в стейті Мічіґан американці вимовляють "City"як "ситі",а місто Utica - як "Юрика".Але пишуть вони послідовно City,Utica і напевно висміяли б кожного,хто пропонував би "фонетизувати" правопис цих слів.

Ми ось без кінця нарікаємо на "Харківський" правопис за його правила написання чужомовних географічних назв та власних імен.А ось росіяни 150 років пишуть:"Голландия", "Исландия","Ирландия" і поруч "Финляндия", "Эстляндия",не роблячи собі з того ніякої трагедії/бо не пишуть по-різному,а завжди однаково/,хоч це разюча,ми б сказали,неписьменність,бо складова частина - німецьке чи пак германське land - у всіх цих словах одна й та сама.Таксамо непослідовно росіяни передають на письмі багато слів грецького походження,напр.,пишуть:"алфавит",але "библиотека","биология","коринфский","фиванский"/від м."Фивы"/,"афинский", але"теология","теократия","теософия"/тобто в одних випадках грецьке th передають на письмі через Ф,а в інших - через т/.

Отже правопис - взагалі річ УМОВНА,але БЕЗУМОВНОЮ,ОБОВ"ЯЗУЮЧОЮ річчю є його дотримуватися,бо інакше вийде балаган і неможливо буде прищепити грамотне письмо.

Наприкінці трохи арґументів та ілюстрацій в аспекті національно-політичному.

Ось у пресі читаємо,що в провінції Альберта/Канада/здобуто можливість запровадження української мови як предмету навчання в державних школах.Шкільне навчання визнає категоричність,точність.А тут приходять до шкільної бібліотеки

часописи та журнали - в одному учні читають "Чікаґо", в другому - "Шикаґо",в одному "США",в іншому "ЗДА",в третьому"ЗДПА";навіть назва даної провінції в одному часописі буде "Альберта",в іншому - "Алберта",в одному "канадський", в іншому "канадійський".Чи це не знеохотить учнів вивчати таку невпорядковану мову?А яке враження витвориться у чинників державного контролю,які чейже поцікавляться навчанням української мови/це ж бо їх обов"язок/?

Словник Гр.Голоскевича подає й літературний наголос уміщених слів.Ми вже спостерігали бентеження учнівської авдиторії від того,що один викладач вимовляє правильно:завдання,питання,свобода,а інший у цій же клясі того самого дня "нічтоже сумняшеся" подавав завдання,питання,свобода /очевидно,цей викладач до словника Голоскевича не заглядав,іґноруючи його/,навіть "український".Чи могло це витворити в учнів пошану до української мови? І чи не з цих причин так трудно назбирати охочих вивчати її студентів у тих американських університетах,де вдалося домогтися катедр українознавства?

І нарешті останнє.Тут і там підносяться голоси про потребу скликати Світовий Конґрес українців вільного від московської диктатури світу.Не місце тут розбирати всі арґументи за і проти такого конґресу.Нам вистане ствердити, що така думка чи намір має вже багато прихильників,отже реалізація його ймовірна вже в недалекому часі.Як же виглядатиме ця МАНІФЕСТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЄДНОСТИ /не плутати з партійно-політичною єдністю!/вільного українства на тлі нашої правописної розхристаности в мові пресових органів,коли навіть комунікати про цей Конґрес виглядатимуть по-різному - залежно від того,який пресовий орган подає:"Свобода" напише,що стільки ось представників було з "Шикаґо"/або навіть "з Шикаґа"/,а інші - з Чікаґо, стільки з "Ню Йорку",а інші - з "Нью-Йорку"./А ще й якраз і сам конґрес імовірно буде в котромусь із цих міст!/.Усе це ніби смішне і проситься на сторінки "Лиса Микити",але якеж воно разом з тим і сумне!

Конче мусимо перебороти в собі оті лиховісні нахили до гуляйпільщини і взоруватися на зріді культурні нації,де добре знають,що навіть НЕДОСКОНАЛИЙ ПОРЯДОК ЗАВЖДИ БУВ І Є НЕЗМІРНО ВИЩИЙ,НІЖ СВАВОЛЯ І БЕЗЛАДДЯ.

Лос Анджелес,1962

ДЕЩО ПРО МОРАЛЬ,А БІЛЬШЕ ПРО ЖУРНАЛ

У зв"язку з 15-річчям журнала "Нові дні"/Торонто,ред.П. Волиняк/,редактор журнала закликає допомогти йому піднести "Нові дні" на вищий,ніж дотепер,рівень.Допомогти не тільки матеріяльно,але й критичними заввагами,порадами тощо.

Щоправда,загальний тон писань П.Волиняка давно вже справляє враження,що ніяких завваг чи порад він не потребує,бо знає "геть чисто все на світі".Ну,та проте ж чоловік просить...

Нас насамперед бентежить,що місячник "Нові дні" і досі має на обкладинці позначення - УНІВЕРСАЛЬНИЙ.Чому?Адже про наше суспільно-політичне та культурно-мистецьке життя цей журнал інформує дуже скупо і до того ж ще однобічно!І як трибуна виміни думок,і як "стенд" показу зразків творчости наших мистців,у вільному світі перебуваючих, "Нові дні" катастрофально далекі від універсальности.Скажуть:невеликий листаж,лише 32 сторінки.Алеж навіть і на 32-х стор. цього формату,при наявності дрібного шрифту можна вміщати чимало,якби...якби не "УНІВЕРСАЛІЗМ" самого редактора!

Парадокс?Так,і досить прикрий.Редактор П.Волиняк уроїв собі,що ніхто не може писати так повно,всебічно - а при тім ще й безсторонньо! - на теми громадсько-політичного і культурно-мистецького життя українців у Канаді та США, як саме він,власною редакторською рукою!І навіть коли, траплялося,він приймав статтю від когось іншого,то обов'язково давав під статтею свій коментар - "Від редакції". Ну,а кваліфікований автор цього,певна річ,не любить:навіщо йому між автором і читачем ще якийсь посередник?Та ще такий,що всіх і вся повчає,стає в позу непроханого арбітра чи судді!Отож згодом воленс-ноленс довелося ред.П.Волинякові писати самому про такі речі,про які він має уявлення.../Але краще скористаємо тут з такого літературного засобу,який називається ФІГУРА ЗМОВЧАННЯ/.

Значну хибу "Нових днів" становить також надто розбуяле "Листування":розбуяле не лише МАШТАБНО,чи КІЛЬКІСНО,але і специфікою вислову,стилю.Здається,нема таких суперлятивів, яких би не прикладав редактор "НД" до того чи іншого окремого дописувача чи передплатника,щоб декількома рядками пізніше не "угроблював" цього самого "найдорожчого" і "наймилішого" адресата.

У листуванні Редакції вражає велика кількість листів з "квасами",тобто листів,що когось "чіпають за живе" персонально.Чому в інших журналах чи взагалі органах преси ми майже не зустрічаємо такого нездорового,"скандальозного" листування?Очевидно,тому що редактори "не кохаються" в цього роду "літературі",шкодують для неї місця в часописі. З того ж,що П.Волиняк приділяє "Листуванню" так багато місця і часу,виходило б,що він вважає "Листування"/і то саме зачіпно-дражливе,не ділове/за вельми читабельний матеріял.

А чи ж це справді так?

Безумовно,в кожному суспільстві є читачі різного культурного рівня,в тому й читачі малорозвинені,без виробленого чуття суспільної етики тощо,для яких найбільшу цікавість становлять саме ті матеріяли,що "пахнуть скандалом".Є такі читачі і в нашому суспільстві,і вони купують та передплачують "Нові дні" головно заради отих "квасів",що їх знаходять у "Листуванні" та редакторських "монологах".

Алеж чи ці читачі становлять більшість усього числа читачів "НД"?І ЧИ ВАРТО ДОПУСКАТИ,ЩОБ САМЕ ВОНИ ТВОРИЛИ БІЛЬШІСТЬ?Чи не повинен редактор активно діяти,орієнтуючись не на відсталих,а на передових читачів?...

Якщо мова про драстичний чи драстично оформлений матеріял/"кваси"/,то левину частку його в "НД" становить перетовування-відгомін колишніх баталій/ще в Німеччині,в діпі -таборах/поміж різними "-івцями" та поміж "східняками" і "західняками".Щодо цього журнал "Нові дні",мабуть, найконсервативніший орган преси в еміґрації,бо й досі підходить до багатьох явищ нашого громадсько-політичного життя і до його діячів з давнішою таборовою,групово-земляцькою міркою:після тієї мірки нема українців/просто,без додатків/,натомість є "бандерівці","мельниківці","уердепівці","західняки","східняки" тощо.

То дарма,що з часу наших таборових "діпі-держав" минуло вже чимало часу і багато одних - "івців" стали зовсім іншими "-івцями".А чимало й таких,що взагалі перестали "бавитися в політику",воліючи асекураційне "братство","кредитівку" чи й просто власний "бізнес".Непереконливим для редактора "НД" видається і те,що і та частина бувших "діпі", яка осталася вірною своїм давнішим "плятформам" та "програмам",поволі губить той дух нетерпимости до неоднодумця, що так давався в знаки в таборових "діпі-державах".

Переглядаючи річники "НД",ми бачимо щоразове підсичування давно вже неактуальних "східняцько-західняцьких" непорозумінь та взаємопретенсій;постійне наголошування вищости "центральних земель" України супроти "периферійних", ґльорифікацію православія супроти католицизму і т.д.

А кому це потрібно?Щоб роз"ятрювати зашерхлі болячки,неконтрольовані розумом пристрасті?!

Часто-густо ред.П.Волиняк,використовуючи першу-ліпшу нагоду,з великим патосом запевняє читачів у своєму "соборницькому" наставленні.А проте редакційна практика "Нових днів" цього досі не підтвердила.Навпаки,досить яскраво заперечила.

Не можемо поминути ще вміщеної позаторік у "НД" нотатки-спогаду проф.В.Чапленка про його редаґування "Звіроловів" /так називалися у першому виданні широковідомі пізніше "Тигролови" Ів.Багряного.Це перше видання появилося в Кракові 1944 р.як чергова книжка журнала "Вечірня година"/. За життя Ів.Багряного проф.В.Чапленко ніде,скільки нам відомо,не підносив у пресі закиду неписьменности авторського оригіналу повісти.А такий власне закид містить згадана нотатка-спогад у "НД".

Нема сумніву,що в ній проф.В.Чапленко зводив з покійним письменником якісь особисті порахунки.Хіба мало яких претенсій може мати в цім недосконалім світі одна людина до другої?Лише В.Чапленко катастрофально з ними спізнився і носив би їх у собі,не можучи оприлюднити,якби не швиденька, попередлива в цім випадку услужність редактора "НД": де ж пак - "матеріялець - самі кваси"!Підуть спростовання,закиди,обвинувачення - все те,що дуже любить читач певного ґатунку.А що існують певні норми поведінки,взаємин у культурному суспільстві,і що преса,власне,мусить пильнувати засад суспільної етики і моралі,- усе те редакцію "НД" не турбує.

Дуже шкода і дуже сумно.

Викладені тут міркування і завваги подиктовані в першу

чергу турботою за дальший розвиток "НД" - єдиного місячника журнального формату,що реґулярно появляється й обслуговує чималеньку громаду читачів.Те,що на "НД" ред.П. Волиняк щораз дужче витискує печать свого смаку і уподобань,своїх особистих симпатій і антипатій,на даному етапі є чи не найбільшою загрозою журналові.Заколисаний ентузіястичними похвалами,похвалами специфічного ґатунку читачів/отих,що досі живуть діпі-таборовими комплексами:"східняк-західняк","бандерівець-мельниківець","православний-католик"/,редактор,як видно,обрав їх за свою "головну базу" і узалежнює від них своє редаґування.Тим часом,за матеріяльну підтримку журнала згаданим ентузіястам належить поляка,але вести їх треба таки вперед,у завтрашній,а не позавчорашній день.

"УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ"-28.2.1965

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ І СИМОН ПЕТЛЮРА

Революція 1917 року в Російській імперії поставила на порядку дня в деяких областях,суцільно населених "націоналами"/так називатимемо всіх не-москвинів/,не тільки соціяльно-економічні та соціяльно-політичні вимоги,але додатково ще й вимоги НАЦІОНАЛЬНІ - так у сфері культурно-мистецькій,як і в політично-устроєвій.До цих областей,річ ясна,належала й наша Україна,тобто губерні з переважно українською людністю/України - як адміністративно-політичної одиниці - царська Росія не визнавала/.

Інтенсивність і маштаб національних вимог в Україні був неприємною несподіванкою для імперських революційних центрів - Москви та Петрограда і створеного ними Тимчасового уряду - спочатку князя Львова,згодом "душки" Керенського. Обидва вони - як спадкоємці царату - пильно дбали про збереження цілости і неподільности імперії з настановою "тащіть і не пущать",не випускати з рамок імперії "націоналів".Саме за урядування А.Керенського в революційно-демократичній пресі Москви і Петрограда поширилися статті із закидами "страшних злочинів" діячам Української Центральної Ради:їх звинувачено в тім,що своїми національними вимогами вони "стромляють ніж у спину революції","розбивають єдиний революційний фронт","руйнують братню солідарність" і т.д.

Треба сказати,що цей алярм демократично-соціялістичних патріотів "єдиної-неділимої" був трохи передчасний.Бо дійсна вага і значення українства в Україні 1917 року були набагато менші,ніж це могло здаватися з першого погляду. Горстка української національно свідомої інтеліґенції, що була в проводі УЦРади,розуміється,говорила "іменем 35-мільйонового народу".Перспективно беручи,вона мала на це повне право.Але це тільки в перспективі.А тоді,1917 року, величезна більшість української по крові людности була національно НЕСВІДОМОЮ.Загал селянства і робітництва/українського за походженням/навіть не вживав свого національного імени,називаючи себе то "тутешніми",то "хахлами",то врешті

"руськими" або "православними".

В НАЦІОНАЛЬНІЙ НЕСВІДОМОСТІ ЗАГАЛУ - ПЕРША ВАЖЛИВА ПРИЧИНА НАШОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ПРОГРИ в був.підросійській Україні.

До речі,блискавичний успіх військової українізації на австро-німецькому фронті не повинен нас уводити в блуд.Адже ясно,що кожен солдат після трирічного поневіряння в брудних окопах,та ще кожночасно наражуючи своє життя на небезпеку,радий першій-ліпшій нагоді бодай на короткий час покинути окопи.А згадана українізація,пов"язана з переукомплектуванням військових формацій,якраз і давала українським воякам таку нагоду.Більше того:у зв"язку з організацією в Києві автономного українського уряду,багато "українізованих" полків мріяли потрапити в Київ для виконування тут гарнізонної служби.

Таким чином,зовсім не ідеалістичні,а власне еґоїстичні мотиви здебільша становили дійсне підложжя "українізаційного руху" фронтового вояцтва українського походження.Це яскраво вийшло наверх трохи пізніше,коли в обличчі рішучого наступу красноґвардійців та матросів на Україну,численні українізовані полки почали танути "як роса на сонці", розбігаючись до своїх хат,а то й переходячи збройно на бік ворога.

А проте,незалежно від дійсного підложжя,масовий українізаційних рух наших селян та робітників в російсько-імперських шинелях - при тодішньому сум"ятті і послабленні імперських віжок ДАВАВ ЗРУЧНУ НАГОДУ ДЛЯ СТВОРЕННЯ СЕПАРАТНОЇ ЗБРОЙНОЇ СИЛИ НА ПОСЛУГАХ САМОСТІЙНИЦТВА.Зовсім непотрібно було лякатись обвинувачень в дезертирстві,- відомо бо,що вже тоді,літніх місяців 1917 року,саме дезертири з армії та фльоти становили основоположні кадри й командирський персонал т.званої ЧЕРВОНОЇ ҐВАРДІЇ,яку большевики творили з робітників і міського шумовиння під самим носом уряду Керенського - для його повалення! "Українізовані дезертири" з імперського фронту могли зовсім добре боронити кордони Самостійної України від здеморалізованого "всеросійського" війська Тимчасового уряду Керенського.

Та все лихо в тім,що УЦРада зважилася на самостійництво аж у січні 1918 року.Прогайновано 8 місяців дорогого часу!

Тут,однак,щоб мати чисту совість,мусимо додати: - і ми ж тоді там були,мали право і змогу підказати нашим обранцям,нашому проводові.Що ми цього не вчинили,- то вочевидь свідчить про нашу тодішню солідарність з ідеалістами УЦРади.

Ось так ми підійшли до другого важливого кореня нашої прогри 1917-21 рр.А саме: - до ІМПЕРСЬКОГО ДУХОВО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОЛОНУ,в якому перебувала 1917 року/ба навіть і пізніше,хоч уже меншою мірою/наша демократична інтеліґенція.А вона ж,власне,й становила наш національний провід тих часів.За партійною ознакою цей провід складався з соціялдемократів/УС-ДРП/,соціялістів-революціонерів/УПС-Р/ і соціялістів-федералістів/колишня радик.-демократична партія і так зване Товариство українських поступовців - ТУП,що влітку 1917 року,йдучи за загальною модою,перезвали себе

на соціялістів-федералістів/.Рішальну ролю в тодішньому політичному житті відогравали лише соціял-демократи і соціялісти-революціонери.Але яко партії українські,окремі від "всеросійських",вони народилися в добі революції 1905 року,отже їх партійних стаж ледве сягав 10-12 років.Старші віком члени цих партій вийшли з рядів "всеросійських", імперських соціялістичних партій.Вони мали досвід соціяльно-політичної боротьби проти режиму царського самодержав"я.Зате ніякого практичного досвіду,ні навіть теоретичної підготовки в ділянці боротьби за українську державність наші соціялісти в рядах імперських партій не могли набути.Самостійна Україна для російсько-імперських партій - соціялістичних і несоціялістичних - було чимсь нечуваним,"невероятной,дікой видумкой". Очевидно,не могла мати політичного досвіду і та маса "березневих українців",що в березні-квітні 1917 року посунула в українські соціялістичні партії.

Отож сталося:український натовп маніфестував,пишався національними прапорами та відзнаками,співав "Ще не вмерла" і "Не пора,не пора",а про творення реальних підвалин української державности турбувалися лише одиниці.І з-поміж них перший Симон Петлюра.

Колишній член РУПу,на II з"їзді 1905 року перетвореного в УС-ДРП,Петлюра був у партії впливовою постаттю,з огляду на свій публіцистичний хист і широку громадсько-політичну діяльність.Ось не зовсім повний вахляр пресових органів з його участю як редактора або активного дописувача: "ЛНВ"/Львів/,"Вільна Україна" і "Слово"/Петербург/,"Украинская жизнь"/російською мовою/і "Дзвін"/Москва/,"Робітнича газета"/Київ,вже після повалення царату/.Етапи громадсько-політичної діяльности:"Українська громада" в Полтавській духовній семінарії,"Чорноморська вільна громада" на Кубані;Київська Губерн.Народня Управа/1918 рік/,Український Національно-Державний Союз,що готував повстання проти гетьмана П.Скоропадського і з яким С.Петлюра комунікувався нелеґально,з тюрми.Додамо,що ввесь цей час,з 1905 року почавши,Симон Петлюра є дисциплінованим членом УС-ДРП,членом її ЦК,видатним партійним публіцистом.Це говорить про те,що світоглядові й національно-політичні позиції С.Петлюри до половини 1917 року не виходили поза рамки української автономії,не допускаючи розриву "всеросійської революційно-демократичної єдности".

Але,ставши на чолі Українського Військового Комітету в Києві/фактично військового міністерства УЦРади/і маючи щоденний живий зв"язок з представниками українського фронтового життя,що раз-у-раз зверталися до нього з своїми проханнями,пропозиціями та вимогами,Симон Петлюра інстинктом, не цілком ще приспаним соціял-демократичною догмою,відчув вагу й актуальність створення власної збройної сили.І тут у нього виразно зарисувалося розходження з головою Генерального Секретаріяту/наш тодішній автономний уряд/Володимиром Винниченком,який був ПРОТИ ФОРМУВАННЯ ОКРЕМОГО УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА.На думку Винниченка,таке військо могло бути гальмом і навіть загрозою соціяльним здобуткам українського селянства і робітництва в революції.Загрози ж нашій національній самобутності,загрози колоніяльного визиску України з боку Петрограда і Москви - Вол.Винниченко не хо-

тів бачити.Це,мовляв,робив буржуазно-поміщицький уряд царату,а "всеросійська братня демократія" цього собі не дозволить.Цю сліпу віру в добру волю московської революційної демократії Винниченко згодом переніс на большевиків і перших місяців 1920 року почав з ними переговори про свій вступ до уряду Української Радянської Соціялістичної Республіки/УРСР/на посаду заступника голови і наркома закордонних справ.Крім цього Винниченко зажадав увести його в Політбюро ЦК КП/б/У.На цю останню вимогу большевики не погодилися - і Винниченко вернувся закордон.

Комуністично-радянські симпатії частини української соціялістичної інтеліґенції виявлялися в щораз дальшому посуванні наліво лівих крил обох соціялістичних партій: УС-ДРП і УПС-Р.Процес цей,як відомо,призвів до цілковитої сепарації цих лівоухильників від свого партійного грона і створення нових партій,які приймали комуністичну доктрину і радянську плятформу,але не згоджувалися з большевиками в національному питанні,зокрема щодо ролі місцевих національних кадрів.Цими ЛІВОУХИЛЬНИКАМИ були українські соціял-демократи "незалежники" і українські соціялісти-революціонери "боротьбісти".Їх позиції,їх теорія РАДЯНСЬКОЇ КОМУНІСТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ З "УКРАЇНСЬКИМ ОБЛИЧЧЯМ" являла собою,що так скажемо,ліву скрайність,або "лівий вивих"української політичної думки того часу.

Не беремо на себе відваги називати це зрадою національних інтересів України.Бож саме за "УКРАЇНСЬКЕ ОБЛИЧЧЯ" УРСР боролися і в більшості загинули так "незалежники",як і "боротьбісти",як і дальші їх наступники укапісти/Українська комуністична партія,що ввібрала в себе залишки "незалежників" і "боротьбістів" після їх примусового саморозпуску і влиття більшої частини в КП/б/У/.А проте лівацька концепція УКРАЇНСЬКОЇ КОМУНІСТИЧНОЇ ДЕРЖАВНОСТИ була і залишилася дивачним самозасліпленням,зразком політичного дальтонізму.На нього склалися декілька моментів:і згадуваний вже імперський ідеологічний полон та ідеалізація "старшого брата",і політична недосвіченість впарі з наївністю, і,нарешті,те,що стисло,але яскраво висловлює німецька приказка:"Der Wunsch ist der Vater des Gedankens". Дослівно: Бажання-прагнення є батьком думки.Українські націонал-комуністи претендували на таку саму позицію в УРСР,яку мала ставлениця Москви КП/б/У - на тій підставі,що вони,національні українські комуністи,репрезентують,мовляв,КОРІННИЙ НАЦІОНАЛЬНО-СВІДОМИЙ ЕЛЕМЕНТ РОБІТНИЦТВА.Але насправді таке робітництво існувало лише в палких мріях націонал-комуністів:вони так його прагнули,так за ним тужили,що їм стало здаватися,ніби воно є вже насправді!

Аналізуючи всебічно добу Визвольної війни,в якій діяв і творив підвалини української державности Симон Петлюра,не можемо оминути й "правий вивих",то значить КОНЦЕПЦІЮ ГЕТЬМАНАТУ.Треба признати,що ідея української монархічної державности в традиційно-історичних козацько-гетьманських шатах могла декого з свідомих українців привабити своїм романтизмом та історичністю,якби...ЯКБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ БУЛА СПРАВДІ В УКРАЇНСЬКИХ РУКАХ.А то ж цілком навпаки:гетьманат 1918 року був продуктом реваншистської контрреволюційної змови т.зв."Союзу земельних собственніков" та збіглих

з Півночі недобитків старорежимних високих урядовців і військовиків,- змови,спертої на багнетах німецького окупаційного війська.

ГЕТЬМАНСЬКИЙ РЕЖИМ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО НЕ МІГ БУТИ НАЦІОНАЛЬНО-УКРАЇНСЬКИМ,бо неукраїнцями культурно,політично та навіть здебільша і по крові були об"єднані в згаданому "Союзі земельних собственніков" великі та середні землевласники;неукраїнцями були у величезній більшості й промисловці,купці та фінансисти,що трохи пізніше об"єдналися в так званому "Протофіс"і.Ці прошарки людности,панівні за царату,а революцією щойно розбиті,прагнули реваншу,прагнули якнайшвидшого повернення "добрих старих порядків" імперсько-царської доби.Українська державність була для них щось цілком чуже і вороже.

Звичайно,"становище зобов"язує" - як висловлюються французи - і подекуди старорежимні зубри в установах гетьманського режиму мусіли вдавати з себе "украйонцев"/автентичний вислів тих часів/.Звідси й взагалі анекдотична строкатість,непослідовність реакційного режиму Павла Скоропадського:з одного боку заснування Мистецької Академії в Києві та Українського Університету в Києві і Кам"янці Подільському;а з другого - масові арешти народних учителів і - в зв"язку з цим - припинення навчання в сільських школах,отже руйнування самих підвалин освіти селянства.

Треба сказати,що ідея української монархічної/гетьманської/державности знайшла була собі вельми талановитого теоретика-публіциста в особі ВЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО - виходця з поміщицьких спольщених кіл.Його славнозвісні "Листи до братів хліборобів" справді заслуговують бути настільною книгою для кожного,хто хоче серйозно пізнати українську національну проблему в аспекті державности. Та практично цей глибокий мислитель і великий український патріот не міг брати участи в гетьманському правлінні,обсадженому ворогами української самостійности,прихованими і навіть одвертими апологетами "єдиной нєдєлімой Росії". З цих же причин пішли геть з гетьманського урядового апарату й ті дуже нечисленні українські патріоти,які поперваx погодилися були на співпрацю.І в наслідку - сім місяців урядування Павла Скоропадського являли цілковиту компромітацію ідей В.Липинського,розвинених в його "Листах".

Таким чином,стверджуємо:

ні "радянська" комуністична державність,ні монархічна гетьманська не могли здійснити найпершу і головну мету Української національної революції,а саме:привернути Україні втрачену понад 200 років тому державну суверенність, повернути Україну на їй одній властивий національний шлях розвитку.Обидва бо вищеназвані режими аж ніяк не відповідали прагненням основного масиву людности - українського селянства.Це позбавляло ці режими самобутного українського обличчя і штовхало шукати опертя у чужих,у сусідів.Розуміється,суб"єктивно визнавці обох хибних державних устроїв могли бути палкими українськими патріотами.І таких історія справді знає в обох таборах:серед націонал-комуністів і серед гетьманців.Та це в принципі і в наслідках не міняє справи.

Залишається сказати про концепцію і плятформу УНР - Української Народної Республіки,палким і послідовним оборонцем якої був Симон Петлюра.

Ідея народоправної республіки народилася в Україні ще перед поширенням ідей марксизму й комунізму,сягаючи сорокових років минулого століття.Вона має своїм джерелом політичну поезію Т.Шевченка і соціяльні та національно-політичні постуляти Кирило-Методіївського Братства;трохи згодом долучилася суспільно-політична публіцистика Івана Франка та Михайла Драгоманова з їх візіями України "без хлопа і пана".1917 року - після повороту з заслання - М. Грушевський не лише теоретично уґрунтував концепцію і плятформу УНР/зокрема своєю тезою "безбуржуазности" української нації/,але й стоїть в осередку практичної розбудови засобів і підстав майбутньої народоправної держави,розбудови,провадженої революційним парляментом України - УЦРадою.

Ми вже згадували про розходження С.Петлюри з В.Винниченком у поглядах на потребу власної збройної сили.На жаль, на боці Винниченка була більшість проводу УС-ДРП,таких впливових членів партії як ось:Мих.Ткаченко,Мик.Порш,Андрій Пісоцький/в майбутньому комуніст,член ЦК КП/б/У А. Річицький/,Авдієнко тощо.Тому навесні 1919 року С.Петлюра вийшов геть з соц.-дем.партії,залишаючись надалі позапартійним Головою держави.

Чи було це нормальним,щоб найбільш політично вишколена, з найсильнішими інтелектуальними кадрами партія Української Революції втрачала такого видатного члена,як Симон Петлюра?Втрачала саме через розходження В ПИТАННІ САМОСТІЙНИЦТВА.Річ ясна,що не було це нормальним і свідчило про КАТАСТРОФАЛЬНИЙ ВПЛИВ на нашу партійну інтеліґенцію/особливо на соц.-дем./облудних пацифістичних публікацій і кличів "всеросійських",імперських соціялістичних партій.Це був одвічний вплив СТОЛИЦІ НА ПРОВІНЦІЮ,"центру" - на "периферію".

Нехіть і зневага військового вишколу і взагалі армії, століттям впоювані освіченому суспільству був.царської Росії провідною ліберальною пресою та підпільними революційними публікаціями,вельми полегшили большевикам здобути державну владу в усіх областях імперії,в тому й у корінній Московщині.Але в Україні ці антимілітарні настрої особливо фатально поділяли:пригадаймо,що на час рішальної розгри, вже в часі IV Універсалу,національна Україна для своєї оборони змогла протиставити московським большевикам лише горстку добровольців.

І доводиться пожалкувати,що Симон Петлюра так пізно залишив своїх співпартійців.Хто зна - як обернулися б події, якби С.Петлюра,замість покинути УС-ДРП навесні 1919 року, - вчинив був це перед липнем 1917 р.,тобто перед бравурним виступом у Києві Полуботківського полку.Розгубленість автономістського уряду,- замість рішучої підтримки і використання одчайдушної акції полуботківців для дальшої боротьби за власну державу,- становить,мабуть,найчорнішу сторінку першого року Української Революції.

Само собою,оцінюючи тодішні події з перспективи понад

півстоліття,багато чого стає перед нами вже у світлі наслідків,зважене і перевірене часом.Шкодуючи за втраченим шансом,ми нераз готові докоряти нашим провідним діячам за прогру нашої національно-визвольної війни.Тим часом треба з усім притиском сказати,що не помиляється тільки той, хто нічого не робить.Більше того:в сфері політики тої чи тої акції ще не свідчить про її недоцільність чи непотрібність,дивлячись поглядом дальшого.А вже найменше про якусь злу волю чи відсутність патріотизму аранжерів та виконавців даної акції.І тому справжнього громадського злочину допускаються ті наші горе-критики,які паплюжать тодішніх чолових діячів,провідників УЦРади:Мих.Грушевського,Вол. Винниченка,навіть Симона Петлюру/напр.,гетьманці/- вони бо цим дають собі свідоцтво своєї національно-політичної невиробленості і дефетизму.

Бож треба бути справді сліпим або запеклим лицеміром,щоб не бачити чи зумисно переочувати той капітальний факт,що згадані діячі опинилися в проводі Української національної революції не якимсь обманом чи інтриґами і не в наслідок втручання чужої сили,а в наслідок обрання їх першим нашим парляментом - УЦРадою!Відоме прислів"я:КОЖЕН НАРОД МАЄ ТАКИЙ УРЯД,НА ЯКИЙ ВІН СПРОМОЖНИЙ,НА ЯКИЙ ВІН ЗАСЛУЖИВ,- в нашому випадку має абсолютну рацію.Бо такого вільного,невимушеного жадними сторонніми чинниками обрання на громадські та державні функції-посади - як це було 1917 р.,годі собі уявити.Отже,якщо ці обранці в дечому "недомагали"/а воно дійсно так/,то це значить,що недописало,не мавши належної підготови,все наше суспільство!

А звідси:ганьблячи і докоряючи за помилки тодішніх наших обранців,ми показуємо світові своє духово вбоге обличчя.

Ні,не на торах засуду і паплюження діячів УЦРади слід шукати і знаходити дійсну науку з наших невдач,а на торах найглибшого критичного/і самокритичного!/вивчення й аналізи подій,фактів і документів нашої визвольної боротьби.

І тут же додамо:таке вивчення вже привело сумлінних дослідників доби 1917-21 рр.до висновку:ЗБУДУВАТИ І ВТРИМАТИ УКРАЇНСЬКУ НАЦІОНАЛЬНУ ДЕРЖАВУ В ТОДІШНІХ УМОВАХ БУЛО НЕМОЖЛИВО.А ОДНАК ТАКА АКЦІЯ БУЛА КОНЧЕ ПОТРІБНА!Сміло можна твердити:якщо сьогодні Україна не є простим географічним поняттям на зразок Провансу у Франції чи Велзу у Великобританії,то це дякуючи трирічній боротьбі УНРеспубліки.І яка б обскубана не була сьогоднішня УРСР,а все таки вона є живим запереченням цинічно-ренеґатської фрази Вол.Затонського на мітинґу в Пушкінському/Шевченківському тепер/Народному домі:"Так називаємоє українськоє національноє движеніє видумалі семінарісти і почтово-телеґрафниє чіновнікі!" /Автор цієї статті особисто чув цю фразу з уст Вол.Затонського в Кам"янці Подільському/.

Взагалі,щоб утвердити раз назавжди наше національне ймення УКРАЇНЦІ й зіпхати на смітник всіляких "тутешніх","хахлів","русинів" та "рутенців",- трирічна фронтова війна "петлюрівців" відіграла рішальну ролю,відізвавшись голосною луною в усіх закутках української етнографічної території.

Ми зупиняємося на цьому через те,що немаловажною причиною

особливих труднощів нашої Визвольної війни 1917-21 рр.була надзвичайно мала спопуляризованість імени - УКРАЇНЦІ, УКРАЇНА,зумисно затушовуваного в усіх шкільних та адміністративних мапах і довідниках наших окупантів.Триваючи століттями,такий стан призвів до того,що не тільки чужинецький світ,а й сама наша людність у масі своїй не вживала свого дійсного національного імени.І хіба не звучить анекдотично відомий факт видання в Петербурзі/десь на початку цього століття,отже за яких 10-12 років перед революцією 1917 року/брошури Мих.Грушевського з такою характеристичною назвою:"ХТО ТАКІ УКРАЇНЦІ І ЧОГО ВОНИ ХОЧУТЬ". А в часі Визвольної війни 1917-21рр. нераз можна було почути від наших селян таку фразу на адресу вояків української армії:"Якісь українці прийшли..." Не "свої" або "наші" - як це нормально мало б бути,а "якісь" українці - для селян ніби незрозумілі і чужі.

У майбутньому боротьба за Самостійну Україну таких анекдотичних моментів напевно не матиме.Але це не значить,що вона буде легша:національна свідомість не обов"язково вміщає в собі і свідомість державницьку,або - як дехто висловлюється:УКРАЇНСТВО - ЦЕ ЩЕ НЕ ОБОВ"ЯЗКОВО САМОСТІЙНИЦТВО.Прихильники федерації з нашими сусідами не перевелися,а можливо - навіть зросли числом,насамперед підо впливом зміцнення федеративних ідей і плянів у Західній Европі.А подруге - і це,мабуть,головне - визвольна протикомуністична акція будь-кого з поневолених народів червоної імперії,проваджена самостійно,не в організованім зв"язку і союзі з поневоленими сусідами,згори приречена на невдачу.

І тут перед нами знову загроза "спільного казанка",воянько-камрадського "братерства зброї",- словом,того психологічного комплексу,який відіграв таку фатальну ролю в часі нашої протисовєтської війни.

Ось чому дуже важливо плекати самостійницькі кадри поза засягом облудного "старшобратнього" МЕДІВНИКА І КАНЧУКА, які щерблять і гризуть наш національний організм у Батьківщині,з усіх сил відвертаючи його від ідей самостійництва.

Тим часом справжнє нехибне виховання національних кадрів не можна забезпечити,поминаючи або применшуючи вагу і значення трирічної боротьби УНР під водійством Симона Петлюри,боротьби і будівництва,проваджених на головному нашому материку - центрально-східніх областях України.Політично-державний примат цих областей добре розумів командир Осадного корпусу,пізніший командир Корпусу Січових стрільців/"київських"/Євген Коновалець.І тому він увесь час залишався в складі наддніпрянських збройних сил як вірний бойовий побратим і помічник Симона Петлюри в здійсненні його плянів,з презирством відкидаючи підшепти і намови закукурічених/а то й свідомо ворожих/протинаціональних елементів.

Недурно кажуть,що велич людини - діяча і творця найкраще пізнається по його смерті,з перспективи часу.Пішли в безвість багато гучних у тих роках "отаманів" та політичних калькуляторів.А світла постать Симона Петлюри щораз більше увипуклюється в очах нескореного українства як взі-

рець найбільш витривалого військово-політичного провідника і державного мужа,жертвено відданого великій справі Українськоі Волі й Державности.Яко такий взірець,як дороговказ поколінням,Симон Петлюра живе і житиме століття.
ЧЕСТЬ І СЛАВА НАЙБІЛЬШОМУ ВОЇНОВІ-ДЕРЖАВНИКОВІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ!

Лос Анджелес,Каліф.,1971

З М І С Т

І.ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІ СТАТТІ,НАРИСИ,НОТАТКИ

Мистецькі компоненти..... 5
Читач і критика..... 17
Клопіт з критикою..... 20
"Війна з самим собою" Івана Франка..... 22
Про одну строкату збірку поезій/"Чорнозем"Г.Черінь.. 33
"Проти шерсти" Івана Евентуального..... 51
Шляхом власного стилю/про В.Гайдарівського/..... 57
"Величність" Олега Ольжича 62
Велична пам"ятка минулого і дороговказ живим/"Собор" 68
Про роман "Київ" Ізарського..... 75
Про твір "Грань" Олеся Лупія..... 81
Мова оповідань і повістей В.Винниченка..... 89
"Сонячна Машина" Вол.Винниченка..... 96
Українське село в ранніх творах В.Винниченка.....102
"Лукавство" книжки Свирида Ломачки.....112
"Туга за сонцем" Б.Олександрова.....115
Спокійна розповідь про кричущі факти/"Дім над кручею".120
Шляхом титанів поетичного слова/про Л.Українку.....125
"Українці" В.Чапленка.....130
"Колокруг" Б.Олександрова.....136
Дещо про п"єсу "Чий злочин?" В.Чапленка.....143
"Серця і буревії" В.Несторовича.....147
"Індіянські баляди" П.Карпенка-Криниці.....151
"Молоді паростки" - творчий задум і його реалізація.157
Короткі оповідання О.Смотрича.....168
В пошуках свіжих граней поет.вислову/Ю.Коломиєць....172
"Рік 2245" /про твір Людмили Коваленко/.....179
Мозаїка смішного і сумного/"Серед хмаросягів"Гуменної.186
Анатоль Гак "горою" над Мартином Задекою.....191
Слушні і неслушні скарги Мар"яни Вересоч/"Скарга майбутньому" і "Хрещатий яр"Докії Гуменної.195
Для нашої зміни і надії/"Цікава Граматика"Д.Солов"я.203
"1709" Леоніда Полтави.....206

Дві збірки щирої поезії/"Над вечір" М.Матули і "Бабине літо" Алли Коссовської..... 211

Мої завваги до творчости Ф.Достоєвського..... 216

"На золотій ниві Поділля" - Василь Гарба..... 218

Поезія небуденних помислів/"Гами далечин" Г.Діброви 221

Режисер і письменник у фільмі/"Тіні забутих предків" 225

Випниченкова п"єса "Над"..... 228

Красно дякуємо за мистецький подарунок/"Жанна д"Арк" у поставі театру "Заграва".. 232

Носталгічна лірика поетів нової еміґрації/Михайло Ситник,Петро Карпенко-Криниця,Василь Онуфрієнко, Борис Олександрів..... 239

Невмируща "Наталка-Полтавка" на сцені в Лос Анджелесі..... 249

II.ПУБЛІЦИСТИКА

/ШКОЛА - ПРЕСА - ЕМІҐРАЦІЙНА ГРОМАДА - НАЦІЯ/

Слово Ювілята/в залі УКО в Лос Анджелесі,10.XII.72. 254

Фундамент суспільства - школа..... 256
Школа і вчитель..... 258
Не в самих студентах справа..... 259
"Рідна околиця" і український культурний процес.... 262
Треба доброго щоденника..... 265
Наша преса:статті "з перцем" і "ложка дьогтю"..... 268
Громадська праця та її стиль..... 270
З чуттям міри і відповідальности..... 271
Без претенсій на оригінальність..... 274
Три "заціі"..... 276
Не сотвори собі кумира!..... 279
Від печерних дикунів і Діогена - до гіппі-бітників і т.зв."Ньюйоркської Групи"..... 281
Наші літературно-мистецькі клюби..... 290
Про романтику,про нашу молодь і про її лектуру..... 292
Хто - як не ми самі? 295
Культ поляглих і героїка буднів..... 298
Про правописну практику,СУЖА і СУЖК..... 300
Мовно-правописна дисципліна..... 302
Дещо про мораль,а більше про журнал..... 305

Українська національна революція і Симон Петлюра... 308

ПОПЕРЕДНІ ВИДАННЯ АВТОРА

1.НА ДАЛЕКИХ ШЛЯХАХ - п"єса з життя скитальців.1953.
2.ЛІТЕРАТУРНИЙ ТВІР І ЙОГО АВТОР - статті й есеї.1955.
3.МИСТЕЦЬКІ КОМПОНЕНТИ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ - 1964.
4.ЛЮДЯМ І СОБІ - збірка поезій.1965.
5.ЗАСОБИ І СПОСОБИ ПОЕТИЧНОГО ВИСЛОВУ - 1966.
6.СПРАВЖНЯ НАРЕЧЕНА - п"єса з життя української молоді. 1-ше видання - 1967.2-ге - 1972
7.КАМІКАДЗЕ ПАДАЄ САМ - оповідання й фейлетони.1973.